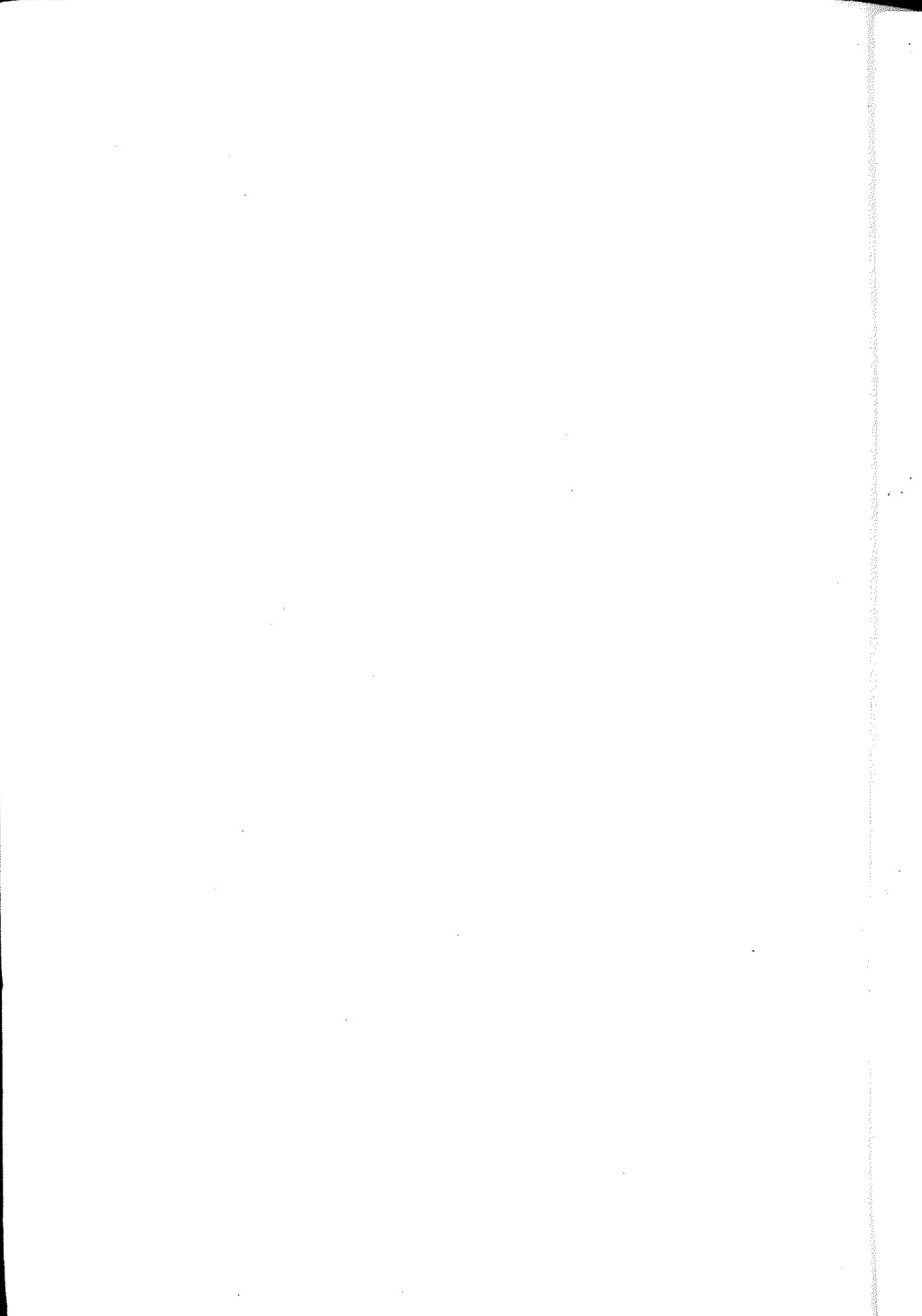

FOLKLOR (Halkbilim) ve ŞANLIURFA

**ABUZER
AKBIYIK**

**SABRİ
KÜRKÇÜOĞLU**

**FOLKLOR (Halkbilim)
VE
ŞANLIURFA
(I)**

**ABUZER
AKBIYIK**

**SABRİ
KÜRKCÜOĞLU**

ŞANLIURFA - 1990

ŞURHOY (Şanlıurfa Halkoyunları Derneği) Yayınları, Kültür ve Folklor
Araştırma Serisi - 1

Birinci Baskı

DİZGİ, BASKI : ALTINDAĞ MATBAACILIK
KAPAK DÜZENLEME : SABRİ KÜRKÇÜOĞLU
FOTOĞRAFLAR : CİHAT KÜRKÇÜOĞLU

*Tenekeci Mahmut Güzelgöz'n
Aziz Hatırasına....*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM, GENEL FOLKLOR KONULARI.....	9
A. FOLKLOR ÇALIŞMALARININ AMAÇLARI NELERDİR.....	11
B. FOLKLOR SÖZCÜĞÜ VE TANIMLARI.....	15
C. FOLKLOR İLMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEKİ GELİŞİMİ.....	17
D. TÜRKİYE'DE FOLKLOR ÇALIŞMALARI.....	19
1. Cumhuriyetten önceki folklor çalışmaları	
2. Cumhuriyetten sonraki folklor çalışmaları	
E. FOLKLORUN SINIFLANDIĞI KAYNAKLAR.....	23
F. FOLKLORUN YARARLANDIĞI KAYNAKLAR.....	25
G. FOLKLORUN TEMEL TERİM VE KAYNAKLARI.....	26
H. FOLKLOR ARAŞTIRMALARINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR.....	28
I. FOLKLOR ARAŞTIRMALARINDA KULLANILAN ARAÇLAR.....	29
İ. FOLKLOR DERLEME METODLARI.....	32
J. FOLKLORUN BAZI KONULARIYLA İLGİLİ BİLGİLER.....	34
1. Halk Müziği	
2. Türkü	
3. Mani	
4. Hoyrat	
5. Koşma	
6. Varsağı	
7. İlahi ve Nefes	
8. Semai	
9. Destan	
10. Masal	
11. Efsane	
12. Atasözü	
13. Deyim	
14. Bilmece	
15. Tekerleme	
16. Halk Hikâyeleri	
17. Ölçülü Sözler	
18. Ninni	
19. Okşama Deyimleri	
20. Yanıtmaca- Şaşırtmaca	
21. Yakıştırmalar	
22. Ölçü birimleri	
23. Halk fıkraları	

24. Seyirlik ve ev oyunları	
25. Orta oyunu	
26. Kukla	
27. Karagöz	
28. Meddahlık	
29. Çocuk oyunları	
30. Halk Oyunları	
K. FOLKLORLA İLİŞKİLİ BİLİM DALLARI.....	50

İKİNCİ BÖLÜM, ŞANLIURFA FOLKLORU.....	53
A. İKİNCİ BÖLÜME BAŞLARKEN.....	55
B. ŞANLIURFA KRONOLOJİSİ.....	56
C. ŞANLIURFA FOLKLORUNUN TARİHÇESİ.....	59
Ç. ŞANLIURFA'DA BUGÜNE KADAR YAPILAN DERLEME ÇALIŞMALARI...61	
D. ŞANLIURFA'DAN DERLENEN EFSANELER.....	63
E. ŞANLIURFA'DAN DERLENEN HALK HİKAYELERİ.....	68
F. ŞANLIURFA'DAN DERLENEN BİLMECELER.....	88
G. ŞANLIURFA FOLKLORUNDAN BEDDUALAR.....	92
H. ŞANLIURFA'DA DOĞUMA İLİŞKİN GELENEK VE GÖRENEKLER.....	99
I. ŞANLIURFA'DA HATIRASI YAŞANAN DİNİ ŞAHSİYETLER VE ADAK YERLERİ.....	105
İ. ŞANLIURFA HALKININ MÜŞTEREK ÖRF VE ÂDETLERİ.....	111
a. Evlenme ile ilgili gelenekler	
b. Aileler arası ilişkiler	
c. Yabancı tesirler ve batıl inanışlar	
K. ŞANLIURFA'DA HALK HEKİMLİĞİ VE HALK İLAÇLARI.....	115
L. ŞANLIURFA'DAN DERLENEN ÇOCUK OYUNLARI.....	123
M. ŞANLIURFA'DA YÖRESEL EL SANATLARI.....	146
N. ŞANLIURFA'DA YAPILAN MESLEKLER.....	148
O. ŞANLIURFA HAK MİMARİSİ.....	151
P. ŞANLIURFA'DA HALK DİLİNDE ÖLÇÜ BİRİMLERİ.....	153
R. ŞANLIURFA'DA SIRA GECESİ.....	168
S. ŞANLIURFA'DA YEMEK VE TATLI ÇEŞİTLERİ.....	172

ÖNSÖZ

FOLKLOR - ŞANLIURFA FOLKLORU VE BU KİTAP

Folklor içtenlikle yaşanan ama kolaylıkla yazılamayan bir bilim dalıdır. Türkiye'da folklor konusunda yazılabilen kapsamlı eserlerin azlığı da bunu göstermektedir.

Malzemesi her zaman canlı ve görsel olan folkloru kapsamlı olarak yazabilmek hem yoğun bir faaliyet gerektiren hem de sabır isteyen bir iştir. Böylesine zor bir işe soyunmak başlangıçta cesaret gerektirdiği gibi, folklor konulu bir çalışmayı yıllar sonra bitirebilmek de gerçekten büyük başarı sayılmaktadır.

Şanlıurfa Folklorunu yazmadan önce, folklorun genelini özetlemek ve bu çalışmanın başına almak, yazarların bence isabetli bir tesbitidir. Bu tesbitten yola çıkılarak yüzlerce eser taranmış, konular gereksiz ayrıntılardan kurtarılıp okuyucuya gerekli bilgiler, titiz bir ön hazırlama geyesiyle özetlenerek sunulmuştur.

Abuzer Akbıyık ve Sabri Kürkçüoğlu'nun buraya kadar yaptıkları, yazılı eserler üzerinde bir seyahatten ibarettir belki. Asıl zorlu maraton Şanlıurfa Folklorunu yazmakla başlamıştır. Canlı Kaynak olarak yararlanılacak kişiler tesbit edilmiş, yıllarca bu kişilerin peşinde koşulmuş ve kendilerinden Şanlıurfa Folklorunun pratik manada yaşadığı illerin başında Şanlıurfa gelmektedir diyebilirim. Şanlıurfa'da dağ, taş, kurt, kuş, yaşayan canlılar ve Şanlıurfalılar folklorla iç içe, folklor doludurlar. Herkesin folklor konusunda anlatabileceği birçok şey vardır. Vardır da; bunların bilimsel olarak yazılabileceği, toplanabileceği bir ortam şimdiye kadar yaratılmamıştır. Şanlıurfa Folklorunu ilgilendiren küçük çapta eserler hazırlanmış ve yayımlanmıştır belki. Fakat, merak edenin eline aldığı zaman içerisinde Şanlıurfa Folklorundan önemli boyutlarını bulabileceği bir eser hazırlanmamıştır bugüne kadar... İşte bu kitap bu işlevi yerine getirecektir. Akbıyık ve Kürkçüoğlu'nun çalışması sırf bu yönüyle bile oldukça önemli ve başarılı bir çalışmadır...

Konuşulduğu zaman malzeme bolluğundan geçilmeyen Şanlıurfa Folkloru konusunda, iş yazmaya gelince ne yazık ki, bir çok zorluk sıraya girmekte ve insanımız kapıları bir bir kapatmaktadır derlemecinin yüzüne. Amacı; kapsamlı bir eser vermek olan derlemeciler bütün bu zorlukları, kimseyi kırmaktan kaçmış ve alınabilecek bilgilerin hemen hemen tümü toplanarak titiz bir

elemenle geçirilmiş ve elinizdeki kitap hazırlanmıştır.

Kaynak kişilerin uzmanlık konuları özenle birbirinden ayrılmış, daha önce şanlıurfa Folkloru hakkında yazılmış bütün eserler incelenmiş, gerekli alıntılar yapılmış, şanlıurfa Folkloru hakkında öz olarak söylemek gerekirse "Antoloji" zelliği taşıyan bu kitap hazırlanmıştır.

Sıra gezmeleri, dağ yatıları, kız gezmeleri, asbap geceleri, şanlıurfa düğünleri, kına geceleri, esnaf adetleri, köy gelenekleri, ziyafetler, törenler özellikle bu kitabın hazırlığı için izlenmiş ve irdelenmiştir.

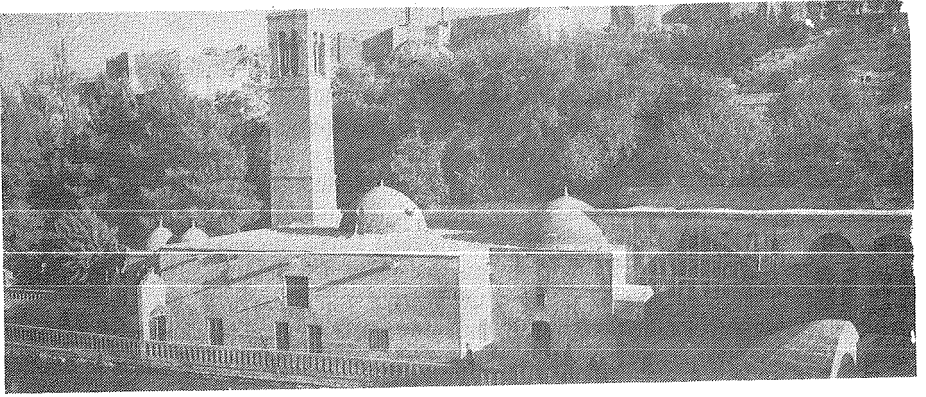
Akbıyık ve Kürkçüoğlu'nun yıllardır bu çalışma ile yatıp kalktıklarını, bu kitap için zaman ve mekn üstü çaba sarfettiklerini, maddi ve mnevi çeşitli fedakrlıklar yaptıklarını yaknen bilen bir insan olarak bu çalışmayı anlatabilmek gerçekten zor bir görev benim için. Bu nedenle ÖNSÖZ'n bilemselliğini değil, samimiliğini sizlere aktarmaya çalıştım.

Bu kitapta da, diğer eserlerde olduğu gibi bir çok eksik bulunabilir. Bu eksiklikleri, bu alanda yapılan ilk çalışma olması nedeniyle, yapılan çalışmanın zorluluğuna vermek gerekir. Ayrıca kitap da; edeb bir takım unsurların titizlikle yer almasını da beklememeliyiz. Amaç; şanlıurfa Folklorunun edeb bir tasviri değil, ilgilenene kapsamlı bir yararlanma kaynağı sunabilmektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmaların sürdürüldüğünü ve bu eseri tamamlayıcı diğer kitapların da hazırlandığını müjdelemek isterim.

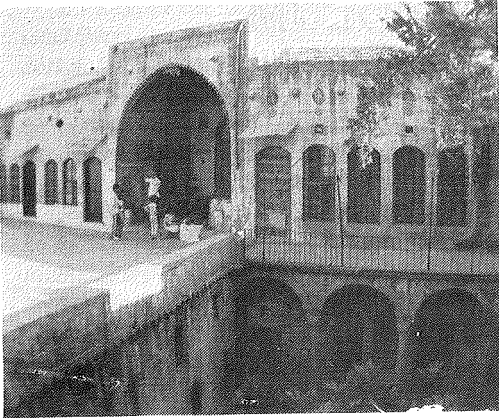
Her şanlıurfalı'nın kitaplığına alması, dostuna armağan etmesi ve şanlıurfa ile ilgilenenleri yayımından haberdar etmesi gereken bu kitaba ÖNSÖZ yazma mutluluğunu tattırdıkları için Abuzer Akbıyık ve Sabri Kürkçüoğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunuyor, şanlıurfa için yapmakla oldukları bütün çalışmalarında başarılar diliyorum.

Osman GÜZELGÖZ
Araştırmacı-Yazar

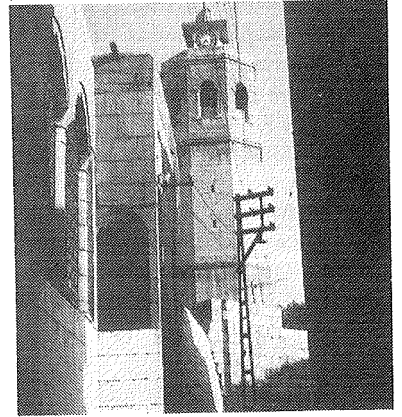
BİRİNCİ BÖLÜM
GENEL FOLKLOR KONULARI

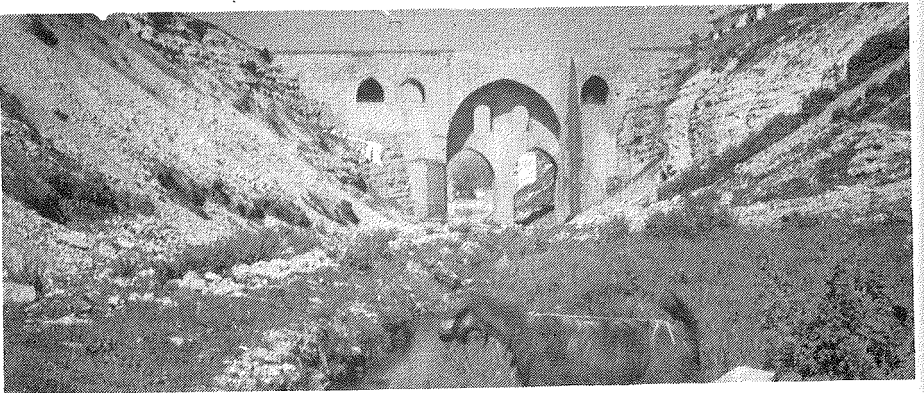
Halil-ür Rahman Cami ve Kale

Urfa Evi

Karanlık Kapı

Hızmalı Köprü

Fotoğraflar: Cihat Kürkçüoğlu

A. FOLKLORARAŞTIRMALARININ AMAÇLARI NELERDİR

Folklor araştırmalarının amaçları nelerdir, folklor konuları üzerindeki çalışmalar milletimize ve insanlığa ne verebilir. Bu konuları araştırmak sadece boş zamanları değerlendirmek midir? Bu sorulara cevap verebilmek için önce folklor nedir, ilgilerdiği konular nelerdir sorularına cevap vermek gerektiği kanaatindeyiz. Fakat, folklorun tanımını ileride daha geniş olarak yapacağımız dan burada konumuza ışık tutması bakımından kısaca değimeceğiz.

Folklor; ingilizce bir terim olup " Folk" ve " Lore" sözcüklerinin biraraya gelmesinden doğmuştur. İngilizcede " Folk" halk, halk tabakası " Lore" de bilgi, bilim demektir. Buna göre " Folklor" , " Halk Bilimi" manasına gelmektedir. İngilizcede " Halk" sözcüğü karşılığı bir de " People" kelimesi vardır. Fakat bu kelimenin kapsamı folk kelimesine göre daha geniştir, yani bilgili - bilgisiz, aydın - cahil bütün halkı kapsar. Folklor kelimesinden kast edilen halk ise örf - adet geleneklerine bağlı, dini inançlarından taviz vermeyen kırsal ve şehir kesiminde yaşayan halktır.

Folklor kelimesini dünyada ilk olarak 22 Ağustos 1846 yılında İngiliz arkeoloğ William J. Thomas kullanmıştır. Daha sonra bu kelime 1891 yılında yapılan Folklor kongresinde uluslararası bilim terimi olarak kabul edilmiştir. (1) W.J.Thomas folklor kelimesini, uygarlık düzeyine erişmemiş, bilimden yoksun halk için kullanılmıştır. Günümüzde folkloru bu şekilde anlamak doğru olmaz kanaatindeyiz. Çünkü folklorik değerler sadece ilkel toplumlarda değil, bunun yanında kabile, site ve şehir halklarında da ayrı özellik ve nitelik gösterir. Bu şekilde " Folklor" kelimesinin kökenini belirledikten sonra folklorun tanımını da şöylece yapabiliriz. Folklor; halk bilgilerini araştırıp inceleyen, derleyen ve kendine özgü yöntemleriyle değerlendiren bir bilim dalıdır (2) veya " Halk gelenek ve görenekleri gibi tamamen fikri tezahtürleri, kısaca halkın manevi kültürünü inceleyen bir bilim şubesidir" (3)

Folklorun konusu ise, halka ait herşeydir denilebilir. Fakat folklorun konuları hakkında değişik görüşler olduğu ve bu konuda kesin olarak anlaşmaya varılmadığı da bir gerçektir. Bazı halk bilimcilerine göre şakir Ülkütaşır bu görüştedir. Diğer halk bilimcilerinden P. Naili Boratav Orhan Aydın (Acipayamlı) ise folklorun konularının halkın maddi ve manevi değerleri olduğunu savunmaktadırlar. Bugüne kadar kesin bir sonuca bağlanmamış olsa da folklorun konularını genel olarak şu şekilde özetleyebiliriz; Destanlar, türkaler, mani ve hoyratlar, hikayeler, masallar, halk oyunları, çocuk oyunları, halk şiirleri, örf ve adetleri gelenek ve görenekler, halk şiirleri, bilmeceler, karşışlar (bedde'ler) zanaatlar, halk hekimliği, el sanatları, giyim - kuşam gibi topluma mal olmuş anonim değerler folklorun konusuna girmektedir. Bunun yanında anonimleşen halk edebiyatı ürünleri de sahipleri belli olmasına rağmen folklorun konusuna girer. Çünkü başlangıçta her ürün bir ferdin eseridir, fakat zamanla bu ürün halk tarafından benimsenir, benliğine sindirilir ve nesilden ne-

sile geçerek anonimleşir ve halkın malı olur. İşte bu andan itibaren da o ürün folklorun içine girmiş olur. Ferde ait herhangi bir eser ne zaman anonimleşir, ne zamandan itibaren beste ve eser olmaktan çıkıp folklorun konusuna girer. Bu güne kadar bu konuda ilmi kıstaslar getirilmemiştir. Birçok halkbilimcisi değişik görüşler ileri sürmektedirler. Sonuç olarak, sahibi belli olmayan anonim, veya sahibi belli olmakla birlikte halka mal olmuş - anonimleşmiş olan halka ait her şey folklorun konusunu teşkil eder diyebiliriz.

Folklorun tanımı ve konusu hakkında yaptığımız kısa açıklamalardan sonra, esas konumuz olan folklor çalışmalarının amacı, Milletimiz ve insanlık için getireceği faydalar nelerdir konusunu açıklamaya çalışalım. Folklor çalışmalarının amaçlarını ana hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz.

1. İnsanların binlerce yıldan beri biriktirip getirdiği ve onların yaşantılarını sürdüren ve bugünkü halk tabakaları arasında yaşayan bilgileri araştırarak incelemek, değerlendirdikten sonra da bölgesel kültürden Milli kültüre öğeler aktarmak ve bu suretle de Milli Kültürü kuvvetlendirmektir. (4). Bütün milletler tarafından amacı ise, insanlar tarafından çok eski çağlardan beri biriktirilerek getirilen ve çeşitli biçimlerde bulunan anonim bilgilerin değerlendirilmesi suretiyle insanlık kültürüne katkılarda bulunmaktır.

Bir halk türküsünden büyük bir müzek eseri meydana getirmek, bir el işi ya da bir el sanatı motifinden bir kompozisyon ortaya koymak ve bir endüstri malı çıkarmak ve yeni bir modele öncü olmak, bir halk giysisinden yeni bir moda yaratmak, bir halk konutundan, ilkel lbr barınaktan yeni bir mimari tarz meydana getirmek, ya da sosyal dokuyu araştırmakla, örf ve adetlerinden yeni bir hukuk düzenine yol açacak çalışmalarda bulunmak gibi.

2. Folklor, ait olduğu toplumun özünü yansıttığından, araştırma, inceleme, derleme ve değerlendirme sonucu elde edilen bazı değerler o toplumun gelişip kuvvetlenmesine yardımcı olur. Özünü kuvvetlendirir.

3. Folklor sayesinde Milli Kültür canlılığını korur ve devamlılık arzeder. Folklor olmadan milli folklorun temelleri boşlukta kalır. Kendi halkından kopmuş, yozlaşmış ve geleneklerini devam ettirmeyen kültüre Milli Kültür denemez.

4. Folklor diğer bilim dallarına döküman verir. Böylece diğer bilim dallarının gelişmesine yardımcı olur. Tıp, tarih, etnoloji, sosyoloji gibi birçok bilimler folklor malzemelerinden faydalanmış ve faydalanmaktadır.

5. Folklor, toplumun zaman içindeki gelişme ve değişimleri hakkında bizlere bilgi verir. Böylece gelişme ve değişmemiz hakkında doğru fikirler elde etmemizi sağlar. Gelecek hakkında karar vermemize de yardımcı olur.

6. Folklor sayesinde toplumun yaratılması, davranışı ve düşüncesi hakkında bilgilere sahip oluruz. Bu değerler sonucu, o toplumun sosyal, politik ve ekonomik alanlardaki dünya görüşünü ve davranış biçimini öğreniriz. İşte sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik birçok meseleleri çözmek için folklor bilimine gerek vardır. Halkı tanımadan düşünüş ve davranışını bilmedenn getirilecek çözümler başarısız kalmağa mahkumdur.

7. Folklorun içinde yer elen örf ve adetler gibi ortak değerler, hukukumuzda yer almayan konularda hukuki kaideler gibi mütalaa edilir ve o konu hakkında örf ve adetlere göre karar verilir.

8. Halkın ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına yardımcı olabilmek için ve halkı ileri uygarlık düzeyine eriştirebilmek için folklorla büyük ihtiyaç vardır. Çünkü folklor dediğimiz "Halk Bilimi" sayesinde halka ait her şey öğrenilir ve folklor sayesinde halkın içi görülür. Halkı tanıdıktan sonra gelişme ve yükselme yollarını kolayca bulabiliriz. Bu konuda Ziya Gökalp "Halk milli kültürün canlı bir müzesidir" demiştir ve Milli kültürde uygarlık yolunda yaratıcı bir kaynak olarak görmüştür (5). Gerçekten de kültür halkın geleneklerinden, törelerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, dilinden, musıkisinden, dininden, ahlakından, estetik ve ekonomik ürünlerinden oluşur. Buna göre uygarlık düzeyinin yükseltilebilmesi için halkla ilgili herşeyi bilmek, ilgi göstermek yani kaynağına yönelmek gerekir.

9. Halk, okumuşların (aydınların) karşısında kendi dili, musıkisi, şiiri, oyunu, adet ve geleneklerini korumuştur. Okumuşlar folklorla ilgilenmeyince dilini zevkini düşüncesini halktan ayırmış ve böylece iki ayrı toplum meydana getirmiştir. Kültürünü kiltaplardan ve folklordan alan iki ayrı topluma günümüzde de rastlamak mümkündür. Bu tip okumuşların halkı tanıyabilmeleri ve arlarındaki görüş ve düşünce farklılıklarını kaldıracabilmeleri için halkın folkloruna eğilmeleri gerekir. Bu da folklor araştırmaları ve araştırma incelemeleri neticesinde olur.

10. Sosyoloğlarımız ve sosyal bilimcilerimiz yanında, folklor; politikacılara da çok şey öğretir. Politikacıların başarısı hakını tanımakla olur. Folklor malzemelerinden masallar, fıkralar, ata sözleri örf adetler politikacıya halkını tanımasını sağlar, bu sayede de politikacı halkına karşı davranış ve hareketlerini belirler.

11. Folklor sayesinde ülke sınırlarımız dışındaki aynı millete mensup soydaşlarımızla kültürel bağlarımızın kopmamasını sağlayabiliriz. Folklor değerlerimiz araştırıp korunmazsa gün gelir aynı milletten olduğu halde birbirlerinin dilini anlamayan ve birbirlerinden ayrı düşünen ve yaşayan iki ayrı topluluk haline geliriz.

12. Folklor araştırmalarının neticesinde ortaya çıkan değerlerle, diğer milletlere ait değerler kıyaslanarak çeşitli neticeler elde edilir. Bu güne kadar cevaplandırılmamış birçok meseleler açıklığa kavuşturulabilir.

Oniki maddede özetlemeye çalıştığımız nedenlerle folklor araştırmalarının amacı ve gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İşte bundan dolayı folklorun bir ilim olarak ele alınması, Milli folklorumuzun derinliğine ve genişliğine araştırılması, incelenmesi, derlenmesi ve değerlendirilmesi ve ayrıca bu araştırma, inceleme ve değerlendirme neticelerinin okullarda da bir bilim dalı olarak okutulması gerekmektedir.

Folklor malzemeleri, her geçen gün çeşitli nedenlerle kaybolup yok olmaya mahkündür. Her geçen gün aleyhimize işlemektedir. Bunun bilinci içinde folk-

lor değerlerimiz araştırılarak, arşivlenmeli ve milli kültürümüze sahip çıkılmalıdır.

- (1). BORATAV, Pertev Naili, Halk edebiyatı dersleri, Kitap 1, Ankara - 1942
- (2). BAYKURT, şerif, Türkiyede folklor, Ankara - 1976, Kalite matbaası
- (3). LKTAşIR, şakir, Folklor ve etnoğrafyanın konusu.
- (4). BAYKURT, şerif, a.g.e.
- (5). GÖKALP, Ziya, Türkçülüğün Esasları.

B. FOLKLOR SÖZCÜĞÜ VE TANIMLARI

Yurdumuzda folklor sözcüğüne karşılık olarak bilginlerimizce Halkıyyat, Halkbilgisi, Budunbilgisi deyimleri öne sürülmüş fakat tutundurulamamıştır. Folklor sözcüğü benimsenmiş, tutulmuş, küçük kent ve köylere kadar yayılmıştır. Son zamanlarda Halkbilim üzerinde durulmaktadır. Eğitim, Toplumbilim, Ruhbilim sözcüklerinde olduğu gibi.

Folklor sözcüğü halkın ağzında; Foklar, folklor, Foklor olmuştur. Ayrıca Folklor topluluğunun, müzik topluluğu, folklor yıldızının, türkü okuyucusu karşılığında kullanılışı, sözcüğün hem kelime hem de mana olarak ne kadar yanlış ve hatalı ele alındığının ilginç örnekleridir.

Folklor sözcüğü bilimcilerimiz tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bunlardan bir kaçını aşağıya alıyoruz;

a) Folklor en derin toplu anlamıyla, halk şiirlerini halk gelenek ve görenekleri gibi tamamen fikri ve manevi tezahürleri, kısaca halkın manevi kültürünü inceleyen bir bilim şubesidir.

b) Bu bilgi bazen kolay, bazen ise ferdin uzun tatbikat görmesiyle elde edilir. Hayvanların tedavisi, dokumacılık gibi. Bu da bir bilgi (2) , uluslararası istilah (terim bilim sözü) ile söylenecek olursa folklorudur.

c) Bir ulusun halk zümresini teşkil eden zümrenin hars, kültür, sanat, giyim, dil, edebiyat ve bunu ilgilendiren diğer hususlar, folklor kelimesinin ifade ettiği anlam etrafında toplanır (3) .

d) Folklor bir milletin geçmiş zamanlardaki hayat ve eski kültür kaynaklarını bize anlatır (4).

e) Maddi kültür sahasında olsun, manevi kültür sahasında olsun folklor mahsüllerinin hususiyeti, tamamen maşeri oluşlarıdır (5).

f) Folklor halk tabakalarına ait manevi ve maddi olan bütün kültür bilgilerinin koleksiyonudur (6).

g) Folklor yani halkbilimi, bir ülkenin ya da belirli bir bölge halkının özgün kültür ürünlerinin tümünü kapsayan, bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen, çözümleyen, yorumlayan ve bir birleşime vardırmayı amaçlayan bilim dalıdır (7).

h) Folklor bir milletin hayatında var olan gelenek ve göreneklerin dili yardımıyla hafızasında sakladığı edebiyat ve müziğinin, daha geniş anlamıyla manevi kültür ürünlerinin toplamıdır. Dini ve sihrî inançlar, beşikten mezara kadar olan hayat, halk destanları, halk türküleri, oyunlar, bilmece, ata sözleri ve deyimler, halk hekimliği hep folklorun konuları olduğuna göre folklor için "Halk hayatının ve kültürünün ilmi" diyebiliriz (8).

Yukarıda sıraladığımız tanımlarda görüleceği üzere birçok halk bilimcimiz folklorun tanımını birbirine yakın şekillerde tarif etmişlerdir. Aralarındaki bazı farklılıklar da folklorun konuları hakkındaki değişik görüşlerden doğmaktadır. Bazı halkbilimcilerine göre yalnız halkın manevi kültür ürünleri, bazılarına göre ise maddi ve manevi kültür ürünleri folklorun konusuna girer.

- (1) ÜLKÜTAŞIR, Şakir: Folklor ve Etnoğrafyanın konusu. Ülkü dergisi.
- (2) KOŞAY, Dr. H. Zübeyir: Etnoğrafya - Folklor Klavuzu. 34.s.
- (3) AKÇA, Kemal: Folklor ve Türk folklorunun karakteri. Folklor postası. 1944. 3.s.
- (4) ŞAPOLYO, Enver Behnan: Folklor. Ün 11, 18. 260.s.
- (5) BORATAV, P. Naili: Folklor ve edebiyat.
- (6) ACIPAYAMLI, Orhan Aydın: Yabancı Memleketlerde ve Bizde Folklor anlayışı. Türk Folklor araştırmaları. 1954. 3.c. 55.s. 865.s.
- (7) ÖRNEK, Sedat Veysi: Türk Halkbiliminin Sorunları. Türk Dili 1973 Şubat 257.384.s.
- (8) ÖZBEK, Mehmet: Folklor ve Türkülerimiz. Ötüken yayınları 13.s.

C. FOLKLOR BİLİMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEKİ GELİŞİMİ

Folklorun bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı yenidir. Halk bilimcilerince folklor biliminin ortaya çıkışı tarihi olarak 1946 yılı kabul edilmektedir. Bu tarihten önce folklor konusunda yapılan çalışmalar amatör nitelikte olmuş veya gezi notları, anıları şeklinde yer almıştır. Bu açıdan baktığımızda Herodot'a karşılaşıyoruz. Herodot (M.Ö. 184-425) gezip gördüğü yerlerin milletlerini, milletlerin yaşama biçimlerini, gelenek ve göreneklerini anlatmış ve Yunan toplumu ile karşılaştırmalar yapmıştır.

Marco Polo (M.S. 1254-13237) Asya'da yaptığı gezilerinde orada yaşayan milletler hakkında bilgiler veren bir gezgindir. Bunlardan başka folkloru yardımcı olabilecek bilgiler verenler olarak Homer, Pausanias, Tacitus, Sezar, Rousseau, Moliere, 1. Napolyon ve Grimm Kardeşler de sayılabilir. Bunlardan başka Folklor iliminin kurulmasında yardımcı olanlardan "Halk arasında boş inançlar üzerindeki araştırmalar" adlı kitabıyla İngiliz Thomas Browne ve "Boş inançlar elkitabı" adlı kitabıyla da Fransız yazar Jean Baptiste Thiers ile İskoçya dağlık bölgelerdeki halkın şairlerini inceleyen ve derleyen Macpherson ve çeşitli halk türküleri üzerinde araştırma yapan Alman Herder'i sayabiliriz.

Türk yazar ve seyyahlarından Kaşgarlı Mahmut, Türk dili üzerindeki araştırma ve incelemeleriyle, Evliya Çelebi ise gezip gördüğü yerlerin halkını, gelenek ve göreneklerini anlattığı seyahatnamesiyle folklor bilimine birçok malzemeler kazandırmışlardır.

Şimdi folklor ilminin çeşitli ülkelerdeki gelişimini görelim

İNGİLTERE'DE: 1725'de A. Barne "Antiquets Vulgörensens" adlı gelenek ve inançları içeren bir eser yayınlanmıştır. 1765 te de İngiliz şarkılarını içeren başka bir eser görülmüştür. Bir müzik, edebiyat ve güzel sanatlar dergisi olan Aheneunri'ye 2 Ağustos 1946'da Ambrese Norton takma adıyla Willian John Thomas bir mektup gönderiyor. Derginin bir köşesinde yayınlanan bu konudaki yazılara "Folklor" isminin verilmesi ve bu alanda halkın ilgisinin çekilmesini istemiştir. Bu tarihten itibaren folklor bir ilim olarak kabul edilmiştir. O güne kadar bir edebiyat gibi ele alınan folklor, bundan sonra başlı başına bir bilim dalı olarak ele alınmıştır. Daha sonra 1890'da "Societof Folklori" adlı bir dernek kurulmuş, Bu dernek tarafından "Folklore" adlı sürekli bir dergi çıkarılmaya başlanılmıştır. 1927'de Folklore of Irland society, 1930'da da British Folklore İntigute kurulmuştur. Bu kuruluşların kurdukları arşivler, hızla bilgi birikim merkezleri haline gelmiştir.

ALMANYA'DA: Friedrich Ludwing John 1910 yılında yayınladığı eserinde bu konulara ilişkin çalışmaların ayrı bir bilim dalı olduğunu ve bilime de "volkstumskunde" (Halk Varlığı Bilimi) denmesini önermiştir. 1812'de "Grimm

Kardeşler Alman halk masallarını toplamış ve halkın bu alana ilgisini çekmişlerdir. 1813'de Johann Felx Kneffel halk bilimin karşılığında "Volkskunde" yi kullanmıştır. 1904 de bütün dernekler bir birlik oluşturmuşlardır. Bu gün Almanya'nın çeşitli üniversitelerinde folklor ve dallarını konu alan kürsüler görülmektedir.

FRANSA'DA: XVII. Yüzyılda Melger halk edebiyatı verilerine ilgi gösteren bazı yazılara rastlanmaktadır. Bu arada Paul Sebillot "Revue des Traditions populaires" adlı süreli yayını 32 cilt kadar yayınlanmıştır. 1908'de Wen Gennep bir dernek kurmuş ve bir rehber hazırlamıştır. Paul Salntyues 'in 1927'de Belçika folklor cemiyetinde verdiği konferans "Folklor el kitabı" olarak yayınlanmıştır. Folklor terimi karşısı olarak bir zamanlar kullanılan "Traditins papuleires" bazı nedenlerle yerini "Fransız Etnolojisi" ne bırakmıştır.

NORVEÇ'TE: 1913 de "Kunut Liestal" bir folklor belgeliği kurdu, bu belgelik müzik, masal, hikâyeler, destanlar, efsaneler, gelenekler - görenekler, bilmece ve atasözleri yığını içermektedir. Osko ve Bergen'de 20.y.y.'ın başlarında folklor uğraşısı veren araştırma kurumları kurulmuştur. Bugün de çalışmalarını sürdürmektedir. Folklor "Folkominne" kelimesi ile karşılanmaktadır.

İSVEÇ'TE: 1905 de İsveç folklor arşivi kurulmuştur. 1914'de Uppsola'da kurulan "Ulma" kısa adı ile bilinen belgelikler 1870 den 1913'e kadar toplanmış veriler yer almıştır. Bu belgelik 1913 de kurulan "İsveç lehçeleri" nin araştırma kurumuna aittir. 1920 de "Lund" Üniversitesinin bünyesinde devlet enstitüsü kurulmuştur. Çalışmaları halkbilim içeriklidir. 1919 da Göteborg'da bir başka belgelik örneği görülmektedir.

RUSYA'DA: 19. y.y. da Radloffun yaptığı çalışmalar doğrudan folklor ile ilgili değilse de ona kaynaklık edecek niteliktedir. 1889 da Moskova Üniversitesinde folklor'a kaynaklık edecek derginin yayınlanmasına başlanmıştır. Folklor açık hava müzeleri başarı ile kurulmuştur.

İSVİÇRE'DE: 1896 da Zürih ve Bazel Üniversitelerinde "İsviçre Halk Gelenekleri Cemiyeti" kurulmuştur. 1897 de bu cemiyet bir belgelik oluşturmuştur.

FİNLANDİYA'DA: 1823 - 1849 yılları arasında yaptığı gezi araştırmaları sonucu "Ellias Lönnrot" dünyaca tanınmış bir destanı "Kalevala'yı oluşturmuştur. 1888de Fin Edebiyatı Cemiyeti ve Arşivi kurulmuştur.

D. TÜRKİYEDE FOLKLOR ÇALIŞMALARI

1. Cumhuriyetten önceki folklor çalışmaları :

Folklor çalışmaları bilimsel alanda batıda çok önceleri başlamış olmasına rağmen Türkiyede Cumhuriyet dönemi ile başladı denilebilir. Cumhuriyetten önce şahsi yayın ve çalışmalar görülmekteyse de bugünkü anlamda kullanılan "Folklor" kavramını tamamen kapsamamaktadır. Nitekim Türk folkloru üzerinde en önemli bilgileri veren, XI. yüzyılda yaşamış Kaşgarlı Mahmut yazdığı Divan-u'l-Lugati Türk'tür. Bu eserde atasözleri, halk şiirleri, töreler inenışlar, törenler hakkında önemli bilgiler vardır.

Bundan başka ünlü Türk Seyyahı, Çevliya Çelebi'nin seyahatlerinde gezdiği yerlerdeki halkın gelenek ve göreneklerine, inanışlarına, yaşayışlarına ve giyimlerine dair bir çok bilgiler vardır. Bu iki eser dışında Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Şinasi, Tekezade Sait, Çaylak Tefik, Çelebioğlu Abdulhalim Hakkı gibi bazı yazarlar folklor konularında yayın yapmışlardır.

Ülkemizde bilimsel olarak folklor çalışmalarını başlatan Ziya Gökalp 23 Temmuz 1913'te "Halka Doğru" isimli dergide "Halk medeniyeti" başlıklı yazısında folkloru ilk olarak şu şekilde tarif etmiştir ;

"Her kavmin iki medeniyeti vardır. Resmi ve halk medeniyeti. O halde kavimlerin medeniyetlerden bahseden bir ilim olan içtimaiyatın halk medeniyetini tetkik eden bir şubesi olmak gerekir. İşte bu kaideleri yazılı olmayan ağızdan ağıza geçmek suretiyle bir soyda uzayan ve ananevi medeniyeti mütalaa eden ilme Halkiyat denir".

Gökalp'ten sonra Fuat Köprülü 6 Şubat 1914'te "İkdam" gazetesinde "Yeni Bir İlim, Folklor" başlıklı yazısında folklor gelişiminden bahsetmiş, folklorun toplum hayatında ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Aynı sene içinde Rıza Tefik (Bölükbaşı) 5 Mart 1914'te "Peyam" gazetesinde edebiyat ile ilgili ilavesinde Avrupa'da çok gelişme gösteren folklorun bizde bir karşılığı olmadığını folklorun halk edebiyatı ürünlerini kapsadığını belirtmiştir. 5 Mart 1915'te Musa Süreyya, folklorla ilgili ilk yazısını Yeni mecmuanın "Çanakkale Fevkalede Nüshası"nda yazmıştır. 1916'da Ahmet Cevdet (Oran) Bey, sahip bulunduğu "İkdam" gazetesinde ve Necim Asım (Yazsıksız)da "Türk Yurdu" dergisinde halk türkülerinin derlenmesini konu edinen iki yazı yayınlamışlardır.

Cumhuriyetten önceki folklor çalışmalarını, yukarıda saydığımız Türk bilim adamları ve folklorcuları dışında birçok yabancı folklor araştırmacısı da yapmıştır. Macar İgnase Kunaş 1887 yılında başlamak üzere Rumeli ve Anadolu'dan Türk halk edebiyatıyla ilgili ilk folklor ürünlerini derleyip yayınlamaya başlamıştır. Derlediği metinlerin konuları ekseriyetle türkü, masal, karagöz, meddahlık öyküleri ve orta oyunu ile ilgili idi.

Kunoş'un bu çalışmaları ve yayınları bir kısım avrupalı bilim adamların Türk edebiyatı üzerinde çalışmaya yöneltti. Kunoş'tan başka Türk halk edebiyatı üzerine araştırma yapan Macar Pyula Nemeth, Alman Glorge Jacob, Alman

Friederich Giese ve Theodar Menzel'den de bahsedilebilir. Ayrıca anadolu'nun eski itikatlarını ve geleneklerini inceleyen ve 1912 yılında tahtacılarla ilgili derleme yapan Feilks Lussan ve Haslusk da sayılabilir.

Türk olmayan bilim adamlarının yurdumuzda derleyip yayınladıkları eserlerinden birkaçı şunlardır.

- 1) İgnos Kunaş, Türk Halk edebiyatı 1899.
- 2) Jacob, Karagöz 1899.
- 3) Etne, Seyid Battal Gazi 1871.
- 4) İgnas Kuna, Karagöz 1904.
- 5) P. Horn, Seyid Battal Gazi 1909.
- 6) Valenski, Nasrettin Hoca 1911.

Yabancılar tarafından yapılan bu çalışmalar daha sonraki tarihlerde de devam etmiştir. Otto Spies, Wolter Ruben, Wolfram Eberhard, Frank Szamatalo-sky, Wambery, bu çalışmaları sürdürenler arasında sayılabilir.

Sonuç olarak Türkiye de ilk folklor çalışmaları, Türk olmayan ilim adamlarınca yapıldıysa da Türk bilim adamı olarak folklorla ilgili ilmi ilk yazıyı 23 Temmuz 1913'te Ziya Gökalp yazdığından Türkiye de folklorun başlangıç tarihi olarak 23 Temmuz 1913 kabul edilmektedir.

2- Cumhuriyetin ilk kuruluş yılında Batı Musikisi şubesi olarak açılmış olan Darül - Elhan, yarı bir konservatuvar haline getirilmiştir. Darülelhandaki bu çalışmalar ağır bir tempo ile 1927 yılına kadar sürmüştür. Bu yıl içinde Milli eğitim Bakanlığınca (o yıllarda "Milli Maarif Vekaleti") Darülelhan adı (İstanbul Konservatuvar, kuruluşunu izleyen yıldan başlayarak Milli kütürün önemli bir bölümünde çalışmalar yapmıştır. İstanbul Konservatuvarı Anadolu'daki Türk Halk Müziğini 1926 yılından başlamak üzere yerinde toplama işine başlamış ve bu konuda dört araştırma gezisi düzenlemiştir. Bu gezilerde derlenen türküleri ve oyun havalarını (Halk Türküleri) adı altında 15 defter olarak yayınlamışlardır.

Konservatuvar, yaptığı bu dört araştırma gezisi sırasında yurdun Milli ve yöresel havalarından 850 kadar türküyü notaya almış ve bunların bir bölümü de plağa kaydedilmiştir. Bu araştıma gezileri, sırasıyla şu bölgelere yapılmıştır.

a- Birinci araştırma gezisi : Bu gezi kurumun henüz adının Darül - Elhan olduğu zamana rastlar. 13 Temmuz 1926 yılında başlamış ve 51 gün sürmüştür. Bu ilk gezi Yusuf Ziya Demircioğlu, Rauf Yekta, Dürri ve Ekrem Besim beylerin iştiraki ile Adana, Gaziantep, Şanlıurfa, Niğde, Kayseri, Sivas illerine yapılmıştır. Bu illerden ikiyüz elli türküsü derlenmiştir. Bu türküler (Anadolu Halk Şarkıları) Defter 1,2 ve 5'te nota ve sözleriyle yayınlanmıştır.

b- İkinci araştırma gezisi : 1927 yılı Temmuzunda başlamış ve 35 gün kadar sürmüştür. Gezi heyeti Yusuf Ziya Demircioğlu, Ekrem Besim, Muhittin Sadık ve Ferruh Arsunar'dan müteşekkildir. Bu gezi sırasında Konya, Ereğli, Karaman, Alaşehir, Manisa, Ödemiş, Aydın ve çevrelerinden ikiyüz elli kadar

halk türküsü derlemiştir. Tesbit edilen bu türküler (Anadolu Halk Şarkıları) Defter 3,4,6,7'de söz ve notalarıyla yayınlanmıştır.

c- Üçüncü araştırma gezisi : Bu gezi 1928 yılında ve bundan önceki heyeti teşkil eden kişilerce yapılmıştır. İnebolu'dan başlayan bu gezi Kastamonu, Çankırı, Ankara, Eskişehir, Kütahya ve Bursa illerinde sürdürülmüş ve bu illerden ikiyüz kadar türkü derlenmiştir. Derlenen bu türküler Konservatuvar yayınlarından (Halk Türküleri) Defter 8. 11 serisi içinde yayınlanmıştır.

d- Dördüncü araştırma gezisi : Bu gezi 15 Ağustos 1929 dan 17 Eylül 1929 tarihine kadar 30 gün sürmüştür. Bu seferki araştırma heyetini Yusuf Ziya Demircioğlu, Mahmut Raçıp Gazimihal, Remzi ve Ferruh Arsunar teşkil etmiştir. Ayrıca Değerli Etnoğrafyacılarımızdan Abdulkadir İnan bu geziye katılmıştır. Bu gezi Trabzon, Rize, Gümüşhane, Bayburt, Erzincan, Erzurum ve çevrelerini kapsamak üzere doğu ve kısmen kuzey anadolu karaflarına yapılmıştır. Bu gezi sırasında üçyüz halk türküsü derlenmiştir. Bu derlenen türküler de iki kitap halinde yayınlanmıştır. Bu kitaplardan biri (Şarki Anadolu Türkü ve Oyunları) diğer (Halk türküleri Defter 13'tür).

Özetle, İstanbul Konservatuvarı kurulduğu günden itibaren Türk halk müziği ve diğer konularda verimli çalışmalarında bulunmuş, gerek halk türkülerini, yerlerinde toplayarak yayınlamak ve gerekse tasnif ederek ortaya koymak suretiyle önemli işler başarmıştır.

Yine bu yıllarda çeşitli dergilerde halk bilimi konulu yazıların yer aldığı görülmüştür. Halk biliminin bir bilim olduğu fikri yerleşmeye başlamıştır.

Kasım 1920'de Ankara'da "Anadolu Halk Bilgisi Dergisi" kurulmuştur. daha sonra adı "Türk Halk Bilgisi Derneği" olmuştur. Çeşitli illerde şubeleri kurulmuştur. 1929'da merkesi İstanbul'a devredilmiştir. Bu derneğin yayın organı "Halk Bilgisi Haberleri" olup halk bilimi konulu ve içerikli yazıların yayınlandığı bir dergi halini almıştır.

19 Şubat 1932'de kurulan Halk Evleri bünyesinde oluşturdukları "Dil, tarih, edebiyat ve folklor" şubeleri ile Halk bilimi alanında geniş ölçüde derleme çalışmaları yapmışlardır. 8 ağustos 1951'e kadar bu çalışmalar sürdürülmüştür. Yurdumuzun hemen her köşesinde şubeberi bulunan Halk Evlerinin yayın organları da olmuştur.

12 Temmuz 1932'de kurulan "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" halk ağızından söz derleme çalışmaları ve yayınları ile halk biliminin halk dalına bir çok eserler kazandırmıştır.

1955 yılında "Türk Halk Sanatlarını ve Ananelerini Tetkik Cemiyeti" adıyla kurulan derneğin adı daha sonra "Folklor Araştırmaları Kurumu" olarak değiş tirilmiştir.

1964'te "Yüksek Tahsil Gençliği Türk Folklor Enstitüsü Kurma Derneği" 1966'da Türk Folklor Kurumu adı altında çalışmalarına devam etmiştir. ODTÜ öğrencileri tarafından Kasım 1961'de "Türk Halk Bilim Topluluğu" adlı dernek kurulmuş olup Türkiye'de bugün aynı paralelde kurulan derneklerin içinde

"Halk bilimi"adlı yayın organı ile bilmsel çalışmalarını sürdüren başarılı derneklerin başında gelmektedir. Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri tarafından kurulan "Folklor Kulübü" halk bilimi alanında verilen dersler nedeniyle bir zamanlar başarılı çalışmalar yapmıştır. " Folklor Doğru dergisi ile varlığını sürdürmektedir.

1948'de yayınlanmaya başlayan "Türk Folklor Araştırmaları" dergisi kişilerin araştırmalarını yayınlamıştır.

1966 yılında Milli eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarlığına bağlı olarak "Milli Folklor Araştırma Dairesi " adını almıştır. 1974'den bu yana Kültür ve Turizm Bakanlığı içerisinde araştırmalarını sürdürmektedir.

12 Aralık 1924'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine bağlı olarak kurulan "Türkiyat Enstitüsü" halk bilim alanlarında çeşitli yayınlar yapmış ve "Türkiyat Enstitüsü" halk bilim alanlarında çeşitli yayınlar yapmış ve "Türkiyat Mecmuası" adlı yayın organında konu ile ilgili makalelere yer verilmiştir. Halen Türkoloji ve diğer konuların yanısıra Halk Bilimi çalışmalarını da sürdürmektedir.

E. FOLKLOR SINIFLANDIRILMASI

1. Yerleşme yeri ile ilgili bilgiler

2. Halk mimarisi (Konut)

Isınma

Aydınlatma

İç döşeme

Araç - Gereçler

3. Halk ekonomisi

Tarım - İpekböcekçiliği

Üretim - Tüketim - Pazarlama

Yaylacılık

Taşımacılık

4. Hayatın dönüm noktaları - Hayat süreci

Doğum

Ölüm

Hayat süreci

Günlük yaşantı

5. Geleneksel kurumlar, dayanışma ve yardımlaşma dernekleri

Ekonomik olanlar

Toplumsal olanlar

Cinse ve yaşa dayalı olanlar

6. Bayramlar

Dini bayramlar

Yerel (Mahalli) bayramlar

Mevsimlik bayramlar

7. Tiyatrolar

Köy seyirlik oyunları

Geleneksel seyirlik oyunları

8. Oyun - Spor

Yetişkin oyunları

Çocuk oyunları

Geleneksel sporlar

9. Halk Edebiyatı

Din - anlatım (etimoloji, lehçe, şive, ağız)

Aşık - tekke edebiyatı

Anlatmalar (destan, türkü, mani, tekerleme)

Kalıplaşmış sözler (Ata sözü, deyim, bilmece, dua, bed dua, yemin)

Adlar - lakablar (özel, cins isimler vb.)

10. Halk oyunları (Danslar)

Bar, halay, horan, zeybek, kaşık oyunları vb.

11. Halk müziği ve çalgılar

12. Beslenme, yiyecek, içecek

Besin elde etme, hazırlama, koruma

Mutfak düzeni araçları

13. Halk sanatları, zanaatları, halk resmi

Araç - gereç, malzeme

Halk resmi

14. Giyim - kuşam ve süsleme

Kadın - erkek - çocuk giyimi

Belirli gün giysileri

Süs, takı ve süsleme

15. Halk Bilgisi

Halk çoğaltıcılığı (hekimlik, veterinerlik, ilaçlar)

Halk meteorolojisi

Halk takvimi

Halk hukuku

Halk felsefesi

16. İnanışlar

Büyü, fal

Adak, yatır

Nazar

Yağmur duası

Uğur, uğursuzluk

Konuların bu kadar fazla olması ve araştırılmasının gerekliliği folklorun tarihi gelişimi sonucu günümüzde varılan son durumdur. Folklor (Halk Bilimi) nin ülkemizde ve dünyada ortaya çıkışı ve gelişimi ele aldığımızda, ülkemizde ciddi olarak bir bilim olması görüşünün ne kadar yeni olduğunu görebiliriz.

F. FOLKLORUN YARARLANDIĞI KAYNAKLAR

Folklorun yararlandığı 3 ana kaynak vardır :

1- Yazılı kaynaklar

2- Sözlü kaynaklar

3. Görsel kaynaklar

Folklorun (Halkbilimin) çeşitli konularında yapılmış araştırmaları incelemeleri yer aldığı yazma ya da basılı eserler, anılar, gezi notları, gözlemler ve izlenimlerin yer aldığı yazarı bilinen eserler yazılı kaynaklar olarak kabul edilirler. Yazarı bilinmeyen, anonim olan yazılış tarihi bulunmayan kaynaklar sözlü kaynaklardır. Daha çok halk edebiyatının inceleme ve uğraşı alanına giren konuların kaynaklarıdır. Önemli yazılı kaynaklar şunlardır.

1. Yazılı Kaynaklar

a) Orhun abideleri : 732 tarihinde Külteğin 735'de Bilge Kağan adlarına dikilmişlerdir. Göktürk Alfabesi'yle yazılmışlardır. Orta Asya Türk toplumları hakkında edindiğimiz ilk yazılı kaynaklardır.

b) Kutadgu Bilig : Yusuf Has Hacib tarafından yazılmıştır. II. yüzyılda folklorun bazı konularına ait değerli bilgileri içermektedir.

c) Divanu'l-Lügati Türk : Kaşgarlı Mahmut'un eseridir. Türk Kültürünü içerir bir kaynaktır. Sözlük olarak yazılmıştır.

ç) Dede Korkut Kitabı : Hikayeleri ilk kez söylenen "Korkut Ata" efsanevi bir oğuz ozanıdır. Zengin bir kaynaktır.

d) İbni Batuta Seyahatnamesi : Bir arap gezgindir. 30 yımı aşkın bir süre pek çok ülkeyi dolaşmıştır. Anadolu'yu da gezmiştir. Bazı çelişkili bilgilere karşılık bir

G. FOLKLORUN TEMEL TERİM VE KAVRAMLARI

KÜLTÜR : Bir halkın ya da bir toplumun maddi ve manevi alanlarda oluşturduğu ürünlerin bütünü; yiyecek, içecek, barınak gibi temel ihtiyaçların elde edilmesi için kullanılan her türlü araç - gereç uygulanan teknikler düşünceler, beceriler, inançlar, geleneksel, dinsel, toplumsal düzen ve kurumlar, düşünce, duyuş, tutum, davranış ve yaşama biçimlerinin bütünüdür.

MİLLİ KÜLTÜR : Bir toplumda halk kültürüyle aydın kültürünün birlikte oluşturdukları ortak kültürdür.

AYDIN KÜLTÜRÜ : Bir toplumda halk kültürünün dışında kalan aydınlarca oluşturulmuş olun kültür.

SEÇKİN KÜLTÜRÜ : Seçkin kesimin halkla ortak olduğu geleneksel kültür dışında kalan ve yalnızca kendi yaratmalarından oluşan kültür.

HALK KÜLTÜRÜ : Halkın geleneksel yollarla edinmiş olduğu geçmiş çağların kültürüyle kendisinin yarattığı bugünün kültürü ve dış ülkelerden benimsediği yabancı kültürden oluşan karma kültür.

KÜLTÜR MİMARISI : Daha önceki kuşaklardan çağımıza aktarılan kültür ürünlerinin toplamına denir.

KÜLTÜREL ÇEVRE : Büyüklük ve niteliği ne olursa olsun her toplumun yarattığı kendine has kültürü.

KÜLTÜR DEĞİŞMESİ : İç ya da dış etkiler sonucu bir kültürün davranış kalıplarında ve örneklerinde ortaya çıkan değişme sürecine denir.

KIRSAL TOPLUM : Geçimlerini avcılık, çobanlık özellikle çifçilikle sağlayan, doğal çevrelerine büyük ölçüde bağlı olan, basit araçlarla ürettikleri az bir ürünün büyük bölümünü tüketen, yaşantılarını geleneksel bir düzen içinde sürdüren ve belli bir toprak parçası üzerinde barınan bireylerin oluşturduğu küçük toplumsal ve ekonomik birimlerdir.

GELENEKSEL TOPLUM : Geniş anlamıyla insan ilişkilerinde geleneklerin hakim olduğu çoğunluğunun okuma - yazma bilmediği ve nüfusun büyük bölümünün köylerde toplandığı toplum.

KAYNAK KİŞİ : Folklor malzemelerini almak için başvuru alan kişiye denir. Bu kişiler bilgilerini geçmiş kuşaktan sözlü olarak işitmiş ve günümüze kadar getirmişlerdir.

TOPLUMSAL DEĞER : Halkın yaratıcı olduğu ya da benimsediği ürün ve olaylara verdiği toplumsal nitelikteki değerlere denir.

FOLKLOR : Halka ait (Anonim) bilgileri ve değerleri araştırıp, inceleyen, derleyen ve kendine has yöntemlerle değerleyen bir bilim dalıdır.

FOLKLORCU : Folklor alanıyla ilgili araştırma, derleme, İncelemeler yapan ve çalışmalarının sonuçlarını yöntemine uygun bir biçimde açıklayan kişiye denir.

AMATÖR FOLKLORCU : Folklor (Halkbilim) konusunda kendi kendisini yetiştirmiş ve yaptığı çalışmalar konusunda değerli eserler vermiş olan kişi.

AMATÖR DERLEYİCİ : Kendi kendini yetiştirmiş Folklor derleyicisidir.

FOLKLOR ALAN ARAŞTIRMASI : Önceden hazırlanan bir araştırma tasarısı yardımıyla bir kişi ya da kurumun halk arasında yaşayarak gördüklerini duyduklarını yazı, resim, çizgi, ses ve görüntü ile tesbit ederek gerekli bilgi ve belgeleri toplama işlemine denir.

FOLKLOR ALAN ARAŞTIRMACISI : Folklorunç alan araştırmaları için gerekli bilgi ve becerilerle donatılmış olan kişidir.

HALK EDEBİYATI : Adı belli olan veya olmayan kişilerin yarattıkları koşma, destan ve öykü gibi edebi türlerin bütünü.

HALK ZANAATI : Demircilik, bakırcılık, kalaycılık, urgancılık, testicilik, vb. ileri ileri düzeydeki geleneksel halk uğraşlarından herbiri.

HALK SANATI : Halkın doğal çevresiyle geleneksel kültürün etkisi altında kalarak oluşturduğu ya da seçkin ve öteki kültürlerden alarak benimsemiştiği gösterişli yanı, yararlı yanında daha çok olan ürünlerin bütünü.

HALK HUKUKU : Halkın kendi hukuk sorunlarını çözmek ve gereken önlemleri almak amacıyla kurduğu geleneksel düzen türüne denir.

HALK HEKİMLİĞİ : Halkın hastalıklarının nedenleri belirtileri, süreleri konusundaki görüş ve inanışlarıyla hastalıkları geçirmek ve onları tedavi etmek için kullandıkları halk ilaçları, geleneksel uygulamaların bütünü.

MOTİF : Ögelerin birleşmesinden doğan ve bir araya geldiklerinde Folklor ürünleriyle olaylarının oluşumunu sağlayan birimlerden her biri.

HALK MİMARİSİ : Halkın geleneksel yollardan öğrenerek, doğal çevresine uyum sağlayan ve kendisinin yaratarak uyguladığı mimari türü.

HALK OYUNU : Halkın malı olan ya da halkın benimsediği veya halkın yarattığı oyunların bütünüdür.

HALK ŞİİRİ : Halk şairlerinin (ozanlarının) belir bir kafiye ölçü ve mısra düzenine göre sazlı ya da sazsız olarak meydana getirdikleri şiir türü.

HALK MÜZİĞİ :Yazılı hiçbir kuram, kural ve eğitime dayanmayan, yalnızca işitme yoluyla öğrenilerek kuşaktan kuşağa aktarılan, coğrafyaya bağlı değişkenler dışında toplum çapında bir bütünlük gösteren, yöresel yapıda üretilen çalgı ve araçların kullanıldığı geleneksel müzik türü.

NAZAR : Belli kimselerde bulunduğuna inanılan ve insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve mala ve mülke hatta canlı - cansız bütün nesnelere zarar veren, bakişla oluşan, çarpıcı ve öldürücü güce denir.

ADAK : Yerine getirileceğine söz verilen, böcek tutma, mum yakma, oruç tutma, yiyecek dağıtma, su dökme, kurban kesme gibi adamak eylemi ya da adanılan şeylerden her biri.

BOŞ İNANÇ : (HURAFE) Kaynakları bilimsel veya dini bir temele dayanmayan, tarihin derinliklerinden gelerek çağımıza ulaşan bugünkü anlayışa ters düşmesine karşılık halkın kullandığı inançlar.

EL SANATI : İnce el mahareti isteyen ve bir koruda yetişmiş yetenekli kişilerin uğraştıkları sanat türü.

H. FOLKLOR ARAŞTIRMALARINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Herhangi bir araştırmada olduğu gibi, folklor araştırma ve derleme çalışmalarında da yöntem ve sistem belirlenmeli ona göre yapılmalıdır. Sistem-siz yapılan çalışmalarla neticeye ulaşmak mümkün değildir.

Folklorcu çalışmaya başlamadan önce, konuyla ilgili araştırma yapmalı ve daha önce belirlenmiş sistemleri incelemeli buna göre bir plan yapip çalışmalarına öyle başlamalıdır.

Folklorcunun başarıya ulaşabilmesi için yöntem ve sistem kadar, kişisel özellikleri de önem arzeder. Folklorcu herşeyden evvel halkını içten duyularla sevmeli, halkın arasına girmekten zevk almalıdır. İyi bir gözlem yeteneğine, gördüğü olaylardan gerekli bilgileri çıkarabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Halkı konuşturabilme, soru sorabilme yeteneğine sahip bulunmalı ve halk psikolojisinden iyi anlamalıdır. Olaya yaklaşırken ön yargılı olmamalı, kendisine ters düşse bile gördüğünü nakletmelidir. Folklorcu folklor bilimi yanında, folklor bilimiyle ilişkili tarih, etnoğrafya gibi diğer bilimler hakkında da gerekli bilgilere sahip olmalıdır.

Folklor çalışmalarının başarısında, şu hususların da gözden uzak tutulması gerekir.

a) Araştırma yapılacak yerde incelemelere başlamadan önce o yöre veya bölge hakkında bilgiler edinilmelidir.

b) Araştırılacak yöre halkı hakkında düşünüş ve davranışları ile yaşayışları hakkında ön bilgi toplamış olmalıdır.

c) Yapılacak araştırma ve incelemeler yerinde tespit edilmelidir.

ç) Yapılacak inceleme konusu mümkünse yaşandığı sırada ele alınmalıdır.

d) Araştırma mümkün olduğu kadar uzun sürede yapılmalıdır.

e) Araştırma için gidileceğinde gerekli araç ve gereç sağlanmış olarak gidilmelidir.

f) Araştırılacak konular ve sorular daha önce hazırlanmalıdır.

g) Konu hakkında gödüşülebilecek kişiler önceden tesbit edilmelidir.

h) Kaynak kişiyle görüşme yeri ve zamanı çok iyi seçilmelidir.

i) Yöre halkıyla giyim - kuşam farklılığı asgari düzeye indirilmelidir.

ı) Soru sorarken çok dikkatli olunmalı, konunun gelişmesine göre sorular sorulmalı, kaynak kişiyi konudan saptıracak sorular sorulmamalıdır.

k) Kaynak kişi seçilirken o yöreden birisi olmasına bilhassa dikkat edilmelidir.

I. FOLKLOR ARAŞTIRMALARINDA KULLANILAN ARAÇLAR

Yapılacak folklor araştırmalarının konusu ne olursa olsun, o araştırma gerektiren araçlar mutlaka sağlanmalıdır. Bu araçlar konunun özelliklerine göre değişebilir. Folklorcu hangi konu ile ilgili araştırmaya gidiyorsa onunla ilgili araçlar da yanında götürmelidir. Araçlar götürülmeden yapılacak çalışma yetersiz ve eksik olur, istenilen amaca varılamaz.

Araştırmada kullanılan araçları şöylece sıralayabiliriz. :

1. Ses alma cihazı (Teyp)

Folklor araştırmalarında teybin önemi gerçekten büyüktür. Folklorcu araştırmalarına başlamadan önce mutlaka işine yarayabilecek büyükyük ve evsafa bir teyp temin etmelidir. Teypten gerektiği gibi yararlanabilmesi için cihazın çalıştırılması, durdurulması ses alıp silmesi ve korunması ile ilgili bilgileri bilmesi gerekir.

Araştırmacının derleme yapacağı yere gitmeden cihazının çalışıp çalışmadığını kontrol etmesi gerekeceği kadar bantın bulunmadığına bakması gerekir.

Ses alma cihazıyla derleme yaparken iki yoldan biri yapılabilir, ya kişiye cihaz hiç gösterilmez, saklanır ve konuşmaları gizlice kaydedilir ya da korku ve çekingenliği giderilir, açıkça çalışılır. Kaynak kişiyle yalnız çalışmak ses kayıtlarının temiz olarak yapılmasını sağlar.

2. Fotoğraf Makinası

Folklor derleme çalışmalarında ve araştırmalarında fotoğraf makinası da büyük önem taşır. Çoğu zaman yazıyla tesbiti mümkün olmayan veya çok zor olan birçok hususların fotoğrafla tesbiti mümkün olmakta ve amaca uygun belge elde edilmiş olmaktadır.

Fotoğraf makinasıyla belge ve veri elde etmenin ilk yolu, ses cihazında olduğu gibi eldeki mekânın teknik özelliklerini bilmek ve iyi kullanmakla başlar. Bu nedenle fotoğraf makinasını kullanacak derleyici fotoğraf makinaları ve çekimin temel sahip olması gerekir.

Fotoğraf çekme bilgisi kadar makinanın önemi de büyüktür, bu nedenle amaca uygun teknik özellikleri taşıyan fotoğraf makinalarının temin edilmesi gerekir. Araştırmacıların, derlemelerinde ışığı (diyafram) ve zamanı (enstantane) kendiliğinden ayarlayabilen fazla karmaşık olmayan küçük ve dikkati çekmeyen fotoğraf makinalarını tercih etmelei yerinde olur. Hem taşıma hem de kullanma kolaylık ve pratikliği sağlanmış olur. Ama çalışmanın niteliği daha değişik bir makinaryı ve aksesuarları gerektiriyorsa o zaman profesyonel bir makinaryı kullanmak doğru olur. Mesela bir kilimin belirli bir motifini en ince ayrıntısına kadar tesbit etmek söz konusuysa, bu işi yapabilecek özellikte bir makineden yararlanmak daha doğru olur.

Fotoğraf makinasıyla görüntü tesbit etmek daha çok statik durumlar için elverişlidir. Mesela bir obanın genel görünümü bir konaklama yeri, bir eşya, bir örgü, bir çorap ya da geleneksel bir giyim eşyası fotoğraf makinasıyla

çekilmez.araştırıcı konuyu birden çok çekimli tesbit etmeye gayret etmelidir. Bu tutum gerçi fazla film harcamayı gerektirir ama, şu ya da bu nedenle tek fotoğraf iyi çıkmaması, yanması veya üst üste gelmesi ihtimali her zaman sözkonusudur.

Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta da konunun renkli ya da siyah - beyaz olarak çekilmesi hususudur. Öyle konu vardır ki renk konunun unsurudur, bu durumda mutlaka renkli çekilmelidir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da fotoğraf çekerken konunun özelliğine uygun resimlerin çekilmesi hususudur. Mesela bir halı veya kilim motifinde ayrıntı, bir yerleşim bölgesinde daha genel görüntü çekilmelidir. Düşünülmeden ve kompozisyon kurulmadan çekilen fotoğraflardan yeterli verim alınmaz.

Fotoğraf çekilmesine izin verilmeyen durumlarda gizlice ve Tele - Objektifle çekim yapmak mümkündür. Uzaktan çekim, fotoğraf çektirirken utanan veya çektirmekten kaçınan kişiler için de geçerli olabilir.

3. Hareketli film makinası (Kamera)

Folklor bilimine belge kazandırmada kullanılan üçüncü önemli araç da film makinasıdır. Film makinasıyla fotoğraf makinası arasındaki en önemli fark; birinin yüzeysel ve iki boyutlu olması diğerinin ise üç boyutlu ve hareketli olmasıdır. Fotoğraf makinası tek ve statik bir görüntü verir, buna karşılık kamera görüntüler dizisi verir. Bu nedenle folklorlarda birçok konunun belgelendirilmesi ancak kamera ile mümkündür.

Kamera ile çalışmak fotoğraf makinasıyla çalışmaktan daha zordur ve karmaşıktır. Bundan dolayı folklor bilimine kamera yoluyla belge kazandıracak kimsenin film çekimi temel bilgi ve kurallarını çok iyi bilmesi gerekir. Folklorun herhangi bir konusunu ilgilendiren başakrılı belgesel bir film folklorcu ile kameranın işbirliği sonucu gerçekleşebilir. Arzu edilen şekil folklorcunun kamerayı kullanması, çekimleri kendisinin yapmasıdır.

4. Not alma

Araştırma yapılırken hafızaya güvenmeyerek sistemli bir not alma zorunludur. Araştırma esnasında edinilen bilgi özeti, not olarak kaydedilmelidir. Tabi bu işleri yapabilmesi için araştırmacının yanında not almaya yarayacak gerekli malzemeyi götürmesi gereklidir. Not alırken kaynak kişinin söylediklerinin haricinde kendi gözlemlerine dayanarak gördüklerini ve izlemelerini de kaydetmelidir. Konuda geçen ilginç kelimeleri not etmeli, kaynak kişiden bunların anlamlarını sormalıdır. Konuyu kaleme alırken alınan bu notların önemi ortaya çıkacaktır. Bu nedenle araştırmacının sistemli bir şekilde not alma hususunu göz ardı etmemesi gerekmektedir.

5. Arşivleme

Çeşitli yollarla elde edinilen gereç yığınına ana konularına ve alt konularına, yapısal özelliklerine, değerlendirildikleri, elde edildikleri tarihlere, yerlere ya da kişilere göre daha önceden bu amaçlarla düzenlenmiş raflara, dosyalara, kutulara, dolaplara, depolara belirli kod numaralarının, anahtar sözcüklerin har-

flerin, simgelerin yardımıyla sistemli bir biçimde ve kullanılış, yararlanış kolaylığını sağlayacak bir düzende yerleştirilip korumaya arşivleme denir.

Kaynak metinler, cönkler, kişisel ya da kurumlar taafından yapılan araştırmalar, kağıda, fişe veya defterlere geçirilmiş veriler, bilgiler, küpürler, slaytlar, poçitif ve negatif filimler (fotoğraflar) sinema filimleri, mikrofilmler, plaklar, ses bantları ve maddi kùltür ürünleri, el altında bulundurulması, görùlmesi ve yararlanılması gereken arşiv gereçleridir.

Bu tür araştırmalar çoğu zaman tek kişinin maddi imkanlarını, çalışma gücünü ve hızını aşacak niteliktedir. Bu gibi çalışmalar genellikle kurum veya grup çalışmaları niteliğindedir. Tek kişi bu kadar çeşitli malzemeyi toplamakta, sistemli bir arşivlemekte güçlük çekecektir. Bu kadar çalışmayı bir arada yapan ve tek kişiye ait ùlkemizde böyle bir arşiv görùlmemiřtir.

Arşiv ve arşiv sistemi ile ilgili bilgiler ve işlemler tam anlamıyla bilinmemektedir. Kurulan arşivler daha çok kùtùphanecilik bilgileriyle oluşturulmuş, yerine oturtulamamıştır.

Son zamanlarda ùlkemizde yaygınlaşan bilgisayar kullanımı, dökùmanların arşivlenmesinde büyük yararlar sağlayacaktır.

İ. FOLKLOR DERLEME METODLARI

Derleyicinin saha çalışmasında kullanabileceği birkaç teknik ve metod vardır. Bunlardan en önemlileri şunlardır.

1. Gözlem (olaylara ve yaşantının içine katılarak)
2. Görüşme (karşılıklı soru - cevap şeklinde)
3. Anket (klavuza veya kaynak kişilere soru kağıdı hazırlanarak).

GÖZLEM:

Bu saha araştırmacısının, dıştan içeriye bakmak ve durumu gördüğü gibi tarif etmek suretiyle doğrudan doğruya gözlem yoluyla malzeme elde etmek kullandığı bir metoddur¹. Bu manada gözlem kelimesi, durumunun yalnız gözle görülmesiyle sınırlanmayıp, yerine göre, işitme, koklama ve tanıtmaya duygularını da içine alır.

Gözlem, araştırmacının, araştırma yaptığı toplumun hayatına bir süre katılması, hayatlarında yer alması ile yapılabilecek bir çalışmadır. Böylece davranış biçimleri, toplumsal ilişkiler, ekonomik etkenlikler, tutum ve tavırlar, gelenekler, görenekler, töre ve törenler yakından izlenmiş olur. Araştırmacı kendi gözlemlerini, sohbet anında öğrendiklerini aldığı bilgileri toplayabilir, doğruluklarını kontrol edebilir. Sağlıklı bilgilerin elde edilebileceği en geçerli ve güvenilir tekniklerden biridir.

Olay gözlenirken anında notlar alınmalıdır. Sorulacak sorular olabilir. Bunlar da not halinde getirilebilir. Bu tekniğin en önemli özelliği araştırmacının kendini topluma kabul ettirmesidir. O toplumun bir bireyi olduğunu kabul ettirebilen bir araştırmacı başarılı çalışmalar yapabilir. Toplumun içinde bulunduğu süreçte, o topluma yararlı bir görev üstlenen araştırmacının başarı derecesi, daha yüksek olacaktır (Öğretmen, ebe doktor vb.).

Araştırmacının bekâr olması, kadın ya da erkek olması bazı meseleler yaratabilir. Evli olan araştırmacı için bazı konularda başarı oranı daha yüksektir. Çünkü eşi aracılığıyla bazı olayları çözümlenebilir. Gözlem tekniğinde süre uzun olmalıdır. Süre ne kadar fazla olacaktır.

GÖRÜŞME :

Bu metod saha araştırmacısı tarafından gözlem durumu dışındaki hadiseler ve fikirler hakkında, bu bilgilere sahip oldukları bilinen veya inanılan kimselere (Kaynak kişilere), sorular sorularak malzeme elde etmek için kullanılır. Araştırma yapılacak yerde, kaynak kişi ile yüz yüze gelinir ve daha önce hazırlanan sorular sohbet şeklinde sorularak bilgi alınır.

Seçilmiş kaynak kişilere, cins ya da yaş gruplarına, konuya göre sorular sorulur, alınan cevaplar, hazırlanmış fişlere ya da ses kayıt aygıtı yardımıyla bantlara kaydedilir. Araştırmacının sahada kalış süresinin görüşme tekniğinde de önemli yeri vardır. Kısa süreli uzatmak ilişkileri yakınlaştıracak, dostluk havası ve samimi bir ortam sağlayacaktır. Görüşme metodunda zamanın da önemi çok büyüktür. Derleyici ile kaynak kişi arasında sağlam ve

güvenilir bir ilişki kurulması için elverişli zaman seçilmelemdir. Görüşme, süresinde olmalı, ne çok kısa ne de uzan olmalıdır. Konu ilginç de olsa bir süre sonra ilgi dağılıbilir. Konu üzerine tekrar ilgiyi çekmek araştırmacının maharetine bağlıdır, bu da araştırmacının çeşitli kişilerle yaptığı görüşmeler sonucu elde edeceği tecrübeler sonucu olur.

Kaynak kişiyi uzun süre işinden alıkoymamak gerekir. Onun işinden ayırdığı zaman bizimki kadar kıymetlidir. Kişi, uzun süre sohbet etmekten sıkılır ve doğru bilgiler vermeye başlar. Önemli olan kaynak kişinin boş istekli olduğu zamanı, görüşmeye ayırmasını sağlamaktır.

ANKET :

Bu teknik son yüzyılda geliştirilmiş bir saha derleme metodudur. Okuma yazma bilenlerin çoğunlukta olduğu yörelerde en fazla uygulanan bir tekniktir. Bu teknikle derleme yapmak isteniyorsa sorular çok dikkatli hazırlanmalı, cevap veren kişiyi konudan saptırıcı sorular hazırlanmamalıdır. Soruyu hazırlayan kişinin yörenin dil özelliklerini bilmesi gereklidir, sorular bu özellikleri içeren şekilde hazırlanmalıdır.

Anket gözlem ya da görüşmelerden önce ilk tesbitler veya sonra eksiklikleri tamamlamak için kullanılabilir. Görüşme ve soru kağıdı (anket) tekniklerini kullanan araştırmacı, elde ettiği bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini istiyorsa, birden fazla kaynak kişiler seçmek zorundadır. Bu kaynak kişileri seçmek de araştırmacı konunun özelliklerini göz önünde bulunduruyor ve araştırması o yönde ise, konuyu çok iyi bilen ve en çok uygulayan kişiler, tarih içindeki seyri önem arz ediyorsa çeşitli yaş guruplarından kaynak kişiler seçilmelidir.

Zamanımızda anketler, çeşitli Avrupa arşivleri ve folklor müzelerince geniş çapta kullanılmaktadır². Bu anketlerden çoğu, belirli konular veya hadiseler hakkında özel bilgiler toplamak içindir. Bu anketler hem halk, hem de halktan olmayan muhaberlere, muntazam olarak gönderilir. Halktan olmayan gruba ve halka gönderilen anketlere verilen cevaplar saha derleyicisinin en büyük yardımcısıdır.

Gözlem, görüşme ve anket metodlarının yanında derleme çalışmalarına yardımcı olabilecek diğer başka metodlar da vardır, onlardan birkaçını da şöylece sıralayabiliriz.

a) *Kitle haberleşme vasıtaları* : Derleyici bu vasıtaları çalışmalarında faydalı olabilecek şekilde kullanabilir. Yetkili bir bilim adamı, gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon iyi bir haber kaynağı ve araştırmacıya yardımcı olabilir. Derleyici aradığı birçok konunun cevabı bu kaynaklara bulabilir. *Çocuklardan yapılan derlemeler* : Çocuk folkloru üzerinde ihtisaslaşmış saha araştırmacıları, çocuklardan derleme yapmak için ellerine geçen fırsatları çok iyi şekilde değerlendirirler. Gerçekten de en yaratıcı, sürekli ve canlı folklor geleneği çocuklar arasında bulunmaktadır. Derleyiciler, çok kere kestirme yoldan giderek çocuk folklorunu yetişkinlerden derleme yoluna giderler. Bu malzeme tarih yönünden değerliyse de, yetişkinler hatırladıkları bir geleneğin yalnız pasif taşıyıcılarıdır; canlı gelenek yalnız çocuklardan elde edilebilir.

1. *Folklor Derleme Metodları*, Kenneth S. Goldstein, Çeviren : Prof. Dr. Ahmet E. Uysal, Başbakanlık Basımevi - 1977

2. *Sahada Folklor Derleme Metodları a.g.e.*

J. FOLKLORUN BAZI KONULARIYLA İLGİLİ BİLGİLER

1. HALK MÜZİĞİ

Her milletin müziği gibi Türk müziğini de bölümlere ayırma ve her bölüm için de bir takım sınıflandırlar yapma imkanı vardır.

A) Halk Müziği

B) Divan Müziği ya da Saray Müziği dediğimiz Klasik Türk Müziği gibi Folklor müziğinin müzik içindeki yerini bulmak için onu halk müziği içinde arayacağız. Çünkü Halk müziği de;

a. Yaratıcıları belli olmayan halk Müziği

b. Yaratıcıları belli olan halk müziği olarak iki bölüme ayırmak gerekmektedir.

Folklorun, anonim halk bilgileri ürünlerini kapsamına aldığımızı göz önünde bulundurursak, hemen göreceğiz ki Folk-Müzik a. Bölümündeki yaratıcıları belli olmayan halk müziği konularının içine giren halk müziği, anonim halk müziğidir.

Sonra müziğin kendine özgü konularını da diğer bazı bölümler içinde incelemek imkânı vardır. Meselâ;

a. Çalgı ile seslendirilen (Enstrümental) müzik.

Söz konusu bu her iki müzik türünü de iki kategori içinde ele alabiliriz.

a. 1-Tek çalgı ile seslendirilen solo Müzik

2-Çok çalgı ile seslendirilen Orkestra müzik.

b. 1-Tek insan sesi ile seslendirilen Solo Müzik.

2-Bir koro halinde seslendirilen müzik gibi.

halk müziği eserlerini çeşitleri bakımından da sınıflandırma imkânına sahip bulunuyoruz; türkü, koşma, koçaklama, deyiş, uzun hava, bozlak, hoyrat, kabaşı, aydost, varsağı, kürmani, çukurova, kerem, atışma gibi.

Bir eseri seslendirebilmek için kullanılan araçları, çalgıları da sınıflandırabilmek için kullanılan araçları, çalgıları da sınıflandırabiliriz.

Telli Sazlar: Tambura; bağlama, cura, meydan sazi, çörük kopuz vb.

Yaylı Sazlar: İklığ, kemençe, kabak kemane keman vb.

Vurmalı Sazlar: Davul, darbuka, dümbelek, tef (Dayre), zilli maşa, fincan, şişe vb.

Vurmalı Sazlar: Davul, darbuka, dümbelek, tef (Dayre), zilli maşa, fincan, şişe vb.

Nefesli Sazlar: Zurna, kaval, ney, mey, sipsi, klârnet (gırnata) vb.

2. TÜRKÜ

Türkü, Türk halkının ortaklaşa yarattığı sözlü ve ezgili ürünlerdir. Türkü söylemek ruhi bir ihtiyaç olduğundan yeryüzündeki her halk türkü söyler. Türk folklorunun çok ilgi çekişi verimli olan Türkü'nün benzerlerini Norveç tabiatı ve halk duygularını anlatan İBSEN'in "Peer Gynte" piyesinde görmek

mümkündür, ayrıca GOTHE Alman Halk Türkülerini toplayıp işlemiştir.

Türkü bir folklor verimi, yani halkın ortaklaşa eseridir. Bu yüzden şairi belli olan parçalara türkü denemez. Şairi bilinen türküler bile memlekette yayınlanarak yeni mısra ve ezgilere genişletilmiştir. Yani anonimleşmişlerdir.

Türkü olağan üstü, tabiat dışı olay ve vakalara yer vermez daha çok ferdi ve sosyal dahiselere dayanır. Bir olayı hikâye etmekten ziyade karşısındaki içli duyguları tepkileri dile getirir. Büyük tarihi vakalardan değil de çevreyi ilgilendiren olaylardan çıkar. Bunlar türküyü, destandan ayıran özelliklerdir.

Türkülerin çoğu aşk, üzüntü ve gurbet üstüne söylenmiştir, çoğuda murada ermemiş sevgilerin acıları, kocası gurbete çıkmış da bir daha dönmemiş kadınların dert ve hasretleri, ölen bir sevgiliye, akrabaya, dosta yakılan ağıtlar bulunur. Türkünün özelliği acıklı ve dokunaklı olmasıdır. Bir eğlenceyi anlatmak için türkü söylendiği nadirdir. "Türkü Yakmak" deyimini de zaten bunu gösterir.

Genel olarak türkü denilince, usullü, ritimli sözlü halk ezgileri anlaşılır. Oysa özgileri dikkate alarak türküleri inceleyecek olursak karşımıza iki tip olarak çıkar 1 - Usûlsüz olanlar. 2 - Usûllü olanlar.

Usûlsüz alanlara uzun havalar diyoruz. Uzun havalar ezgilerine göre çeşitli isimler alırlar. Bozlak, Divan, Hoyrat, Kayabaşı, Maya, Çukurova, Garıp, Kerem, Kesik, Müztezat, Aydest, Engin, Türkmeni vb. çeşitli uzun havalar ağız denilen mahalli usûlleri da birbirlerinden ayrılırlar. Şanlıurfa ağızı, Kerkük ağızı, Erzurum ağızı gibi.

Usûllü olanlara yani belli bir ölçü ve ritmi olan türkölere Şanlıurfa'da kırık hava, Konya'da oturak adı verilir. 3- Ayrıca bölgeden bölgeye ezgilerine ve ölçüsüne göre değişik isimler alırlar.

3. MANİ

Halkımızın rahatlıkla söylediği, mânâlı ve bazen de umulmadık bir sürprizle neticelenen küçük, hür bir şiir türüdür. (4) Mani Türk Halk Edebiyatının en eski bir nazım şeklidir. Türk nazım şeklinin esası olan dörtlükler bu günkü mani kıtalarının aynısıdır. Mani sözünün nereden geldiği konusunda birbirinden ayrı görüşler vardır. Velet Çelebi mani telimesinin dilimize yerleşmesini şöyle tanımlar. Mânî; arapça Mânâ diye söylenen kelimenin son harfi olan (A) Acem Şivesiyle (İ) şeklinde telafuz edildiğinden mânî şeklinde söylenmiş ve bugünkü dilimize yerleşmiştir.

Mâniye Erzurum ve Kars yöresinde me'ni, Ege'de Mânâ, Şanlıurfa'da menî, İstanbul'da, Azerbeycan'da mahni, Kerkük'te me'ni denir. Mâniler Müşterek olan milli hisleri ifade ederler, millitin müşterek malıdır. (5) Müşterek olan duyguları ifade ettikleri için, her zaman aşk, güzellik, ölem, gibi konuları kapsarlar. Mânilerin başlıca teması aşk ve sevgi ise de niyet mânileri, atışma mânileri, ramazan mânileri, iş mânileri, satıcı mânileri, gibi çeşitleri de vardır.

Mâniler genellikle yedi hecelidir. 4+3=7 şeklinde yazılır. Dörder mısradan

müteşekkildir. Kafiye yapısı, birinci, ikinci, dördüncü mısralarda aynı, üçüncü mısra serbesttir.

Kahve piştiği yerde
Pişip taşıdığı yerde
Güzel çirkin aranmaz
Gönül düştüğü yerde

Örneğinde olduğu gibi. Mısraları dördü aşan mânilere de rastlanır, böyle çok mısralı mânilerde tek sayılı mısralar serbest çift sayılı mısralar ise birbirleriyle kafiyelidir.

Yara yeri
Sızıldar yara yeri
Kervan göçtü yol etti
Yalvarram yara yeri
Ne sende ok tükendi
Ne bende yara yeri
örneğinde olduğu gibib.

4.HOYRAT

Hoyrat da mâni gibi bir duygu ve düşüncüyü özlü yönleriyle dile getiren 7 heceli 4 veya daha çok mısralı mâni karakterli halk müziği türüdür. hoyratlar, ezgi karakteriyle mânilerden ayrılır. Hoyrat sözünün nereden geldiği bugüne kadar tesbit edilememiştir. Bazılarınca (kuruyat) bazılarınca (Korya-t) bazılarınca da (Hoyradi) tabirlerinden geldiği ileri sürülmektedir. Hoyrat hakkında geniş araştırmasıyla tanınan sayın Ata Terzibaşı, Hoyratı şu şekilde tarif etmiştir. "Gerek söz gerekse kendine has müziği ile hamaset ve mertlik havası uyandıran sevda, gurbet, keder, sevinç, yas vatan sevgisi,kin ve bunun gibi duyguları işleyen, sanat kavramından nasibini almış, klasik unsarlarla beslenmiş, kişisel duygu boşalmasına pek müsait bir halk edebkiyatı ve müziği türünün birlikte adıdır". (6)

Hoyrat mâna bakımından mâniden daha kuvvetlidir ve erkek ağzına daha çok yakışır. "Şu var ki hoyratın sözleri erkek edalıdır. Bilhassa gün batarken çöken garipliği hoyrat kadar belki hiç bir makam ifade edemez"(7) diyen Mithat Atakurt hoyratı mâniden ayıran en önemli özelliği de vurgulamıştır.

Hoyratlar çeşitli isimlerle de adlandırılmıştır. Fakat genellikle ağızdan ağıza değişen ezgi isimleri vardır. Kerkük'de; Beşiri mühalif, kürdomuçılamazan, nabatçı, yetimi, yolaçtı, ümergele, kesük... Şanlıurfa'da; Beşiri muhalif, şirvan, düz, bahçacı acem, irak, isfahan, mesnevi, kesik hüseyinî, kürdî, şinvani, El-ezber gibi isimlerde adlandırılanlar bunlardan birkaçıdır.

Hoyratların ilk mısraları genellikle eksik hecelidir. Bu boşluklara da genellikle hitap sözleri doldurulur. Baba böğün, zalım zalım, gözüm, kardaş, böğün,

ağam ağam, ahele zalım, ah balam gibi doldurma hitap sözleriyle başlanan hoyratların bir de kendilerine has giriş ve ara müzikleri vardır.

5.KOŞMA

Koşma, saz şairlerinin mısraları 11 heceli dörtlüklerden meydana gelen, özel bir kafiye sırası olan ve özel bir ezgi ile söylenen şiirlerinin adıdır. Koşmalarda dörtlük sayısı 3'ten az 12'den çok olmaz. Bazen 11 heceli kalıbın dışındaki şiirler için de koşma tabiri kullanılmaktadır. Bunun nedeni, bu şiirlerin hakiki koşmaların söylenen koşmaların özel adları vardır: Topal Koşma, Bayındır koşması, Bülbül koşması, Ankara koşması, Sümmani koşması, bunlardan bir kaçıdır. Koşmalar yapılarına göre de çeşitli şekiller gösterirler a)Düş koşma b) Musammat koşma c)Yedekli koşma bunların en önemlilerindendirler.

Düz koşma şeklinde Gevheri tarafından yazılmış bir örnek,
Ala gözlerini sevdiğim dilber
Her gülün sözüne bülbül uyar mı
Ben bir divaneyim bir şey bilmem ya
Güzel olmayanı gönül sever mi

6.VARSAĞI

Güney Anadolu bölgesinde yaşayan Varsak Türklerine ait, biraz erkekçe bir dil, dağlı bir eda ile özel bir ezgi eşliğinde söylenen halk şiiridir. kafiye ölçüsü kaşmanın aynısı olup hece ölçüsünün 8'li kalıplarıyla söylenir.

Başlarındaki bre, hey, behey gibi ünlemler varsağılara yiğitçe bir hava verir.

ÖRNEK:

Yarı bre çiçek dağı
Sende suna boylum kaldı
Hep göçlerin dönüm çağı
Bülbülüm goncası soldu
Onbir heceli Varsağıya karacaoğlandan bir örnek.
Yiğit olan yiğit, kurt gibi bakar
Düşmanı görünce ayağa kalkar
Kapar mızrağını meydana çıkar
Yiğidin ardında duran olmalı

7.İLÂHÎ VE NEFES

Hece veznini 7'li , 8'li 11'li kalıbı ile söylemiş. Tekke edebiyatının önemli şiir türlerindedir. İlahilerde din ve tasavvuf konuları işlenir.Tanrı'yı öven sir hava taşır. Nefes, ilahinin Bektaşî tarikatında aldığı addır. Tanrı ilhamı ile yazıldığı için "nefes-i ilahi" de denilir. Şekilde ister ilahi ulsun ister olmasın ilâhi izgili ka-

rekterinde bir ezgiyle söylenen dini şiirlere Şanlıurfa'da çifte, Kerkük'te tenzile havası denilir.

İlâhi örneği,

Suyu alçaktan çekerim
Döner yükseğe dökerim
Görün ben neler çekerim
Derdim vardır inlerim.
Nefes örneği,

Gafil gezme şaşkın, birgün ölürsün
Dünya kadar malın olsa ne fayda ?
Söyleyen dillerin söylemez olur.
Bülbül gibi dilin olsa ne fayda ?

8. SEMAİ

Koşma biçimiyle ve 8'li hece kalıbıyla veya biçimiyle ve aruz vezninin mefâilün mefâ'lün, mefâlün kalıbıyla yazılan, genellikle sevgi ve güzellik konularının kıvraklıkla ifade edildiği bir halk şiir türüdür.

Semai örneği,

Kocadım çekemem nazı
Bağrına dökerim közü
Yarın bana kötü sözü
Kara bağrım deler gelir.

9. DESTAN

Milletlerin hayatlarında büyük yankılar bırakmış tarihi olaylarının çağdan çağa değişmiş, ölküleşmiş ve sayısız hayyal unsurları katılarak tanınmaz hale gelmiş uzun manzum hikayesidir (8). Destan, sözlü manzum halk verimlerinin tam bir örneğidir. Bunlar belli belirsiz tarihi olaylara ve efsane motiflerini dayanılarak topluluğun hayat gücüyle yaratmışlardır. Destanlar hem olayın içyüzü, hem de olay hakkında halkın düşüncesini yansıtır. Toplumdaki bir takım yersiz olayları eleştirmesi ve halkı uyandırması bakımından destanlar öğretici bir nitelik taşır.

Destanlar dünya edebiyatındaki en ülkücü eserlerdir. Bu ülkücülük ferdi değil Millî şuur ve vicdana dayanır, yani Millet vicdranında arzu, dilek, tutku, gelenek, değer hüküm halinde yaşayan her şey destanlarda yer bulur gerçekleşir ve görünür. Milletlerin tarihi vasıfları, ırk özellikleri, yaratılış oldukları destanlarda cihangirlik ve devlet kurma tutkusunu, Köroğlu destanında haksızlığa isyan ve devlete itaat yan yanadır.

Destanlar hevce ölçüsünün 8'li veya 11'li kalıbıyla söylenirler. Dörtlüklerin

sayısı konunun uzunluğuna göre değişir.

10. MASAL

Halk muhayyilesinin yarattığı olağanüstü olayların anlatımıdır. Olmamış, olması da mümkün olmayan olayları anlatan hikyelere masal denir. Birçok masalda cinler, periler, devler vardır. Hayvanları insanlar gibi konuşturan, insanlara ders veren masallara da "Fabl" denir.

11. EFSNE

Halk dilinde doğarak ağızdan ağıza dolaşan ve konusu çok defa olağanüstü nitelikte olan öykü, nn salmış, dillere düşmüş olaydır.

Efsanelerde şahıslar, yerler ve olaylar hakkında anlatılan, genellikle olağanstkler dolu, ancak gerçekleşmiş gibi kanaat uyandıran hikayelerdir. (11). şehrimizin, ilçelerimizin, dağlarımızın adlarıyla ilgili pek çok efsane anlatılır. Hayvanlarla, birleklerle ilgili efsanelerimiz de pek çoktur.

12. ATASÖZÜ

Milletimizin dil yadigarı olarak çocuklarına bıraktığı en büyük miraslardan biridir. Son 150 yıl içinde hem eski hem de yeni yazımızla yazıya geirilmışleri mevcuttur. Atasözleri diğer milletlerintine nazaran pek çoktur.

Atasözleri, klasik bir kalıp içindeki sözleri ve söz sıraları, kavramının muhafazası için asla değişmeyen formüller olduğu gibi olumlu veya olumsuz, mutlaka bir hüküm ifade ederler. (9) Bu hüküm ise çekimli çok kere geniş zaman, emir kipi, dili geçmiş, mişli geçmiş zamanlarıyla ve nadiren de olsa geniş zamanın hikyesi kipiyle kesinleşir.

ÖRNEKLER;

Kaan balık büyük olur.

Gl yerinde su eksik olmaz.

Tırnağın varsa başını kaşı.

ağrılan yere erinme, ağrılmayan yere grnm

Eskiye rağbet olsaydı bit pazarına rahmet yağardı. vb.

13. DEYİM

Atasözleri gibi veciz, olanlar gibi değişmez şekilde kelime gruplanmaları olmakla beraber, çok defa sözlük manaları dışına kayar ve

yalnız başına bir hüküm ifade etmezler, ama herhangi bir ifade'nin hatta bir atalarsözünün içerisinde girer ve orda anlatışa kuvvet çeşni ve yön verme vazifesi görürler.

Meselâ;

"Tekeden süt çıkarmak" bir deyimdir bir hüküm ifade etmez. "Çobanın gönlü olunca tekeden süt çıkarır" bir atasözüdür. Çünkü bir hükmü ortaya koyuyor.

Deyim, ifadelerimizi zenginleştirmek, kuvvütlendirmek renklendirmek için gerekli ve klişe olarak hazırlanmış söz blokundan başka bir şey değildir.

Ağız aramak, belini bükme, dutyemiş bülbüle dönmek, gökten zembille inmek, par vurup harman savurmak, tabana kuvvet gibi kelime gruplarının hepsi birer deyim klişesidir. Gerçi herbirinin helalet ettiği bir mana vardır, fakat hüküm yoktur, yani tam bir kanaat ve kararı bildirmezler. Böyle olduğu gibi, bir genel kural özelliği de taşımazlar.

14. BİLMECE

Toplumların ilkel devirlerden beri bilmecelere sahip olduklarını tarih kaynakları kaydediyor.

Bilmeceler, henüz okuma yazma bilmeyen insanlar tarafından uydurulmuş, yaratılmış. Bilmecelerin yaratıcıları toplumlardır. Onlar halk zekasının ürünleridir. Herkes tarafından beğenilerek dilden dile ve kuşaktan kuşağa geçerek ulusların malı olmuştur. Bilmeceler konuları, hayvanlardan, insanlardan, insan organlarından, eşyalardan, yiyeceklerden ve içeceklerden, doğa olaylarından ve dini inanışlardan sosyal olaylara kadar her çeşit olgulardan alırlar.

Prof. Dr. Şükrü elçin, bilmeceleri, şu şekilde tarif etmektedir. "Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı akıl zeka güzellik nevinden mücerret kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münüsbetler ve çağırışmalarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir." (11).

ÖRNEK:

Biz, biz, biz idik

Otuz iki kız idik

Ezildik büzüldük
İki duvara dizildik.
Aç durur, susuz durmaz

(Dişler)
(Sürahi) vb.

15. TEKERLEME

Masalların başında ya da söz arasında çocuk oyunlarının içinde kullanılır. Sözcüklerin benzerliğinden de yararlanarak söylenen yarı anlamsız sözleri (12).

Örneğin masal başında:

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken pireler berber iken, ben anamın babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken...

Oyun tekerlemesine örnek;

(İnne minne kirası, şimşir kadar bir tazi, it öksürdü bit aksırdı yuvarlandı yola düştü, tam tıs dümbelek fııs)

16. HALK HİKÂYELERİ

Gerçekten olmasına imkan bulunan olayların anlatımıdır, türk halkı, edebiyatın bu konusunda da önemli eserler vermiştir, aşık garip, Kerem Aslı Tahir ile Zühre bunlardan bazılarıdır. Genellikle sevgi ve kahramanlık konuları işlenir.

17. ÖLÇÜLÜ SÖZLER

Duygu ve düşüncelerin hatırdı kalıcı bir şekilde anlatılması için ölçülü (vezinli) ve kafiyeli sözler söylemektir. Bu sözler akılda daha kolay tutulur. Ölçülü sözler sayfalar dolusu veya saatler boyu anlatılan belgileri düşünceleri en kısa ve özlü bir biçimde anlatılır. (137) Milletimizin dünya görüşünü, tecrübelere dayanarak öğrendiklerini gelenek ve göreneklerini, inançlarını gözler önüne sererler. Ölçülü sözlerin bir bölümü ata sözü haline gelmiştir.

Ticaret yerlerinde, taşıtlarda ve bazı evlerde ölçülü sözleri asılmış olarak görebilmek mümkündür.

ÖRNEK;

Söz bilirsen söz söyle, sözünden ibret alsınlar.

Söz bilmissen sükük eyle, seni bir adam sansınlar.

Bak şu çeşmeye su içecek taşı yok

Kırma insan kalbini yapacak ustası yok vb.

18. NİNİNİ

Annelerin çocuklarını uyuturken söyledikleri türkülerdir. Sözlerini ve beşesini anneler, nineler yaratırlar.

ÖRNEK;

Dandini dandini das dana
Danalar girmiş bostana
Kov baztancı danayı
Yemesin lahanayı
Dağ dağı bağışlasın
Hak seni bağışlasın
Ufadan nacar gelsin
Beşiği nakışlasın
Uyuyasun yavrum ninni

19. OKŞAMA DEYİMLERİ

Çocuk ve hayvan severken kullanılan, sevgi anlatan sizlerdir. Ninelerimiz, dedelerimiz, annelerimiz ve babalarımızın çocuk severken kullandıkları sözlerdir.

ÖRNEK;

-ki gözüm
-Arslanım
-Gözümün nuru
-Hanım kızım
-Paşa oğlum vb.

20. YANILTMACA - ŞAŞIRTMACA

Yanıltmaca bir çeşit tekerlemedir. Yurdumuzun bazı yerlerinde yanıltmaca, şaşırtmaca ve şaşkırtmaca adlarıyla bilinir. Genellikle aynı ses ve hecelerden kurulu kelimeler yanyana getirilerek yapılmış cümlelerdir. Bazı yanıltmalar da söylenişleri birbirine yakın fakat anlamları farklı kelimelerden faydalanarak yapılmışlardır. Yanıltmacalardan güldürücü dil sürçmeleri meydana gelir. Hem de eğitici rolleri vardır.

ÖRNEK;

Ahmetle mehmet mahkemeye gitmişler;
Mahkemede mahkemeleşmişler mi mahkemeleşmemişler mi
Bağ başka bahçe başka
Eller pekmezlendi ben pekmezlenemedim
Bu duvarı badanamalı mı, badanalınamamalı mı?

23. Halk Fıkraları

Fıkra, malzemesi dile dayanan sözlü edebiyat mahsullerinde umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle hisse kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa mensur hikayelerdir.(15)

(Fıkra, hikaye çekirdeğini hayattan almış bir vak'a tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşeri kusurlarla içtimai ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıktıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir müzik, hikmetli bir söz, keskin bir söz, kuvvetli bir zeka, keskin bir istihza yoluyla yansıtan; umumiyetle bir fıkra tipine bağlı olarak nesir diliyle yaratılmış sözlü edebiyatın müstakil şekillerinden ibaret, yaygın epik dram türündeki hikayelerden herbirine verilen isimdir) (16). Nasreddin Hoca fıkraları en güzel örneklerdir.

24.Seyirlik Köy ve Ev Oyunları

Seyirlik köylü oyunları, belirli metinleri olmayan ve belirli günlerde köy çevrelerinde köylüler tarafından geleneksel birtakım tiyatro kurallarına uyularak yürütülen gösteriler, eğlencelerdir. (17)

Köylerde oynanan seyirlik oyunların oyuncularını (aktörleri) oyunculuğu meslek edinen kişiler değildir. Hatta zaman zaman seyirci köylülerin bile oyuna katıldığı görülmektedir.

Bugüne kadar derlenmiş olan oyunlardan çoğunun erkek oyunu olduğu, gereğinde kadın rolleri de erkekler tarafından oynandığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte kendi özel toplantılarında Şanlıurfa'da kadınların sıra gecelerinde ve kına gecelerinde kendi aralarında oyun oynadıkları görülmektedir.

Çeşitli hayvan taklitleriyle sürdürülen bu seyirlik oyunlarda çoğu zaman çalgı takımları eşliğinde halk oyunlarına da yer verildiği görülmektedir.

Köylerimizde tesbit edilen oyunlardan bazıları şunlardır;

Köse ile gelin oyunu, Şeytan çık oyunu, Deve oyunu, Geyik oyunu vb.

25. Orta Oyunu

Bu oyun etrafı seyircilerle çevrilmiş bir alanda oynandığı için "Orta Oyunu" adını aldığı söylenmektedir.

"Pişekar havası, Pişekarla Kavuklunun konuşmaları, Fasil ve bitiş gibi belirli bölümleri ve sahneye giriş düzenleri, aktörleri (oyuncuları) gelenekleşmiş giysileri, "Yeni dünya ve Dükkan" denilen bir karavana ve bir iskemleden oluşan dekoru ve çepeçevre oturan seyircilerin olması gibi kurallar orta oyununun belli başlı özellikleridir." (18)

Orta oyununun konularının hemen hemen hepsi Karagözün konularının aynısıdır. Fakat orta oyunu birkaç kişi ile seyircilerin, ortasında oynanmaktadır. Ortasında Karagöz ile perdeye yansıtılan gölgeler aracılığı ile seyircilerin karşısında oynanmaktadır. Bu bakımdan orta oyununda Karagöze göre daha

gerçekçi konular üzerinde durulur. Örneğin Karagözdeki Cin, Peri, Ejderha gibi öğeleri olan metinlere daha az yer verildiği görülmektedir.

26. Kukla

"Kukla" konuşmalarını ve ses taklitlerini tek bir sanatçının (Kuklacının) üzerine aldığı, kişileri temsil eden bebeklerle (kuklalarla) oynatılan bir oyundur. (19)

İpli kukla, el kuklası gibi çeşitleri dışında yurdumuzda özellikle köylerimizde "yer kuklası" olarak adlandırabileceğimiz değişik türlerin de oynatıldığını görürüz.

İpli kukla daha çok çalgı ve danslarla el kuklaları da Karagöz ve ortaoyununda oynanan serüvenlerle ilgili oyunları konu edinmektedir. Köylerdeki yer kuklalarının oyunlarında genel olarak köy toplumunun olayları konu edilmektedir. Köylerde genellikle çocukların çok sevdikleri bir seyirlik oyunu olan kukla; meddahlık, ortaoyunu ve Karagözden daha çok yaşamagücü olan bir oyun türü olarak görülmektedir.

27. Karagöz

"Çok eski bir geçmişi olan, zamanında sinemanın, tiyatronun yerini tutmuş olan Karagöz, deve derisinden, mukavvadan biçilip boyanmış şekillerin, arkadan ışık vererek, beyaz bir perde üzerine aksettirilip oynatıldığı bir hayal oyunudur"(20). Bugün, tiyatronun, sinemanın televizyonun yoğunlaşması yüzünden ortadan kalkmış gibiyse de meraklılar için düzenlenen özel gösteriler de oynatılır.

Karagöz bize has bir oyundur. Türkler çok eski çağlardan beri, çeşitli adlar altında, Karagöz oyununu biliyor ve oynatıyorlardı. Yapılan araştırmalarda, Batıda "Çin Gölgesi diye tanınmış gölge oyununu bile Karagözden gelme olduğu gösterilmiştir. Bu oyun Çin'den başka ülkelere de yayılmıştır. XIII. yüzyılda bu oyuna Türkler "Kağurcak, Kaburcak" diyorlardı. Bu hayal oyunu Türk akınları yönünde, batıya doğru yayılmıştır. Karagöz, Osmanlı Türkleri arasında çok uzun zaman yaygın halde yaşanmıştır.

Karagöz oyunu ilk defa Bursa'da Şeyh Küşteri tarafından ortaya atılmıştır. Bir cami yapılırken duvarcı olarak çalışan Hacı İvat kalfa ile, demircilik eden Karagöz karşılaştıkları vakit gevezeliğe, şakaya dalıp işi aksatırlarmış. Onların nükteli ve cinaslı konuşmalarını seyreden diğer işçiler de işi bırakıp onları dinlerlermiş. Bunların farkına varan devrin padişahı Karagözle Hacı İvad'ı yakalatıp öldürtmüş.

Fakat Padişah sonradan yaptığına üzülmüştür. Bunun üzerine yakınlarından Şeyh Küşteri, onu avutmak için bir perde kurmuş, ardında mum yaktırarak Karagözle Hacı İvad (hacivat) şekillerini oynatıp, konuşturarak bu oyunu ortaya çıkarmıştır.

Karagöz oyunlarından bazılarının adları:

Abdal Bekçi, Hamam, Ağaçlık, Kanlı kavak, Bakkallık, Kanlı Nigar, Büyük Evlenmez, Meyhane, Ferhat ile Şirin, Yalova Sefası

Karagözden Bir Konuşma Örneği:

Hacivat - Hem yeni serpuşumu göstereyim, hem de Karagözümüne uğrayayım demiştim.

Karagöz.....

Hacivat - Canım efendim. Bir serpuş aldım da...

Karagöz - Sarhoş oldunsa bana ne ?

Hacivat - Sarhoş değil, serpuş, serpuş... Başıma giyeceğim.

Karagöz - İyi ya bana ne

Hacivat - Canım Karagözüm... Öyle mi derler ya ?

Karagöz - Ya nasıl derler ?

Hacivat - Güle güle giy başında paralansın derler...

Karagöz - Peki, başında paralansın.

.....

28. Meddahlık

Taklitler yapıp hoş hikayeler anlatarak dinleyenleri eğlendirenlere (Meddah), bu işe de (Meddahlık) denir(21). Eskiden meddahlar kapalı, açık yerlerde toplananlara hikaye anlatırlar sonunda da zamanın ileri gelenlerini, ya da daveti yapan kimseyi överdi. Bundan dolayı bu kimselere meddah (methedici) denilmiştir.

Meddahın elinde bir baston bir de mendil bulunur. Mendille bazen terini kurutur bazen de bebek biçiminde büküp oynatır. Bastonuyla da yere vurarak kapı çalmalarından, bekçi sopasına kadar birçok sesleri taklit eder. Meddahlık zor bir sanattır. Onun için şöhretli meddahlar çok ender yetişmişlerdir. Meddahın bulunması gerekli özellikler şunlardır;

Her şarkıyı okuyacak kadar güzel ses, Müzik bilgisi, Her çeşit tebâayı konuşturacak kadar şive taklidi, Hikâyeyi ballandırıp genişleterek halkın hoşuna gider hale getirecek derecede hayal gücü, Her çeşit irili ufaklı hayvan taklitleri ile çocuk ve kadın seslerine kadar değişebilen bir ses zenginliği, Sırasında dinleyicilerin ortaya atacağı sözleri hemen cevaplandırabilecek bir hazır cevaplılık, Kederli ve neşeli hale göre sesinde ve yüzünde gerekli değişmeyi yapacak ve mimiklerine hakim olacak aktörlük yeteneği,

Meddahlık sanatının repertuarını, Köroğlu ve Dedekorkut hikayeleri gibi kaynaklardan başlayarak son zamanların günlük olaylarına varıncaya kadar bütün edebi konular teşkil eder.

29. Çocuk oyunları

Çocuk oyunlarının, çocuğun bedeni, akli hatta ruhi inkişafı için önemi gerçekten büyüktür. Bütün terbiyeciler bu konuda ittifak ederler. Oyun

çocuğun sadece boş vakitlerini geçirme vasıtası değildir. Bu sayede duygu ve düşünce halindeki bir kısım kabiliyetini ortaya çıkarır, geliştirir, hayatı boyunca faydalanacağı bir kısım melekeler kazandırır.

Çocukların hayatında böyle ehemmiyetli bir yer tutan oyun hususunda, Hz. Muhammed (A.S.) çocukların oynaması ve oynatılması için beyanlarda bulunmuş, bizzat kendisi, terbiyesi altındaki çocuklara bu hasusta yardımcı olmuştur. Bütün babalara şu emri buyurmuştur "Çocuğu olan onunla çocuklaşsın". Kendisinin (A.S.) terbiyesi altındaki torunlarını ve diğer çocukları, dilini çıkarmak, dizlerinden göğsüne kadar yürütmek, sırtına bindirmek, yüzlerine su serpmek gibi muhtelif şekillerde eğlendirdiği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamberin (A.S.) yanında yetişenlerden biri olan Hz. Enes İbn-i Malik (R.A.) Resulullah'ı (A.S.) "Çocuklarla şakalaşma (ve onları eğlendirmede) insanların en ileride olanı" diye tasvir eder.

Terbiyesi altında olan çocukları, akranları ile oynamak üzere sokağa saldığı, sokaktan geçerken oynayan çocuklara selam verdiği, çocukların toprak üzerinde oynayarak tabiatla başbaşa kalmalarının lüzumuna dikkat çekmek üzere "Toprak çocukların ilkbaharıdır" buyurduğu rivayet edilmektedir.

Hz. Aişe (R.A.)'den gelen bir rivayet aynen şöyle " Ben Resulullah'ın (A.S.) yanında bebeklerimle oynardım. Benimle oynayan arkadaşlarım da vardı. Resulullah (A.S.) içeri girince onlar kaçarlar, fakat o yeniden onları bana getirirdi, tekrar benimle oynarlardı".

Çocuklar üzerinde pek çok rivayetler gelmiştir, hepsini burada saymak mümkün değildir. Ancak şunu belirtelim ki İslâm terbiyecileri bu rivayetlere dayanarak "Babanın mübah ve hoş sözlerle çocuklara karşı geniş hoşgörölü davranmasını, herkesin kendi evinde (bir nevi) çocuk olmasını tavsiye etmişlerdir.

Gazâli ve diğer terbiyeciler, çocuğa eğlence imkânı tanımadan devamlı dersle meşgul edilecek olursa kalbinin ölüp, zekâsının söneceğini" belirtirler.

Gerek hadislerde ve gerekse alimlerin izahlarında oyunların "Faydalı Oyunlar" olması istenir. Zararlı oyunlardan çocuğun yasaklanması gereği üzerinde ısrarla durulur. Bu açıdan oyunları üç şekilde mütela edebiliriz.

a) *Faydalı oyunlar*: Bu grup oyunlar hayata hazırlayıcı mahiyettedirler, bunlara çocuklar hatta büyükler de teşvik edilmişlerdir. Erkek çocuklar için atış, yüzme, ata binme, güreş; kızlar için bebeklerle ve ev işleriyle ilgili oyunlar faydalı oyunlardandır.

b) *Oyalayıcı oyunlar*: Bu tür oyunlar çocukların sadece hoş vakit geçirmelerine yardımcı olan oyunlardır. Yasaklanmış cinsten olmamak şartıyla meşgul edilip eğlendirici her çeşit oyun buraya girer. Bu oyunlar faydalı oyunlar gibi olmazsa da bazı yönlerden çocuklara fayda sağlar.

c) *Zararlı oyunlar*: İnsana herhangi bir yarar sağlamayan, bunun yanında birçok zararlar getiren oyunlar bu türdür. Her türlü kumar, bahisli

müsabakalar bu gruba girer. Dinen de yasak ve kötü şeylere alışkanlık kazandıracak bütün oyunlar yasaklanmıştır. Çocuğun zararlı oyunlara alışmaması için Anne ve Babanın çocuğunu takip etmesi, zararlarını anlatarak yön vermesi gerekir.

Bu konuda son olarak şunları söylemek mümkündür, birçok ülkede televizyon tam gün yayın yapmasına, çocukları oyalayacak yüzlerce çeşit elektronik oyuncaklar icad edilmesine rağmen, çocuk oyunlarının hala varlığını sürdürüyor olması, çocuklar için önem ve gereğini ortaya koymaktadır.

30. Halk Oyunları (Halk Dansları)

Halk oyunları, müzik temposuna uyularak yapılan ve estetik değer taşıyan vücut hareketleri olarak tanımlanabilir.

Halk oyunları, her milletin, her ülkenin Coğrafya, iklim, etnoğrafya şartlarına göre değişiklik arz eder. Bu değişiklikler yanında ortak özelliklere örnek olarak; her milletin oyununda kısa hareketlerin canlılık neşe ifadesi olduğunu, ağır, dalgalı sallantıların yas ve hüznü belirttiği söylenebilir. Halk oyunları, milletin karakterini, güzellik anlayışını ve ölçülerini belirler.

Halk oyunlarını bölgelerine göre ve genel olarak şöyle ana başlıklar altında toplayabiliriz;

A) KÖÇEKÇE

Köçek adı verilen sanatçılardan kurulu bir köçek takımınca oynanır. Bu dansı oynamak için, Türk Müziğinde türkü biçimindeki eserlerden ritimce elverişli olanlar arka arkaya çalınır. Bu türkülerden usulün belirli ve iyice yerleşmiş olması şarttır. Köçekçeler, Anadoluya ve Rumeliye özgü oyun havalarıyken sonradan klasikleşmişlerdir.

Köçeklerin giyimleri fevkalade zengin olur ve giyecekleri en pahalı kumaşlardan yapılır.

B) TAVŞANCA

Klasik bir Türk dansıdır. "Tavşan" denilen sanatçılarca oynanır. Köçekçeden hayli farklıdır. Ayakların ve topukların yere belirli uyumlarla vurması bakımından gerçek bir ustalık ister.

C) ÇİFTETELLİ

Yurdumuzun her tarafında ekseriya orta tabaka şehir halkı arasında yaygınlaşması disiplinsiz çoğu zaman tek kişinin oynadığı bir oyun türüdür.

Yurdumuzda belli başlı bir yöresi yoktur. Yaylı ve saz taksimleriyle çalınan yer yer ağır bazen de kıvrak özellikler gösterir. Çiftetelli oyununu erkeklerden ziyade kadınlar oynar.

Ç) ZEYBEK

Ege (İzmir, Aydın, Denizli, Balıkesir, Muğla) bölgelerimizde zeybeklerin tek ya da toplu olarak oynadıkları oyun çeşididir. Bu oyun heybetli, muhteşem, erkekçe ve kabadayınca bir yapıdadır. Zeybekte duruş yüzün ağırbaşlı ve

heybetli görünümü çok önemlidir. Zeybek havası ağır çalınır (ağır aksak) veya (ortaaksak) usullerinde olur. Aksaklarına yani yörüklerine, Ege'de aşağılamak için (Kadın Zeybeği) denir. Çünkü bu yörüklük, oyunun heybetine uygun görülmez. Ancak son derece yörük çalınan zeybek havaları da vardır. Bunlara özellikle Karşıyaka'da rastlanır.

Bunlarda bacakların hareketleri gözle izlenmeyecek bir hız alır, vücut dönüşleri ani duruşlara başdöndürücü bir hızla olur. Balıkesir'e doğru gidildikçe ayak vuruşlarına daha önem verildiği görülür. Hele elde yatağanla zeybek oynanıyorsa, bu ayak vuruşları dehşetli denebilecek bir heybeti gösterir. Zeybek havalarının (oynak) usulüne de rastlanılır.

Zeybekler, Türk ırkının toplumsal dehasına, yaradılış özelliklerine örnek gösterilebilecek değerdedir.

D) BAR

Kuzeydoğu Anadolu (Kars, Erzurum, Erzincan) bölgemizde toplu olarak ve genellikle sıra halinde oynanan disiplinli oyunlara "Bar" denir. Barlar dizi biçiminde durularak ve en az beş oyuncunun katılmasıyla yürütülen grup oyunlarıdır. Bu oyunlar oyunun sonlarına doğru (sekme) ya da (yelleme) denen çabuk ve çevik hareketlerle devam eder.

Başlangıçta elele vermiş olan oyuncular birbirlerini omuzlarından tutarlar. Dizinin başında oynayan oyuncuya "bar başı", sonunda oynayana "pölcük" ya da "pöçik" denir. Son ve başlarda oynayan her iki oyuncunun elinde birer mendil bulunur. Bu bölgenin yiğit delikanlılarına "dadaş" denir.

E) HALAY

Orta Anadolu ile Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde, toplu düz sıra halinde ve disiplinli bir biçimde oynanan oyunların tümüne birden "halay" denir. Beş kişiden az oyuncuyla oynandığı zaman karakteri bozulan bir oyun tarzıdır.

Dizinin başında "halaybaşı" sonundaki "pörçük" ya da "pöçik" adını alır. Baş ve sonlarında oynayan her iki oyuncunun da elinde birer mendil bulunur.

F) HORO

Trakya (Kırklareli, Edirne, Tekirdağ) bölgelerimizde çok görülen bir oyun tarzıdır. Bu oyun tıpkı bar ve halaylar gibi el ele ya da kol kola tutuşularak oynanır. Beş kişiden az oynandığında güzellik kalmaz, etkisi azalır. "Horobaşı"nın elinde mendil bulunur. Horo'nun başında oynamaya "Horosıda baş çekmek" denir. Rumeli (Trakya)de yiğitler için çoğu zaman "Kabadayı" kelimesi kullanılır.

G) HORON

Karadeniz sahillerimizin doğusundaki (Ordu, Rize, Trabzon) bölgelerimizdeki toplu sıra halinde disiplinli olarak oynanan oyun çeşidine verilmiş bir addır. Çok çabuk oynanan bu oyunda oyuncuların birbirlerinin omuzlarından tuttuklarına hiç rastlanmaz. Beş kişiden az olmayan oyuncular birbirlerinin ellerinden tutarlar. Karadenizin yiğit delikanlılarına "Uşak" denir.

Karadeniz uşığı, Rize uşığı, Trabzon uşığı gibi.

Ğ) KARŞILAMA

Daha çok Trakya ve Marmara (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İzmit, Adapazarı, Çanakkale, Bursa, Bilecik ve Bolu) bölgemizde rastlanan bir oyun çeşididir.

Karşılama sözlük anlamında da anlaşılacağı gibi iki kişinin karşılıklı durarak oynadıkları oyun şeklidir. Çiftlerin karşılıklı olarak toplanmalarıyla bir grup halinde de oynanmaktadır.

Anadolu'nun bazı bölgelerinde bu oyuna "Karşı-beri" "Var-gel" veya "Varma-gelme" denmektedir. Oyuncular çoğaldığı takdirde mutlaka çift çift oyuna katılırlar. Karşılama eğer grup halinde yapılacaksa en az çift oyuncu toplanmalıdır.

Grup karşılaşmalarında karşılıklı iki sıra meydana gelir. Oyuncular hiç bir suretle birbirlerine tutunmazlar. Bazı karşılaşmalarda bütün oyuncular ellerinde birer mendil bulundururlar.

H. KAŞIK OYUNLARI

Orta ve Güney Anadolu (Konya Mersin, Antalya) Bölgelerimizde oynanan oyunlara genel olarak bu ad verilmektedir.

Bu oyunda oyuncular ellerinde ritim aracı olarak tahta kaşıklar bulundururlar. Bu kaşıklar nedeniyle bu bölge oyunlarına "kaşık" oyunları denmektedir.

Oyuncular birbirine tutunmazlar. Her oyuncunun iki elinde ikişer kaşık bulunmaktadır. Daire biçiminde bazen de karşılıklı durarak oyunlarını sürdürürler.

I. YALLI

Kuzeydoğu Anadolu (Kars, Artvin) bölgemizde Nanay, Halay, Bar gibi toplu türkölü çalgılı ve disiplinli oyunların hepsine birden ad olan bu sözcük daha çok bir bar karşılığı olarak kullanılır. Bu bölgenin yiğitlerine (koçak) denir.

K. FOLKLORLA İLİŞKİLİ BİLİM DALLARI

Etnoğrafya

Etnoğrafya sözcüğü, etnos ve grapı sözcüklerinden meydana gelmiştir.

Etnos: Halk ve Grapy: Yazmak ve tasvir etmek demektir. Bu sözcükler eski Yunancadır. Etnosun daha geniş anlamı aynı yerden gelen ve aynı geleneklere sahip ailelerin meydana getirdikleri gruptur.

Etnoğrafya: Halk kültürünün yalnız maddi belgelerini tesbit eden bir bilimdir. Ona ev malzemesi ve işçilik aletleri gibi, maddi eşyayı konu edinen bağımsız bilimin adıdır da diyebiliriz.

Etnoğrafya, etnolojinin bir dalıdır. Bu bakımdan etnoğrafyaya tasviri etnoloji de denmektedir. Etnoğrafya, bir halkın yaşayışını ayrıntılı olarak tasvir eder. (Atçılık Balıkçılık, Çobanlık, Çiftçilik, diğer sanatlar, mesken, gıda, giyim, taşıt araçları v.b. uğraşları anlatır).

Etnoloji

Etnoloji sözcüğü, Yunanca etnos ve logos sözcüklerinden oluşmuştur. Etnos; halk ve logos; bilim, konu demektir. İnsanı konu edinen bilimlerden biridir. Etnoloji özellikle ilkel olarak nitelendirilen halkları ve onların kültürlerini inceler. Toplum yapısındaki genel çizgileri ve toplumların gelişimini ortaya koymak için onların özellikleri üzerinde incelemelerde bulunur. İnsanlık uygarlığının doğuşu ve meseleleri ile ilgilenir. Bu hususta genel yargılar ve kurallar çıkarmaya çalışır.

Arkeoloji

Yunanca, arkhaias ve logos sözcüklerinden oluşmuştur. Arkhaias; eski, logos; bilim demektir. Arkeoloji eski uygarlıkların anıtlara ve eşyalara, eşya kalıntılarına, eşyaya dayanarak incelenmesi demektir.

Arkeoloji sözcüğünün kapsadığı kavram her devirde aynı değildir. Halikarnassoslu Dionvsos Roma tarihini anlatan eserine (arkeoloji) adını verdiği zaman geniş anlamıyla Roma'nın bütün geçmişini kastediyordu. Bu sözcük bu anlamıyla uzun zaman yaşamadı. Daha sonra Arkeoloji ve Arkeografi arasında tercih yapmayan Lyonli jacquesson tarafından II. yüzyılda yeniden ortaya atıldı. Arkeoloji bütünüyle geçmişin değil, şekilli ve maddi varlıkların bilimidir. Örneğin Türk Arkeolojisi Türk Uygarlığını tanımlayıp ortaya çıkaran, bütün taşınır ve taşınmaz şeylerin incelenmesidir. Tapınaklar, limanlar, istihkâmlar, heykeller, vazolar, bronzlar, mezarlar, papirus veya yazılı taşları da bu arada sayabiliriz. Ancak metinlerin incelenmesi başka bilim kollarına girer.

Tarih

Tarih, bir olayın gününü ayını ve yılını bildiren bir sözcüktür. Milletlerin

veya toplumların birbirleriyle olan her çeşit ilişkilerini, savaşlarını, onların uygarlıklarını, iş meselelerini yer ve zaman göstererek inceleyen ve anılmaya değer olayları hikâye eden bilimdir. Tarih, aydınlatılmış olan geçmişteki olayları yazılı belgelerden yararlanarak anlatır.

Antropoloji

Antropoloji eski Yunanca Anthropos ve logos sözcüklerinden meydana gelmiştir. Anthropos; insan Logos; bilgi, bilim demektir. Anthropoloji, insan bilimi deyimini meydana getirmektedir. Sosyal Antropoloji ise sosyal davranışları, memleketlerin içtimai müesseselerini ve örgütlerini inceleyen Antropolojik disiplindir. Araştırmalarında içtimai yapıya ağırlık vermekte ve içtimai müessese ve formların sistematik ve karşılaştırmalı araştırmalarını yapmaktadır.

DİPNOTLAR

- (1) Mehmet Özbek: Folklor ve Türkülerimiz, İstanbul 1981 S.63
- (2) Ahmet Kabaklı: Türk Edebiyatı, İstanbul 1971 1. cilt S.63
- (3) M. Rağıp Gazimihal: Anadolu Türküleri ve Musiki İstiklâlimiz, İstanbul 1928 S. 192
- (4) Mehmet Özbek: a.g.e. sayfa 45
- (5) M. Emin Ergin: Urfadan Derlenmiş Hoyratlar, Maniler. Adana 1972
- (6) Ata Terzibaşı: Kerkük Hoyratları ve Manileri, İstanbul 1975
- (7) Mithat Atakurt (Özbek): Urfa Folklorundan Bir Demet, Ankara 1951 S. 35
- (8) Ahmet Kabaklı: a.g.e. Sayfa 26
- (9) İ. Hilmi Soykut: Türk Atalar sözü hazinesi, İstanbul S. 7
- (10) İ. Hilmi Soykut: a.g.e. Sayfa 58
- (11) Prof. Dr. Şükrü Elçin: Türk bilmeceleri, Ankara 1983
- (12) Nail Tan: Çocuklarımıza Folklor hazinemizden Seçmeler, Ankara 1981 S. 98
- (13) Nail Tan: a.g.e. Sayfa 17
- (14) Nail Tan: a.g.e. Sayfa 43
- (15) Prof. Dr. Şükrü Elçin: Halk Edebiyatı Araştırmaları, Ankara 1977 S.1
- (16) Dursun Yıldırım: Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar, Ankara 1976 S.3
- (17) Şerif Baykurt, Türkiyede Folklor, Ankara, 1976 S.147
- (18) Şerif Baykurt: a.g.e. S.149
- (19) Pertev Naili (Boratav): 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı
- (20) Yeni Hayat Ansiklopedisi, 4. cilt sayfa 1880
- (21) Yeni Hayat Ansiklopedisi, 4. cilt sayfa 1983

İKİNCİ BÖLÜM

ŞANLIURFA FOLKLORU

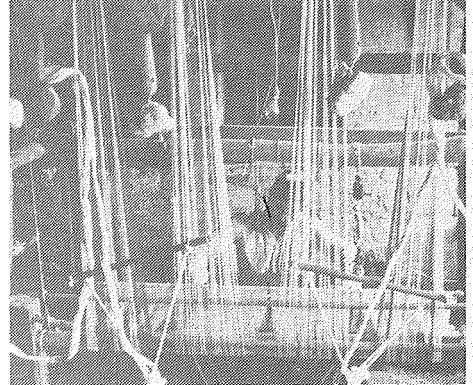
Şanlıurfa evinde düğün

Keşenin yapılışı

Bakırcı

Cülhacı (Dokumacı)

A. İKİNCİ BÖLÜME BAŞLARKEN

Malum olduğu üzere, birinci bölümde genel olarak folklor hakkında kısaca da olsa bilgi vermeye çalıştık. Bu ikinci bölümde ise Şanlıurfa Folkloruyla ilgili olarak çeşitli yazılı ve sözlü kaynaklardan derlediğimiz bilgileri sizlere sunmaya çalışacağız.

Folklorun bir bilim olarak ele alınışı her ne kadar 1846 yılına rastlarsa da, Folklorun oluşumu insanlık tarihi kadar eskidir diyebiliriz. İnsanlar, topluluklar halinde yaşamaya başladıkları zaman bazı kurallar da koymaya başlarlar ve toplum gelişip Millet halini alıncaya kadar birçok değerler ortaya çıkarılırlar. Bu değerler, örf ve adetler, destanlar, türküler, mâniler, hoyratlar, hikâyeler, masallar, oyunlar, halk şiiirleri, çocuk oyunları, el sanatları, inançlar, giyim kuşam olarak sayılabilir. Bu değerlerin bütünü, Milletleri Millet yapan kültürü, yani Millî Kültürü oluşturur. İşte en ilkel kavimlerden en gelişmiş toplumlara kadar her türlü insan topluluklarında var olan folkloru araştırmanın ne kadar zor olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Hele kuruluşu tarihin ilk çağlarına dayanan Şanlıurfa'da bu zorluk daha da belirginleşmektedir. Fakat biz tarihin derinliklerindeki değerlerden çok günümüzde var olan değerleri araştırmakta olduğumuzdan bu zorluk kendiliğinden bir nebze hafiflemiş oldu.

Şanlıurfa ve folklor birbirine yakışmış iki kelimedir. Şanlıurfa denince aklı gelen ilk şey folklor olmaktadır. Bilhassa türküleri türkücülere ve çiğköftesi gelmektedir. Misafirperverliğiyle, dağ ve sıra geceleriyle üne kavuşan Şanlıurfa'da çok zengin folklor malzemeleri vardır.

Toplayabildiğimiz bu değerlerin bir kısmını bu bölümde sizlere sunacağız... Şanlıurfa folkloruyla ilgili diğer derlemelerimizi, manilerimiz, hoyratlarımız, Türkülerimiz, Halk oyunlarımız, Hikâye ve Masallarımız vs. gibi başlıklarla kitaplar halinde sizlere sunmaya çalışacağız.

Şanlıurfa'da bugüne kadar yapılan derlemeler (ileride bundan bahsedeceğiz) yeterli değildir. Birçoğu da belli konular üzerine yapılmıştır. Hele bazı konularda defalarca derleme çalışmaları yapıldığı halde bazı konulara hiç el atılmamıştır. Biz mümkün olduğu kadar bu konulara da yer vereceğiz.

Bu kitap serisini hazırlamamızın en büyük amacı Şanlıurfa Folkloru'nu her yönüyle ortaya çıkararak tesbit etmek, Millî Kültürümüzün ana kaynaklarından biri olan folklorumuzun kaybolmamasını sağlamak ve bizden sonraki nesile aktarılabilmesini temin etmektir. Bu amacımıza ne kadar çok ulaşabilirsek kendimizi o kadar bahtiyar hissedeceğiz.

Bu kitap serisini hazırlarken iki ayrı kaynaktan faydalandık.

1-Yazılı Kaynaklarımız

a.Şanlıurfa hakkında yazılmış kitaplar ve kitapçıklar.

b.Şanlıurfa'da çıkmış çıkmakta olan gazete ve dergiler.

- c.Şanlıurfa hakkında kitap, dergi ve gazetelerde çıkan yazı ve makaleler.
- d.Bazı bölümlerinde Şanlıurfa ile ilgili yazılar bulunan kitaplar.
- e.Çeşitli kişilerce hazırlanmış fakat yayımlanmamış el yazması kitap taslakları ve çeşitli yazılı dökümanlar.
- f.Çeşitli vesilelerle yayımlanmış yıllıklar ve çalışma raporları.
- g.Yabancı yazarların ve seyyahların Şanlıurfa hakkındaki yazıları.

Özetlemeye çalıştığımız bu yazılı kaynakları, başta Şanlıurfa kütüphanesi olmak üzere Türkiye'nin birçok yerindeki çeşitli kütüphanelerinden temin etmeye çalışmaktayız. Ayrıca konuyla ilgilenenlerin özel arşivlerinden de faydalanmaktayız. Böylece Şanlıurfa hakkında yayımlanmış ve yayımlanmamış kitap, dergi ve çeşitli yazılı dökümanların mümkünse aslını, mümkün olmayanların fotokopilerini alarak Şanlıurfa hakkında bir arşiv oluşturmaya çalışmaktayız. Bu kitap ve belgelerden elde ettiğimiz Şanlıurfa folkloruyla ilgili olanları bu kitap dizisinde yerleri geldikçe sizlere sunacağız.

2-Sözlü kaynaklarımız

- a.Kaynak kişilerle Şanlıurfa hakkında yaptığımız görüşmeler.
- b.Çeşitli tören ve gecelerde yaptığımız tesbitler.
- c.Şanlıurfa folkloruyla ilgilenen ve daha önce derleme çalışmaları yapmış kişilerle görüşmeler.
- d.Günümüz bestecileriyle yaptığımız görüşmeler.
- e.Her türlü ses ve görüntü bantları.
- f.Şanlıurfa ilçe ve köylerinde yaptığımız görüşmeler.

Sıralamaya çalıştığımız sözlü kaynaklardan teyp bantlarını, ve kaynak kişilerle yaptığımız görüşmeleri bantlara kaydedip arşivlemekteyiz.

Bu derleme ve arşivleme çalışmalarımız neticesinde elde ettiğimiz bilgi ve bulguları sizlere aktaracağız.

B. ŞANLIURFA KRONOLOJİSİ

Şanlıurfa folklorunun daha iyi değerlendirilmesi için kronolojik olarak Şanlıurfa tarihinin bilinmesinde yarar vardır. Çok eski bir tarihe sahip olan Şanlıurfa'nın kronolojik tarihi şöylece özetlenebilir (1).

MÖ ? - 7000	Paleolitik dönem
MÖ 7000-5000	Neolitik dönem
MÖ 5000-3000	Kalkolitik dönem
MÖ 3000-2000	İlk Tunç Çağı
MÖ 2000-1300	Hurri-Mitanniler
MÖ 1100-612	Arami göçleri ve Asur egemenliği dönemi
MÖ 612-550	Medler dönemi
MÖ 550-332	Persler dönemi
MÖ 332-312	İskender ve Diadoklar dönemi
MÖ 312-132	Selökidler dönemi

- MÖ 132-MS 117 Abgar Prenslüğü ve Osroene Krallığı dönemi
MS 117-395 Romalılar dönemi
MS 395 Bizans eğemenliğinin başlaması
MS 639 İyaz Bin Ganem'in Şanlıurfa'yı ele geçirmesi
MS 679 Şanlıurfa'da büyük can kaybına yol açan bir deprem olması
- MS 718 Kentin yeni bir depremden zarar görmesi
MS 737 Beşir adlı bir Yunanlı'nın harranda ayaklanması
MS 812 Şanlıurfa'lı Hristiyanların, kenti yüklüce kurtarmalık parası vererek, Nasr Bin Sabas ve Amr'ın yağmasından kurtarmaları ve Şanlıurfa'yı surlarla çevirmeleri.
- MS 815 Nasr Bin Sabas'ın Harran'ı kuşatması
MS 825 Abdullah Bin Tahir'in Nasr Bin Sabas'a boyun eğdirmesi.
MS 942-943 Bizanslıların Şanlıurfa'yı tehdit etmeleri.
MS 1031 Mervanilerin Şanlıurfa'yı geri almak için başlattıkları saldırının başarısızlıkla sonuçlanması
- MS 1071 Alparslan'ın Şanlıurfa'yı kuşatması
MS 1077 Filaretos'un Şanlıurfa'yı eğemenliği altına alması
MS 1087 Melikşah'ın Şanlıurfayı Bozan'a vermesi.
MS 1094 Tutuş'un Komutanı Alpyaruk'un Şanlıurfa'yı yağmalamaya kalkıştığı sırada öldürölmesi
- MS 1098 Şanlıurfa'da Haçlı Kantluğu'nun kurulması; Körboğa komutasındaki Büyük Selçuklu Ordusunun Şanlıurfa'yı kuşatması Kont Baudouin'in Samsat ve Suruğu'u ele geçirmesi
- MS 1100 Şanlıurfa'da II. Baudouin'in başa geçmesi.
MS 1101 Artukluların Suruğu'u ele geçirmeye çalışması
MS 1104 Joscelin, Bohemond ve Tankred'in Harran'ı kuşatmaları.
MS 1106 Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın Şanlıurfa'yı kuşatması.
- MS 1109 II. Baudin'in Harran üzerine saldırıya geçmesi.
MS 1110 I. Sökmen el-Kutbi, Musul Emiri Mevdud ve I. Necmeddin İlgazi'nin Şanlıurfa'yı kuşatmaları
- MS 1112 Mevdud'un Şanlıurfa'yı kuşatması.
MS 1113 Şanlıurfa'da Haçlıların Ermenilere karşı kıyıma girişmeleri
- MS 1119 - 1120 Artuklu İlgazi'nin Şanlıurfa üzerine saldırıları
MS 1144 İmâdeddin Zengin'in Şanlıurfa'yı ve Suruğu'u ele geçirmesi, Birecik önünde başarısızlığa uğraması.
- MS 1146 Haçlıların Şanlıurfayı ele geçirmeye çalışmaları
MS 1182 Selâhaddin Eyyübi'nin Şanlıurfa, Suruğu ve Nusaybin'i alması
MS 1183 Selâhaddin Eyyübi'nin Harran'ı alması

- MS 1200 Muizzeddin Kayserşah'ın Şanlıurfa valisi olması.
- MS 1232 Mısır Eyyübi Sultanı I. El-Kâmil Nasıreddin'in Şanlıurfa, Harran ve Siverek yörelerini ele geçirmesi.
- MS 1235 I. Alaeddin Keykubad'ın Şanlıurfa, Siverek, Harran ve Rakka'yı ele geçirmesi; harekete geçen I. El-Kâmil Hasıreddin'in bütün bu yerleri geri alması.
- MS 1243 Moğollar'ın Şanlıurfa'yı yağmalaması
- MS 1251 Suruç, Harran ve Şanlıurfa'nın Moğollarca yağmalanması.
- MS 1260 Hülagu'nun Şanlıurfa ve Harran'ı alması. Suruç'un kıyıma uğraması
- MS 1404 Akkoyunlular'ın Şanlıurfa'yı ele geçirmeleri
- MS 1429 Memlükler'in Şanlıurfa'yı yağmalamaları
- MS 1517 Şehrin Osmanlılar'ca alınması
- MS 1587 Rakka ve Şanlıurfa yöresinde Addurrahman'ın başlattığı ve eski Şanlıurfa beyi Şuhrab'ın da katıldığı büyük ayaklanma
- MS 1599 Celali elebaşlarından Karayazıcı'nın Şanlıurfa'yı ele geçirmesi
- MS 1600 Şanlıurfa'nın barış yoluyla baş kaldıranların elinden kurtulması
- MS 1867 Şanlıurfa Sancağı'nın Halep Vileyeti'ne bağlanması
- MS 1916 Şanlıurfa Sancağı'nın Halep Vilayetinden ayrılarak bağımsız sancak olması
- MS 24.3.1919 İngilizlerin Şanlıurfa'yı işgal etmesi
- MS 30.10.1919 Fransızların işgali devralması
- MS 9.2.1920 Şanlıurfa'da işgale karşı direnişin başlaması
- MS 11.4.1920 Şanlıurfa'nın kurtuluşu
- MS 12.6.1984 Urfa'ya TBM Meclisi tarafından "ŞANLI" ünvanının verilmesi

(1) Yurt Ansiklopedisi Şanlıurfa bölümü

C. ŞANLIURFA FOLKLORUNUN TARİHÇESİ

Yerleşim merkezi olarak milattan önceki dönemlere uzanan bir tarihe sahip olan Şanlıurfa, folklor yönünden de aynı tarihlere kadar uzanan bir seyir takip eder. Bugün engin ve derin bir folklor hazinesi olan Şanlıurfa'da yapılacak kazılar Şanlıurfa'daki folklorun tarihi hakkında daha ayrıntılı bilgiler vereceği gibi şu andaki folklorumuza daha değişik boyutlar getireceği açıktır.

Şanlıurfa'ya bağlı Sultantepe köyünde yapılan kazılarda Gılgamış destanlarına ait parçalar bulunmuştur (1). Ayrıca Eyyübiye Mahallesi'nde yapılan kazıda Sihirli Musikîşinas Orfeus ve onu dinleyen kuşlar, aslanlar, geyikler ve melekler mozaiki bulunmuştur.

Miladi 168 senesinde Edessa'da (Şanlıurfa'nın eski ismi) dünyaya gelen Bar Daişan, 222 senesinde ölmüştür(2). Büyük bir din filozofu aynı zamanda bir şair ve kuvvetli bir spormen olduğu bilinir. Ayrıca musikiye de çok düşkün olan Bar Daişan, musikîşinas oğlunun adını da ahenk anlamına gelen "Harmonius" koymuştur. Mersiyeler yazan Daişan, bunları besteler veya bestelettirirdi. Bar Daişan dini ayin ile musikiyi birleştiren ilk fikir ve sanat adamı olarak Şanlıurfa tarihinde yer almaktadır.

Dünyanın ilk Üniversitesi olarak bilinen Harran Üniversitesi şu anda Şanlıurfaya 30 km. uzaktadır. Bu Üniversite sayesinde tarihte bu yöre kültür ve sanat merkezi haline gelmiştir. Bunda Şanlıurfa'nın tarihi İpek Yolu'nun keşistiği yerde olmasının da önemi büyüktür.

Şanlıurfa'da yetişen en büyük musikîşinaslardan biri de Zeriab'dır, Bağdat'da Abbasi halifelerinin sarayından Harun Al Raşit-Mamun zamanında vazife gördükten sonra İspanya'nın Kordova şehrine Halife Abdurrahman'ın sarayına baş musikîşinas olarak gönderilmiştir. Zeriab, Kordova'da kurduğu konservatuarla Endülüs Musikîsinin temelini atmış, Arap ve İspanyol musikîsine de tesir etmiştir. Ayrıca büyük musikîşinas Zeriab'ın "Ud" musikî aletine beşinci teli ilave ettiği bilinmektedir.

VII. Yüzyıl ortalarında yeni bir güç olarak ortaya çıkan İslamiyetin etkilerini duyurduğu bölgelerden biri de Şanlıurfa olmuştur. Halife Hz. Ömer döneminde Araplar nüfus yerleştirmek için yöreyi ele geçirmişlerdir. Bu dönemlerden başlamak üzere İslamiyetin Şanlıurfa folkloru üzerinde büyük etkileri olmuştur. IX. yüzyıl ortalarında Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun gelişmesi sırasında bölgeye Türklerin yerleştikleri görülmekteyse de esas itibarıyla yöre Türklerin hakimiyetine 1146 tarihinde geçmiştir, ve bu tarihten sonra yöre hızlı bir Türkleşme sürecine girmiştir. Bu dönemden sonra Şanlıurfa folkloru da yeni nefes yeni tavır kazanmıştır. İslamiyetle Türklüğün kaynaşması neticesi bugünkü folklorumuzun temelleri atılmıştır. Bugün sanat musikimiz ve Halk Musikimizin temeli olan dini musikimiz işte bu sentezin neticesinde meydana çıkmıştır.

Daha sonraları Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safeviler egemenliği

altında kalan bölge 1517 yılında Osmanlıların eğemenliğine girmiştir.

1518 yılında şanlıurfa'da 6 hamam, 24 kervansaray, 1 bedesten ve bir de darphane varmış. Gezgincilerin yazdıklarına göre 16. yüzyıl ortalarında şanlıurfa surla çevrili eli sanatları gelişmiş ve canlı büyük bir kentti. 17 şubat 1646 - 5 şubat 1947 tarihleri arasında şanlıurfa'yı ziyaret eden Evliya elebi kentte 2600 ev, 22 cami mescit, 3 medrese, 8 hamam, 5 han, 2 bedesten olduğunu yazmaktadır.

Kervan yollarıyla Halep ve Diyarbakır'a bağlanan şanlıurfa'nın ticari yaşantısı yanında kültür ve sanat hayatı da canlılmış. Molteke 1839'da gördüğü şanlıurfa'yı şöyle anlatmaktadır.;

"şehrin surları içinde birçok kubbeler, serviler ınarlar görürsün. Taştan son derece zarif bir şekilde yapılmış evler ince stnları sivri kemerleri ve eşmeleriyle Arapların Muhammed dininden aldıkları heyecan ve ilhamla medeni dünyanın bir kısmını zaptettikleri ve kendilerinin medeniyet ilim ve sanatla koruyucusu oldukları zamanları hatırlatır"

19. yüzyılda şanlıurfa siyasal açıdan durgun bir dönem geçirmiştir. Tanzimatla başlayan yenileşme hareketinin şanlıurfa'ya etkisi sınırlı olmuştur. 1903 Marif Salnamesine göre şanlıurfa'da bir idadi, Birecik ve Runkalede birer rüştiye bulunmaktaydı.

Cumhuriyet dönemine girdiğinde geleneksel oğeler kültürel yapıyı belirleyici ağırlığını sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen kültür değişimleri sınırlı bir alanda etkisini göstermiştir. Eğitim kurumları ve Halk evleri kültür ve sanatta önemli yer almışlardır. Toplumsal değişme sürecinin Türkiye genelinde hızlandığı 1950'lerde şanlıurfa'da büyük değişiklikler olmamıştır.

1960'tan sonra kültür değişmesinin hızlanması ve büyük toprak parçalarının miras yoluyla parçalanması neticesinde köyden kente gler hızlanmış ve bunun tabii sonucu olarak da gecekondular alanları çoğalmıştır.

Son zamanlarda şehir nüfusu çoğalmasına rağmen kültür sanat ve folklor alanlarındaki çalışmalar eskiye oranla yok denecek kadar azalmıştır. Bunun nedenleri olarak da, ekonomik ve sosyal sebeplerle sıra gecesi, dağ yatı geceleri gibi geleneklerin bırakılması, hikayelerin, masalların anlatıldığı gecelerin yerini, televizyon programlarının seyredildiği gecelerin alması, sayılabilir.

Ç . ŞANLIURFA'DA BUGÜNE KADAR YAPILAN DERLEME ÇALIŞMALARI

Şanlıurfa'da ilk derleme çalışması olarak seyahatnameler sayılabilir. Şanlıurfa'ya seyahati sırasında gördüğü yerleri örf ve adetleri, giyimleri anlatma bakımından Evliya Çelebi Seyahatnamesi bunlardan biridir. Ayrıca 1903 Maarif Salnamesi sayılabilir, salnamede Şanlıurfa örf, adet geleneklerinden ve folklorundan örnekler vardır.

Şanlıurfa'da folklor açısından esas derleme çalışması İstanbul Belediye Konservatuarınının 31 Temmuz 1926 tarihinde Yusuf Ziya Demircioğlu başkanlığında yapılmıştır. Bu derleme çalışmasına Yusuf Ziya Demircioğlu ile birlikte Rauf Yekta, Dürrü ve Ekrem Besim Beyler de iştirak etmişlerdir. Bu bölgeden toplanan türkülerin nota ve sözleri "Anadolu Halk Şarkıları" defter (1,2,3) adı altında yayınlanmıştır. Ayrıca Yusuf Ziya Demircioğlu tarafından geziden derlenen türkülerin yer aldığı "Anadolu Köylerinin Türküleri" isimli kitapta da Şanlıurfa'ya ait 17 türkünün sözleri yer almıştır(4).

Şanlıurfa' da yapılan ikinci önemli derleme gezisi Muzaffer Sarısözen başkanlığındaki bir heyet tarafından 1938 yılında yapılandır. Bu gezi sırasında Şanlıurfa'dan derlenen türküler taş plaklara kaydedilmiş ve daha sonra merhum Muzaffer Sarısözen tarafından bir kısım türkülerimiz radyo arşivine kazandırılmıştır. Bu gezi sırasında kaydedilen türkülerle ilgili bant Milli Folklor Araştırma Dairesi arşivinde yer almaktadır(5).

Bu tarihlerden sonra Folklor alanında Şanlıurfa ağızı hakkında yaptığı çalışmasıyla Kemal Edip Kürkçüoğlu'nu görmektiz. Bu çalışma "Urfa ağızı" adıyla bastırılmış, yine aynı yıllarda Mithat Atakurt'un "Urfa Folklorundan Bir Demet" isimli folklorla ilgili bir çalışması yayınlanmıştır. Uzunca bir aradan sonra Fatih Yükselmiş'in Şanlıurfa türkü ve manilerinden bir kısmını derlediği bir kitapçık yayınlanmıştır.

Mehmet Özbek "Folklorumuz ve Türkülerimiz" isimli eserinde Şanlıurfa yöresine ait birçok türküye yer vermiştir, yine Mehmet Özbek İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü mezuniyet tezi olarak "Urfa Ağızı ve Grameri" adıyla ve masal, hikâye konularında birçok derlemeler yapmıştır. ayrıca birçok Şanlıurfa Türküsünü derleyerek radyo arşivine kazandırmıştır.

Emin Ergin Şanlıurfa Folkloru üzerine birçok derlemeler yapmış ve bazılarını da yayınlamıştır. Yayınladığı eserler şunlardır "Düğün", "Mani ve hoyratlar", "Urfa ağızı sözlüğü" ayrıca yayınlanmak üzere olan bir eseri de " Şanlıurfa Bibliyografyası" adlı çalışmasıdır.

Adil Saraç'ın "Atasözleri ve Deyimler" Bedri Alpay'ın "Şanlıurfa Şairleri", Mahmut Karakaş'ın "Şanlıurfa Kitabeleri" Naci İpek'in "İlimiz Şanlıurfa", Atilla Maraş'ın "Şanlıurfa" isimli kitapları derleme çalışmaları sayılabilir.

Bunların yanında Şafak, Güneydoğu ve Hizmet gibi mahalli gazetelerle, Nabi, Aynzeliha, Harrah gibi dergilerle de Şanlıurfa Folkloru ile ilgili yazı ve

makaleler yer almıştır. Ayrıca Şanlıurfa folkloruyla ilgili yapılan tez çalışmalarının da bir çoğu yayınlanmamış olmasına rağmen derleme çalışmaları olarak sayılabilir. Mahmut Kaplan, "Şanlıurfa'nın Manevi Yapısı"nı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Tezi olarak hazırlamıştır. Yine Ömer Kayısı "Şanlıurfa Folklorunda Köy Seyirlik Oyunları"nı tez olarak hazırlamış ve bu tez Güneydoğu Gazetesinde yayınlanmıştır (6).

Osman Güzelgöz, Şanlıurfa Türküleri ve Türkü Hikâyeleri üzerine ve Şanlıurfa çocuk oyunları üzerine derleme yapmış ve Güneydoğu gazetesinde neşredilmiştir. Ayrıca çeşitli gazete ve dergilerde Şanlıurfa Folkloru ile ilgili makaleleri ve yazıları çıkanlarda Coşkun Acar, Akif İnan, Mahmut Güzelgöz, Abdullah Balak, Hasan Rastgeldi, Mehmet Çini, Mehmet Oymak, Abdulkadir Algın, Cihat Kürkçüoğlu sayılabilir.

Şanlıurfa'da yapılan derleme çalışmalarından en önemlisi sayılabilecek olan Milli Folklor Araştırma Dairesinin yaptığı türkü, mani ve hikâye derleme çalışmalarından bahsedebiliriz. Yaşar Doruk başkanlığında bir heyet tarafından yapılan derleme çalışmasında, Mahmut Güzelgöz, Bakır Yurtsever ve Abdullah Balak, Mehmet Karakaş, Ahmet Alaybey'den derlenen türküler, maniler ve hikâyeler bantlara kaydedilmiş, daha sonra da bu çalışma ile ilgili "Şanlıurfa'dan derlenen Türküler" isimli kitap yayınlanmıştır(7).

Mehmet Özbek, Nail Tan ve Yaşar Doruk'un hazırladıkları ve Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne yayınlanan 1 ve 2 nolu kitapçıklarda (Fasikül) "Şanlıurfa Hüseyini Gezinti, Divan Ayağı ve Dörtlü Değenek Oyunu"nun notaları yayınlanmıştır.

Son olarak Şanlıurfa için hazırlanan 1967-73 ve 1988 İl Yıllıkları ile Turizm Envanterleri derleme çalışmaları olarak sayılabilir.

(1) Yurt Ansiklopedisi, S. 7431-32.

(2) Edessa, Segal. Med. Dr. Sg. Rastgeldi Çevirisi.

(3) Adsız Evliya Çelebi seyahatnamesinden Seçmeler. Milli Eğitim Basımevi.

(4) Anadolu Halk Şarkıları, Dar'ül Elhan Külliyyatı, Şehzadebaşı Evkaf Matbaası - İstanbul, 1927 - 28

(5) Türkiye'de Folklor ve Etnoğrafya Çalışmaları, M. Şakir Ülkütaşır, Başbakanlık Basımevi - 1975.

(6) Oyun çıkarma gelenekleri ve Şanlıurfa folklorunda seyirlik oyunlar, Güneydoğu Gazetesi, Ömer Kayısı, Şanlıurfa 1988

(7) Şanlıurfa'dan derlenmiş Türküler ve Oyun Havaları, Yaşar Doruk, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları Ankara - 1977.

D- ŞANLIURFA'DAN DERLENEN EFSANELER

Kuruluş zamanı mazinin karanlıklarında gömülü her tarihi bir şehir gibi, Şanlıurfa hakkında da tarihi efsanevi menkıbeler pek çoktur. Yerli halka göre bunlar, tarih kadar doğrudur ve dini bir alâka gösterirler, bölgede yaşadığına inanılan peygamberlerin hayatları bir çok efsanelere konu edilmiştir. Efsanelere göre Adem ile Havva'nın yeryüzüne ayak bastıkları ilk toprak Harran Ovası'dır. İlk çift burada sürülmüş, öküz ilk kez burada koşulmuş, İbrahim Peygamber burada doğmuş, putları kırmış, Eyyüp Peygamber sabır dolu hastalığını burada geçirmiş, Hz. Ali İslam eğemenliğini sağlamak için buralara akınlar düzenlemiştir. Hz. İsa'nın kutsal mendilini saklayan yer yine Şanlıurfa'dır Hz. Davut Şanlıurfa'da yaşamış, Hz. Şuayp Şanlıurfa yakınındaki Şuayp "şehri" ni kurmuştur. Bunlardan dolayı da Şanlıurfa'ya Peygamberler şehri denmektedir.

1-ŞANLIURFA İLE İLGİLİ EFSANE

Tanrı Nemrut'un zayıf bir kul olduğunu göstermek için, en aciz mahlûklarından sivrisinekleri göndereceğini kendisine bildiriyor. Nemrut'da harp etmek için ordusu ile karşı çıkıyor ise de, bulut gibi gelen sivrisinekler asker ve hayvanların göz, kulak ve burunlarına girerek hepsini püskürtüyorlar. Nemrut güçbela kendisini odasına atıyor ve kapıyı, bacayı, bütün delikleri kapayarak bu afetten kurtulmaya çalışıyor.

Topal bir sivresineğin, tanrıya "Yarabbi ben gazaya yetişemedim. " toplılığıman mani oldu. "diyerek yalvarması üzerine, Tanrı ona, "seni de Nemrut'un helakine memur ettim, git onu bul." diye emrediyor. Bu topal sinek Nemrut'un odasının anahtar deliğinden girerek hemen saldırıyor ve burun deliğinden girerek yavaş yavaş beynini kemirmeğe başlıyor. Nemrut her çareye baş vuruyor kurtulamayacağını anlayınca, keçeden yaptırdığı tokmaklarla başına vurdurmaya başlıyor. Bu tokmaklar ızdırabını gideremeyince tahta tokmaklarla vurmalarını emrediyor ve bu suretle tokmak altında can veriyor.

Nemrut'un kafasına tokmaklar vuruldukça, (Vurha Vurha) diye bağırmasından dolayı memleketin adına (Urfa) dendiği söylenir.

2- HAZRETİ İSA'NIN MENDİLİ EFSANESİ

Hazreti İsa zamanında Şanlıurfa'da Hükümdar olan biri (Ceres) illetine tutulmuş bu kişi Hz. İsa'yı Şanlıurfa'ya davet için bir heyet ve bir de mektup göndermiş. Mektupda, İncil'e inandığından ve Şanlıurfa'ya teşrif ederlerse bütün tebasıyla iman edeceğinden bahisle, hastalığına çare bulunmasını istiham etmiş. Hz. İsa, çok memnun kaldığını, fakat Şanlıurfa'ya gelebileceğini heyete bildirmiş ve bir mendili yüzüne sürerek onlara vermiş. Heyet yolda ge-

lirken, Şanlıurfa'ya yarım saat mesafede, bugün (Eyyüp Peygamberin Makamı) denilen yerdeki kuyuya kazaen mendili düşürmüşlerse de tekrar çıkartarak Hükümdara getirmişler. Hükümdar mendili vücuduna sürünce iyi olmuş ve mendil bir Peygamber mucizesi olarak saklanmış.

Şanlıurfa bir islam memleketi olduktan sonra mendil de islamlara geçmiş ve Me'mun zamanına kadar Şanlıurfa'da saklı kalmış Me'mun, Bizanslılarla yaptığı bir harpte mağlup olunca yapılan sulh müzakeresinde, Rumlar esirleri iade etmek için Hz. İsa'nın mendilini istemiş. Mendil verilerek esirler geri alınmış.

Bu mendilin vaktiyle düştüğü kuyu, Şanlıurfa islam ve hıristiyanları için mukaddes tanınır. Mendilin kuyuya düştüğü gün hersene hıristiyanlar geceden oraya koşarlar nezirler yaparlarmış. Nezir yapanların oraya yalınayak gidenleri de çokmuş, düştüğü gün büyük paskalyanın yirminci gününe desaduf edermiş. İşte bu rivayete göre de bugünkü mançınıklar, sözde ozaman, bu mendil ve kuyu hatirasını yaşatmak için dikilmiş ve birinin altına bitmiyen altın, diğerinin altına bitmiyen su hazinesi yerleştirilmiş. Hangisi yıkılırsa, Şanlıurfa onun altındaki su veya altına gark olacaktı.

3- NEMRUT DAĞI VE TAHTI EFSANESİ

Şanlıurfa'nın batısından güneyine doğru uzayan ufak bir dağ silsilesi vardır. Bu silsile içinde, şehre yarım saat mesafede sarp, etrafına nazaran oldukça yüksek bir tepenin zirvesi, geniş ve düz kayalıktır. Buraya (Nemrut'un tahtı) denir. Bu kayalığın doruğunda, kayalar içinde oyulmuş oldukça sanatkarane odalar vardır. Burası da Nemrut'un sayfiyesi olarak bilinir. Tepeye 1 saatlik mesafede Kazene köyü vardır. Aşçılar, yemeklerini burada pişirerek, Taht'a kadar dizilen uşakların yemek tabaklarını elden ele vermesiyle Nemrut'un sofrasına naklederlermiş, bu köye verilen Kazene adının da, köydeki mutfağa kurulan kazanlardan dolayı olduğu söylenmektedir.

4- HALKIN KASABAYA GELİŞİ İLE İLGİLİ EFSANE

Vaktiyle güneş tutulmuş, ortalık o kadar kararmış ki, yıldızlar görülmeye başlamış ve bundan dolayı da Şanlıurfa'da salgın bir veba başgöstermiş. O kadar insan ölmüş ki, bir mahallede bir veya iki evin halkı kalmış, diğer evlerin anahtarları Hükümete teslim edilmiş. Hastalığın adına da (Karanlık ölet) demişler. Karanlık öletin seyrekleştirdiği memlekete, Kerkük'den gelen halk yerleşmiş, Kerküklülerle akrabalık bağları oluşmuş, bu nedenle Şanlıurfalılarla Kerküklülerin Dayı-Yeğen olduğu söylenir.

5- HALİLÜRRAHMAN VE AYNZELİHA GÖLÜ İLE İLGİLİ EFSANE

Nemrut zulmü ile çevresine korku ve dehşet saçar. Bu dönemde bir gece

gördüğü rüyayı yorumlatır. Doğacak çocuklardan biri onu öldürecektir. Nemrut emir verir o yıl doğacak bütün çocukların öldürülmesini emreder. Askerler emri uygularlar. İbrahim peygamberin annesi Sara Hatun kaçarak bir mağaraya gizlenir. Çocuğunu bu mağarada doğurur, dallardan bir beşik yapar, çocuğu burada bırakıp tekrar döner. Çocuğu bir dişi ceylan emzirir. Aradan zaman geçer askerler İbrahim'i mağarada bulurlar. Nemrut'un huzuruna getirirler. Hiç çocuğu olmayan Nemrut ondan hoşlanır ve İbrahim'i yanına alıp büyütür.

Nemrut'un zulmü, haksızlığı ve putlara tapışı, halkın da putlara tapmaya zorlanılışını gören İbrahim insanların kendi elleriyle yaptıkları bu putların Allah olmayacağını söyler. Halka bu düşüncesini anlatır. Halk korkudan ağzını açamaz. Nemrut'un evlat edindiği Zeliha ona inanır, ama Nemrut'tan da çok korkar. Hz. İbrahim ile Zeliha arasında bir sevgi bağı da oluşur. Bir tören günü herkesin törene gittiği an Hz. İbrahim sarayın putlar bölümüne girer. Bir baltayla bütün putları parçalar, baltayı da en büyük putun üstüne asar. Törenden dönenler endişeye kapılırlar. Nemrut'a haber verirler. Rahipler Hz. İbrahim'e kızdıklarından bunu onun yapabileceğini öne sürerler.

Nemrut bir kurulla onu yargılar, kendisine sorular sorulan Hz. İbrahim "Görüyorsunuz ya işte balta büyük putun omuzunda. Balta kimdeyse bu işi o yapmıştır" der.

Ötkelenen Nemrut, "Bir taş parçası baltayı eline alıp bu işi nasıl yapar" diye haykırınca Hz. İbrahim "İşte benim anlatmak istediğim de budur. Siz kendi ellerinizle yaptığınız bu taş parçalarından medet umuyor, sizi kötülüklerden korumasını bekliyorsunuz. Tanrı diye ona tapıyor, adak adıyor, başınız daralınca ona koşuyorsunuz. Bu gerçekten Tanrı ise neden diğerlerini kırmamasın" deyince şaşkınlık geçiren Nemrut ve çevresindekiler İbrahim'in üzerine yürürler. Nemrut İbrahim'in yakılmasını emreder.

Her taraftan toplanan odunlar Halilürrahman gölü'nün bulunduğu yerde yığılır. Odunlarla kocaman bir dağ meydana gelir. Nemrut'un kalesinin kuzeyinde iki büyük sütun yaptırılır. İbrahim(AS) bu sütunlar arasına gerilerek halatla ateşe fırlatılması düşünülür. (Bu sütunlara mancınık denilmektedir.) Zeliha gece gündüz babasına yalvarır. Ama Nemrut'un yüreği yumuşamaz. İbrahim (AS) sütunlar arasına gerilen halattan ateşe fırlatılır. Odun yığınlarının ortasına düşer düşmez ateş yerine burası bir göl olur. Atılan odunlar balığa dönüşür. Hemen yanbaşımda küçük bir göl daha vardır. Balıklar yandıkları için üzerlerinde kara lekeler bulunur. Göle Halilürrahmün Gölü adı verilir. Zeliha'nın gözyaşlarından oluşan küçük göle de Zeliha'nın gözyaşları anlamında "Aynizeliha" adı verilmiştir.

Halk inanışlarında göl ve göldeki balıklar kutsal sayılmaktadır. Bu balıklara dokunanların öleceği, ya da başına bela geleceğine inanılır.

6- EYYÜP PEYGAMBERİN EFSANESİ

Hz.Eyyüp, bölgede yaşayan çalışkan, dürüst, iyi yürekli, Allah'ın sevgisini

kazanmış bir yüce insandır. Yedi oğlu üç kızı ve pek çok malı vardır. Anırlarının dürüstlüğüne malına bereket vermiştir. Günün birinde şeytan yüce Tanrı'ya kullarının yolunu şaşırdığını artık iman etmediklerini söyler. Yüce Tanrı: Kulum Eyyüp'e de baktın mı? O benim temiz kullarımdandır. Hiç bir zaman benim yolumdan dönmez" deyince şeytan " malına bir dokun da bakalım şimdiki gibi iman edecek mi sana" deyince Tanrı bir gün de Hz.Eyyüp'ün mallarını elinden alır.

Eyyüp (AS) in inancı ve davranışları hiç değişmez. Çocukları da ölür. Eyyüp sabırla bu olaylara katlanır. Yüce Allah'a boyun eğer. Eyyüp'ün bedeninde çıbanlar çıkar, dayanılmaz acılara düşer, sabırlıdır, inançlıdır, inancında en ufak bir değişiklik olmaz. Kül içinde oturup bir çömlek parçası ile yaralarını kaşır durur. Yaralarına gelen solucanlar yere düştükçe "senin de bedenimde kismetin varmış" diye alıp tekrar yaralarına koyduğu söylenir. Onu görenlerin bunca acıyı reva gören Tanrı'ya hala iman edecekmişin dediklerinde: Allah verdiği gibi alır verirken iman edip alınca isyan etmek mi gerekir" cevabını verir.

Bu acıya göğüs gerip sabreden Eyyüp (AS)'ın imanında en ufak bir şüphe görülmez ve imtihanı kazanır. Yüce Allah ona mallarını yeniden kat kat fazlasıyla verir. Tekrar sağlığına kavuşur. Yedi oğul üç kız babası olur efsaneye göre bu sıkıntısını bugün Şanlıurfa'nın Eyyüp Peygamber Semtinde bulunan Eyyüp Peygamber makamı diye bilinen yerde çekmiştir. Hz. Eyyüp'ün şifa bulunduğu söylenen su bugün de hastalara şifa olsun diye içirilir. Çile çektiği mağara ziyaret edilir.

7- KARAKOYUN DERESİ VE HIZMALI KÖPRÜ EFSANESİ

Bir zamanlar şehrin güneydoğusunda yoksul bir ana-oğul yaşamış. Oğul kazancılık yapmış. Bir gün buraya gelen bir derviş delikanlıyı görüp çalışkan ve dürüst olduğunu anlamış. Fakir oluşlarını da düşünerek "Yakında ülkeme döneceğim orası zengin bir yerdir. İstersen sen de benimle gel" diye teklifte bulunmuş. Anasına danışan delikanlı ondan izin almış.

Derviş onu ülkesine götürmüş, onu eğiterek yetiştirmiş. Günün birinde delikanlı çarşıda bir kız görüp ona sevdalanmış. Bu kız Karakoyunlu beyinin kızıymış. Öğrenince ümidini yitirip hastalığa yakalanmış. Yemeden içmeden kesilmiş. Derviş, "Oğlum ümitsizlenme gider isteriz" demiş. Saraya varmış, bey öfkelenmiş ama belli etmemiş. Dervişten yapamayacağı bir teklifte bulunmuş kırk gün içinde çeşitli para ve armağanlar getirmesini belirtmiş. Yoksul olan dervişin bu teklifi kırk günde tamamlaması imkansızmış. Teklifi öğrenen genç gündün güne erimeye başlamış. Bey'in verdiği kırk gün dolduğunda dervişin tekke avlusunda mal ve altın yüklü katırları gören genç hemen dervişe haber vermiş. Alıp beye götürmüşler. Sözünde duran bey kızını bu delikanlıya vermiş. Düğün dermek kurulup evlenmişler. Gerdek gecesi delikanlıya derviş

iki rekeat namaz kılmasını ve kendisi için de dua etmesini söylemiş. Delikanlı namaz kılmış ama ona dua etmeyi unutmuş. Sabah olunca delikanlı kendisini kendi memleketindeki Kasarcı çayı kıyısında bulmuş. Başından geçenleri anasına anlatmış ve eski hayatlarına devam etmişler.

Gelin uyanınca kocasını yanında görememiş. Her tarafı aratmış ama bulamamış. Derviş de kaybolup gitmiş. Gelinin vakti dolunca bir oğlu olmuş, hem kocasını aramak hem de Hac görevini yapmak üzere yola çıkmış. Şanlıurfa'ya ulaşmış. Samsat Kapısı önünde çadır kurdurmuş. Bağrıışmalar acıyla haykıran insanları duymuş. Şehrin ortasından geçen derenin taşıdığını evlerin sular altında kaldığını öğrenmiş. Şehri su baskınından kurtarmak için Hacca gitmekten vazgeçmiş. Hac parasını bu işe harcamayı düşünmüş. Tellallar çağırıp halkı hendek kazmaya yöneltmiş.

Anasının isteği ile o delikanlı da hendek kazmak için buraya gelmiş. Bey kızının çocuğunu bir ağıt tutmuş, bir türlü susturamamışlar. Oyalamak isteyen işçiler çocuğu kucağına almışlar elden ele dolaşan çocuk babasının kucağına gelince susup, gülmeye başlamış. Bey kızı delikanlıyı hendek görevinden alıp çocuğu avutmakla görevlendirmiş. Delikanlının anası, oğlunun bohçasından altın sırma işlemeli düğün elbisesine bulmuş. Bunu kendisine iyiliği dokunan bu hatuna hediye olarak vermek istemiş. Bey kızı bu elbiseyi görünce kendi işlemeli elbisesini tanımış, bu delikanlının kendi kaybolan kocası olduğunu anlamış ve böylece birbirlerine tekrar kavuşmuşlar.

Kazılan hendek tamamlanmış. Derenin yatağı değiştirilmiş, taşkın tehlikesi önlenmiş. Buraya bir köprü yapılmış. Köprü yıkılınca yerine yenisı yapılabilmesi için köprünün temelına bey kızı altın hızması ile değerli taşlar gömdürmüş. Bu dereye daha sonra Karakoyunlu Deresi, bu köprüye de Hızmalı köprü denilmiştir. Delikanlı ile bey kızı öldüklerinde bu derenin kıyısına gömülmüşlerdir.

E. ŞANLIURFA'DAN DERLENMİŞ HALK HİKAYELERİ

1-Harun Reşid'in Hikayesi

Evvel zaman içinde harbil saman içinde develer dellalken, eşşekler hem-balken melmeket'in birinde çoh varlıhlı bi padişah varmış. Bu padişahın adı da Harun Reşidmiş.

Harun Reşid tekke açmış, fekir fikiraya yimek yidirip, bir altın haşlıh verirmiş. Vezir vüzerasının hezir olduğu bi mecliste vezirlerine: "Ecebe benim kimin veren biri bı dünyada var mıdır? deye sormuş. Vezirlerin hepsi: "Heşşe padişahım seni kimin veren bi adam bı dünyada ne gördih, ne de duydih" demişler. Yalavız sağ vezir sesini çihatmamış. Padşah: "Ya vezirim, sen ekıllı bi adamsan sen niye konuşmısan" deye sormuş. Vezir de neblım padişahım, el elden üstündir erşi âlâya keder, ben sizden çoh veren bi adam tanıyam deye coğap vermiş. Padişahın bi söze canı sıhılmış, vezirinden bi adamın kim olduğunu sormuş. Vezir de bu çoh veren demircinin yerını padişaha tarif etmiş. Harun Reşid bele bi adamın varlığından çoh rehetsız olmış. Avradı Zübede Hatın: "Herdir sultanım, gene neye merak ettiy?" deye sual etmiş. Harun Reşid başına gelenleri bele bele deye avradına aynatmış. "Ben yarın bi adam gönderrem, bı demirciyi sordırram" demiş.

Zübeyde Hatın: "Bele iş olmaz, yarın demircinin yanına salacağiy adam baharsan vezirin düşmanı olır gelir, bele bişe yohtır deye yalan söyler, o zaman vezirinden edı olırsan" deye kabil etmiy. Harun Reşid bahiy, başka çarası yoh, başa gelen çekilir deyip sebehsı demirçinin melmeketine dorğı yola çihiy.

Velhasılkelam, Harun Reşit demirçinin melmeketine yetişmiş demircinin tükenini bulmuş, öginde otırmış. Tebi tebdilı kıyafet etmiş, gendini kimse tanımiy. Ahşama keder beklemiş... Neyse ahşam olduğu kimin demirci tükenini kilitliy.

Bahiy ki tükenin öginde bi kerip otırmış, "Sen bıranın keribimısen kardaş, ne geziysen?" deye suval ediy Harun Reşit de "He" deyı, "Bı memlekete yenğı geldim, ne yol tanıyam ne iz "Demirçi bahiy ki bı adam Allah'ın bi kerip kuludur, kahiy padişahı evıne, davet ediy. Demirçinin evinde genleri azaplar karşılı hizmetkerler çütem çütem, ecele padişahı soyılar, yahılar, paklıler, yenğı asbab geydiriler, getiriler demirçinin yanına otırtılar. Ögine altın sinilernen enva türlü yemekler getiriler. Kuş südü can dermeni, Gümüş kaşıhlarnan yemek yiyiler. Altın silepçede ellerini yahılar, birezim hoş beşten soyna yuhıları geliy yatılar. Harun Reşit bahiy ki babaaaa bi debdebe ki sorma... Ev gendinin se-rayından bin kat daha gözzel...

Neysa sebeh olur, Harun Reşit kahar, "Bögin gidacağam yolçı yolında gerek" der. Bının üzerine demirçinin hizmetkarları sıрма buhçalarnan gelmişler. Harun Reşid "Bınlar nedir? deye sormuş, onlar da "Bınlar ağamızın siye ikramıdır, bı hediyeleri mısafırına verir" demişler. Harun Reşid'in bı işe aklı yatmamış. Fikrini degıştırmış. "Bögin getmiyecağam, vazgeçtim" demiş.

Geyinmiş, bağlanmış, demirçinin tükenine getmiş. Tebi demirçi mısafırının Harun Reşit olduğunu bilmiy. O ahşam gene demirçinin mısafırı olmuş. Gene yemeklerini yemişler, başlamışlar söhbete... Harun Reşit genninin kim olduğunu, başına gelenleri, bı gece ev sehebinin sırrını öğrenmah istiy. Demirçi bahmış ki bı bösböyük padşahdır. Çarnaçar aynatmağa başlamış.

Ben esas bıranın yabancısiyam, başka bi melmekette otırıydih. Anam da vardı, babam da. Çoh zengindih, feket adımız sanımız yohti. Bi gün babam eve geldi çoh merak ediydi. Anam, niye merak edisen herif deye sual etti. Babam da "Ben bı keder sene çavdim, çalıştım, bı keder mal yığdım, feket şeref yığamadım, adım sanım yoh deye böğın çarşıda biye hekeret ettiler" dedi. anam bahti olacah kimin değil, merakından ölecah" Herif madam kı öledir, bı melmeketi terk edah helbet bi yer bulırh dedi. Babamda kahti, ne keder malı varsa sattı, savdı. Anam babam ben iki kardaşım yola çıhtih, yolda Allah bize bi afat verdi. Babamdan kardaşlarım öldiler, benden anam yalavuz kaldıh. Bı melmekete geldih. Anamı nedim, nere bırahım derken, aklıma cami geldi. Gettim anamı bi camının hücreesine bırahtım. Düşündim, altını pozdırsam yiye-cağam, parasız kalacağam. Altınımı pozdırmadım. Melmeketi gezmağa başladım. Geçtiğim zuvahlardan birinde bahtım bi hizmetker sırfa sirkeliy, gettim o sırfanın içindeki ekmeg ifahlarını yidim. Kırh gün bı ekmeg ifahlarınnan geçindim. Sırfanın ifahlarını ben yedim, birezim böyük parçalarını getirip anama yidirdim. Dediğim kimin mabeni kırh gün geçti. Kırhbirinci gün gene ekmeg ifahlarını yiyiyken sırfiy sirkeliyen hizmetker geldi, "Hanım seni istiy" dedi. Gettim, megersem sırfanın ifağını yidiğim ev padişahın sarayımı, beni çağıran da kızımı. Eve girdim, hizmetker beni bi çardağa çıhattı. Bi de bahtım ki, çardahta ay parçası kimin bi kız. Hizmetker "Getirdim Fatma Sultan başka bi emri varmı dedi, çekildi. Fatma sultan benim ekmeg ifahlarını yidiğımı görmüş, merak etmiş ben başıma gelenleri hal mesele bele bele deye gendine aynattım. Fatma Sultan "bele iş olmaz, bından soyra birabar yemek yiyecağih. Anaya da her gün ben yemek gönderrem" dedi. Üç ay sultan hanımnan birabar yemek yidih. Gel zaman get zaman Fatma Sultanı emmisi oğlına nişanladılar. Cehez mehez derkene bi gün Fatma Sultan'nan yimek yiyiken padşah içeri girdi sultan hanım nedecağını şaşırđı. Bahti ki olacak kimin değil, kaldırdı gendi gennini serayın altından akan, aharsuya attı. Ben durırımıyım? Hemen arhasından ben de suya atladım. Fatma Sultanı dalgalar, ahıntılar aldı götürdi, nettimse yulaşamadım. Beni ahıntı aldı, bi melmekete getirdi: Bahtım altınım hala cebimde duriy. Gene pozdırmadım. Çarnaçar ortalıhta kaldım. Sultan Hanım'ı keybettim, anam camıda kaldı. Geldim bi demirçi tükeninin öğünde otırdım. Demirçi ahşam olana çiğ çekik salladı. Ahşam oldu, herif tükenini kattı. Ben hala boynımı bükmüş otırıyam. Yabancı olduğımı, olmadığımı sordı, sorıştırdı.

Beni evine getirdi. Meğerse demirçi o melmeketin en zengin adamımı. Ben başımdan geçenleri, bele bele aynattım. Demirçi "Sen bından bele benim

dünya ehret oğlımsan benden yir, benden gezersen" dedi. Çalışmağa başladım. Birabar gezyidik. Bi şeye dikket ettim. Demirçi babo çoh sedeke verirdi. Gel zaman get zaman hestelendi, üç gün yastığa baş koydı, dördüncü gün rühını teslim etti. Nesı var, nesı yohsa hepsı biye kaldı.

Demirçi bırda bi solıĝ aldı. Harun Reşid'e dedi ki "Kah siye paranın yerını gösterım" Harun Reşid razı oldı. Demirçi Harun Reşid'in gözünü bağladı, çinine aldı. İki seet keder yol yeridi. Bi mağaranın öĝine geldiler. Demirçi Harun Reşid'in gözlerini açtı. Mağaranın kapısını açtılar içeri girdiler. Bi girdiler ki Harun Reşid'in aĝız açıhta kaldı. Mağaranın içindeki yeddi curun altın dört tene altın mertek, altında bi avrat, avradın boynında mücevherat. Padışahın gözi mecevheratda kaldı. Demirçi: "Babam öleli sekkız senedir, ben hala bi curun altını bitiremedim. Neyse sözi sakkız etmiyah, padışahın gözünü gene bağlar, gene çinine alır eve gelirler.

Padışah devrısı gün demirçinen helallaşır, hediyelerini yükler, ben filan melmekette filan tüccaram deye yalan söyler, kahar melmeketine gelir. Olanı biteni Zübeyde hanıma aynadır. Vezırın yalan söylemediĝ melmeketin dört bi terefine yayılır. Ehali demirçiye te'ede etmağa başlar hergün tükenine gelip vururlar. Sögerler, feket demirçi paralarının yerını söylemez. Demirçinin serveti o melmeketin valisinin kulaĝına gider. O da bi servete sehep olmaĝ ister. Melmeketin kadısınan kafa kafiya verirler, bi eli dolap hezırlarlar. Valinin bi kızını demirçinin yanına göndermağa karar verirler. Zatan demirçi kıza tohansa demirçiye dünyayı zindan edecahlar, yoh tohanmazsa kız cilvenen, naznan işmarnan demirçiyi elde edip altınların yerını öğrenacah. Kız bına razı gelmiy, feket kızı zornan demirçiye gönderirler.

Demirçi kıza tohanmi, sen benim dünya ehret bacımsan deyı, boynına bi kor mücevherat tahıp babası evine gönderiy. Vali bahiy bı bele olmayacah, demirçiy hapise koyı, her Allah'ın günü dayah, ölmıyacah keder yimah. Gelzman get zaman valinin kızınan kadı'nın oĝlı evlenirler. Kız olanı biteni herfine söyliy. Oĝlan: Va, demah babalarımız pariy namısınan deĝişiler" deyip, kıznan birabar demirçiyi kurtarılar. Demirçi bi serencam çeker, sorır, suval eder, gelir Harun Reşid'i bulır.

Harun Reşid demirçiy dört gün evinde mısafır eder Zübeyde Hatın demirçinin geldiĝını heber alır. Onı görmah ister. Harun Reşid'den Zübeyde Hatın demirçiyi bi odiya alırlar. Altın tepsi içinde bi halayıh nar şerbeti getirir. Demirçi halayıĝı tanır, rengi sapsarı olır. Padışah: "Herdir işallah heste degilsen? deye sorar. Demirçi bı halayıĝın Fatma Sultan olduĝını aynadır. Padşah hemen orda imamı çağırır, ikisini evlendirir, kırh gün kırh gece toy düĝün olır, demirçinin melmeketinin valiliĝini demirçiye veriller.

Yiyeller içeller, mırızına geçeller.

Aĝbatı bizım başımıza.....

2-Tembelo

Sür sürenin, var varanın. Destursuz başa girenin yımşah yımşah zoppa yimesi vardır. İnce koyun, çiftte basma, olır olmaz sözlere kulağ asma. Meşe kömürünün dumanını üstünden kesme, yanmadısa gene mal benim. Selliyeye sen gir. Sepete ben, dereden sen get, teppeden ben. Dokuz kuruş nikeh parasının sekkizini sen ver, birini ben. Anam kızken babam oğlanken, ben mabenlerine otırmış beşiklerini tangır mıngır salliyken, illehi babamın küllehi. Ben tikerem o sökülür, başımdan yımırta keder bitler tökülür. Zaman zaman içinde harbil saman içinde deve dellallığ eder, sıçan berberliğ eder, heç birinin aslı yoh. O yalansa bı da mı yalan? Karıncaya vurdum palan. Ottıziki yerinden çektim kolon. Minariy elime aldım borıdır deye, eşşegi öğime kattım meridir deye beni tutup delige atılar delidir deye, müfti ferman etti velidir deye.

Vahtında memleketin birinde bi dul avrat varmış. Bı avradın Tembelo adında da bi oğlı varmış. Tembelo heç bi yere getmez, heç bi iş te yapmazmış. Bı dul avrat sebbehen birabar şehere işe gider, onun bının evinde hizmetkârlık eder, aldığı paranan öteberi alıp evine gelir, Tembelo'ya kazan kaynadırmış. Aş bişer kaşşış tıklır, Tembelo'yın öğine yemek gelirmiş. O da yemegi yattığı yerden bi ucdan yer, bi tereften de yatarmış. Evin ne kapısı ne takası var. Altı üstü haraba bi ev. İçeri ne gün giriy, ne yel. Evin içi pis pis koharmış.

Bı memlekette bi de padişah varmış. Bı padşahın da bi kızı... Kız babasına her Allah'ın günü: "Babo, erkegi erkek eden avrattır, arvat istese erkegi rezil de eder vezir de..." dermiş. Bir, iki, üç, beş bi gün padşah arıh illallah etmiş. memleketin bütün dellallarını çağırılmış, nerde pis, tembel, pohinnan gülle ayniyan biri varsa bulın biye getirin demiş. Dellallar memleketi deşt etmişler. Padşaha gelmişler demişler ki: "Padşahım, aradıh daradıh bi tene buldih, adı Tembelo, Dul bi arvadın oğlı, Eyni dediğiz kimin. Padşah kahtı kızının gelinliğini geydırdı. Cehezını bi ata yükletti, mücevheratını bi ata yükletti, kızını da bi ata bindirdi, Tembelo'yun evine yolladı.

Padşah kızıdır, kederine boynını bükti, evden içeri girdi bahtı ki ev bi kohlı ki deme getsin. Evin cüngünde de bi adam yan gelmiş yatiy. Kız hemin etegini çemredı, evı sıldı sıpırdı. Tembelo'yu kaldırmağ istedi. Tembelo heç oralı olmadı.

Dul kerı gene her zamankı kımın hizmetkarlıh etti parasını aldı, öteberi düzdı, evine geliydı ki daha yarı yolda gendine sölediler, hal mesele bele bele deye. Kerı inanmadı, geldi eve bahtı ki hekket padşahın kızı genlere gelmiş, evı silmiş, sıpırmış otıriy.

Kız kahtı kerinin öptı, elindeki ötebiriyi aldı. Su kızdırdı, arvadı arı sılı yahadı. Getirdiğı helğetleri geydırdı. O gece ele yattılar. Sebbehten kız kerıye bi kaç altın verdi. Kerı getti, öteberi aldı, kız aş bişirdi. Kerinen birabar yidiler, kalanını da Tembelo'yın öğine atılar.

Gel zaman get zaman bi gün kız kerıye gene bir kaç altın verdi, çarşıya gönderdi, birezim öteberi al, bi kaç tene de mihlı degenek yaptır dedi. Kerı getti

altınları pozdırdı, kızın istediklerini aldı geldi. O gün de ele geçti. Devrısı gün kız keriyi bi mahanadan çiharı yolladı. Degenegü eline aldı, Tembelo'ya yanaştı. Yirmisen yemez misen... Vur Allah vur... Tembelo canının korhisından gendi gendini çiharı attı. Bi yandan koşı bi yandan da bağırıydı: "Yoh mı biye sehep çihan?" Bi herif Tembelayu yanına çağırdı, gennine iş gösterdi iş bi ayda zor bitirdi. Elli altına uyıştılar. Tembelo mihli degenegün korhisından işi yarım günde bitirdi. Herifin ağzı açığta kaldı Tembelo elli altını aldı eve geldi, Paraları mihli degenegü verdi. Tembelo kızın adını Mihli Degenek koymıştı.

Devrısı gün Tembelo gene yan geldi işe getmah istemedi. Kız gene yir misen yımez misen? Tembelo gene bi iş buldı, bı sefer yüz altın kazandı. Getirdi, pariy gene Mihli Degenegü verdi. Mihli Degenegün korhisından her gün işe getmağa başladı.

Gene bi gün kız, Tembelo'ya bi marhama verdi, götür bını sat dedi. Tembelo ne etti, etti bı marhamıy on altına sattı. O mabende bi adama rasgeldi. Adam: "Akıl satiyam, akıl satiyam" deye bağırıldı. Kaça sattığını sordu, adam on altına dedi. Tembelo on altını verdi, adam gendine bi akıl sattı: "Hersten kahan ziyandan otırır" adam: "Bi aklım daha var onı da alımisan?" dedi. Tembelo on altın daha verdi. Adam bı sefer de genine bı aklı söledi: Göyil kimi severse gözzel odır." Bı akılları aldı eve geldi.

Bi başka gün gene çarşıda geziyken çarşıya bi bezirgan kondı. Bezirganın yüki beşyüz devenin üstine yüklenmişti. Tembelo bı yükleri on dekkede yere endirdi. Develeri hana çekti, bağladı. Bezirgan Tembelo'yu çoğ begendi: "Yanımda çalışır mısan" dedi. Tembelo da: Gidim ben Mihli Degenegü sorım gelim, o zaman çoğabımı verrem... deye çoğapladı. Kahtı eve geldi. Kıza bezirganın dedihlarını aynattı.

Kız: "Get o bezirgana söle, on senelih zehremızı, on senelih haşığımızı veriyse, bı iş olur de..." dedi. Geldi bezirgana söledi. Bezirgan kabil etti. Tembelo'yın evine on senelih zehresinen, on senelih haşığını gönderdi. Bezirgan emir verdi, kervan düzıldı, yola çıhtılar Mısır'a dorğı hareket ettiler.

Tembelo'yın avradı, yanı padşahın kızı ustalar, ameleler tuttu. Babasının serayının karşısına yeddi katlı bi seray yaptırdı. Bı serayın kapıları takaları hepsi altındandı. Her takada bi yakut parlıdı, görenlerin gözü kalıydı. Padşahın serayı bı serayın karşısında mum kimin sönük kaldı. Kızın ayı geldi, günü çattı nur topı kimin bi oğlan doğırdı. Tembelo'yın tebi bi işlerden heberi yoh. O gendi kafasında Mısır'a gidiy.

Tembelo kervandan birabar bi kaç sene yol getti, bi gün bi yere geldiler, bi hebbe yeşillih yoh. Eynim Kerbela kimin bi yer. Develer, azaplar susızlıhtan neredese çatliyacak. Birez irahta bi kuyı gördiler, bi azabı kuyunun içine salladılar su çihartmağ için. Azap aman yandım beni çekin dedi, başka bişe söylemedi. Azabı çiharı çektiler. Başka bi azap daha salladılar o da eynısını dedi. Velhasıl kelim bütün azapları salladılar, heç biri dayanamadı. Tembelo bahtı olacah kimin degil, beni sallayın, eger ben yandım deyersem ipi birezım

daha birahırsız dedi. Azaplar Tembelayun beline ipi bağladılar. Kuya sal-
ladılar. Tembelo yandım deye deye kuyın dibine endi. Bi de ne görsın? Biralıh
bi seray. Bı serayda da megersem bi dev otırımış. Devın adamları Tembelayu
yahalayıp devın hüzurına çıhattılar. Dev, ben seni ne için geldiğiy biliyem.
Benim bi suvalım var eger onı bilirse siye su verrem, yohsa seni bi çeynem
sakkız ederem dedi. Tembelo bunu kabil etti. Dev yanında otıran bi kurbağiy bi
de ay parçası kimin gözzel bi kızgösterdi. Ben bınlardan birini seviyem, hindi
bil bahım ben bınlardan hangisini seviyem. Tembelo'yn aklına hemen o
çarşıdan aldığı söz geldi. "Gönül kımı severse gözzel odır" dedi. Bı söz devın
hoşına getti. Zatan ben bı kurbağiya aşkıtmı, dedi, kızı bi terefe fırlattı. Efferım
siye, get istediği keder su al dedi. Tembelo suyu devın kokalarına doldırdı.
Azaplar yuharı çektiler. Atlarını suvardılar, do yana çiğ içtiler, bütün tuluhları su
doldırdılar. Kuydahki kız Mısır kralının kızıdı. Tembelo'yn boynına sarıldı. Eger
biye gözzel dese ydiy dev beni yiyecahtı. Sen benim heyatımı kurtattıy dedi,
çıhattı yüzıgını Tembelaya verdi. Hindi Mısır Kralının kızı kuyda ne geziy
deyacahsız. Dev Mısır Kralından herp etmiş, zornan bı kızı alıp getirip bı kuya
kapatmıştı. Her nese.... Tembelo yüzıgı barmağına tahtı, Kıznan hehallaştı,
gendini yuharı çéttiler.

Tembelo kervandan beraber, az gittiler çoğ gettiler, gelip Mısır içinde ko-
nahladılar. Bezirgan mallarını satıp savdı. Bı mabende ahaliden biri Tembe-
lo'yn elinde yüzıgı gördü. Getti padişaha heber etti. Padişah Tembelayu
yanına çağırıldı. Bı yüzıgı nerden buldıy deye suval etti. Oğlan da hal mesele
bele bele deye padişaha gördihlarını nekletti. Padişah ben siye kırk gün
mühlet veriyem, ya kızımı getirirsen ya da seni öldürirrem dedi. Tembelo bı
padişahın kırk adam istedi, kırk eraba istedi, vardı, geldi kuyın başına adam-
ları gendini kuya salladılar. Kız Tembelayı görür görmez geldi boynına sarıldı.
Tembelo sıfatından bah başına ne işler geldi dedi, ne gördü, ne duydısa kıza ay-
nattı. Soyra geldi devın yanına. Bahtı ki dev yati. Devi yuhudan uyattı. Dev
Tembelayu görene çiğ şaşırıldı. Bıra nerden geldi y dedi. Tembelo, senden kralın
kızını istiyem. Gel senden teke tek vurışah, ilk derbiy de sen vur, dedi. Dev
kabil etti. Kılıcını ele bi savırdı etraf fuzul dumana boğıldı, ama Tembelaya isa-
bet etmedi. Tembelo kahtı, bi vuruşta devın başını kesti, devın eşyalarını,
altınlarını, mücevheratını kırk erabaniya yükletti, kızı yanına aldı, savıştı,
Mısır'a geldi. Padişah kızını gördü, ele bi sevindi, ele bi sevindi ki sormayın.
Padişah, "Kızımı sen kurtattı, onı artıh siye veriyem" dedi.

Tembelo Bezirganbaşından, azaplarından ayrıldı, onları başka bi memle-
kete yolçı etti. Soyna devın kuyısından aldığı kırk eraba eşya, altın,
mücevheratnan memleketine dorğı yola çıktı. Tebi padişahın kızı da yanında.
Hindi bız gelah Tembelo'yn anasına, avradına, oğlına. Bı mabende Tembe-
lo'nun oğlı böyümüş, on yaşına girmişti. Padişah bi gün serayından çıktı, tedbilli
kiyefet etti. Kızının serayını gördü. Adamlarına ecebe bı kimin seraydır deye
suval etti. Adamları padişahım bı seni kızıyın seraydır deye çoğap verdiler.

Padşah bını duyana çiğ şaşırırsın mı, sevinirsin mı? Ecele adamlarını gönderdi. Kızını serayına de'vet etti. Tembelo'yın avradıdır kırh hembal tuttu, gendinin serayının babasının serayı arasına halı döşetti. Oğlınan birabar babasının serayına geldiler. Babası gengeri kapıda karşıladı. Kız başından geçenleri bele değıl bele deye babasına nakletti. Padşah torunını kucağına aldı, bi öptü, iki dişledi, envei türlü oyuncahları verdi. Bi sırfa kurdırdı, ne ararsay var, kuş südi can dermeni. Güvegısını sordı, kız Mısır'a getti dedi, onun da yaptıklarını bir bir aynattı. Padşah ferman etti, bından soyna kim benim güvegime tembelo deyerse onun boynını vurduriram. Bından soyna güvegimin adı Paşa'dır dedi.

Biz gene gelah Tembelo'yun yanına. Tembelo kervanından birabar melmeketine yetiştı. Deyah ki Ehber'in düzine gece vahtı çadırları kurdırdı. Mısır padşahının kızınnan aynı çadırdı bacı kardaş kimin birabar yattılar. Yarı gece Tembelo kahtı, geyındı şehere geldi, evine getti. Bahtı kı evi ortada yoh. Yerine bi seray yapmışlar. Bi herife sordı. Tembelo'yın evi nerde deye. Herif, kardaşım sen canıdan mı ecizdi? Bı melmekette Tembelo deyenin boynının vurilar, onun adı hindi Paşa'dır dedi. Serayı göstetti aha bı da Paşa'nın serayıdır dedi.

Serayın kapısına geldi. Bahtı ki iki tene aslan kapıda nöbet tutı, aslanların öğine birezim et attı. Seraya girdi, yuharı çıktı. Bahtı anası bi köşede altından bi karyola içinde yatı. Bi köşede de avradı bi gençnen koyın koyına. Namısını temizleyim dedi, kılıcını çekti. Tam o mabende kerı uyandı havarı, hahoyı bastı. Avradı da uşağı da uyandı. Anası olanları bir-bir aynattı, gencin oğılı olduğunu öğrendi bının üzerine birbirlerine sarıldılar. Ben sizi hemin öldürürdım, amma siz dua edin, o çarşıdan aldığım söze dedi. Avrat nedir o söz deye suval etti. Tembelo "hersnen kahan ziyannan otırır" deye çoğap verdi.

Tembelo başından geçenleri bir bir aynattı. Sözinin arasına Mısır Padşahının kızını da sıhıştırdı. Tembelo'yın avradı madam ki bı kıızı sen getirdi, başımın üstinde yeri vardır. Get getir, o kız ölüm bitim benim kumam degil bacımdır, dedi. Tembelo sevine sevine geri döndı. Soyındı, heç bişe olmamış kimin yatağına girdi, yattı. Sebbehnen kahtı. Kervanı yengiden düzdı. Şehere geldiler. Ahalinin bini bi ayakta. Nağara zurna bi karşılamah ki tarih yazmamış.

Kırh gün kırh gece düğün oldu, Tembelo Mısır padişahının kızınnan gerdege girdi. Padişah gennini yanını çağırdı. Ben artıh ihtiyar oldım, melmeketimin işlerini çeviremiyem. Seni kimin bi güvegim varken benim bı tahtta otırmağım heramdır dedi. Çihattı tacını Tembelo'yın başına koydı. Tembelo da iki avradınnan ömrünün sonına çiğ şen şadımın yaşadı.

3- Şemedan

Evvel zaman içinde, harbıl saman içinde deve dellalken, eşşek hembalken, ben babamın beşigini tingır mingır sallarken, babam düşdü beşikten, anam gözıktı eşikten. Gel zaman, get zaman vur aşşağı, tut yuharı vahtı zamanında bi padşah varmış. Bı padşahın üç kızı varmış. Böyüğünün adı Hecce sultan, ortancanın adı Eşşe sultan, küçüğünün adı da Emne sultanmış. Gelgelelim Hecce sultanın gelinliħ yaşı gelmiş geçmiş, Eşşe sultanın gelinliħ yaşı tamam olmuş emne sultanın gelinliħ yaşı ha geldi ha gelecaħ, feketim ki üçü de helaâ bekâr. Vezirler bı bele olmaz, gidah padşaha kızlarının helinı bele degil bele deye ay-nadav demişler. Divanı kurmuşlar, padşahı da divana de'vet etmişler. Padşah divana gelmiş, baş terefe otirmiş, "Herdir işallah, ne sebepten benı biriya çağırdız" demiş. Başvezir, hal mesele bele bele deye padşah kızlarının evlan-mah vahtının geçtiğini söylemiş. Padşah "heklisız, heklisız amma nasıl edah, ben bı memlekete sağ oldihça padşah kızlarına gişi ariy dedirtmem, gelin bına bi yol bulah" deyiy. Az düşüniler, çoğ düşüniler, sonunda vezirlerden birinin eklına bi şe geliy. "Ben buldım padşahım" deydi. Padşah "Söle bahım, kızlarıma layih midir buldığı?" deye soriy.

O da, "Padşahım, kızlarıyin eline gece bi altından top verirsen, kızları dama çihar, bı topı atarlar, top hangi eve düşerse kızları o eve gelin edersen" deye, çoğap verir. Bı çara padşahın eklına yatmış, " Tamam eynim bele edah" deye savışmış, getmiş.

Gece olmuş, padşah böyük kızı Hecce sultan'ı yanına çağırmış, eline bi altından top vermiş. "Kızım dama çih bı altından topı at, bı topı neriye atarsay o eve gelin gidecahsan" demiş. Kızdır, dama çihmiş fırlatmış, top getmiş böyük bi eve düşmüş. Sebbeh olmuş, padşahtır, kızının cehezını düzmüş buhçasını bağlatmış, ikinci vahtı kızı o eve gelin göndermiş. Kızdır evin kapısını açmış içeri girmiş, deşt etmiş bi Allah'ın kulına rasgelmemiş. He ev çoh gözzel seray kimin amma, kız kimsi görmiyene keder, höflenmiş, bi kaba girmiş. Kapi arhasından mandallamış, korhısından sebbehe çiğ, tik otirmiş, buhçasını koltüğünün altına almış, babası evine gelmiş "Ben bi daha o eve getmem" demiş, Babası kızının eline bi iş vermiş, ondan vazgeçmiş.

Bı sefer sıra ortanca kıza gelmiş. Padşah gendi gendine der ki, "Böyük kızımı sessiz sedasız, sir sıtar gönderdim kederi kapandı. Bu nakıl birezim şenliħ olsun. "Devrısı gün dellallar çiğirtmiş, ortanca kızı Eşşe sultan'ın altın topı bı gece atacağını millete eşittirmiş. Eşşe sultan gece olmuş, altından topı almış, dama çihmiş, gözünü yummuş, "Bismillah" deye topı fırlatmış top getmiş, gene eyni eve düşmüş. Padşah "Ya sabır ya Allah" deye kızını kederinin üstine göndermiş. Kızı getirmiş cehizinden, buhçasından eyni eve birahıp getmişler. Kızdır, evde fırlanmış dolanmış, o da evde bi Allah'ın kulına ras gelmemiş. Ev böyük olmağına böyük, gözzel olmağına gözzel. Feketim ki içinde ne in var ne cin var. Eşşe sultan da höflenmiş. Bı çardağa çihmiş getirdiği eşyaların

içinden birezim çerez, kavırğa filan çıharmış yemiş. Ahşam olmuş, Eşşe sultan kapısını kitlemiş.

Kırış bi meket bulır, meketın üstüne çıhar, sebebe çığ düe eder. Sebbehi zor eder, kahar cehezini buhçasını toplar, babası evine gider. O da böyük bacısı kimin, yemin billah eder, "Ben o eve bi daha getmem" der. Padşahın bı ortanca kızın kederine üregi yanar onun da eline bi iş verir, ondan da vaz-geçer.

Hindi sıra küçük kıza gelir. Hezırlıhlarını yaparlar, ahşam olır, Emne sultan'ın eline topı verirler, kız dama çıhar, altından topı fırladır" top gene aynı eve düşer. Padşah haber alır, bi daha attırın der. Kız bi daha atar, gene aynı eve düşer. Padşah: "Madam ki eledir bı da getsin, kederini görsın" der. Emne sultan ağlar sızlar getmem der, gidemem der, feket o da bahar ki başka yolu yoh, beçara boynını bükür, kederine katlanır. Böyük bi sandık getittirir, içine paradır, hışırdır, geyecehtir, yiyecehtir, doldırır soyna bi böyük sandıh daha getittirir onun da içine yatağını, yorganını, pılını pırtını koyar. Bı sandıhları götürin o eve birahtın der. işi ağırından alır, üç beş gün ayağını sürükler. Sonında emne sultani geydirip, bağılıyıp kederine yolçı edeller. Aparıp evine koyallar. Birezim nesihet felan birahtıp geliller. Kız kahar etrafına bahar fırlanır, dolanır, bahar ki kimse yohtır. Kaba girir, sandığını açar halısını çıhadır, serir, yatağını serir, asbabını değıştirir, kaşşih döşirir, kısmetini yir, yatağına girer, düesini eder yatar.

Neysel, sebebe olmuş, serayda kızın bacıları yuhıdan kahmışlar. Bacımız neredese gelir, deye beklemağa başlamışlar... Beklemişler, beklemişler ne gelen var, ne giden. Hesitlihları tutmuş kahmışlar, hizmetkerlerini çağırmışlar, eline bi zilli haphap tutuştırmışlar, "Bını götür, bacımıza ver, fiyeti de yüz altındır, herifi gennine alsın" demişler. Hizmetker kızın evine gelir kız hizmetkere heç belli etmez, güle oynıya karşına çıhar. "Herifim birez evvel çarşıya getti, onun üçürü evde yohtır" der Hizmetker haphabi verir, fiyetini söyler, kız nedecağını şaşırır, şimdi param pulım yohtır, herifim gelsin İstiyem, pariy yarın gel al deyer. Devrısı gün gene hizmetker gelir. Kız hiç pozmaz. "Herifimden hindi pariy getirrem" Deyi, kaba giriy, gend gendine konışiy, güliyl, babası evinden getirdiği pariy aliy, hizmetkere veriy gönderiy.

Hizmetker saraya getmiş, bacıları hesitlihlarından neredese çatlıyacaklar. Hizmetkere "Get emne sultan'a söyle, yarın ahşam genlere gelecağıh" demişler, Hizmetker de getmiş Emne sultan'a heber vermiş. Emne sultandır sandığını açıy yiyecahlarını çıhadi, aş bişiri, kaşşih döşiriy sırfiy kuriy, bacılarını bekli.

Ahşam oli, bacıları geliller. Otırılar, hoşbeş, "Herifi nerde?" deyiler. Kız " ele çoh çıharı çıhmaz" deydi. Bacıları bi top eyzelih çıhadılar: "Bögin bize buhçaçı geldi. Bını siye begendih fiyeti yüz altın, herifi siye alsın" deyiler. Kız "E" deydi. Kaba giri, parasını sayı, feketkim ki yüz altın çıhmi. Zatana kızın birasına gelmiş, otiriy. "Benim bı kederim ne keder körmüş, nerden düşdım bı behte?" deye ağlamağa başli. O mabende içeri bi kara pisik giri. Çihi tahtta otiri. Kızın ağız açıhta kali. Pisik orda dile geli:

Şeme'dan şeme'dana sölesin
Şemedan Sultan Hanım'a sölesin
Desin ki niye ağlı?

Kız: "Ben ağlamıyım kim ağlasın, sanki çoh bi ağ bahtım var, bacım gil beni hesitliler. Evvel zilli haphap sattılar, yüz altına aldım. Şimdi de bi top özeliş getirmişler. Feket param çihmi. Hindi ben ne yapacağam, beni bekliler, nerden bulup getirrem" deye coğap veri. Pisik gene dile geli:

Şeme'dan şeme'dana sölesin
Şeme'dan Sultan hanım'a sölesin
Bı cünkte bi dolap var
O dolapta bi kutu var
Kutıda bi kililit var
Kililitnen öbir dolabı aç
O dolapta altın var
İstedığı keder al...

Birinde me'deni altın birinde hışır dolı. Yüz me'deni altın ali. Dolabı kililitli, kilidi yerine koyi. Paraları götüri, bacalarına veri. "Herifim selam etti ne begenirlerse göndersiner, ben siye alıram" deyî, Kızlar ha çatladı, ha çatlıyacahlar. Neyse yemeklerini yimişler amma yimek genleri yiyimiş. Çihiken bacıahlar "Biz bı gece size geldih, yarın gece senden herifi bize değvetlisiz" Emine sultan gene: Herifim şindilih çihmi bi yere, ben tek gelirem" deyî, bacıalarını yolçı edi.

Bacıları gidene çig gene ağıdı tuti. Gene o kara pisik geli. Kız pisigi görür görmez:

Şeme'dan şeme'dana sölesin
Şeme'dan evin herifine sölesin
Bacılarım heber salmış
Yarın ahşam gelin demiş
Ne erabam var ne adamım
Sölesin nedecağam
demiş. Pisik gene dile gelmiş:
Şeme'dan şeme'dana sölesin
Şeme'dan sultan hanıma sölesin
İstedığı ahşama hezirdir

Demiş. Ahşam oli, kız geyini, bağlani, kapıya çihiy, bahiy ki kapıda bi eraba duri. Bi çüt beyaz atı var, erabanın her terefi altın, sıрма işleme. erabiya bini, seraya geli, Erabaçı, yere halı seri, kız halının üzerinde yeriyip, bacılarının yanına gidi. Bacılarının ağzı açihda kaliy. Gece oli, kız yemegini yiyi, erabiya binip eve geli. Düşip yati. Mabeni çoh olmi. Bi patırınan uyani bahi pisik ocağın başına geldi. Asbabını çıhardı. Dağ kimin bi babayıgıt oldı, dolaptan bi hezirançihatti. Gedemece üç defa vurdı. Gedemeç yarıldı, oğlan içinde keyboldı. Kız da kahtı dolabı açtı, hezirani çıhattı, gedemece üç sefer

vurdu. Gedemeç açıldı. Kız içine girdi. Bahtı ki bi merdivan... Merdivandan endi, bi bahçıya geldi. Güllih gülistanlıh. Güneş yengi doğmuş. Ortalılı aydınlılı. Bi de bahtı ki karşıda bi tahtın üzerinde bi kıznan, birez evvelki oğlan yatılar. Güneş de üzerlerine vuri. Kız marhamasını çihattı, üzerlerine örtti. Gene gerisin geri döndi, geldi, yatağına yattı.

Tahttaki kız birez soyna bahtı ki üzerlerine bir marhama örtmiş, marhamanın üzerinde kızın adı yazılı, hemin oğlanı kaldırı: "Kah Mehemet şah, bah avradi gelmiş, kölgelili etmiş, artılı tılsım pozıldı. Bından soyna biye heram, ona helalsan, kah get birada işi kalmadı" deyi. Melemet şah kahtı, kızın yanına getti. Bi hoca çığırıp nikehlerini kıydılar.

Yidiler, içtiler, mirazlarına geçtiler. Göğden iki daş düşdü, iki de hesitlerin başına düşti.

4- Şade Bülbüli

Bi vağrımış bi yohmış Allah'ın kulu çohmış. Evvel zaman içinde bi padşah varmış, bı padşahın da üç oğlı varmış, Padşah cüm'eden cüm'eye bi camı yaptırırmiş. Her camı bitende padşah da cüm'e namazına gidemiş. feketim ki her camiye gidende bi adam öğine çıhip: "Padşahım, Allah herli etsin, camı çoh hoş olmuş, yalavız bi şeyi eksik" deyimiş. Padşah ta bı söze hulanıp, namazdan soyra camiye yıhtırmiş. Sonında Mısırdan adamlar getittiri, camiye ikinci cüma namazına yetiştiriler Padşah üç oğlından beraber camiye geli, namazdan soyra adam gene geli, gene eyni sözlere söyliene çig oğlanlar adamı tutılar: "Söle bahım, bı camının neresi eksik?" deyiler. Adam da, "Şade Bülbülü eksik" deydi. Padşah bı söze çoh sıhılı, heste olup yatağa düşi. Oğlanlar: "Baba sen heç merak etme biz gidah, nederih, ederiş Şade Bülbülü siye getiririh" deyiler. Herbiri bi heybe altın alılar, yola düşiler. çoh gidiler, az gidiler, beş altı ay yol gidiler. Üç yolın çatına geliler. Bahılar bi böyük daş, üstinde de yazılar var. Bi yol gösteri gidilir gelinir, bi yol gösteri gidilir belkim gelinir, bi yol gösteri gidilir heç gelinmez. Böyük oğlan birinci yola, ortanca oğlan ikinci yola, küçük oğlan üçüncü yola vurup, savışıp gidiler.

Küçügi az gider çoh gider, bi bahçalıh yere rasgelir, su başında durır, atını bağlar, otırır, çihınıni açar, yimegini yir, yatar. Bi de gözünü açıp bahar ki bi daş üstüne geli. Gözünü gezdilir. Bi de bahar ki bi ev var yanında da bi kız durı. Aya güne doğma deydi ben doğım, ele ki gözzel. Oğlan: "Bacım benden ne istisen, biye niye daş atısan?" deyve sorır. Kız: "Kardaşım bırda ne gezisen, bırdan ne in geçer ne cin. Bıra beyaz devin melmekedir" der. Oğlan Kıza: "Beni yanına alabilirmisen?" der, kız bi ip sallar, oğlanı yanına çeker. Oğlan ha otırdı ha otırmadı, bi de bahar ki dev geli. Tozı dumana katmış. oğlan deve deydi ki: "Beyaz dev, ben seni nerde arıdım nerde buldım. Sen heç mısafır nedir bilmez misen, ben bı gece mısafıram, yarın beni ne yapısan yap. "Sebbehten kahılar. Oğlan kılıcını çeki dev yerden girmi batman bi daş ali. Dev: "evvel ben mi atım yohsa senmi?" deydi. Oğlan "Sen at" deyve çoğap veri. Dev girmi batman daşı ati, oğlan sini, daş gidi bi divarı yihı. Oğlan kılıcını savuri, devi öldirdi. Burnını kulağını kesi, torbasına koyi. Kızdan o gece beraber kalılar, vahit geçirmah için tepside tazıdan devşan oynadılar. Yuhıları geldi, oğlan kılıcını çekti, mabenine kodı, yattılar. Sebbehten kahtılar, kız oğlana bi çihın hezırladı. Oğlana: "Gel bi yola getmahtan vazgeç, gettiği yolda kırmızı devin melmeketi vardır" dedi. Oğlan dinlemedi, yola çıhtı, eyni eskisi kimin kırmızı devi de öldirdi. Bırnını kulağını kesti, torbasına kodı. Kırmızı devin de yanında bi kız vardı. O gece oğlandan altın tepsi içinde tazıdan ceylan oynattılar, oğlan gene kılıcı çekip mabenlerine kodı, yattılar. Sebbehten o kız da bi çihın hezırladı, oğlana evvelki kız kimin: Bı yola, gel getme, bı yolın üzerinde kara devin melmeketi var" dedi. Oğlan gene dinlemedi. Yola çıhtı, evvelkiler kimin kara devi de öldirdi. Bırnını, kulağını kesti, torbasına kodı. Eksilih bı ya devin de yanında bi kız vardı. O gece de orda kaldı. Gece altın tepsi içinde sıçandan pisik oy-

nattılar. sebehten kahtılar, kız dedi ki: "Şade bülbül bizden epeyce ıraktır, dev heç o terefe getmezdi, gel sen de getme", feket oğlan gene dinlemedi başını aldı, yola çıhtı, az getti, çoh getti. Beş altı ay yol getti. Sonında Şade bülbülün melmeketine vardı. Sordı, suval etti, Şade Bülbül'ün padşahın serayında oldığını öğrendi. Getti, bi kerinin evine mihman oldu.

Keri Oğlana: "Oğlim biz yarın yatacağih, bi sene kahmıyacağih, sen ne yapacahsan" dedi. Oğlan gidecağını söledi. Getti paşşahın serayını gözden geçirdi. Bi demirçide kırh arşinliħ maşa yaptırdı, iki tene de ciger aldı. Getti o gece çöilde yattı. sebehten kahtı. Şehere getti, bahtı hekhet bütün memleket yatı. Seraya getti, bahtı serayın kapısında iki gözü me'zul bi dev otırmış, sakkız çeyni ki yatmasın. Maşi uzattı, devin ağzından sakkızı aldı, dev de yattı. Oğlan devı öldirdi, birnını kulağını kesti çantasına kodı, içeri girdi. Bahtı, padşahın kızı yatı. Kızın sağında altın, solunda gümüş şeme'den yanıy. Şemedanların yerlerini değıştirdi. Kızın bi finosu vardı, onı da gendi koynına kodı. Mendilinden yüzigini değıştirdi. Üzını öpti. Öpişin yeri beng oldu. Kızın bi kemeri vardı, kırh dügimdi. Mehemet Şah ottızdokız dügimi açtı. Feket "Ben Mehemet Şaham biye yakışmaz" dedi, vazgeçti. Şade Bülbülün kefesini aldı, çıhtı, kara devin evine geldi. Yükte heffif, bahada ağır ne varsa aldı, kızı peşine tahtı kırmızı devin evine geldiler. orda da ele etti, üç kıznan birabar kardaşlarından ayrıldığı daşın yanına geldi, kızları orda birahtı Şade Bülbül'ü de yanlarına endirdi, böyük kardaşının arhasına düşdi. Getti, getti, bi melmekete vardı. Bahtı ki kardaşının asbapları bi tükende asılı, asbapları tükenden aldı. Aradı, daradı, kardaşını bi demirçi tükeninde buldı. Kardaşını tükenden çihattı Hemama götürdi. Yahadı, pakladı, geydirdi kuşattı, çihtilar, kızların yanına geldiler. Kızlardan birini kardaşına nişanladı, onları orda biraħıp, ortanca kardaşının peşine düşdi. Gene bi melmekete vardı, bahtı kardaşının asbapları bi tükende asılı, asbapları aldı, kardaşını aramağa başladı. Bi handa kardaşının atını buldu, onı da aldı. Bahdı kardaşı kelleçi tükeninde çalışı gendini tanıdı onı da aldı, hemama götürdi yahadı, pakladı, geydirdi kuşattı. Çihtilar kızların yanına geldiler. Onı da bi kızdın nişanladı . Başından geçenleri hal, mesele bele bele deye kardaşlarına aynattı. Yalavuz finodan, padşahın kızını aynatmadı. Melmeketlerine dorgı yola çıhtılar. Bi kuyun başına vardılar. Hayvanları sulamah üçün böyük kardaşı kuya salladılar. Böyük kardaş: aman çekin beni, Yandım" deye bağırdı. Çektiler, bı nakıl ortanca kardaşı salladılar, ortanca kardaş: Aman çekin beni dondım" deye bağırdı. Onı da çektiler. Mehemet Şah dedi ki: "Beni sallayın, feket yandım dedimse de, dondım dedimse de beni çekmeyin" Kuya endi kardaşlarına su verdi, heyvanları suladılar. Mehemet Şah: " Beni çekin artıh" dedi kardaşları çekmağa başladılar, çekerken "Biz erkek degilmiyih, her işi küçügümüz yapı?" dediler. Hesitliħları tuttu. İpi yarıda kes-tiler, Mehemet Şah kuya düşti, ip koptı, çiharamadıh" dediler, kızları kandırdılar. Mehemet Şahı kuyuda biraħıp, yola düşdiler. Mehemet Şah kuyıda birez soyna ayıldı. Bahtı padşahın kızından aldığı üzük çamır olmış, ağzından

temizlerken öğine iki aslan çıktı o iki aslan: "Emret Mehemet Şah" dediler. Mehemet Şah "Siz beni çihadın" deye coğap verdi. Onlar da: "Biz seni çiharı çihadamanıh, bi yol var o yolu tutarsan, gidersen bi piyara rasgelirsen, piyarin başında iki tene kurbanlıh koyun görürsen, birisi kara, birisi bayaz. Bayazın üstine binersen çiharı çiharsan, aman ha aman karasının üstüne binme, yohsam on kat yerin dibine gidersen" dediler. Mehemet Şah aslanların dedihlarını yaptı: getti getti, esseh aslanların dediği piyara geldi. Bahtı ki bayaz koyundan kara koyun ebe sahlama oynılar. Koyunları tutaram derken yanıslıhnan kara koyunun üstüne bindi koyun da onu kaldırdığı kimin yerin on kat dibine endirdi. Mehemet Şah bi de gözini açıp bahtı ki, bi köve gelmiş. Dorğıldı bahtı karakoyun filan ortada yoh. Getti bi evin kapısını çaldı. Kapıyı bi kerı nene açtı. Keriden su istedi. Kerı "oğlım bizim suyımız yohtır. Bize haftada bi koka su geli. Suyımız şimdi yohtır, kurtıldı, yarın bizim su günımızdır. Piyarin başında bi ilan kehkelenmiş yati. Bizi de piyara yanaştırmıy. Biz de ilana heftada bi tepsi şıllık, bi ergen kız götüriyih. İlan bını yiyi ki bize adam başı bi koka su veri. Yohsam müse'de etmiy. Yarın da sıra muhtarın kızında "deyi Mehemet Şah kapi çekti çıktı, o gece dağda yattı. Sebbehten kahtı, bahtı ki bi nağara zurna sesi geli. Kahtı, merak etti. Piyarin başına getti. Bahtı ki millet kıznan şıllığı davul zurnadan "birabar ilana getiriler, Mehemet Şah: Bı ilan nasıl bi ilanmış, herkesin hetini kesmiş" deye düşüni. Bahki ki ilan başını sudan yengi yengi çihatmış gözünü öfeli. Oğlan iki ağacın mabenine sahlani, bahım Allah bize daha neler gösterecah deye baklemağa başli.

Cenevar sudan başını çihattı, kefinden kuyriğini suya çerp çürp vurmağa başladı. Köv muhtarının kızı da suyun başına geldi, oğlanı gördi. Oğlan: Şıllığı biye getir, ilan babayın derdını yisin, sen de gel yanına otir, "deyi. Kız ne yapacağıını şışırmış, perperişan.. Oğlanın dediğini yapı. Oğlan ilanı kızdırmah üçürü şıllığı efıyetten yiyi. İlan Mehemet Şahı yudmah üçürü başını uzadı Mehemet Şah kılıcını çeki, ilanın kellesini uçuri. Mehemet Şah kılıcı ele bi salladığı terezesini itirdi, yere düşdi. Kız elini ilanın kanına batırdı, oğlanın çinine sürtti, iz etti. " Kah oğlan kah ilan öldi" dedi. O mabende herkes ortıya çıktı. Kimse kimsi görmediğinden herkes "Ben ilanı öldürdüm" dedi. Kız bının üzerine: "Ben ilanı öldirenin çinine bi iz ettim, çininde iz olan ilanı asıl öldirendir" deyene ked-er herkesin çinine bahtılar iz oğlanın çininde çıktı. Mehemet Şah'a "Dile bizden ne dilersen, istersen siye muhtarın kızını verah" dediler. Mehemet Şah: "Kız benim bacımdır, beni dünya üzerine çihadın, sizden başka heç bişe istemiyem" dedi. Aha sözi uzatmıyah, oğlan muhtarın evinde kaldı. Bi gün geziken yorıldı. Bi ağacın dibine yattı. Bi de gözünü açtı ki ağacın tepesinde bi kuş yuvası var. İçindeki cücükler kar var ediler. Bahtı ki bi ilan cücüklerin yuvasına giri çıktı ağaca ilanı öldürdi. Megersem o yuva zümrüdü anda kuşının yuvasımış. Bi adam ağacın dibinde yati. Zannetti ki her gün yavrularını yiyen cenevar bıdır. "Öldürüm kurtılım" dedi. Bi daş aldı yerden, tam oğlanın üzerine birahi dı ki, cücükler komadılar: Yoh ana, bizim kardaşlarımızı yudan o değildir,

o adam bizi o cenavardan kurtattı" dediler. Onların bele bağırmağlarından Mehemet Şah uyanı. Zümrüt anka kuşu "Dile benden ne dilersem" dedi. Mehemet Şah "Beni dünya üzerine çihat, senden başka heç bi şe istemiyem" diye coğap verdi. Zümrüdü anka: Başşımdan gözüm üstüne sen benim evlatlarımı kurtattı. Yalavuz yolımız irahtır. Sen get biye yiyecah getir" dedi. Oğlan muhtarın evine getti. gendine ne var ne yoh toplayıp verdiler. Oğlan geldi, zümrüdü ankanın boynına bindi, yallah havalandılar, heyvan kağ dedi eñ verdi, kuğ dedi su verdi, heyvan da gennini te babasının melmeketine endirdi.

Mehemet Şah babasının camısına getti. Bahtı ki Şade bülbüü camiya koymışlar, feketim ki kuş ötmü. Hemin koynındaki finoyı çihadi, kuş finoyı görene çig, ötmağa başlı. Oğlan oradan çihü, gidi kuyımçı tükenine şegirt giri. ahaliyin hepsi seraya kaçmışlar, padşaha bülbülin öttiğini muştılamışlar.

Mabende Mehemet Şah ne duya ne eşide. Şade Bülbülin sehebi sultan hanım Mehemet Şah'ın babasını herp açmış, Mehemet Şah'ın getirdiği üç kız da daha şehere girmemişler yas tutup, çadırda yatıp kahılanmış. Kızlar ahaliyin keyfini görene keder Mehemet Şah'ın geldiğini aynamışlar. Padşahın oğullarına heber salmışlar siznen evlenirih, feket iki şartımız var demişler. Birinci şartımız: Bi altın tepsi içinde altından tazınan ceylan olacah. İkici şartımız bi altın tepsi, içinde altından pisikten bi sıçan olacah. Feket binlar canlı olacah deyiler. Padşah kuyumçuları çağırır, ya binları yapacahsız, ya da hepiyizin kellesini uçırırım der. Mehemet Şah'ın ustası kara kara düşünirken der ki: "Usta, sen nasıl olsa yapamazsan, ver bayrı ben bi hafta eglenim" Ustası: "Oğlim yaptı yaptı amma onların rühlerini nasıl edecahsan" deye sorar. Mehemet Şah boynını büker. Feket usta beçara başka yolını bulamaz, rıza gösterir. Mehemet Şah bi hafta tükeninde çalışır, eynim kızların dedihlarını yapar. Ustası gelir bahar, şaşırıldığından dilini dişler: "Hekket nasıl etti Mehemet Şah?" deye sorır. Mehemet Şah söylemez. Helbiki yanındaki üzigi yalamış, kızların yanındaki o heyvanları getirmişti. Neyse küçük kızın tepsisini gendi alır. Öbürlerini de ötekiler alır, götürüp kızların ögine endirirler. Kızlar olanları görene keder aynarlar ki bı Mehemet Şah'ın işidir. Ondan başka bı sihiri bilen yohtır. O mabende padşah da gelir. Mehemet Şah: "Padşahım kapıları örtin, size bi heket aynadacağam" der Padşah kapıları örttirir, Mehemet Şah da bele geldi bele getti deye başından dırnağına keder bir bir aynadır. Şade Bülbülün sehebi sultan hanımın yüzigini genninin öptüğünü, yüzigi degiştirdiğini, kemeri- nin ottız dokız düğümünü açtığını, bi boğumunu açmadığını hepsini aynadır. Sultan hanıma heber ederler olanı, geleni aynadırlar. Sultan hanım herp etmahtan vazgeçer. Padşah ta heketi aynadanın Mehemet Şah olduğunu aynar. Onı bağına basar: Hemen bı itleri asın diye emreder. Mehemet Şah mani olur: Ben onnarı effettim, hekkımı helal ettim, sen de effet" deyer.

Kırh gün kırh gece düğün çalınır o iki kızı kardaşlarına nikehler, küçük kıznan, Sultan Hanımı da gendine nikehler. Yirler içeller mırazlarına geçeller.

Ağbatı bizim cahalların başına.

★ A. SARAÇ'ın derlemelerinden alınmıştır.

5- Aşiretin Güzeli (Yaşanmış Halk Hikâyesi)

Harran'da birbirleriyle geçinemeyen iki aşiret vardır birinin reisi Hüseyin, diğeri Ahmettir. Hüseyin'in adamları Ahmetin obasına saldırır deve ve koyunları gaspeder. Zamanla Ahmet de kendini toparlar ve Hüseyinin obasına saldırır, deve ve koyunlarını fazlasıyla geri aldığı gibi Ahmeti de esir alır, Ahmetin rakip aşiretin reisi olduğunu bilmemektedir. Ahmet de bu durumu söylemez böylece on sene Hüseyinin yanında çobanlık ve diğeri işlerde çalışarak kalır. Onuncu senenin sonunda:

„Ağa benim de çoluğum çocuğum var müsaade edersen gitmek isterim, der. Hüseyin:

-Bu kadar sene yanımda çalıştın hakkını helal et, bende seni azat ettim güle güle git der. Karısına da ahmet'e yol hazırlıkları yapmasını ve bir at ile kılıç verilmesini söyler. Karısı yol hazırlıklarını tamamlayıp Ahmet'e verince Ahmet vedalaşır obadan ayrılır. Fakat ertesi gün tekrar döner, doğruca Hüseyin'in çadırına gider selam verip oturur. Hüseyin:

-Hayrola birşeyi unuttun Ahmet, deyince

-evet, der Ahmet. Ne olduğunu sorduğunda Ahmet şöyle cevap verir.

-Ben bildiğin gibi on senedir maiyetinde çalışıyordum. Bu arada en küçük karınla buluşuyorduk, ben karını, karın beni seviyor müsaade edersen onu da alıp gideceyim. Hüseyin beyninden vurulmuşa dönerse de belli etmez sadece Ya sabır ya sabır, diye mırıldanır. Sonra en küçük karısını çağırır ve hazırlan der Ahmet'le gideceksin der. Kadın ne olduğunu anlamaz, hazırlanır ve Ahmet'le birlikte obadan ayrılırlar.

Ahmet kadını aldığı gece dağda mola verir ve yemekten sonra kadınla kendi arasına kılıcını koyarak uyur.

-Ertesi gün kadınla birlikte tekrar Hüseyin'in obasına gelir,

-Buyurun, karınızı Allah size başışlasın, karın benim dünya ahiret bacımdır. Ben senin hasmın olan aşiretin reisi idim, der ve başından geçenleri bir bir anlatır ve "ben seni sinamak için bu oyunu yaptım gerçekten yiğit adammışsın der. sen de benim dünya ahiret kardeşimsin herhangi bir sıkıntın olursa mutlaka beni ara" der ve oradan ayrılır.

Aradan yıllar geçer Ahmet'in aşiretinin başına geçmesiyle durumları çok iyi olur. Koyunlarının, develerinin sayısını bilemeyecek kadar zenginleşirler obası gitgide çoğalmış yedi tane karısı ve birçok ta oğlu kızı olmuştur. Hüseyin'in ise Ahmet yanından ayrıldıktan sonra işleri ters gitmiş koyunları develeri hastalanmış birçoğu ölmüştür, gelirleri çok azalmış obasından birçoğu ayrılmıştır. Son yıllarda durumları daha da kötüye gitmiş yiyeceklerini bile temin edemez duruma düşmüşlerdir. Hanımı birgün Hüseyin'in yanına gelir:

-Sevgili kocam ne olacak bu halimiz durumumuz çok kötü gitgide de kötüleşiyor. Yiyeceklerimizi bile bulmakta güçlük çekiyoruz, bu duruma bir çare bulmalısın der, Hüseyin:

-Hanımım sabretmekten başka elimden ne gelir, ben ne yapabilirim ki der.

Hanımı:

-Senin yanında yıllarca kalan bir kardeşin vardı. Sıkıntıya düşünce beni ara demişti, duyduğuma göre durumu iyi imiş onun yanına gitsek nasıl olur, der. Hüseyin biraz düşündükten sonra hanımlarına obayı ve çadırları toplamalarını Ahmet'in yanına gideceklerini haber verir. Yol hazırlıkları bitip geri kalan üç-beş hayvanı da önlerine kattıktan sonra yolda sora sora Ahmet'in obasını bulurlar.

Ahmet'e Hüseyin'in geldiğini haber verirler. Ahmet onları yolda karşılar kendi obasının bulunduğu yere getirir ve Hüseyin'i kendi çadırında ağırlar. Hanımlarını da kendi hanımlarının yanına gönderir. Hoş beş konuşulur, Hüseyin durumunu anlatınca, Ahmet başım üstünde yerin var kardeşim der işte obam iste mallarım emrinde istediğin kadar kalabilirsin der. Kendi çadırını da bitişimize kurdur der. Ahmet en küçük karısını çağırır bu gece Hüseyin'in çadırı kuruluncaya kadar sen kendi çadırını hazırla Hüseyinle hanımı kalacak" der. Ahmet'in her hanımının bir çadırı ve bir de konuklarını ağırladığı büyük çadırı vardır. Derken küçük hanımı çadırını hazırlar ve Hüseyin'in hanımını alır kendi çadırına getirir.

-Bu gece benim çadırımda kalacaksınız, sen kocanı burada bekle, yalnız benim bir oğlum vardır şimdi avdadır. Akşamları gelir benimle birlikte yatar belki geç gelebilir, gelince benim kaldığım çadırı gösterin oraya gelsin der. Çadırı misafirin hanımına terk eder. Misafirin hanımı da yoldan gelmiştir ve çok yorgundur. Serilen yatağa uzanınca hemen uykuya dalar. Derken hava kararır, tabi bu ara Hüseyin büyük çadırıdır, daha yatmaya gelmemiştir. Hava da çok karanlık ve misafir hanım uyurken de çadırı aydınlatan çırayı söndürmüştür. Derken çocuk avdan döner, bakarki annesi uyuyor uyandırmamak için de elinden geldiği kadar yavaş hareket ederek soyunur ve annesinin yanındaki yatağa uzanır uyur. Halbuki yanında yatan hanım annesi değil misafirin hanımıdır. Bunu karanlıkta anlamaz misafir de uyuduğu için söyleyemez... Derken büyük çadırda gecenin geç vaktine kadar sohbet devam eder Ahmet misafiri olan Hüseyin'e:

-Seni fazla tutmayayım, yorgunsundur. Şimdi git yat yarın sohbeta devam ederiz der. Bunun üzerine ayrılan çadıra gider. Çadıra girince bir de ne görsün hanımı yatıyor yanında da bir genç... Neye uğradığını anlayamaz. "Vay hainler demek karımı kirlettiniz der ve kılıcına davranır, biranda uyumakta olan çocuğun kafasını gövdesinden ayırır. Bu sestten hanımı uyanırki ne uyanısın kocasının elinde kanlı kılıç yanında gövdesinden ayrılmış çocuk.

-Ne yaptın der. Hüseyin bu çocuk Ahmed'in oğludur. Hanımı giderken bana tenbih etti. "Oğlum avdan dönecek dönünce benim çadırıma gelmesini söyle" dedi. Ben de çok yorgun olduğum için uyuya kalmışım. Çocuk ta annesi zannedip gelip uyumuş bu nedenle masum çocuğu öldürmekle büyük bir hata yaptın Hüseyin, der Hüseyin elinde kanlı kılıç, yere sendeler yığılır kalır.

-Ben ne yaptım, kardeşimin oğlunu öldürdüm, şimdi ne olacak diye kendi

kendine söylenir ve düşünmeye başlar, aradan birkaç saat geçer ve gidip babasına durumu anlatayım der. Bu kararı verdikten hemen sonra kalkıp Ahmet'in olduğu çadıra gider usulca dışarı çağırır ve durumu bir, bir anlatır. Ahmet ne yapmam gerekir diye kendi kendine söylenir ve Hüseyin'e dönerek,

-kardeşim bir kaza olmuş canın sağ olsun fakat ceset ortada kalırsa ve bunu senin yaptığını öğrenirlerse, ben aşiret reisiyim benim için iyi olmaz ben değil, aşiretim seni rahatsız eder. Bu nedenle sen cesedi bir torbaya koy ve başka bir obanın yerleşim yerine götür at der.

Bunun üzerine Hüseyin kaldığı çadıra gider ve öldürdüğü çocuğu torbaya koyup sırtlar ve kendi obalarından biraz ötede çadırları kurulu başka bir aşiretin çadırlarının yanına gecenin sessizliği ve karanlığında bırakır ve usulca geri döner.

Sabahleyin çocuğun öldürüldüğü duyulur ve bütün aşiret ayaklanır ve coşkulu bir cenaze töreni ile çocuk gömülür ve üç gün taziye kırk gün yas tutulur. Taziye günü sonunda aşiretin ileri gelenleri toplanıp reisleri Ahmet'in yanına gelirler ve; Başınız sağ olsun, oğlunuz öldürüldü ne kadar acı çekmektesiniz biliyoruz oğlunuzun cesedi falan aşiretin çadırlarının yanında bulundu. Bu da oğlunuzun onlar tarafından öldürüldüğünü gösterir. Biz hazırlığımızı yaptık, saldırmak için emrini beklemekteyiz derler... Reis Ahmet durumun ehemmiyetini anlar ve bu için içinden nasıl çıkılması gerektiğini düşünür ve gelenlere dönerek,

-Oğlumun o aşiret çadırı yanında bulunduğu doğrudur ama onu öldürülürken gören varmı" diye sorar gelen cemaatten ses çıkmaz bu defa Ahmet "Gören yoksa savaş açıp saldırmamız doğru olmaz" diyerek gelenler dağılırlar ama yatışmış değillerdir, ertesi gün tekrar aralarında toplanırlar ve mutlaka intikam almaları gerektiği kararına varınca büyük çadıra Ahmet'in yanına giderler.

-Bizim gençler mutlaka saldırmalıyız derler ya Şeyh, onları durduramayacağımızdan korkarız. İnan saldırmamak bu bizim aşiret içinde zul değil mi derler. Ahmet kanlı bir çatışmanın olacağını birçok kişinin boş yere öleceğini artık iyice anlar ve durumu nasıl halledeceğini düşünür düşünür ve gelen kişilere dönerek "herhangi biriniz çıkıp oğlunuz o aşiretten biri tarafından öldürüldüğünü gördüm desin ve yemin etsin ben de savaşmanıza izin vereyim" der. Kimseden ses çıkmaz herkes başını yere eğmiştir, Ahmet devam eder.

-Sustuğunuzdan görmediğinizi anlıyorum, der o halde eğer bu aşiret öldürmemişse masum insanların katledilmesi muhakkak ki doğru olmaz. Eğer oğlumun kanı sağlanırsa ben bu davadan vazgeçerim. Onun için de her ev iki koyun üç deve versin ben de vazgeçeyim deyince gelen cemaat de uygun bulur.

Bu durumda aşiretlerinin şerefi de korunmuş olmaktadır, aşirete haber iletilir ve her evden koyun ve develer toplanır Ahmet'in çadırının önüne gelirler, böylece kan sağlanmış barışılmış ve de savaş sebebi de ortadan kalkmış olur.

Ahmet de Hüseyin'i çağırır,

-Kardeşim Hüseyin benim koyun ve develerimin hesabı yok bu nedenle getirilen koyun ve develer senin olsun, yine istediğin kadar misafirim olarak kalabilirsin, der.

Hüseyin önce reddederse de Ahmet'in çok ısrarı üzerine kabul eder. Tabi bu çok büyük miktarda koyun ve devedir. Bu hayvanlar sayesinde çok kısa zamanda eski zenginliğinden daha çok zenginliğe sahip olur. Bu ara doğan üç erkek oğluda büyümüş delikanlılık çağına gelmiştir. Ahmet'in ise en küçük karısından bir kızı dünyaya gelmiştir. Serilip serpilmiş olan bu kız da büyümüş ve çok güzelleşmiştir. Ahmet'le Hüseyin'in çadırları da birbirinin yakınlarındadır. Hüseyin'in delikanlılık çağına gelen en küçük oğlu, reis Ahmet'in kızını kollamaya, sarkıntılık etmeye başlamıştır. Nihayet kız dayanamaz annesine durumu açar, "Beni rahatsız ediyor tenbih ettirin bana karışmasın" derse de annesi ses çıkarmaz kızına biraz nasihat eder. Birkaç gün böyle geçer nihayet bir gün yine kız koşa annesine gelir ve ağlayarak,

-Anneciğim bu çocuk beni çok rahatsız ediyor biraz önce bana saldırdı eğer koşmasaydım namusumdan olacaktım. Deyince annesi durumu kocasına açmasının zamanı geldiğini anlar ve akşamleyin kocasına durumu bir bir anlatır. Kocasını Reis Ahmet "Ya sabır" çekip sabaha kadar düşünür ve bakar ki tan ağarıyor. Adamlarını çağırır der ki,

-Yerimiz çoraklaştı yer değiştireceğiz çadırları toplayın gidiyoruz.

Adamları pek bir şey anlamaz ama emir emirdir. Hemen hazırlıklar başlar ve çadırlar arabalara yüklenmeye başlar. Şeyh Ahmet adamlarını çağırır ve Hüseyin'in çadırının ilk önce yüklenmesini kendisinin ise en sonunda yüklenmesini emreder ve emir aynen gerçekleştirilir. Yeni yere gitmek için yola koyulurlar bir süre gittikten sonra beğenilen yerde çadırları kurulması için emir verir tabi Hüseyin'in çadırı kervanın başında olduğu için obanın bir ucunda kendisinin ki diğer ucunda kurulur. Akşam olur herkes çadırına çekilince Hüseyin'i bir düşünce alır. Şeyh Ahmet neden böyle çadırımızı ayırdı mutlaka birşey var diye kendi kendine söylenir. Derken bir rebap sesi duyar ve sesin geldiği tarafa doğru gecenin karanlığında ilerler. Bakar ki rebap sesi Şeyh Ahmet'in çadırından gelmekte ve rebabı Şeyh Ahmet çalmakta ve ağlayarak birşeyler okumaktadır. Hiç gürültü etmeden çadırın dışında oturur ve Şeyh Ahmeti dinlemeye başlar. Şeyh Ahmet'te rebap çalarak Hüseyin'in yanında on sene kaldığını, sonra azad olduğunu bu nedenle ona hayatını borçlu olduğunu, Hüseyin'in oğlunu öldürdüğünü ve nihayet oğlunun kızına sarkıntılık ettiğini ağlayarak anlatır.

-Hüseyin durumu anlamıştır. Çok üzülür hemen gizlice çadırına çekilir ve sabaha kadar bu durumu nasıl halletmesi gerektiğini düşünür. Şafak sökerken kararını verir... Ayrılıp kendi iline dönecektir. Sabah olunca yemekler yenir kahveler içilir ve Hüseyin, "Şeyh Ahmet ben senden çok yardım gördüm, Allah senden razı olsun. Şimdi sayende durumum düzeldi ben de kendi aşiretimin

başına geçmek kendi ilime dönmek istiyorum" der. Şeyh Ahmet kalması için ısrar ederse de Hüseyin'i kararından döndüremez. Böylece emir verilir hazırlıklar yapılır ve Hüseyin uğurlanır. Aslında Şeyh Ahmet kızının durumundan dolayı işin böyle sonuçlanmasından memnun olmuştur.

-Hüseyin yola koyulduktan ve epeyi uzaklaştıktan sonra bu işi hangi oğlunun yaptığını anlamak ve cezasını vermek ister. Önce en büyük oğlundan başlayarak yanlarına yanaşır ve en büyük oğluna "Oğlum biz yurdumuza dönüyoruz şu kadar hayvanımız var bu hayvanlar yerine Şeyh Ahmedin kızını alsaydık daha iyi değilmiydi" deyince büyük oğlu babasına hiddetle bakar ve "dua et ki babamsın yoksa şimdi başını gövdeden ayırmıştım diye cevap verir. Bu cevap üzerine Hüseyin Şeyh Ahmed'in kızına sarkıntılık edenin büyük oğlu olmadığını anlar. Derken ortanca oğluna da aynı şeyleri söyler, o da büyük kardeşine benzer bir cevap verince sıra küçük oğlana gelir. Hüseyin oğluna aynı soruyu sorunca, oğlu bir ah geçirir ve şöyle der. "Elbette baba çok daha iyi olurdu" der. Hüseyin kılıcını çeker ve oğlunun başını gövdesinden ayırır. Sonra oğlunun başını kuzu postlarına sıkıca sararak Şeyh Ahmed'in obasına doğru yola çıkar ve obaya az kalınca iki yolcuya rastlar. Yolculara nereye gittiklerini sorar yolcular da şeyh Ahmad'e micafirliğe gittiklerini söylerler bunun üzerine "şu postları da Şeyh Ahmete götürürmüsünüz diye ricada bulunur.

Yolcular kabul edince oğlunun başının sarılı olduğu postları yolculara teslim eder ve bunu Hüseyin gönderdi dersiniz diye de tembih eder, ve geriye döner. Yolcular Şeyh Ahmedin büyük çadırına varırlar hoşbeşten sonra yolda rastladıkları Hüseyinden bahsederler ve şu postları sana gönderdi derler. Şeyh Ahmed postları çadırdaki cemaat dağıldıktan sonra "Hele bir açayım kardeşimi bana ne göndermiş acaba "diyerek açar ki bir de ne görsün kızına sarkıntılık eden Hüseyin'in küçük oğlunun başı o zaman durumu Hüseyin'in anladığını ve bu nedenle de buradan ayrıldığını ve oğlunu da bu şekilde cezalandırdığını anlar. İşin bu şekilde neticelenmesine çok üzülür ama baş gövdeden ayrılmıştır bir defa. Olanla ölene çare yoktur. Böylece Hüseyin kendi ilinde Ahmet kendi ilinde yaşamaya devam ederler.

F. ŞANLIURFA'DAN DERLENEN BİLMECELER

Şanlıurfa'da bilmeceler ekseriyetle kış gecelerinde büyükanne veya büyükbabalar tarafından çocukları eğlendirmek, eğlenirken düşündürmek maksadıyla söylenir. Bazen de çocuklar, hoşça vakit geçirmek ve birbirlerinin bilgilerini sınamak için birbirlerine bilmeceler sorarlar. Bilhassa kış geceleri bir araya gelen çocuklar, iki gruba ayrılırlar ve bir grup diğer gruba bilmece sorar, daha sona diğer gurup onlara, derken bilen taraf daha önce kararlaştırılan mükâfâtı kazanır, ayrıca bilen taraf, bilemeyenlerle şakalaşır ve uzun kış gecesi neşe içinde geçirmiş olurlar.

Şanlıurfadaki bilmecelerin konuları çok çeşitlidir. İnsan organları, hayvanlar, yiyecekler ve içecekler, dini inanışlar v.s. bilmece konularının bazılarıdır. Diğer folklor ürünlerinde olabileceği gibi Şanlıurfa'da söylenen bilmecelere diğer yörelerde de rastlamak mümkündür. Yalnız Şanlıurfa yöresine has bilmeceler de vardır. Bu bilmeceler Şanlıurfalının ince zekâsının ürünüdür.

Şanlıurfa'dan derlenen bilmeceler aşağıda alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu bilmecelerden bir kısmı daha önce Şanlıurfalı Folklor araştırmacıları olan Mithat Atakurt, Mehmet Çini, Hanifi Düşmez tarafından derlenmiştir.

- Abdes alır namaz kılmaz, cemaaten geri kalmaz (Cenaze)
 - Allah yapar yapısını, kullar açar kapisını (Karpuz)
 - Altı derya üstü nar, bir incecik yolu var (Nargile)
 - Altı mermer üstü mermer, içinde bin baş kaynar (Hamam)
 - Al atlas yeşil atlas, suya atarım batmaz (Elma)
 - Arap kızı saçından asılı (Dalında patlıcan)
 - Anası üç aylıkken oğlu pazara gider (Patlıcan)
 - Altı tahta, üstü tahta, içinde kanlı kahpe (Kılıç)
 - Altı ataş, üstü ataş, içinde kaynar binbir baş (Hamam)
 - Ayakları su içer, üstünden gelen geçer (Köprü)
 - Ağaca çıktım titreye, Allah dilimi lal ede kıcıımı ponpol ede (Su kabağı)
 - Bende var, sende var, Halep'te bir, Şam'da üç (Arap harflerinde nokta)
 - Bende var, sende var ağaçtaki dalda var (İsim veya gölge)
 - Bir küçük kuyu, içinde suyu, ağzında mercan, içinde yılan (Lamba)
 - Babamın sarığını sardım, sardım bitmedi (Yol)
 - Bir küçücük kutum var, iki türlü otum¹ var (Yumurta)
 - Bir paşa geldi dilsiz, iki kuzu yedi kemiksiz, bir ata bindi cansız (Çocuk)
 - Bir avuç mayana² Dünya alem boyana (Güneş)
 - Bir ağaç oydular, içine bülbül koydular, bülbül figan eyledi kulağını
- büktüler (Saz-Bağlama)
- Babası büklüm hoca, anası yayla hatun, oğlu veba delisi, kızı dünya güzeli. (Asma kökü, yaprağı, koruk ve üzüm)
 - Bir kızım var gelen öper giden öper (Su tası-Bardak)

- Bir kuşum var kolsuz kanatsız, vurdum öldürdüm topsuz tüfeksiz (Lamba -Mum ışığı)
- Bir kutum var kapaklanır, etrafı saçaklanır (Göz ve kirpikler)
- Bir kızım var gelenin elini öper (Kapı)
- Bişirirsen aş olur, bişirmezsen kuş olur (Yumurta)
- Benim bir kutum var, içinde yedi türlü otum var (Kulak)
- Bir küçücük mil taşı, içinde beğler başı, yiyilirse aş olur yiyilmezse kuş olur (Yumurta)
- Bizim evde var bir kuyu, kuyu içinde suyu, suyu içinde ilan, ilanın ağzında mercan (Lamba, fitil, gazyağı ve ateş)
- Beyaz evin içinde küçük yavru (Civciv)
- Ben yürüsem o yürür (Gölge)
- Bir kuru kafa, koydım rafa, yemesi tatlı, maymun suratlı (Nar)
- Dal üstünde kitli³ sandık (Ceviz)
- Cimcimi kuşlar, camiye taşlar, kendi işler aleme başışlar (Balarısı)
- Çarşıdan aldım kara eve getirdim kırmızı (Kömür)
- Çarşıdan aldım yeşil, eve getirdim kırmızı (Kına)
- Çarşıdan aldım bir tane, eve getirdim bin tane (Nar)
- Çarşıdan aldım sandık sandıkçılar yapamaz, içinde vardır boncuk boncukçular yapamaz, içinde vardır kağıt kağıtçılar yapamaz (Nar)
- Deveden büyük, yumurtadan küçük, zehirden acı, şekerden tatlı (Ceviz ağacı, ceviz, yeşil kabuğu ve içi)
- Dört lap, bir küp, eğri çöğen⁴ kılı top (Deve)
- Dört lap, bir küp, eğri hıyar, nenni yar (Deve)
- Dağdan gelir lek kimin, kolları bilek kimin, eğilir su içmeğe bağırır oğlak kimin⁵ (Ceylan)
- Dört ayağı var, üstünde dayacağı var (Masa)
- Duman tüter, isterse gider, balık değildir denizde yüzer (Gemi)
- Dağda taklar, suda vışlar, ersin ayaklı, sırma bıyıklı (kaplumbağa, Balık, Tavşan, Tilki)
- Dam ardında bir parça külünce⁶ (Ay)
- Etten kala, demirden merdiven (At ve üzengi)
- Elde yapılır, ete takılır (Küpe)
- Ev kimindir, kapısını açarsay konuşur, açmazsay konuşmaz (Soba)
- Ektim nohut çıktı söğüt, yaprağı dut, kendi armut (Pamuk)
- Etten şiş demirden kebab (Parmak ve yüzük)
- Etten tarak, tüyden döşek, horızdır eşşek (Horoz)
- Fincan gibi gözü var, acı acı sözü var (Baykuş)
- Fındık fıstık duvara astık (Elek)
- Gülüm gülüm içinde, gülüm mik'ab içinde ne hocalar ohımı⁷ ne de kitap içinde (Alın yazısı)
- Girer çıkar yaş eder, hatırları hoş eder (Divit kalem)

- Gündüz yorulur, gece kıvrılır (Çizme)
- Hudur mudur, aşıkın yolu budur, aşık, Allahın seversen deniz kaç batman sudur (ben aşıkam artaram, gelir agzın yırtaram, sen git çuvala doldur, getir bende dartaram)

- İnce yemeni incitme beni, çıktım çardağa endirme beni (Ekmek)
- İnim inim inler, bin kişi dinler (Davul)
- Kuyruğu uzun kumbara, tane taşır anbara (Kaşık)
- Katkatıdır katkatı, Allahın bir hikmeti, yapıcılar yapamaz, dökümcüler dökemez (Lahana, Kuru soğan)
- Kemiği var kanı yok, nefesi var canı yok (Körük)
- Kabuğu var içi yok, dayak yer suçu yok (Davul)
- Killi ağzını açar, kırmızı içine kaçır (Tulum ve pekmez)
- Kandilde var mumda yok, mendilde var çulda yok, insana akıl satar, anbarlara taş atar (Dil)
- Küçük mezar dünyayı gezer (Ayakkabı)
- Kat kat içinde, kaç kitap içinde, ne molla bilir, ne de kitap içinde (Kader)
- Kara tavuk kakkılar, kanatları şakkılar (Kapı)
- Mes tahtası mestane tahtası, topuk tokuşturan miraz kavuşturan

(Tandır)

- Mantosu yeşil, ayzeşi⁸ kırmızı, pulu kara (Karpuz)
- Obalar obalar başı beyaz obalar, başı yerde ayakları havada çabalar

(Yeşil soğan)

- Öteden gelir şah kimin, otırır padişah kimin, serilir hesir kimin, sürünür yesir kimin (Kar)
- Sarıdır safra⁹ kimin, ohınır Kur'an kimin, elden ele dolaşır Mısır'a sultan kimin (Altın)
- Sıra sıra durmuşlar, hak yolına girmişler, vakit gelip ermişler, sararmışlar solmuşlar (Buğday)

- Sildim süpürdüm, hüttü geldi oturdu (Mangal)
- Suda yayılır, karada bayılır (Balık)
- Suya girir ıslanmaz (Kaz ördek)
- Sesi var canı yok, kemiği var kanı yok (Saat)
- Sokarım şişer, çekerim küser (Cevede kahve)
- Şah ismail hastadır, beli ince destedir, ekmek yer su içmez bu ne biçim hastadır (Karıncı)

- Uzun uzun gidiy, ölü mezara gidiy, babası üç aylıkken gendi bazara gidiy (Patlıcan)

- Uzun uzun kamışlar, bu gece bize gelmişler, oynamışlar sıçramışlar gitmişler (Yağmur)

- Uzun uzun uzanır, haftada bir bezenir (Çamaşır ipi, Germeç)
- Yer altında gümüş düğme (Çiğdem)
- Yer altında yağlı kayış (Yılan)

- Yassı yatar, hamuru sürter, ikisinin arasında bu iş biter (Ekmek tahtası ve Oklava)
- Yayayı yoldan eder, atlıyı attan indirir (Yılan)
- Yer altında altın sikke (Havuç)
- Yeşil donlu gümüş gerdanlı (Yeşil soğan)
- Yazın geyinir kışın soyunur (Ağaç)
- Yaş attım kuru çıktı, ağzı açık alâmet, içi kızıl kıyamet (Fırın)
- Zenbil, ben söyleyeyim sen bil (Zenbil)

- 1 Ot : İlaç, göz hastalıkları için kullanılan toz ilaç
- 2 Mayana : Şifalı bir bitki
- 3 Kitli : Kilitli
- 4 Çögen : Asa, değnek
- 5 Kimin : Gibi
- 6 Külünçe : Bilhassa ramazanda yapılan özel ekmek, peksimet
- 7 Ohımış : Okumuş
- 8 Ayze : Entari, kadın elbisesi
- 9 Safra : Ödde bulunan sarımtırak sıvı

G. ŞANLIURFA FOLKLORUNDA BEDDUALAR (KARGIŞLAR)

Kargış sözcük anlamıyla "Beddua" demektir. Şanlıurfa da "Beddua" kelimesi "Bedde'e" olarak telaffuz edilir. Kargışlar, öfke ve kızgınlık anında güçsüzlük ve çaresizlik neticesinde söylenir.

Şanlıurfa'da Folklor konusu olarak kargışlar daha önce edebiyat hocamız Adil Saraç tarafından kaleme alınmıştır. Bu derlemeden başka kargışlar konusunda herhangi bir derlemeye rastlayamadık.

Kargışlar Şanlıurfa'da daha çok kadınlar tarafından söylenir. Kadın; beşikte çok ağlayan bebeğine yaramazlık yapan çocuğuna, kendisini hırpalayan kocasına, haksızlık eden komşununa, mağduriyetine sebebiyet veren muhatabına karşı Kargış dizer.

Her yörede olduğu gibi Şanlıurfa'da da kargışlar dilek şeklindedir. "ola" gibi fiillerin sonuna getirilen "a" "kalasız-olasan" gibi fiillerin sonuna getirilen 2. tekil ve 2. çoğul ekleri olan "sın-sınız" dilek eklerinin Şanlıurfa'daki fonetik değeriyle ilgili olan "san-sız" şeklindeki dilek ekleriyle kurulur.

Kargış, bu yöreye yerleşmiş olan kötü geleneklerden birisidir. Ancak bu geleneğin son zamanlarda unutulması ile kargışlar yerini yakası bağı açılmamış küfürlere bırakmaktadır ki, bu da Şanlıurfalının terbiyesine geniş ölçüde etki etmektedir. Bununla beraber metinlerimizde görüleceği üzere bazı argo tabirler vardır. Değiştirilmeden alınmasının gayesi orijinalliğini ve canlılığını kaybetmemesi içindir.

Kargışları konularına göre şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

1. Sağlık ile ilgili kargışlar
2. Ölüm dileğinde bulunan kargışlar
3. Gelinlerle ilgili kargışlar
4. Bıkkınlık ve hakkı haram etmekle ilgili kargışlar
5. Yoksulluğa düşme dileğinde bulunan kargışlar
6. Münferit dilekli kargışlar

1. Sağlıkla ilgili beddualar

- Ah deyesen kan kusasan
- Allah siye dert vere derman vermeye
- Altı aha, gözi baha, dört ayağı haviya baha
- Betrey söne
- Betreye şiş çahıla (mıh çahıla)

- Caniya ataş düşe
- Canidan bulasan
- Canidan bizar olasan
- Ciğeri el el tökile
- Ciğeri ağziya gele
- Ciğeri yüreği hestahana silepçesini doldıra
- Deli olasan dağlara düşesen
- Deli olasan derman bulamiyasan
- Dermansız derde düşesen
- Dert tuta sizi
- Dert çekesen ölmüyesen
- Diş dırnak bulmiyasan
- Elifi söne
- Eski derdiye dönesen evvel derman bulidi şimdi derman bulamiyasan
- Epiriyesen çüriyesen
- Epiriyesen çüriyesen lop lop tökilesen
- Felç olup yerde kalasan
- Gidesen bi zalımın elinen düşesen
- Göziyin elifi söne
- Göti yerde kala gözi kapıda kala
- her tikey bi dağda kala
- Hespe tökesen
- Hespe tökesen hespir yiyesen
- İki gözi avucuma düşe
- Işıği söne
- İnce derde düşesen
- Kan ağlayıp kara bağliyasan
- Kaniya pohiya bölensesen
- Kani pohi bi delikten gele
- Kani pohi bi gele
- Kan kusasan irin ahtarasan
- Kan sıçasan kan işiyesen
- Kızken kızdırasan

- Kızken kızdırasan körük çekesen
- Kurt düşe ölüm siye yoh ola
- Me'zul olasan divar dibinde kalasan
- Ölmiyesen örnek olasan
- Pohidan gülle oyniyasan
- Sen olasan parça tike olasan
- Sen olasan bi deri bi gemik kalasan
- Sen olasan parça pirtik olasan
- Sesi kesile
- Sesi söne
- Soyi sopi kuriya
- Tike tike olasan - Lime lime olasan
- Yediği yimek birnidan gele
- Yidiği hekimler çihara
- Yiyesen sıçmıyasan

2. Ölüm dilleğinde bulunan beddualar

- Ağ gidesen kara gelesen
- Al kızıl kaniya bölensesen
- Allah belayı vere
- Allahın tufanına gidesen
- Allah canıyı ala
- Allah seni vura
- Babay gele yeri boş göre
- Balıhlara yem olasan
- Başıya bomba düşe gülley avucuma düşe
- Be-mırat gidesen
- Beni vuranı Allah vura
- Beni yidiz Allah da sizi yiye
- Beyni tökile torbiya gire biye gele
- Bi avuç torpah ver beni kurtar
- Cehennem ataşına yanasan
- Cigeri tahtalarda dorgana

- Çıra kimin sönesen
- Çifte pıçağa rasgelesen
- Dağ kimin durasan duz kimin eriyesen
- Dört gişinin çininde gidesen
- Evi yihıla
- Evi yihıla kapi kuş pohınnan sıvana
- Gençlığıya doymiyasan
- Gidişi ola, dönüşü olmiya
- Gidesen dönmiyese
- Hasreti karnida kala
- Hz. Ali kılıcına gidesen
- Kapılarda bitmiyese
- Kapi kilitli kala, kör baykuş takayda yuva kura
- Kapi kuş pohından sıvana
- Kara haberi gele
- Kara yer yeri ola, cehennem deligi ola
- Kıran süpüre
- Kurda kuşa yem olasam
- Küller başıya
- Külim zibilim başıya
- Meytiy kaha
- Mezeri ola, sen olmiyasan
- Nakış tahtasına gelesiz
- Nakış tahtasına düşesiz
- Ocağı söne
- Ölüm döşire seni
- Parça tike olasız
- Sebbehe çıkmıyasız
- Sen olasan, mezeride tik otırasan
- Sıcah yatasan, savıh kahasan
- Son hemamız ola
- Şitilken devrilesen
- Şitilken gidesen

- Tıfıl gidesen
- Üstize ağlıyım
- Yatasan Kalhmiyasan
- Yetişip yetmiyeseñ
- Yetişip yetmiyeseñ, gögerip bitmiyeseñ
- Yer açıkken yere giresen
- Yerre giresen
- Yıldırım başıza düşe
- Yurdi yuvay dağıla
- Zehir helayın yiyeseñ
- Ziri zeber olasan

3. Gellinlerle ilgili beddualar

- Al duvah görmiyeseñ
- Ali yeşili üstiye atıla
- Çolıh çocıh hesretinde kalasan
- Dügin eviy değıl ölü eviy ola
- Etegize oğlan südiğı değımiye
- Gün görmiyeseñ miraz almiyasan
- Kökiyiz kuriya
- Körocah kalasan
- Menzil miraz almayasan
- Sen olasan ağ beht görmiyeseñ
- Teliden duvağıdan gömülesen
- Yidigiy ekmek, geydigiy köyneñ bikanıda kala

4. Bıkınlık ve hakkı haram etmekle ilgili beddualar

- Beni kınıyan bi avıç ta ziyade kınamdan yaha
- Benim kimin olasıñ
- Bi mememden emdiğın süt birinden emdiğın irin ola
- Hakkım siye haram it kanı ola
- Hakkım siye haram olıñ, kat kat katıran olıñ
- Kınıyan kınamdan yahsın
- Nasıl yağdan kıl çekiler, Allah ta beni içiyizden ele çeke

5. Yoksulluğa düşmeyle ilgili beddualar

- Beni unudup caniyin derdine düşesen
- Böğinden geri kalasan
- Böğinleri arayasan bulamiyasan
- Canidan bedeniden hayır görmiyesen
- Derbeder olasan
- Ekmek atlı sen yayan olasan
- Ekmek ekmek dilenesen
- Evi başıya yihıla
- Farşı malamat olasan
- Hanay harap ola
- ifleh olmiyasan
- İşi rast getmeye
- İtten aç ilandan çıplah kalasan
- Karni ekmege doymiya
- Malidan malamat olasan
- Postaliyın altı ola üstü olmiya
- Rezil rüsvay olasan
- Sabır selam görmiyesen
- Ser olasan noldım delisi olasan
- Tahtiy taci döne
- Yavrim dünyanın keytı kederi seni birahmiya

6. Münferit konulu beddualar

- Allah beni sizin eliyize düşirmiyे
- Allah kimsiy sizin şerrize düşirmiyे
- Allah seni çarpa çalındıra
- Allah belayı avciya koya
- Anaydan emdiği süd birnidan gele
- Biniy bin izarda sere durasan
- Çırnağa çalınasan
- Can döşşeginde su veren olmiya
- Çeney çekile

- Dağ ceylanı olasan
- Deli olasan dağlara düşesen
- Elim et yahayda kala
- El alem seyriye dura
- Ettiyi keder bulasan
- Ettiyi yoliya gele
- Evladidan çekesen
- Ettiyi bet seni çarpa
- Gözi avucuma düşe
- Hekimdede süpürgesinden süprülesiz
- O boyda kalasan
- Ölmiyesen örnek olasan
- Sıfatiya nâlet gele
- Tehsines olasan
- Töremiyesen
- Yurdida baykuşlar öte

H. ŞANLIURFA'DA DOĞUM GELENEK VE GÖRENEKLERİ*

Konumuzla ilgili olarak elde ettiğimiz bilgiler yalnızca Şanlıurfa il merkezine aittir.

Bu bilgiler esasta görüşme tekniği uygulanarak elde edilmiştir. Gözlemi gerektiren bilgilerde ise gözlem tekniği uygulaması yapılmıştır.

Çoğu geleneksel toplumlardaki çocuk sahibi olma isteğinde olduğu gibi ekonomik yapı ve baba ocağının tüttürülmesi gibi karakteristik nedenler Şanlıurfa'da da görülmektedir.

Şanlıurfa'da her ailede en az 2-3, en çok 12-14 çocuk vardır. Çok çocuklu aile sayısı fazladır.

Çocuk sahibi olma isteği düğün esnasında yapılan en belirgin geleneksel uygulama ile ortaya konmaktadır. gelinin yatağı yapıldıktan sonra bir oğlan çocuğu yatağın üzerinde yuvarlanmaktadır. Burada hem çocuk olması hem de doğacak çocuğun erkek olması arzusu yer almaktadır. Ataerkil aile yapısını tipik olarak sürdüren Şanlıurfa'da oğlan çocuğu oldukça önemlidir. Bu nedenle doğumu da daha çok sevindirici olmaktadır.

Evlenen çiftten kısa zamanda çocuk beklenmektedir. Gecikme halinde *Ev Dermanı* adı altında bazı şeyler yapılmaktadır. Bunlar;

a- Bir baş soğan, kuyruk yağı, kemın otu, birlikte bir kaba konur. Yumuşatılır. Çocuğu olması istenen kadın sıcak sıcak bu karışımın üzerine oturur.

b- Sıcak havan kadının beline çekilir.

c- Bir bezin üzerine dövülmüş kara sakız serilir bu bez bele sarılır, 15-20 gün durur, yıkanınca çıkar.

d- Yumurta akının üzerine kaya tuzu ekilerek 3 gün kadına içirilir.

e- Bir kağıt üzerine günlük konur, ispiro dökülüp yakılır. Üzerine bir kap kapatılır. Ateş söner, sıcak iken kadının beline sarılır.

f- 41 Muhammed adlı evden para toplanır, para birisi ile hacıya yollanır (Eskiden gümüş para imiş). Hacıda deliller bu paraları çivi yapar kuma gömerlermiş.

g- Şanlıurfa'daki ziyaret yerlerine gidilir. (Şih Yahya, Şih Müslim, Met Halil gibi ziyaret yerleri). Eğer çocuk olursa 7 yıl gider buralarda kurban keserler.

h- Bütün bunların yanı sıra Allah'ın muradı tamam olmuşsa çocuk olur, ev dermanı tek başına yetmez inancı da vardır.

Çocuk olmayan kadına ya da erkeğe "Kör Ocak" denmektedir. Her ikisine de pek iyi muamele edilmez. Zaman zaman bu durum ortaya konur.

Hiç çocuğu olmayanlar, çocuk sahibi olmak için bu uğraşları verirler,

karnında çocuğu durmayanların, yani sık sık çocuk düşüren kadınlarda hocaya giderler, esvap dilenirler. Çocuğun esvaplarını konu komşu yapar. Anne baba, çocuk doğarsa 7 sene çocuklarına esvap yapmazlar. Ziyaret yerlerine giderler. Hamile kadının çocuğu karnında durmaz düşerse **biraktı** denir.

Evvelce, hamile kalan kadın hamileliğini, belli oluncaya kadar kimseye söylemezdi. Şimdiki gençler söyleyebiliyorlarmış.

Hemen her geleneksel toplumda olduğu gibi Şanlıurfa'da da hamilelik süresince çocuğun fiziksel yapısını karakterini ve huylarını etkileyeceği düşünülen bazı uygulamalar yapılır, bazı davranışlardan kaçınılır.

Çocuğun fizik yapısını olumlu yönde etkilemek amacıyla hamile kadın.

a-Yumurta içer; çocuk yumurta gibi olsun.

b-Süt içer; beyaz tenli olsun.

c-Göğe bakar; mavi gözlü olsun diye.

Çocuğun fizik yapısını olumsuz yönde etkileyeceği için hamile kadın şu davranışlardan kaçınılır.

a-Karadut'u ellediğinde elini yıkamadan vücudunun herhangi bir yerine sürmez, sürerse çocuğun vücudunun o yerinde bir nişan (iz) olur.

b-Yere dökülmüş ölüünün yıkandığı suyun üzerinden atlamaz, atlarsa çocuğun yüzü ölü yüzü gibi olur. Doğan çocuğun düzelmesi için; ölü suyunun ısıtıldığı ateşten kül alınıp çocuğun üzerine serpilirse düzelir.

c-Ayıya ve tavşana bakılmaz; bakarsa çocuk baktığı hayvana benzer

d- Meriz geçisine bakmaz; bakarsa çocuk keçi gibi çilli ve kırmızı gözlü olur.

e-Can eriği yemez; yerse çocuk erikli olur yani başında erik büyüklüğünde çıban olur.

f-Hamile kadın aşererken canı ne isterse yemelidir. Her halükârda istediği şeyden az da olsa yemelidir yoksa çocuğun çenesi titrek olur.

Çocuğun huynunu ve karakterini etkileyeceği düşünülen bazı davranışlardan da kaçınılır. Daha çok bu hususa aşerme süresince dikkat edilir. Aşerme'ye Şanlıurfa'da *Aşyirmek*, *Yirikyirmek* denmektedir. Burada en önemli olan olay aşererken hamile kadının canının istediği bir şeyi gizlice almasıdır ki böyle bir davranış çocuğun hırsız olmasına sebep olacaktır inancı vardır. Bu konu ile ilgili olarak bir olay anlatılmaktadır. Şöyle ki;

Hamile bir kadın aşererken komşusunun bahçesinden kendi bahçesine sarkan nar'ı canı istemiş.

Gidip isteyeceği yerde sarkan bir nar'a iğne batırarak narı emmiş. Doğan çocuk büyüyünce su taşıyan sakanın su tuluğuna musallat olmuş. Su tuluğunu şişle delip oradan su emermiş. Saka bu durumdan çok şikâyetçi

imiş. Çocuğun bu davranışını babasına anlatmış. Adam gidip karısına:

- Sen bu çocuğa hamile iken ne yaptın? demiş. Kadında nar'ı nasıl emdiğini anlatmış. Bunun üzerine adam gitmiş olayı komşusuna anlatmış ve narı helâl etmesini istemiş. Komşu da helâl etmiş. Çocuk da bir daha tuluğa şiş batırmaz olmuş.

Bu konuda hamile kadınlara bu olay anlatılır, dikkatli olması söylenir.

Doğacak çocuğun cinsiyeti Şanlıurfa'da da merak konusudur. Bu nedenle çoğu yörelerimizde uygulanan bir deneme burada da uygulanmaktadır. Doğacak çocuğu esvap biçilirken bir parçası başa konur, kapıdan ilk girenin cinsiyetine bakılarak çocuğun cinsiyeti tahmin edilir. Yani kapıdan giren erkeğe erkek olacağı, kız ise kız olacağı düşünülür.

Çocuğun cinsiyetinin istedikleri gibi olmasını sağlamak için ise; kadın erkeğe bir araya geldikten sonra kadın sağ tarafına yatarsa oğlu olacaktır, sol tarafına yatarsa kızı olacaktır. Bir ikinci uygulama ise üzerine 41 kez Mahammed yazılmış bir kâğıdı kadının yutmasıdır.

Bu uygulamalarda istenilen daha çok erkek çocuktur. Kız çocuğu olsun diye herhangi bir geleneksel uygulama yapılmamaktadır. Çocuğu olmayan Körocağ dendiği gibi kız çocuğu olup oğlu olmayanlara da Körocağ denmektedir.

Hamile kadının karnında çift hareket olursa ikiz doğuracağı biçiminde yorumlanır.

Bir çiftin ilk doğacak çocuğu için hazırlığı daha çok anne adayının ailesi yapar, baba adayının ailesi ise isterse yapar.

Oğlan arzusu ile mavi yorğan, beşik (eskiden ceviz ağacı tahtasından yapılırmış; zibin v.b. hazırlanır. Anne için lohusa yatağı v.b. hazırlanmaz. Evlenirken yapılanlar kullanılır. Daha sonraki çocukların hazırlığını anne - baba kendi yapmaktadır.

Doğum, Şanlıurfa'da Doğumevi olmasına rağmen evde ebe ile yapılmakta, zorlaştığı takdirde doktor çağrılmakta ya da hastahaneye götürülmektedir.

Çocuk doğar doğmaz çocuğun cinsiyeti anneye söylenmez. Oğlan oldu diye sevinir, kız oldu diye üzülürse eş (son) yüreğine sıçrar, düşmesi güçleşir denmektedir. Eş düştükten sonra lohusa (Loğsa) yatağa yatırılır.

Çocuk yıkanır, başından tuzlu su dökülür, havluya kúrulanıp giydirilir. Tuzlu su çocuğun özünü (vücudunu) sertleştirmiş. Gözü ağrımasın diye gözüne limon damlatılır, beşiğine yatırılır.

Çocuğun doğumu babasına doğum odasında bulunan birisi tarafından müjdelenir, baba da "müjde verme" denilen bahşışı verir. Bahşış olarak ya para ya da elbiselik kumaş verilir.

Çocuk ilk kez evin en yaşlı kadınına verilir. O da öper, sever Allah'a

şükreder.

Doğan çocuk erkek ise kurban kesilir. Ebeye para şeklinde bahşiş verilir. Ebe 3 gün sonra tekrar gelir yemek yedirilir ve ücret ödenir.

Lohusaya un, şeker ve su ile yapılan katı bir yemek yedirilir. Çocuğa ise yağla karıştırılmış çivit yedirilir. 3 gün sonra çocuk emzirilir. Aslında 3 ezan sonra emzirilir. Ancak asıl sütün 3 gün sonra geldiğine inanılır.

Lohusa en çok 40 en az 7 gün yatar. Üşümemesi için vücuduna şap sürülür.

3 gün sonra ailenin büyüğü çocuğun kulağına 3 ezan okuduktan sonra tek bir getirerek adı... soyadı... diye seslenilir ve böylece çocuğun adı konmuş olur.

İlk çocuk oğlan olursa dedesinin (babasının babası) adının konması istenir.

Eğer aile çocuğun bir takım geleneksel uygulamalar sonucu doğduğuna inanıyorsa yapmaya söz verdiği şeyleri yerine getirmek durumundadır. Şöyle ki;

a) 41 Muhammed adlı evden para toplayıp hacıda çivi yaptıranlar oğulları olursa adını Muhammed koyarlar.

b) 41 Ziyaret yerlerine gittikleri için çocuk sahibi olduklarına inananlar ise gittikleri ziyaret yerinin adını çocuklarına koyarlar. Şıh Müslüm, Şıh Yahya, İbrahim Halil gibi.

Bunların dışında;

a) Çocuğu ölenler doğanın yaşaması için; Yaşar, Dursun

b) Artık çocuklarının olmasını istemeyenler için; Yeter

c) Yılbaşı gecesi doğana Yıldırım, Ramazan'da doğana Ramazan, Bayramda doğana Bayram, Kadir gününde doğan oğlana Kadir, kıza Kadriye, Aziz günü (Kandil günü) doğan oğlana Aziz, kıza Azize adları konmaktadır.

Çocuğun göbeği düştü ise 7. gün yıkanır. 15. gün ise lohusa hamama götürülür. Hamamın sıcak taşına oturtulur. Bir kap içine yumurta kırılır, tuzla karıştırılarak, lohusanın bütün vücuduna sürülür. Bir süre orada oturtulur, terler, vücudundaki soğuk algınlığı v.b. rahatsızlıklar gider, sonra yıkanır, giydirilir evine getirilir. Tekrar yatırıp terletirler. 30. gün tekrar hamama gidilir. Buna *Ay Hamamı* denmektedir.

Doğan çocuk kız da olsa oğlan da olsa 40. gün mutlaka kırklanır. Kırk çıkarmaya *Kırkı Dökülmek* denmektedir.

40. gün anne ve çocuk hamama götürülür. Yıkanır, temizlenir. En sonunda da bir tase su konur. Yaşlı bir kadın baş parmağını kırk kere suya koyar, çıkarır. Lohusanın başından bu suyu döker. Aynı işlemler çocuğa da yapılır.

Kırlama esnasında anne ve çocuk beraber bulunabilir. Kırk dökülünce haram ve pislik dökülüp gitmiştir inancı vardır.

Kırk dolmamış iki lohusanın sokak ya da hamamda karşılaşmasının bir sakıncası olacağına inanılmaktadır. Ancak evde iken eve kırklı bir kadın gelirse çocuk türemez (büyümez), zayıf kalır. Böyle bir çocuk üç cuma günü Selâ vaktinde altınla tartılır. Altını olmayanlar tezekle tartarlar. 1. Cuma tartıda kullanılan tezek 2. ve 3. cuma da kullanılır. Çocuk tezekten ağır gelirse *kırkı kesilmiş* olur. Yani iyileşmiş demektir.

Lohusa ve çocuk ziyaretine gelenler yakın akrabalar ise çocuğun başına altın takarlar. Çocuğun annesi, kendisine ziyarete gelenlerin Lohusa iken ziyaretine gitmiş ve bir hediye götürmüş ise ona da aynı değerinde hediye getirirler. Lohusa ve çocuk ilk defa anneanneye teyzeye yani anne ailesi yakınlarına giderler. İlk kez sokağa çıkarken çocuğun başının üzerinde üzerlik döndürerek ateşe atarlar, başından kurşun dökerler. Bunlar göz ve nefes demesine karşı alınan tedbirlerdir. Gittiği evde çocuğa ve Lohusaya hediye vermezler.

Lohusa ve bebek yalnız bırakılmaz. Lohusanın yanında mutlaka bir erkek yatmalıdır. Kocanın evde olmadığı zaman erkek kardeş yada küçük kayınbirader yatar. Lohusa iki kişinin arasında yatmalıdır.

Yalnız kalırsa bir zorunluk sebebiyle baş ucuna Kur'an konur. Gece yalnız yatarsa baş ucuna süpürge, yastığın üzerine de çuvaldız batırılır. Yorgani, üstübaşı mavi olmalıdır.

Lohusa yalnız kalırsa ve gerekli tedbirler alınmazsa al basar, ötekiler gelir (cinler). Lohusaya al bağlanmaz, üzerine hiç bir şey konmaz.

Bütün bunlara rağmen al basarsa, kadın bir tuhaf olur. Şihlara (ziyaret yerlerine) götürülür.

Al karısının nasıl bir şey olduğu pek anlatılamamaktadır.

Yeni doğum yapmış kadının mezarı 40 gün açıktır derler. Doğum yaparken ölen kadın şehit sayılmakta ve cennete gittiğine inanılmaktadır.

Çocuk ölü de doğsa, nefes alıp biraz sonra da ölse mutlaka kefenlenerek gömülür. Kefenlenmeden bir kenara gömülürse günahtır denmektedir.

Bebeğin bezleri gece dışarda bırakılmaz, yıldızlar görür, iyi sayılmaz. Bez yere atılırsa kedi işer derler. Böyle olduğu takdirde bebek dabaz döker, altı yara olur.

Sütü bol olan annenin yabancılardan önünde çocuğu emzirmesini istemezler. Mecbur olunca göğsünü ve çocuğun başını örter, kimseye göstermezler.

Sütü az olan Lohusaya sütü çoğalsın, bol olsun diye Hacıdan getirildiği söylenen süt boncuğu takılır. Naniha otu denilen bir tür ot kaynatılarak suyu içilir.

Çok fazla ağlayan çocuğun uğursuzluğuna inanılır.

İyi sayılmaz. Çocuk tabakhaneye götürülür akarsudan biraz içirilir.

Uykusunda gülen çocuğun melâikeler tarafından güldürüldüğü yorumu yapılmaktadır.

Yazımızda konu edilen "Şanlıurfa'da Doğum Gelenek ve Görenekleri" aslında büyük çoğunluğu ile ülkemizin birçok yöresinde görülmektedir.

12- 14 Çocuğa sahip olan Şanlıurfa ailelerinde aslında bu sayı daha da artabilir. Ancak beslenme yetersizliği ve bakımsızlık sonuçta küçük yaşta ölen çocuk sayısını arttırmaktadır. Şanlıurfalı kadın aslında daha çok sayıda doğum yapmaktadır ama hayatta kalan çocuk sayısı azdır. Bu durumda kadının sağlıklı kalabilmesi mümkün olamamaktadır. Bu sağlıksız kadın nasıl sağlıklı çocuk yetiştirecektir? Aslında ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerinde bu genel bir durumdur. Eğitime dayanan nüfus planlaması bir çözüm yoludur. Ancak bu eğitime erkeklerden başlanmalıdır. Bu eğitimi verecek uzmanların da Türk geleneksel aile yapısını ve geleneklerini çok iyi bilmesi gereklidir. Erkeğin istemediği yada bilmediği bir şeyi kadın istese de, bilse de izinsiz, habersiz uygulayamayacaktır. Konu bu şekilde ele alınmadığı sürece pekçok Türk kadını sonu çok tehlikeli olan uygulamalarla kendince bir nüfus planlaması yapmaya devam edecek, bu arada kendi hayatıyla da oynamayı göze alacaktır.

Şanlıurfa'da tespit ettiğimiz geleneksel uygulamalar birçok yörelerimizde olduğu gibi dinsel inançlarla güçlendirilmekte ve bütünlenmektedir. Örneğin çocuğu olmayan kadına yapılan uygulamaların yanı sıra asıl olan Allah'ın muradının tamamlanması ile çocuğun olacağı, ve dermanın tek başına yetmeyeceği inancı gibi, 41 Muhammed adlı evden para toplayarak Hacıda çivi yaptırılması, bu uygulama sonucu çocuk sahibi olduklarına inananların çocuğu Muhammed adını vermeleri gibi.

Şanlıurfa'daki oğlan çocuğunun kız çocuğundan daha çok istenmesi durumu ülkemizde görülen genele bir örnektir. Ekonomik bir güç olmanın yanı sıra baba ocağının tüttürülmesi isteğinden de kaynaklanmaktadır. Ancak Şanlıurfa'da bu isteklerin yanı sıra çocukluğundan yaşamının sonuna dek bu erkek çocuğuna birçok ayrıcalıklar tanınmıştır. Daha uzun süre emzirilmekte, hemen her isteği yapılmaktadır. Evdeki karşıt cinsin bütün amacı evdeki erkeklere en iyi hizmeti vermektir. Anne, baba, küçük kız kardeş kendini bu hizmeti vermekle yükümlü hissetmektedir. Bu durum da oldukça yaygındır ülkemizde.

Halk hekimliği, büyüsel uygulamalar birleşmiş ve Şanlıurfa doğum gelenek ve Göreneklerini oluşturmuştur. Aslında bu üçlünün oluşturduğu doğum gelenekleri Türk halk kültürünün bir parçasıdır. Olumsuzlukları giderildiğinde çok daha güzel ve iyi bir kültür olgusu çıkacaktır.

(*) Zümrüt Nahya'nın konuyla ilgili araştırmalarından alınmıştır.

I. ŞANLIURFA'DA HATIRASI YAŞANAN DİNİ ŞAHSİYETLER VE ADAK YERLERİ

Şanlıurfa'da yaşayan halkın ekseriyeti, ölmüş meşhur kişilerden dilek ve temennilerinin meydana gelmesi için medet umulacağına inanırlar. Bu gaye ile şöhret bulmuş yatırırlar için adaklarını infaz ederler. Dilek ve adak yer ve şekilleri itibarı ile aynı özellikleri taşır.

Şanlıurfa'da meşhur adak yerlerinden bazıları:

1. MEVLÜD-HALİL Camii

Şanlıurfa şehir merkezinde Hz. İbrahim'in doğduğu rivayet edilen mağaradır ki burada kurban kesilir. Bu mağaranın içinde su bulunur. Mağara girişinde suya varmadan namaz için ayrılan özel yer vardır. Namazgâhtan ayrılan korkuluğun ortasında kapı mihrabi üstünde korkuluk yüksekliğinde bir mihrabiye nişi ile iki sütuncuk vardır. Mihrabin önünde duran bir kimsenin hemen başı üstünde küçük bir delik bulunmaktadır. Halkın inancına göre dilek sahibi mihrabenin önünde ve zikir edilen deliğin altında durarak dileği kabul edilmişse yine gayrı ihtiyari sola hafifçe döner. Dileği çocuk olanlar çocuk sahibi olduktan sonra, doğan çocukları erkek ise ona Halil-ür Rahman ismini verirler, ayrıca fakirlere dağıtılmak üzere kurban keserler.

Yine mağaranın içinde eser-i antikadan bir beşik vardır. Bu beşiğin sembolik bir değer taşıdığı söylenir. Dilek sahibi besmele getirdikten sonra dilekte bulunur. adak eder ve elini hafifçe beşiğe dokundurur. Tahta beşik sallanacak olursa dilek kabul edilmiş demektir. Bu beşiğe kutsallık da izafe edilmiştir. Beşik ordan kaldırıldığı halde halk gene "Dergahın Beşiği" üzerine yemin eder.

Mağarada birikmiş suya, üzerinde dilekler yazılmış kağıt parçaları atmak burayla ilgili başka bir inancı ifade eder. Bu bazen bir dilek olabileceği gibi bir şikayet te olabilir. Bu mağaranın üst tarafında bir mağara daha vardır ki, Kırkların meclisi olduğu söylenir. Bunun içindir ki bu mağara halk arasında "Kırklar" olarak tanınır.

Kırklar Allah'ın ermiş kullarıdır. Tarık-i Hafî'ye mensub kimselerdir. Burası da bir ziyaretgah, dilek ve adak yeri olmuştur. Dilek sahipleri önce adak adarlar, sonrada yerden yedi adet küçük taş kaldırıp düz duvara tutturulması için çalışırlar, şayet bu yedi taşın tümü tutturulabilirse dileğin yerine geleceğine kanaat getirilir. Taşlardan bir tanesi ancak üçüncü defasında tutturulursa dileğin geç tahakkuk edeceğine inanılır.

Her kim bu camiye altı haftanın cuma günleri aralıksız ve Cuma namazında çağrıdan önce gelip Allah'a yalvarırsa duasının kabul olunacağına inanılır.

Su ve mağaranın sinir ve ruh hastalıklarına iyi geldiği tecrübelerle sabittir. Hastaya mağaradaki sudan abdest aldırdıktan sonra hasta bir müddet yalnız olarak mağarada bırakılır. Bu amelyenin sonucu olarak iyileşen hastalar çoktur. İki yaşını geçmiş, konuşmayan çocukların konuşturulması amacı ile

mağara kapasının anahtarı onların ağzına sokulur ve sağa sola kilit açarcasına hareket ettirilir. Bu ameliyeden sonra çocuğun konuşacağına kuvvetli ihtimal verilir.

Mevlûd-Halil Camii'nin uzun minaresinden aralıksız 40 sabah ezan okuyanın Cahennem'e girmeyeceğine inanılır. Mevlûd-Halil Camii'nin mezarlıkları arasında Üzümbaba namıyla meşhur bir yatır bulunur. Türbe çok eski olup üzerindeki kitabe okunmayacak kadar siliktir. Mezarın baş tarafındaki mezar taşının başlığında bu yatırın Mevlevî olduğuna hükmedilebilir. Burası da bir adak mahalidir. Adanan nesne ise üzümdür, Mezarın üzerine konan üzümü fakirler yer.

2- DEDE EFENDİ

Hicri XII. asrın sonlarına doğru yaşamıştır. Esas ismi Osman'dır Devrin tanınmış Kadiri Şeyhlerindendir. Yakın zamanda yaşamış olduğunan halk arasında menkıbeleri halen tazeliğini muhafaza etmektedir.

Her taraftan sık sık ziyaret edilen bir ziyaretgâhtır. Mevlûd-Halil Camii'nin batısına düşen mezarlıkta Dede Efendiden başka Mübarek Baba, Hoca İbrahim, Muhammed Buhari v.b. Alim ve meşayihin mezarları vardır. Bu yatırlarda halkın adak yerleridir. Camii'nin doğusuna düşen ve turistik tesislerin inşası için yıktırılan bir evin tonozu altında cesedleri çürümemiş, çıkan kitabeden baba-oğul oldukları anlaşılan iki şahsın kabirleri de son zamalarda ziyaret ve adak yerleri olmuştur.

3- DİBSİZ ZİYARET

Şanlıurfa il merkezinin 5 km. kuzeyinde Karaköprü Köyünde bir ziyaretgâhtır. Buranın varlığı bir efsaneye dayanır. Anlatılanlara göre; burası ziyaretgah olmadan önce göl idi. Bir gelin alayı bu gölün kenarından geçerken bu gölde kaybolmuş bundan dolayı bu gölü dipsiz zannetmişlerdir. Gölün suyu zamanla çekilince burada sembolik bir türbe yapılmış ve adına da dipsiz ziyaret denilmiştir. Büyük gölün yerinde halen küçük birgöl vardır.

Çocukları olmayan gelinler bu türbenin yanındaki ağaca bez parçaları bağlar ve dilekte bulunurlar. Burası da çevrenin adak yerlerindedir. Gölün suyu kutsal su olarak tanınır.

4- BOZTEPE ZİYARET

Bozova ilçesine bağlı Boztepe mintikasındadır. Burası yakın çevrenin ziyaretgah ve adak yerleridir. Baharın Cuma günlerinde burası sık sık ziyaret edilen bir ziyaretgah olduğu gibi aynı zamanda mesire yeridir. Çocuk için gelen kadınlar bu türbenin bitişiğinde iki gece yatarlar.

5-ÖKÜZ TAŞI

Bu taş il merkezinden 15 km uzaklıkta, Kızlar köyünde bulunmaktadır. Rivayete göre bu köyde veli yatırı vardı. Bir köylü tarlasını sürerken bu mezarı

da sürmek istemiş sabanı çeken öküz mezarın üzerine gelirken taş kesilmiş, orada bulunan taş, uzaktan oturan öküzü andırmaktadır. Veli'nin türbesi bu taşın hemen bitişiğindedir. Buraya gelen ziyaretçiler önce öküzü andıran taşın yanındaki türbeyi ziyaret ederler. Sonra da öküz taşına dayanarak şifa bulmaları için dua ederler. Adele sertliği ve romatizmaya iyi geldiği kanaati hasıldır.

6- ABDURRAHMAN DEDE

Şanlıurfa il merkezinin güneyinde ve şehirden 15 km. mesafede bir türbe içinde medfundur. Türbedeki yazılardan anlaşıldığına göre Abdurrahman Dede Hz. Resul'un en yakın arkadaşlarından Abdurrahman bin Avi'dir. Bugün türbe küçük bir mescidin içine alınmıştır. Burası Şehir ve ilçe çevre halkının mesire yeridir. Çocuk isteyenler için bir adak yeridir. Doğan çocuklara Abdurrahman ismini takarlar çocuk 7 yaşına gelinceye kadar her sene aynı yatırda kurban kesilir.

7- HEKİM DEDE

Şanlıurfa il merkezinde kendi adıyla anılan cami mezarlığında medfundur. Bir kısım halka göre Hekim Dede Hz. Paygamberin hekimi Ebu Ubeyde bin Cerrah'dır. Bu türbeye bitişik eski bir cami vardır. Bir kitabede bu caminin Hekim Dede makamı olduğu yazılıdır. Doktorların ilacıyla şifa bulamayanlar buraya getirilir, şifa bulmaları niyaz edilir.

8- YAKUB KALFA

Şanlıurfalı Şair Nabi'nin hocasıdır. Türbesi Kale eteğindedir. Mevlevi Şeyhlerindedir. Halk arasında çok anlatılan menkıbeleri vardır. Halkın en çok rağbet ettiği adak yerlerindedir. Geri zekâlı çocuklara iyi geldiği inancı hakimdir.

9- ARIŞ HOCA

Yakın zamanda yaşamış Tarik-i Hafi'den olduğu söylenen ve halk dilinde menkıbeleri tazeliğini muhafaza eden bir kişidir. Türbesi halkın dilek ve adak yeridir. Dilek sahipleri türbeyi aydınlatmak için gaz yağı lambası (Petrol lambası) veya mum yakarlar. Hasta olanlarda sağlıklarına kavuşabilme umuduyla 7 gün gider gelirler.

10- DABAKHANE

Yıkılan bir türbenin kaybolmaması için halk tarafından üzerine bir şadırvan inşa edilmiştir. Halk haylaz ve yaramaz çocuklarının sükûnete kavuşması için üç cuma buraya getirirler.

11- AKBALIK

Hz. İbrahim'in düştüğü yer olarak rivayet edilen bir gölün kaynağında ziyaretgah olan suyun içinde beyaz bir balığın mevcudiyetine inanmaktadır.

Çok eskiden bu balık kutsal olarak tanınmaktadır. Dileği olan bu balığa

şeker ve üzerinde ayetler yazılı kağıt parçalarını atarlar şayet balık çıkıpta atılanı kaparsa dilek kabul edilmiş demektir. Aksi takdirde dilek kabul edilmiş sayılmaz.

12- NEBİ EFENDİ

Yakın zamanlarda yaşamış Nakş-i Bendi şeyhlerindedir. Karbri, Bediüzzaman mezarlığındadır. Mezarın baş ucunda delikli bir taş bulunur. Bu oyuğun içinde ufak taşlar olur. Dilek sahibi bu taşlardan kırk adedini alarak evine götürürler. bu taşların her biri için üç ihlas ve bir Fatıha okur. Bu taşlar sonra yerine iade edilir. Halkın dilek ve adak yerlerindedir.

13- ŞEYH BEKİR

Ulu camii'nin doğu kapısı yakınlarında medfundur. Selahattin Eyyubi'nin komutanlarından olduğu söylenir. Dilek sahipleri ard arda yedi gün buraya şafak sökmeden çıplak ayakla (yalınayak) gelir giderler. Bu ziyaretgah için maniler söylenmiştir.

14- HAYAT-İ HARRANI

Harran'da medfundur. Şeyh ve ariflerin büyüğü olduğu bilinir. Tasavvuf kitaplarında ve halk arasında dilden dile gönülden gönüle geçen hayat hikayeleri çoktur. Kitaplara göre Irak topraklarında kabirlerinde tasarruf edilen dört kişiden biridir. Diğer üçü Abdülkadir Geylani, Maruf Kerhi ve Akid'el-Mencubi'dirler. Kıtık olduğu zaman halk onun kabristanında toplanarak duada bulunurlar. En çok ziyaret edilen adak yerlerindedir.

15- İMAM BAKİR

Zeynel Abidin'in bakır sandık içinde olan çocuğu olduğu rivayet edilir. Kabri Harran'dadır. Halkın en çok adak yeri ve dilek için uğradığı kutsal saydığı makamlardandır. Deliler ve çocuğu olmayanlar umutlarının tahakkuku için bu yatırda cuma gecesi geçirirler, kurban keserler, doğan çocuk erkek olursa ismini İmam Bakır, kız olursa Rabia koyarlar. Çocuk sahibi yedi seneye kadar her yıl birer kurban keserler.

16- ŞEYH YAHYA

Bu şahsın papazlıktan dönme müslüman olduğu rivayet edilir. Harran'da vefat etmiştir. İmam Bakır'ın ziyaretine gidenler bu zatın da ziyaretine giderler. Çocuk için İmam Bakır'ın ziyaretine gelenler daha önce söylediğimiz gibi ilk çocuklarına İmam Bakır ismini verirler, ikici çocukları olursa ona da Yahya ismini takarlar.

17- ŞEYH MÜSLİM

Bu Suruç ilçesine bağlı bir köyün adıdır. Zat Bu köyde medfundur. Köy bu ismi Ebu Müslim Horasani ve Şeyh Müslim Suruciye izafeten almıştır. Çevrenin tanınan ve ziyaret edilen adak yerlerindedir. Delilerin burada iyileştiği rivayet edilir. Türbelerinde bir ufak mihrab vardır. Dilek sahipleri bu mih-

rabın önünde çökerek dilekte bulunurlar. Gayrı ihtiyari sağa dönecek olurlarsa dilek yerine gelecektir, aksi halde dileğin kabul edilmediğine inanılır. Çocuksuz kadınların en çok ziyaret ettikleri yerler arasındadır. Bu yatırlar için emellerinin tahakkuku için kurban keserler, etini de fakirlere dağıtırlar. Yeni doğan çocuklarına da erkek ise Şeyh Müslim, kız ise İslim ismini verirler.

18- EYYÜB PEYGAMBER MAKAMI

Şehrin güneyinde Eyyub Peygamberin şifa bulup ikâmet ettiği yer bulunur. Burada mevcut camii'nin avlusunda Eyyub Peygamber devrinden kalma olduğu zannedilen bir kuyu vardır. Rivayete göre Eyyub Peygambere şifa veren bu kuyunun sularıdır. Bu suda yıkanılır. Bu suyun yara ve bere gibi hastalıklara iyi geldiği zamanımızda da görülmektedir. Hz. Eyyub'un ikâmet ettiği mağaranın toprakları da mukaddes bilinir. Adak yerleri arasındadır.

19- PAZAR CAMİİ

Şehrin merkezi yerindedir. Hızır (A.S.)'in makamı olduğu söylenir. Bu camide kırk sabah namazı kılan muhakkak Hızır (A.S.)'la bulunacağına kanaat getirilir.

20- AK ZİYARET

Şanlıurfa il merkezinin kuzeyinde Cülmen nahiyesindedir. Romatizmal hastalıklara yakalanan çevre insanlarının sık sık uğradıkları adak yeridir. Kurak geçen mevsimlerde yağmur duası için Ak Ziyaret'e gidilir. Kurbanlar kesilir. İlk baharda sürü sahipleri burayı ziyaret ederler. Sürüyle, Akziyaret olarak tanınan türbenin etrafında dolaşırlar, sütleri bol olsun diye koyunlardan süt sağılır şenlikler yapılır.

21- HACI KİLEB OCAĞI

Şehir merkezinde bir adak yeridir. Kadınlar cuma geceleri burada mum yakar çeşitli dilek ve temennilerde bulunurlar. Romatizma ve vücut kırınlığı geçiren hastalar yedi gün içinde bu makamı ziyaret ederler. Halk arasında hatırası yaşanan bir yatırdır.

22- ŞEYH TUFANİ

İki asır evvel yaşamış bu şahsiyet hakkında muhtelif menkıbeler anlatılır. Makamı, dilek ve temenni yerlerindedir. Dileği gerçekleşen, çarşıdan elma alarak kabrin üzerine koyar. Bunlar ise fakirlerin hakkıdır.

23- SULTAN BEY

Kendi ismiyle maruf camii'nin içinde medfun bir yatırdır. Burası hastalar için sık sık ziyaret edilen yer olduğu gibi romatizmal hastaların şifa bulmak için geldikleri bir ziyaretgahdır. Romatizmaya tutulmuş adaleleri yatırdan mevcut süpürge ile süpürürler, mum yakarlar, adak adarlar.

24- ŞEYH ŐANI

Birasır evvel yaşamış ve halk arasında fazlaca itibar gören bir Őahsiyettir. Sütü az kadınların adak yeridir. Fakirlere buğday ve nohuttan yapılmış Hedik isminde bir tür yemek dağıtılır.

25- BED'Z - ZAMAN

XVIII. Miladi asırda yaşamış ve halk arasında bir gök menkibeleri anlatıla gelen büyük bir mutasavvuf ve alimdir. Dilek için kabristanına giden hiç bir kimse ile konuşmamalıdır. Konuştukları takdirde tılsımın bozulduğuna inanılır. Dilek ve adak yerlerindedir.

26- ŞEYH MEHMED BUHARI

Bu kişinin kabri üzerinde ufak taşlar vardır. Bu taşların hayvanlara Şifa sağladığına kanaat getirilir. Bu taşlar hasta hayvanın karnına bağlanır.

Bu saydıklarımızın dışında halkın rağbet ve alaka gösterdiği daha bir gök hatırası yaşanan kişi ve adak yerleri vardır. Mesela: Şeyh Maksut Türbesi, Şeyh Mehmet Kabristanı, Hacı Keremzade Makamı, Zibey Ziyaretgahı bunlardan birkaçıdır.

I.ŞANLIURFA HALKININ MÜŞTEREK ÖRF VE ÂDETLERİ.

Örf ve âdetlerine sadık kalan şehirlerin arasında Şanlıurfa'yı zikretmek gayet uygun olur. Modern çağın imkânları yanında halk arasında tarihsel geleneklerinde büyük bir kısmı yaşatılmaktadır. Şehir halkının örf ve âdetlerine giren oyun eğlence ile ilgili folklorları köylülerden tamamen farklı bir manzara ve yapı arz ederler.

Şehir halkı arasında yaşatılan düğün dernek eğlenceleri, çiğ köfte ve helva sohbetleri, bahar ve yaz eğlenceleri ile dramatik şarkı türküsü, ilahi aşk ile ilgili gazeller ve didaktik şarkılar kayda değerdir.

Şehirlinin misafire karşı tutum ve davranışları da ayrı hususiyet taşır şöyle ki;

a) ŞEHİR HALKINDA YAŞANAN EVLENME İLE İLGİLİ GELENEKLER

Evlenme çağı erkekler için 17 - 30 yaşları, kızlar için ise 14-20 yaşları arasında başlar. Evlenecek çiftler arasında soy sopta eşitlik aranır. Yani erkek ve kadın birbirlerinin dengi olacak bu geleneğe halen rastlamak mümkündür. Evlenmede akrabalar tercih edilir. evlilik akrabalar arasında içtimai bağların kuvvetlenmesini ve devamlılığını teminde büyük rol oynar. Anadolunun bir çok yerinde olduğu gibi Şanlıurfa'da da görücü usulü vardır. Evlenecek erkek ve kız birbirlerini görmezler, kızı erkek yerine erkeğin ailesi beğenir. İstenilen kız ailesi tarafından verilecek olursa söz kesilmiş olur. Kızın ailesi damat ailesine bir çeyiz listesi takdim eder ki bu liste halk arasında "Kesim Kâğıdı" olarak tanınır. Oğlan tarafı bu listeyi ya kabul eder veya yeni bir liste tanzim ederek kızın ailesine takdim eder, iki tarafın uyuşmasından sonra başlık ödenir ki buna "Sakal Öpmek" denir. Sakal öpme merasiminden sonra nişan merasimi yapılır. Nikâh yapılmak üzere bir gün tayin olunur. Bunu da düğün haftası ve zıfâf günleri takip eder.

Zıfâf için tespit edilen günün bir gün evveli akşamı düğün alayıyla birlikte arkada kadınlar kıza kına yakarak güveyinin ikâmetgahına gelirler. Erkek tarafı mali gücüne göre dost ve akrabalara bir ziyafet çeker ki buna "Süpha" denir. Eskiden Süpha yemeğine davet edilenlerin damada hediye getirmeleri adet idi. Bu hediyeler Kirveye teslim edilirdi. Zamanımızda güveğiye hediye götürmek usulü kalkmış durumdadır.

Ayrıca dost ve yakın akrabalar düğüne rastlayan günlerde düğün sahiplerine düğünde sarf edilmek üzere yiyecek veya kullanılacak eşyayı gönderirler ki buna "Sini sürmek" denir. Süpha yemeğinde sini süren kişi ve ailelere süpha yemeği gönderilir bu yemek geleneksel olarak piring pilavı zerde ve kuzu içi yemekleridir. Bu yemekten sonra damat kızın bulunduğu yere götürülür ve zıfâf odasına sokulur. İlik gecenin sabahı damat yakın dost ve akrabaları tarafından hamama davet edilir. Hamam süslenir damatla birlikte bazı yakın ah-

bapları da hamamda bulunur. Sabah yemeği de hamamda yendikten sonra hamamdan ayrılır. Hamam parasını davet edenler verir. Gelin damadın evine gelişinin ikinci gününe "Duvak günü" denir. Geline tül elbise ve duvak giydirilir, tanış kadınlar bu gün gelini görmeye gelirler. Gelin Pazar gecesi gelmişse duvak salı günü olur, perşembe gecesi gelmişse Duvak cumartesi günü olur. Gelinin yakınları üç cumaya kadar her cuma gelini hediyelerle ziyaret ederler.

b) AİLELER ARASI İLİŞKİLER

Aileler arası ilişkiler tamamiyle ahlâki esaslara dayanır. Aile büyüklere karşı fertler hürmet ve itaât etmekte büyük gayret gösterirler. Küçükler, büyüklere meclisinde konuşmaz yalnız dinlerler, karşılıklı sevgi ve saygı aile fertlerinin ihlal etmedikleri ve üzerinde titizlikle durdukları mühimsenen bir meseledir. Miras meselesi her ne kadar aile fertleri arasında anlaşmazlığa sebep teşkil ediyorsa da büyüklere aracılığı ile böyle problemlere de çözüm yolu bulunur.

c) YABANCI TESİRLER VE BATIL İNANÇLAR

Asur, İran, Mısır ve diğer eski kavim ve medeniyetlerden beri zamanımıza kadar var olagelen bazı batıl itikatlar Şanlıurfa halkı tarafından halen yaşatılmaktadır. Bu husus kadınlar arasında daha da kabule şayanlardır. Bunların bir kısmını izah ve tanıyaya çalışalım.

- Çocuklara nazarlık takmakla, kötülüklerin çocuklar üzerinden uzaklaştırılacağına inanılır. Şeb, üzerlik, nazar boncuğu ve Maşallah çocuğa takılan nazarlıklardandır.

- Pazartesi ve perşembe günlerinde banyoya gitmek iyi değildir. Bazı musibetlerin vukuuna işaretir.

- Su sarfiyatı cuma hariç haftanın sair günlerinde hesaplı kullanılmalı Cuma günü ise böyle bir kayıt yoktur.

- Çarşamba günlerinde traş olmak ve çamaşır yıkamak adeta günah sayılır. Kırk çarşamba günü çamaşır yıkayanın üzücü bir hadise ile karşılaşacağına inanılır.

- Saçı ateşe atmak günah sayılır.

- Unluk buğday değirmene gönderildiği gün çamaşır yıkanmaz hayra alamet olarak telakki edilmez.

- Bir evin damında baykuş öterse o evden bir ferdin öleceğine hamledilir.

- Akşamdan sonra ev süpürülmez şayet süpürmek mutlaka gerekli ise süpürgecin ucu hafifçe yakılır.

- Lambaya üfürmek suretiyle söndürmek fakirlik alameti olarak bilinir

- Kedi eve rızık ile gelir, onun için kediyi beslemek iyi ve hayırlı sayılır.

- Çocukları olmayan, bir bezin içinde üç taşı ağaca asar rüzgar daldaki daşları sallarsa çocuk olacaktır demektir. Aksi halde çocuğun olmayacağına

inanılır.

- Cuma günleri yama yapmak hayra yorumlanmaz. Evde eski giysilerin fazla bulunması fakirliğe yorumlanır.

- Akşamdan sonra yerler mühürlenir, cinler çıkar ve gezer. Onun için yere sopayla vurmak iyi değildir.

- Horoz sabahları kimin kapısı önünde öterse o eve hırsız gelir.

- Yolda giden bir şahsın önünden yılan geçerse şahıs için o gün uğursuz bir gün olarak telakki edilir.

- Yemek yerken sofranın dönmesi misafire alamettir.

- Kesilip yere atılan tırnağın üzerine basan, tırnak sahibine düşman kesilir.

- Kömür ateşi etrafa kıvılcım saçılırsa orada mevcut kişilerden birinin aleyhine konuşuluyor demektir.

- Evde beyaz horoz bulundurmamak sevap olarak kabul edilir.

- Zemheri günlerinde evdeki örümcek ağlarını temizlemek benimsenmez.

- Kırmızı tavuk eve bereket getirir.

- Makası boş açıp kapayanın düşmanları ona gıybet ediyor demektir.

- Sarı inek evin süsüdür.

- Alıç ağacını kesmek günahdır.

- Evin eşliğinde ev eşyasını silkelemek rızık eksikliğine yorumlandı için caiz değildir.

- Atın alnında hayır vardır.

- Cuma günlerinde ekmek yapmak ekmeğin bereketini yok edeceğinden uygun görülmez.

- Tuvalette tükürmek veya sümürmek günahdır. Çünkü şeytan helaya atılan tükürük ve sümüğü toplayıp kişinin öleceği vakit o kişiye içireceği inancı hakimdir.

- Dabakların, dabakta kullandıkları su sihir bozucu olarak bilinir. Hatta suyun üzerinden atlamanın uğur getireceği inancı kabul edilir.

- Akşamları çocuk kapının önünde dövülmez zira orası cinlerin meskenidir.

- Gece evin içine ve su yoluna sıcak su dökmek zararlıdır. Sıcak su dökmek zorunluluğu mevcut ise "Kişş, Kişşşşş" demek icabeder. Çünkü cinlerin insanı çarpması mevzu bahistir.

- Hasta çocukların başına şab, üzerlik tohumu ve biraz tuz dökülerek "Üzerliksen havasın cümle derde devasın Muhammed Mustafa'yı seversen ne kadar bela kaza varsa savasan üzerlik nereden gelir ayağında yeşil terlik göz edenin gözü patlaya nefes edenin nefesi çatlaya uzun boyludan mavi gözlüden sarı gözlüden kan-kaza savuştur. (Kaza bela savuştur) diyerek bu karışımı ateşe atarlar. Durum şabın aldığı şekle göre yorumlanır.

- Süpürge ile süpürürken süpürge birilerine degecek olursa süpürgeден bir çöp koparmalıdır. Çünkü süpürgeден değdiği şahsa iftira edilir.
 - Sağ avuç kaşınırса para gelir. Sol avuç kaşınırса para harcanacaktır.
 - Burnun ucunun kaşınması bir ahabbin misafir geleceğine işaretler.
 - Aynayı ters çevirmek iyiye yorumlanmaz, çünkü ters çevirmek o evden ölü çıkacağına delalet sayılır.
 - Gece tırmak kesmenin hırsızlığı teşvik edeceğine yorumlanır.
 - Altı ayı ikmal etmeyenin saçы kesilirse ömrü kısa olur.
 - Bir yaşını ikmal etmeyenin saçы kesilirse ömrü kısa olur.
 - Salı günü başlanan işin sonu gelmeyeceğine kanaat getirilir.
 - Ters dönmüş ayakkabının üzerinde şeytanın namaz kıldığı kabul edilir.
 - Sabah erkenden kapısını açanın rızıkı bol olur.
 - Ölü yıkandığı yerde üç gün lamba yakmak ölüünün kabrinin aydınlatılmasına vesiledir.
 - Yolculuğa çıkan bir kimsenin arkasından su dökmek selamete yorumlanır.
 - Fare öldürenin gusletmesi lazımdır.
 - Çamaşır suyu üzerinden atlayanın cinlerin çarpacağı inancı hakimdir.
 - Evlerde kemik asmak uğur sayılır.
 - Cuma günü ev temizlemek veya boşaltmak uğursuzluk sayılır.
 - Perşembe günü doğan çocuk zengin, cuma günü doğan hacı, cumartesi günü doğan ise sapık olmuştur.
 - Gece ev köpeğinin hazin hazin uluması o evde bir kişinin öleceğine alamet kabul edilir.
 - Süpürgeден yanması fırtınaya alamettir.
 - Yağmur yağmadığı zamanlar mahalle çocukları haç şeklinde bir çubuğun üzerinde çocuk fıstını geçirerek evleri dolaşırlar ve şöyle nida ederler "Çömçe gelin nar ister, Koç koyun kurban ister, Balıklara yem ister, Allah'tan rahmet ister ve Allahım ver bir yağmurla bir sel".
 - Sedef çiçeğinin yanında Hızır'ın abdest aldığına inanılır.
 - Kâbe örtüsünü koklayandan, şeytan yedi gün küs kalır.
 - Sünnet olan çocuğun ağlarken ağzına konup çıkarılan şekerin göz ağrısı için ilaç olduğu kabul edilir.
 - Çamaşırları ters katlamak hayra alamet sayılmaz.
 - Saydığımız bu inançlar dini bir mahiyetleri olmadığı halde bütün canlılığı ile bugün halk arasında yaşatılmaktadırlar.
- Hasseten kadınlar, böyle aslı faslı olmayan uydurma kanaatlara çok bağlıdırlar.

K. ŞANLIURFA'DA HALK HEKİMLİĞİ VE HALK İLAÇLARI

Halk Hekimliği ve halk ilaçları halkbiliminin önemli bir koludur. Şanlıurfa ve çevresi ise, bu bakımdan oldukça zengin bir görünüm içindedir. Kaldı ki medeniyet ileri düzeylere eriştikçe insanlar arasındaki sosyal, kültürel bağlar kopmakta, bunun sonucunda da insanlar, sosyo-psikolojik hadiselerle muhatap olmaktadır. İnsanlar için ilk yardım ve tedavi amaçlarını güden halk hekimliği ve halk ilaçları halk biliminin diğer sahaları gibi sözlü gelenek halinde yaşadığından yavaş yavaş unutulmaktadır.

Şanlıurfa halk hekimliği ve halk ilaçları, muhteva bakımından da önemli özellikler gösterir. Halk ilaçlarının yapılması hususunda şu müessirler geçerlidir:

1 - Halk ilaçları yapılırken mevcut imkanlardan yararlanır. Mesela, kesici bir aletin meydana getirdiği yara o anda sigara külü veya meşin sıyrığı ile tedavi edilir. Ancak bu misalleri çoğaltmak mümkündür. Un, zeytinyağı, yumurta, sabun her evde her an bulunması mümkün malzemelerdir.

2 - Halk ilaçları yapılırken ilacın ekonomik olmasına dikkat edilir. Fazlaca pahalı olan tabii otlardan yararlanmak Şanlıurfa halk hekimliğinde olağan dışıdır. Meselâ araştırmalarımız sırasında. "emraz" kitabında gördüğümüz menize adlı pahalı bir otun Şanlıurfa'da herhangi bir ilaçta kullanıldığını tesbit edemedik.

3 - Halk ilaçları yapılırken çevirenin tabii bitki örtüsünden geniş ölçüde yararlanır. Daha ziyade ağrıkescici olarak bilinen Zahter, Esvet, Meyremhort, Kayarpızı gibi otlar ile sütleğen Şanlıurfa çevresinin zaten hakim bitki örtüsüdür.

4 - Bütün bu sayılanlardan başka halk ilaçlarında aktari ve kimyevi maddelerden de yararlandığı görülür: Çin-i Ravendi, Asitborik, Künnük gibi.

Bu çalışmayı yaparken önce sözlü kaynaklara inmeyi uygun bulduk. Bu işle halk hekimi ve attar gibi doğrudan ilişkisi olmayan bazı yaşlı kişilerle konuştuk. Bu yolla elde ettiğimiz malzemeyi Şanlıurfa'da bu hususta uzmanlaşmış kişilerce teyid etme yoluna gittik. Halk ilaçlarının adlarına gelince önce ilacın Şanlıurfa ağızındaki fonetik değerlendirmesini, daha sonra - varsa - tıbbi adını verme yolunu tercih ettik.

1 - ÇELDERMEN (Kırkilaç): Küçük süt çocuklarına verilen bir ilaçtır. Söylentiye göre kırk çeşit ottan yapılmıştır. Yaptığımız soruşturmalarda piyasa bulunmamasına mukabil eskiden aktarlarda satılmış. Adı geçen ilaç havanda dövüldükten sonra ince bir bezin içine konur. Bez bir çıkın halinde bağlanarak içinde su olan bir kaba bırakılır. İlaç bu suda eriyince, su alınarak çocuklara içirilir. Süt çocuklarının sancılarını keserek gelişmelerini sağlar.

2 - MÜRRE: Uykusu olmayan çocuklara verilen ve tablet halinde hazırlanan bir ilaçtır. Tablet bir kaşıқта suyla eritilerek uyumayan çocuğa verilir.

3 - AZVA: Çocuklar için sancı kesici olarak kullanılır. Bir kaşıқта suyla eritilerek sancılanan çocuğa verilir.

4 - HİNTYAĞI: Şanlıurfa'dan başka anadolunun daha birçok yörelerinde, hatta tıpta da kullanılır. büyükler için aç karnına bir kahve fincanı içilirse kat'i surette mülayemet sağlar, kabızlıktan kurtarır.

5 - ACIAĞAÇ - KINAKINA KABUĞU: Adı geçen iki ilaç birlikte tatbik edilir. Birlikte kaynatılan aciağaç ve kınakına kabuğunun suyu süzülerek soğutulur. Aç karnına sancılanan hastaya içirildiğinde kat'i tesirlidir. Aynı ilaç hazım ilacı olarak kullanılır.

6 - ESVET: Esvet adlı ot kaynatılarak çayı elde edilir. Süzülüp soğutulduktan sonra korkmuş veya sancılanmış hastaya içirilir.

7 - DAĞMAMITASI: Mamıta da bir ottur. Kaynatılarak diğerleri gibi suyu süzülür. Hazım bozuklukları ve sancı için kullanılır.

8 - MERYEMHORT: Yabani bir bitkidir. Kaynatılarak süzülür. Soğutulup hastaya içirilir. Korkuya iyi geldiği söylenir.

9 - ZEHTER: Yabani bir ot olan zahter de yukarıdaki gibi işlem görür. Hazım bozukluklarına, mide ve bağırsak sancularına, soğuk algınlıklarına iyi gelir.

10 - FİSTİH SAKKIZI - BALMUMI: Fıstık ağacının reçinesi ile balmumu bir tavada eritilir. Harici yaralarda kullanılır.

11 - FİSTİH KABIĞI-LEYMUN KABIĞI: Birlikte kaynatılarak bulantısı olan çocuklara verilir.

12 - NANE: Kurutulmuş nane çay gibi demlenir. Süzülerek mide sancuları için kullanılır.

13 - NİŞE: Nişasta suya karıştırılıp kaynatılır. Biraz şeker de ilave edilerek sıcak sıcak hastaya içirilir. Korkuya ve soğuk algınlıklarına özellikle öksürüğe iyi geldiği kabul edilir.

14 - SAMSAH: Sarımsak havanda dövüldükten sonra bir tülbentin ucuna düğümlenir. Korkan kişinin dilinin altına konur. Hasta tahammül edinceye kadar orada bırakılır. aç karnına olmak şartıyla üç sabah tatbik edilir. Daha evvel belirttiğimiz gibi korku için kullanılır.

15 - KETENTOHUMU: Ketentohumu iyice dövüldükten sonra su ile lapa-lapaşınca kadar kaynatılır. Soğutulup çıbanlara bağlanır. Çıbanları olgunlaştırmak için kullanılır.

16 - LOKKİM: Bildiğimiz lokum çiğnenerek çıbanların üzerine bağlanır. Bu da çıbanın olgunlaşmasını sağlar. Olgunlaşan çıbanlar ise daha önce adı

geçen fıstık sakkızı ve balmumu ile patlatılır.

17 - PENZEHER: Hicaz'dan getirilmiş iki taş parçasıdır. Bir kap su içerisinde bu taşlar birbirine sürüldükten sonra su, korkan insana içirilir.

18 - ÇAY: Herkesçe bilinen çay normal olarak demlenir. Suyu ince bir tülbentle iki defa süzülerek göze damlatılır. Gözü beslediği ve göz ağrılarını teskin ettiği söylenir.

19 - ÇAY - KAHVE, LEYMUN DUZI: Adı geçen maddeler karıştırılır. Havanda iyice dövülür. Bu karışım iki üç kahve kaşığı konarak üzerine su içilir. İshale iyi geldiği bilinmektedir.

20 - KARA SAKKIZ: Colahçı sakızı tabir edilen ot demirci örsünde dövülerek birbirine yedirilir. Bir beze yayılarak (Haşılı tabir edilen kullanılmamış bezler tercih edilir) çıkık ve kırıkların üzerine sıkıca sarılır. Kemikleri kaynaştırıcı ve perkiştirici özelliği vardır. Göğüs berkmelerinde de kullanılır. Ayrıca yatağını islatan çocukların bellerine de tatbik edilebilir.

21 - YIMIRTA SARISI: Sabun rendesi ve yumurta akı ile yapılır. Ortaya çıkan karışım bir beze yayılarak kırıkların üzerine sıkıca bağlanır. Kırıkda ilk yardım tedavisi niteliğindedir.

22 - ÇİN-İ REVANDİ DUSSIZ LEBLEBİ - POLAT ŞEKERİ: Aktariye terminolojisinde Çin-i Revandı denilen madde tuzsuz leblebi ve polat şekeri ile karıştırılır. Bir havanda iyice dövülerek elenir. Ağızdan bir kahve kaşığı alınır. Kan bozukluklarına, dolaşım aksaklıklarına, kaşınmalara iyi geldiği iddia edilir.

23 - FINDIĞI KİRİŞAN - ASİT BORİK: Karıştırılarak merhem haline getirilir. Parmak aralarına sürüldüğünde Şanlıurfa'da "hılt" tabir edilen mantar hastalığına iyi gelir. Ayrıca cilde sürüldüğünde cilt çatlamalarını önleyici etkisi vardır.

24 - SEDEF: Sedef ağacının yaprakları alınarak suda uzun müddet kaynatılır. Suyunun sedef tabir edilen hastalığa iyi geldiği söylenir.

25 - ÜZERLİK OTI: Yüzerlik otu çeşitli ameliyelerle kabuğundan ayrılır. Tohumları tavada kavrulur. Dövülerek elenir. Bir kahve kaşığı yüzerlik otu suyla alındığında (Hemoroid) basura iyi gelir.

26 - DIŞ MACUNI: Memeli hemoroid hastalığında hastalık yeni baş gösterdiğinde dış macunu sürülürse sancıyı alır.

27 - NAR KABIĞI: Nar kabuğu kaynatılarak suyu alınır. Soğutularak ishal olan kişiye verilir.

28 - SAMSAH: Saçkıran hastalığı için kullanılır. Saçın döküldüğü yer kesici bir aletle çizilir. Üzerine Sarımsak sürülür.

29 - YIMIRTA-UN-ZET: Yumurta akı, un ve zeytinyağı karıştırılır. Ortaya çıkan karışım deşilmek istenen yaranın üzerine bağlanır.

30 - BEHTENİZ LAPPASI: Maydanoz suda uzun müddet kaynatılarak lapa haline getirilir. Bu lapa karın boşluğunun alt kısmına bağlanır. Böbrek ve mesane hastalıklarına iyi gelir.

31 - ÜZERLİK OTI : Üzerlik otu nazara geldiğine inanılan kişilerin başından çevrilerek ateşe atılır. Ateşte patlarken ne kadar sesli patlarsa o kişi veya kişilerin o derece nazara geldiğine inanılır. Üzerlik otu başta çevrilirken tüm Şanlıurfalılarca şu tekerleme söylenir:

Üzerlik

Başında yeşil terlik

Üzerliksen havasan

Her bi derde devasan

Muhammed Mustafa'yı seversey

Keziy beliy savasan

O yanı kış bı yanı kış

Her kim..... e göz etmişse

Gözine çahıla şiş

32 - ŞEKER: Sihire uğradığına inanılan kişinin başında bir küp şeker çevrilir daha sonra şeker ateşe atılır. Şekerin ateşte aldığı şekle bakılarak sihri yapanın eşkali belirlenmeye çalışılır.

33 - KURŞUN TÖKMAH: Sihire uğradığı veya nazara geldiğine inanılan kişilere şu işlem yapılır: Bir eleğin içine bir parça kuru ekme, bir tutam tuz bir kuru soğan konur. Ateşte kurşun eritilir. Sihire veya nazara uğrayan kişi veya kişilerin üzerine getirilen bir tas suya eritilen kurşun dökülür. Kurşunun aldığı şekil, sihri yapanın veya nazar edenin şekli olduğu kabul edilir.

34 - KAYARPIZI: Kaya yarpuzu da diyebileceğimiz bu ot dağlarda, çorak yerlerde yetişir. Toplanarak evlerde kurutulur. Kaynatılarak suyu süzülür. Suyunun bir çok hastalığa iyi geldiği söylenir. Bu hastalıkların bazıları: Karın ağrıları, mide sancı ve krampları, soğuk algınlıklarıdır.

35 - DARI PÜSKÜLÜ: Mısır çoçanlarının içinde bulunan saçaklar alınarak kaynatılır. Kaynatılan mısır saçakları karın boşluğunun altına bağlanarak idrar söktürmekte kullanılır.

36 - FRENK SUYI: (Salça) Arı sokmalarında kullanılır. Arının soktuğu yerin üzerine sürülür.

37 - KULAH PİSİ: Yine arı sokmaları için kullanılır. Bilhassa ilk yardım için hiçbir ilaç veya malzemenin bulunmadığı zamanlarda arının soktuğu yere kuktan alınan pislik sürülür.

38 - KEYİŞ SIYRIĞI: Meşin kemerlerin tüylü kısmı bir çakıyla kazınarak

alınan sıyrık küçük yara kanamalarında kullanılır.

39 - ĞR: Ğr tütün ufağı demektir. O da yaralardaki kanamaları durdurmak için kullanılır.

40 - DUZLI SU: Bir bardak suya normalin üstünde tuz atılarak eritilir. Bu su sıcaklardan ileri gelen burun kanamalarını, yanıkları tedavi için kullanılır.

41 - KABAH ÇEKİRDEĞİ: Kabak çekirdeğinin kırılarak içi alınır. Tuzsuz olarak yenildiği takdirde bağırsak parazitlerini düşülmeye yarar.

42 - BİYANBALI: Meyan kökünün şerbetidir. Açkarnına içildiği zaman böbrekleri çalıştırır.

43 - NİŞE: Nişasta kuru olarak ağızdan alındığında ishali keserek peklik sağlar.

44 - SÜD-ZET: Bir bardak sütün üzerine bir parmak kadar zeytinyağı dökülerek aç karnına içilirse böbrek iltihaplarına iyi gelir.

45 - SÜDLEGEN: Bu da bir çeşit ottur. Kesildiğinde sütü çıkar. Bu süt vücutta meydana gelen siğillerin düşmesinden sonra yaranın kapatılması için kullanılır.

46 - İPEK: Vücutta meydana gelen siğillere bağlanarak, siğillerin düşmesini sağlar.

47 - DUZ OHUMAH: Sigillerin üzerine tuz okunur, toprağa atılır, o toprakta tuz eriyince siğillerin de eridiği kabul edilir.

48 - SABİT KALEM: Kabakulak olan çocukların kulak bezlerinin üzerine sabit kalemle herhangi bir dua yazılır. Sabit kalemde bulunan bir maddenin bu hastalığa iyi geldiği söylenir.

49 - MELHEP: Kokulu bir baharat.

50 - KÜNNİK: Soğuk algınlıklarında yakılarak isı kullanılır.

51 - CİRTATAN: İğrenç kokulu bir yabani ottur. Hepatite (Sarılık) hastalığında hastanın burnu ucunda tutularak kırılır. Bu iğrenç koku genize kadar ulaşır. Kesin etkisini müşahade edenler vardır.

52 - NANIHA: Bir cins ottur. Kaynatılarak suyu içilir. Emzikli kadınların sütünü arttırmak için kullanılır.

53 - ŞEB: Şap lohusa kadınların vücutlarına sürülür. Onların üşümelerini önler.

54 - TOPALAH: Misket büyüklüğünde ve küçük bir ceviz görünümündedir. Dövülerek elenir. Süt ve su içinde ezilerek sancılanan çocuklara verilir.

55 - KARAHEVUÇ: Çörekotu da denilen bu madde kaynatılarak ağır içimli bir çay elde edilir. Bu çay kalp yetmezliğine ve çarpıntıları için kullanılır.

56 - BAL: Yanıklar üzerine sürülürse iyi netice alınır.

57 - NERGİS SOĞANI-UN: Nergis soğanı dövülerek macun haline getirilir. Unla karıştırılır. Şanlıurfa'da "Gözelliğ" tabir edilen Halep çıbanı üzerine sürülür. 1950 yıllarında Şanlıurfa'da salgın hale gelen bu çıban hep bu merhemle tedavi edilmiştir. Uzun bir tedavi süresi vardır.

58 - NE'NE-LEYMUN KABIĞI-FİSTİH KABIĞI: Kurutulmuş nane, limon kabuğu ve fıstığın kurutulmuş kırmızı kabuğu çay gibi demlenerek içilir. Mide ağrılarına iyi gelir.

59 - YÜRGÜT OTI: Kuru olarak dövülür elenir. Kuru olarak ağızdan alınır. Karaciğer bozukluklarında kullanılır.

60 - NİŞADIR: Nişadır taşı suda ısıtılarak vücuda sürülür. Allerjilere iyi gelir.

61-DAĞ: Vücutta beneklenmeler meydana getiren ve Şanlıurfa'da "Demregi" tabir edilen allerji için "dağlama" işlemi yapılır. Kolun pazu kısmına ateşte kor haline getirilmiş iğne veya şişe dağlama yapılır. Kesin etkisi olduğu söylenir. Benekleme yapan allerji için kullanılır. Yedi arpa tanesi için ayrı ayrı ayet okunur. (Bu ayet arşivlerimizde saklıdır) Bu işlem çarşamba ve cumartesi günleri yapılır, okunan arpalar tavada kavularak yere gömülür.

62- HAM İP: Ham pamuk ipliğidir. Şanlıurfada "Dabbaz" denilen allerji için kullanılır. Bileğe bağlanır üç veya yedi düğüm yapılır. Yapılan tıbbi araştırmalarda işlenmemiş pamukta yer alan bir tıbbi maddenin allerjii kestiği tesbit edilmiştir.

63 - POLAT ŞEKERİ-SÜMBÜLÜ HİNDİ TENE MEZEKİ-TURYAK (Altınbaş)-LAHURİ ÇİVİT KARAHEVUÇ (Çörek otı)-ÖLBeyİ SALIP: Bu maddeler tedarik edilir. Bunlar karıştırılarak macun haline getirilir ve bu macun ağızdan alınır.

Korkuya ve takatsizliğe iyi geldiği kullananlar tarafından söylenmektedir.

64 - ZET-KİREÇ KAYMAĞI: Kireç suda eritilerek bir müddet bekletilir suyun yüzünde meydana gelen kaymak alınır zeytinyağı ile karıştırılarak yanıkların üzerine sürülür.

65 - SÜMAK SAKKIZI: Sumak fidanının sakızı alınır bir bez üzerine yayılarak yaranın üzerine sürülür.

Çeşitli hastalıklara ilaç olarak kullanılması yanında çeşitli hastalıkların tedavi şekilleri yönünde de Şanlıurfa halk hekimliği ilginç özellikler gösterir. Bugün için şehir hayatında bu gibi tedavi şekilleri uygulanmamasına karşılık kırsal bölgelerde bu gibi tedavi şekillerinin doktorlarınkinden daha etkili olduğuna inanılır.

1 - Yılan ve akrep sokmalarına karşı:

Bir yılan tutulur, karnı yarılır, akciğerleri alınır. Akciğerin üzerindeki marora (öd kesesi) çıkarılır. Siyah üzümle karıştırılır. Macun şeklini alıncaya kadar ovulur. Bu ilaçtan zehirlenen kişiye iki gram yutturulursa şifa bulunmuş.

2 - Arı sokmasına karşı (Eşşek arısı):

Sütlügen denen otun sütü alınır arının sokmuş olduğu yerin üzerine sürülür. Üzeri iğne ile kanayınca kadar delinir. Zehirlenen kişinin şifa bulacağı söylenir.

3 - Yürek ağrısı için:

(Kalp) Cadi diye bir ot vardır. Bu ot toplanır, kurutulur her sabah aç karnına on defa tekrarlanırsa yürek ağrısına şifa bulacağı söylenir.

4 - Cidri için (Çiçek hastalığı):

Dağlarda cidri denen bir ot vardır. Bu otun çiçekleri toplanır, hasta çocuğun kolu üzerine konur iğne ile dövülür. Çiçeğin suyu ile kan birbirine karışınca dövme terkedilir. Bu iş 8 - 10 gün tekrarlanırsa çiçek hastalığının şifa bulacağını söylerler.

5 - Hasba (Kızamık hastalığı):

Mercimeğin kepeği ile koyun kuyruğu yakılır. Hasta çocuğa koklatılırsa hastanın şifa bulacağı söylenir.

6 - Sütün çocuğa dokunması:

Dağdan Cadi otu, Dağnanesi, Zahter ve Yılan çiçeği toplanır. Bir kaptaki su buharına tutulur ve aynı su ile yıkanılır. Çocuk terlese süt dokunmasını atlatır. Terlemezsé aynı ilaç tekrar yapılmış.

7 - Darp (Vurma-çarpma ve ezilme):

Menengüç denen ağacın sakızı toplanır, taze banyo sabunu ve toprak altından da üdelhavacan, cayfa-sabra çıkarılır bu otlar ve sakız dövülür, Macun şeklini alınca hastanın darp yerine sürülürse 2 - 3 günde şifa bulunmuş.

8 - Çıban:

Katran yedi defa su ile yıkanır, Yumurtanın sarısı ile karıştırılır, macun şeklini alınca çıbanın üzerine sürülürse 2 - 3 günde çıbanı deler ve şifa buldurmuş.

9 - Müşteviye çıbanı (Kalça çıbanı):

Koyun ve öküzlerden tutulan kene hayvanı şekersabra maddeleri karıştırılır macun şeklini alınca çıbanın üzerine sürülürse iyi edermiş.

10 - Sügü için (Derman):

Habbetelülü isminde bir ot vardır. Bu otun tohumları toplanır. Vücudun muhtelif yerlerinden çıkan derman sayılır. Bu dermanın sayısınca tellü aç karnına üç sabah içilirse hasta şifa bulunmuş.

11 - Sara :

Hastanın sağ kolu bağlanır. En çok şişen damarı bıçakla delinir. Ve siyah kan çıkarsa sara nöbeti geçermiş. Bununla geçmezse üzerlik tohumları

toplanır, ezilir su ile içilirse sara hastalığı şifa bulurmuş.

12 - Yel:

Kenger denilen dikenli bir bitki vardır. Bu bitkinin tohumları toplanır. Ateşte yakılır. Yel giren yerin yüzüne bu yanık tohumlar konur iğne ile delinir kan çikanca işe son verilir. Bu yel giren yere acil şifa verirmiştir.

13 - Dabın:

Makar denilen ve yer altından çıkarılan kırmızı renkte bir toprak vardır. Bu topraktan çay bardağına bir miktar konur, üzerine su ilave edilir. İçirilir kabız olanlara şifa verirmiştir.

14 - Diş ağrısı:

Benç denen bir bitki vardır. Bu bitkinin tohumları dövülür, balmumu ile karıştırılır. Macun yapılır. Macun kızgın demir üzerine konur. Bu demir bir su kovanının üzerine yerleştirilir. Bir huni alınır huninin geniş tarafı ilacın üzerine ince tarafı dişi ağrıyanın ağızına verilir ilacı bir hayvan derisi alır, dişi ağrıyanın kafasına bu postla vurarak; "Bak...Bak...Bak... Kurtlar suya düştü ..." diye feryat eder. Dişi ağrıyan bu şekilde acil şifa bulurmuş.

15 - Kafa yarığına karşı:

Koyundan bir parça yün alınır bu yünün beyaz köpüğü çıkana kadar yıkanır. Yünden çıkan bu beyaz köpük kafası yarılan kişinin yarasına sürülür. Üzerine soğan, tuz ve sabun macun yapılarak konur. Üzeri ak bir bezle sarılırsa kafası şifa bulurmuş.

L. ŞANLIURFA'DA DERLENEN MAHALLİ ÇOCUK OYUNLARI

Şanlıurfa'dan çocuk oyunları değişik özellikler arz eder. Diğer yörelerde oynanan çocuk oyunları ile benzerlik görülebilirse de daha çok kendi yöremizin sosyal ve ekonomik izlenimi görülür.

Mesela Kolcu-Kaçakçı oyunu bunun en bariz örneğidir. Yöremizin Suriye sınırına yakın olması ve geçim kaynaklarının kısıtlı olması, çeşitli kaçakçılık olaylarına sebebiyet vermektedir.

Bizdeki kaçakçılık ekseriya eski giyim eşyası türündendir. Eskiden motorlu araçlar da olmadığından bu tür kaçakçılıklar hayvan veya insan sırtında yapılırdı ve şehre girişte de bilhassa gece vakitleri seçilirdi.

Tabi kolcular da buna müsaade etmezler ve mahalle aralarında çatışmalar olurdu. İşte Kolcu-Kaçakçı oyunu yörede yapılan kaçakçılık olayını konu alan ve kolcularla kaçakçıların çatışmalarının sahnelendiği bir çocuk oyunudur.

Bunun yanında yine Şanlıurfa'da çocukların bilhassa yağmurlu günlerde oynadıkları "Çömçe Gelin" oyunu Şanlıurfa'nın dışında bir çok yörelerde de biraz değişik şekliyle oynandığı görülmektedir.

Şanlıurfa'da bu araştırmada yer almayan birçok çocuk oyunları da oynanmaktadır, ama biz seçerken bilhassa Şanlıurfa'ya has özellik ve karakterleri arz eden oyunları seçmeye gayret ettik. Malum olduğu üzere okullarda çocuklara birçok oyun öğretilmektedir, bizim konumuz dışı olduğu için bunları almadık.

Şanlıurfa'da oynanan çocuk oyunları, çocukların yaşlarına göre değişiklik arz eder. Mesela 0 - 5 yaş arasındaki çocuklarla 5 - 10 yaşları arasındaki ve daha büyük yaştakilerin oyunları değişiklik gösterir. Ekseriyetle erkek çocuklar kendi aralarında kız çocuklar da kendi aralarında oynarlar.

Yöremizde oynanan çocuk oyunları birçok defalar kaleme alınmış olmasına rağmen biraraya toplanmamıştır. Bu konuda değerli folklorcu Mithat Atakurt, Mehmet Çini, Osman Güzelgöz'ün çalışmaları olmuştur. Bu çalışmaların ışığı altında ve bu konuda canlı folklor arşivi sayılabilecek kadar keskin bir zekâyâ sahip Mahmut Güzelgöz'den (Tenekeci Mahmut) de çok yararlanarak ve bazı oyunları da gözlem yoluyla belirleyerek Şanlıurfa'da oynanan çocuk oyunlarını tesbit ettik. Oyunlarımızı herhangi bir sıraya tabi tutmadık, anlatırken de yörenin özelliklerini belirten ve yörede kullanılan kelimelere bilhassa dikkat ettik. Biz Bulduklarımızı gördüklerimizi yazdık, muhakkak ki yazdığımız oyunlardan çok daha fazlası vardır, fakat zaman içinde birçok oyun çeşitli nedenlerle kaybolup yok olmuştur.

1) DELEME ÇALMAK

Şanlıurfa'da deleme çalmak olarak bilinen çocuk oyunu diğer yörelerde de topaç çevirme adıyla oynanır fakat Şanlıurfa'da oynanan oyunla diğer yörede

oynanan oyun arasında büyük farklılıklar vardır.

Yöremizde deleme çalmak oyunu 5 - 12 yaşları arasındaki çocuklar tarafından oynanır. Baharda kıra gidildiğinde daha büyük yaştaki çocukların bu oyunu oynadıkları görülür. Hatta kırdan bazen yaşlı sayılabilecek kişiler bile bu oyunu oynarlar.

Deleme çalma büyük beceri ve maharet isteyen bir oyundur. Bu oyunu oynayacak olanlar önce bir deleme (1) ve çalmaya yarayan ip temin etmek zorundaadır. Kavak, dişbudak, dut ve ceviz ağaçlarından yapılanları vardır, ama en kıymetlisi ceviz ağacından olmalıdır. Deleme Nacar pazarından² ip ise attar pazarından³ temin edilir. Bu oyunda kullanılan ip başka bir işte kullanılırsa yine o ipe deleme ipi denir.

Deleme oyunu çok heyecanlı ve zevklidir. Bu oyunda hareketlilik ve kıvraklık büyük rol oynar. Deleme oyunu birkaç pozisyonun bir araya gelmesi ile olur. Bu pozisyonlar pas kaldırma, atıp çekme yapma, ahıtma yapma ve hurp vurmadır.

A- Atıp çekme: Delemeye ip iyice sarılıp yere paralel olarak delemenin hızla fırlatılması ve ipten aldığı hareketle delemenin bir daha oyuncunun eline dönmemesidir. Bu zor bir harekettir. Her deleme çalan atıp çekmeyi yapamaz. Atıp çekmenin bir özelliği de delemeyi fırlatan kişinin eline tekrar gelmesidir.

B- Ahıtma: Avuç içinde dönen delemenin iple yere kadar çalınır vaziyette atılıp tekrar avuç içine alınmasıdır. Bu harekette çok zor olan ve deleme çalmasını çok iyi bilen çocuklar atıp çekme ve ahıtmayı arka arkaya yapar ve diğer çocuklara oyunu ne kadar iyi bildiğini gösterirler.

C- Hurp Vurma: Yerdeki delemeye başka bir oyuncu tarafından delemenin çalınır şekilde vurulmasıdır. Çivinin değdiği yere "Hurp işledi" denir.

Deleme oyununun esası hurp oyununa dayanır bu oyunu oynayacak oyuncular toplanır. Ebeyi belirlemek üzere yerden pas kaldırmaya başlanır. Pası yerden kaldıramayan ebe olur (Pas kaldırmak: Yerde çalınan delemeyi iple yerden eline almak.) Ebe olunan kişinin delemesi yere çizilen küçük dairenin içine yerleştirilir. oyuncular daha önce yerdən kaç pas kaldıracaklarını tesbit ederler ve herkes sırayla delemeye ip sararak yerde daire içindeki delemeye hızla vurmaya çalışırlar. İsbet ettirenin pas kaldırması gerekmez. Vuramayanın daha önce belirlenen sayıda pas kaldırması gerekir. Kaldıramayan ebe olur ve delemesini yere yatırır.

Küçük delemeler ip sarılmadan elle çalınabilir buna çirtikle⁴ çalma denir. Bu ekseriya ev içinde çalınır.

2) MİNİ MİNİ HAVUZ

Bu oyun küçük yaştaki çocukları güldürmek ve eğlendirmek için oynanır. Oyunu oynayacak kişi şahadet parmağını ağzına alıp çıkardıktan sonra

çocuğun avucuna, parmağının ucuyla daire çizerek aşağıdaki tekerlemeyi söylemeye başlar, tekerlemenin her mısrasında çocuğun bir parmağını içeriye doğru bükür,

Oooooo oooooo

Mini mini havuz

Bıriya bi kuş kondu

Bı tuttu (Başparmak tutulur)

Bı kesti (İşaret parmak tutulur)

Bı bişirdi (Orta parmağı tutulur)

Bı yidi (Yüzük parmağı tutulur)

Bı hocadan geldi (Serçe parmağı tutulur) dedi:

Hanı biye, hanı biye diyerek çocuğun boynu gıdıklanır ve böylece çocuk gülmeye başlar. Şanlıurfa'da genellikle ağlayan çocuklara bu oyun oynanarak susturulmaya çalışılır. Bu oyuna alışan çocuklar devamlı oynamak isterler

3) KALA KALA

Bu oyun çocuğu eğlendirmek ve oyalamak için oynanır. Anne, baba veya başka bir büyük yere sırtüstü yatar ve ayaklarını çocuğun koltuk altına koyarak ellerinden tutar "kala kala" diyerek çocuğu havaya kaldırıp indirir. Çocuk bu hareketler karşısında heyecanlanıp gülmeye başlar. Ağlıyorsa ağlaması kesilir. Bu oyuna alışan çocuklar havaya kaldırdıklarında çeşitli el kol hareketleri yaparak sevinçlerini belli ederler.

4) EL EL ÜSTÜNDE

Bu oyunu oynayacak çocuklardan en büyüğü taş tutarak elini arkaya saklar ve taşın hangi avucunda olduğunu sorarak bir ebe seçer. Ebe eğilerek yere yatar diğerleri ellerini yumruk (yımırık) ederek üst üste koyarlar ve hep bir ağızdan:

El el üstünde

El kemerin üstünde

Kimin eli en üstte?

Diyerek ebeden hangi oyuncunun elinin en üstte olduğu sorulur. Ebe de birinin adını söyler eğer söylediği kişinin eli en üstteyse o diğerinin yerine ebe olur, ve oyun bu şekilde devam eder.

1 Deleme: Tahtanın tornaya bağlanması suretiyle yapılan, konuk ve üstten alta doğru daralan, özel çivi çakılan oyun aleti

2 Nacar pazarı: Şanlıurfa'da ağaç işlerinin yapıldığı çarşı.

3 Attar pazarı: Şanlıurfa'da bilhassa attariye malzemelerinin satıldığı dükkünlüğün bulunduğu yer.

4 Çirtik: Parmak uçları arası.

5) GELDİ GÜLDÜ

Ağlayan çocukları eğlendirmek için oynanır. İşaret parmağı ve orta parmakların ucu yerde çocuğa doğru yürütülerek "Geldi Güldü, Geldi güldü, gıdı gıdı" diyerek çocuk eğlendirilmeye çalışılır. Bazı çocuklar bu oyunu çok severler ve kendileri de yapmaya çalışırlar.

6) ÇELİK ÇUBUK

Şanlıurfa'da daha çok kırdan oynanan bir oyundur. Genellikle 5 - 12 yaşlarındaki çocuklar tarafından oynanır. Oyuna bazen büyüklerin de katıldığı olur.

Bu oyunda iki ucu yontulmuş kısa bir tahta ile 50 - 60 cm uzunluğunda bir sopa kullanılır. Bunlar kıra gitmeden bir gün önce hazırlanır.

Oyun oynayacak olanlar iki gruba ayrılırlar. Bir tarafın oyuncusu eksik olursa bir kişi iki kişi yerine oynar ve bu kişiye "Eşi karında" denir.

Her iki taraftan birer kişi seçilir ve bu seçilen kişiler yere konan çeliğe çubukla üç defa vurur ve havaya sıçrayan çeliğe var kuvvetiyle vurur, çeliğin gittiği yere bir işaret konur diğer gruptan seçilen kişide aynı işi yapar hangi oyuncu çeliği daha fazla uzağa atabilmişse o taraf oyuna başlar.

Oyun başlarken yere küçük bir çukur açılır veya iki taş çeliğin boyu kadar olacak şekilde aralıklı yan yana konur. Diğer taraf oyuncuları karşı tarafa (Nahıra) geçer. Böylece oyun başlamış olur.

Oyuncu elindeki çubukla çukurun üzerine yerleştirdiği çeliği karşı taraf oyuncularına doğru hızla atar. Eğer karşı taraf oyuncuları atılan çeliği havada yakalarsa hem sayı kazanırlar hem de atan oyuncu ölmüştür. Eğer havada yakalayamazsa karşı taraf oyuncuları çeliği düştüğü yerden alır ve çeliğin atıldığı yerde duran çubuğa doğru nişan alarak atar, eğer sopayı vurabilirse oyuncu ölmüş olur. (Ölmüş olmak: Oyun hakkının bitmesi) sıra diğerine geçer. Vuramadiysa çeliği atan oyuncu eline sopayı alarak yerdeki çeliğe üç defa sopayla çeliğe vurmaya çalışır. Çeliğin gittiği yere kadar olan mesafeye gözün kestiği adım verilir. (Üç adımda gel, beş adımda gel...gibi) rakip takımın adımını büyük atabilen ve kendine güvenen bir oyuncu çeliğin atıldığı yerden itibaren uzun adımlarla atlamaya başlar. Verilen adımda çeliğin yanına gelebilirse o oyuncu ölmüş olur. Verilen mesafeye atlayacak oyuncu bulunmazsa "Seni olsun" denir. Böylece diğer taraf o kadar sayı alır. Oyunun başında kararlaştırılan sayıyı hangi taraf önce alırsa o taraf oyunu kazanmış olur.

Oyuna başlayan tarafın oyuncularının tamamı ölürse bu defa diğer taraf oyuna başlar.

Bu oyunda ölen arkadaşını diriltilebilmek için önceden kararlaştırılan sayıyı hiç vurulmadan arka arkaya alması gerekir.

7) KASA KASA

Bu oyunu oynayacak çocuklar aralarında bir ebe seçerler veya aralarından en büyüğü ebe olur. Ebe eline bir kayış yahut palaska olarak herhangi bir hayvanın tarifini yapar;

Kasa kasa va kasa

Ayakları var va kasa

Kuyruğu var va kasa

Nikkili var va kasa

Tarifi yaptıktan sora elindeki kayışı karşısında dizilen kişilere tek tek vererek tarif ettiği hayvanın ismini sorar, oyunculardan herhangi biri bilirse kayış ona verilir, diğer çocuklar kaçışmaya başlarlar. Kayış elinde olan oyuncu da onları kovalar ve kayışla vurmaya çalışır. Oyunun ebesi bu ara "buğda buğda" derse elindeki kayış olan oyuncu diğer oyuncuları vuramaz. Ancak ebe "Arpa çarpa" dediğinde vurabilir

Bu oyunda ebenin rolü büyüktür. Elinde kayış olan oyuncu diğer oyunculardan birini yakalayıp tam vuracağı sırada ebe ""buğda buğda" yahut diğer oyuncular elinde kayış olan oyuncuya yaklaştıklarında "arpa çarpa" diyerek oyunu hareketlendirir.

8) İNNE MİNNE KIRAZI

Bu bir oyundan çok diğer oyunların ebesini seçmek için başvuru olan bir tekerlemedir.

Çocuklar yan yana dizilir, içlerinden biri elini ağzına götürerek "Oooo....oooo"der ve daha sonra elini tek tek oyunculara vurarak aşağıdaki tekerlemeyi söyler. Son kelimeyi söylerken elini kime vurmuşsa o kişi ebe olur. Tekerleme şöyledir.

İnne minne kirazi

Şemşit kuttik bi tazi

İt ossırdı bit ossırdı

Yuvarlandı yere düştü

Tam tas dümbelek fıss..

9) EBE SAKLAMA (Sobi)

Bu oyun daha çok girintisi çıkıntısı çok olan ara sokaklarda oynanır. Oynayacak çocuklar aralarından bir ebe seçerler, ebe yüzünü duvara döner ve önceden kararlaştırılan sayıya kadar saymaya başlar. Ebe sayıyı sayarken diğer oyuncular çevredeki yerlerde saklanırlar. Kimi evlerin damına çıkar, kimi boş bidonlara girer, kimisi köşeye sıkışarak saklanır. Oyunda saklanma işi çok önemlidir. Çocuklar bu nedenle akla hayale gelmedik yere saklanırlar. Ebe sayı saymayı bitirince;

- Saklandız mı, diye sorar. Ses çıkmayınca da;

- Ardımdaki ögümdeki, sağımdaki, solumdaki sobi diyerek yüzünü döner.

Saklanan oyuncularını aramaya koyulur. Birisinin saklandığı yeri bulunca veya saklanan bir oyuncuyu görünce hemen ondan önce "Gözünü yumduğu yere" gelir ve elini o yere vurarak "Sobi" der... Böylece o oyuncu ölmüş sayılır. Ebe daha sonra diğer oyuncularını aramaya devam eder. Bu arada diğer oyuncular ebeyle görünmeden saklandıkları yerden çıkarak "ebenin gözünü yumduğu" yere gelip ellerini vurmaya çalışır. Bunu başaranlar kurtulur. Ebenin görüp "sobilediği" oyuncu yeni ebe olur ve oyun bu şekilde devam eder.

Sobilenen oyuncu sayısı birden fazla olursa bu kişiler kimsenin işitmeyeceği şekilde, kendi aralarında, kendi kendilerine birer isim koyarlar. Ebeden bu isimleri sayarak isimlerden birini seçmesini isterler, ismi söylenen oyuncu ebe olur.

10) YASTIK TAKLASI

Oyunu oynayacak çocuklardan ikisi yüzleri birbirlerine ters gelecek şekilde paralel olarak eğilirler. Diğer oyuncular sıra ile bunların üzerlerinden atlamaya çalışırlar. Atlayıp yere düşen çocuk diğerinin yerine eğilir.

"Yastık taklası" oyunu bilhassa kırdı zevkle oynanan oyunlardandır.

11) KÖŞE KAPMACA

Köşeli olan odalarda yahut kare, dikdörtgen şeklindeki yerlerde oynanır. Oyunculardan biri ebe olur, diğer oyunculardan her biri bir köşeyi tutar. Oyuncular ebeyle çaktırmadan birbirleriyle köşelerini değiştirmeye çalışırlar. Bu arada ortada oyunu dikkatle izleyen ebe, yer değiştiren oyunculardan birinin köşesini kapmak için uğraşır. Yerini ebeyle kaptıran oyuncu oyunun yeni ebesi olur ve ortaya geçer.

12) DUVARDAN DUVARA

Köşe kapmacanın bir değişik türüdür. Bu oyunda oyuncular birbirine yakın iki duvar arasında birinden bir diğerine geçerek oynar. Ebe, bir duvardan diğerine geçmeye çalışan oyuncuya bu esnada elini vurabilirse vurulan oyuncu ebe olur. Bu oyunun oynanacağı duvar sahası da önceden belirlenir. Bu sahayı geçen oyuncu da ebe olur

13. KOZA KIRIK

Oyunculardan bir tanesi eline bir taş parçası veya benzeri bir şey saklar. Bu taşı bulan Ebelikten kurtulmuş olur. En sonunda taşı bulamayan son oyuncu Ebe olur. Bu oyun genişçe bir alanda istenildiği kadar oyuncu ile oynanır

Adına "KOZA" denilen düz, hafif sivri ve normal irilikteki taş iyi bir yere dikilir. Dikilen bu "Koza"dan 5-6 metre uzağa uzun bir çizgi çizilir. Her oyuncu

önceden seçmiş olduğu ATIŞ DAŞI'ni kozanın yanında durarak 5-6 metre uzaklıktaki çizgiye doğru düzgün bir biçimde fırlatır. Çizgiye yakınlık durumuna göre oyuncular başlama sırası alırlar. Ebe olan oyuncu kozanın yanında bekler. Diğer oyuncular sırasıyla bir ayaklarını çizgiye koyarak atış taşlarını kozaya doğru fırlatırlar. Kozayı yıkan oyuncu gidip tekrar taşını alır ve oyuna devam etme hakkına sahip olur. Yaptığı atışta kozayı vuramıyan (Fırt eden) oyuncununun atış taşı olduğu yerde kalır. Taşı yerden alan oyuncu Ebeye görünmeden koşup ayağını kendi taşına basabilirse taşını alıp oyuna devam eder. Ayağını taşa basmadan Ebe tarafından görülüp Ebe de elini taşın sahibine vurursa vurulan oyuncu Ebe olur. Koza kırık olduğu zaman Ebe kimseyi kovalayıp eliyle kimseyi vurmaz.

Ancak kozayı yerine diktikten sonra diğer oyuncuları kovalayabilir.

Oyun bu şekilde sürüp gider.

14. ÇİNDİR PİR (Çındır Fıs)

Bu oyunda yuvarlak ve normal genişlikteki bir alan seçilir, çocuklar bu alana toplanırlar. Bu oyunu ikişer kişi oynar. Oyuncular belli bir noktada elele tutuşurlar ve oyun için hazır duruma geldikten ve diğer oyuncular meydanı boşalttıktan sonra Ebe ve oyuncular "çındır pır veya çındır fıs" derler ve herbiri karşı yönlere doğru koşmaya başlarlar. Oyuna ilk başlanılan noktaya ilk gelen oyuncu çındır pır oyununu kazanmış olur.

Bu oyunda esas amaç çocuklara yarışma heyecanı vermek ve onların bazı yeteneklerini geliştirmektir.

Çındır pır oyununu orta yaşlardaki çocuklar da bazen oynar, hatta gençler ve büyüklerin de oynadığı görülür.

15. TOLAKA

Tolaka oyununu çocuklardan ziyade orta yaştaki çocuklar ve gençler oynar bu oyun sokak aralarında, kırdı, evde sıra gecelerinde arkadaşların bir araya gelmesiyle oynanan bir oyundur.

Tokala oyununda 5-6 kişiden az olmamak üzere oyuncu sayısının fazlalığının önemi yoktur. Oyuncu sayısının fazlalığı oyunu daha da neşeli hale getirir. Bu oyun için iki şey gereklidir.

Avuç içine sığacak kadar büyüklükte para, yüzük vb. (saklamak için) bir şey ve oyunda ceza alan oyuncunun eline vurmaya üzere bükülmüş boyun bağı (Atkı) havlu, kemer veya kayış gibi şeylerden biri, bu iki şey temin edilince, her oyuncu belli bir yere oturur, iki elini birleştirerek ileri uzatır. Oyuna başlamadan seçilen Ebe, avuç içinde saklanacak şeyi eline, ceza aletini de koltuğunun altına alarak ayağa kalkar. Her oyuncu iki elini tümsek şekle getirerek Ebe,yi bekler, Ebe her oyuncunun önünde durarak elini oyuncuların tümsek şeklindeki ellerinin içinden geçirir, elindeki saklanan eşyayı oyuncu-

ların ellerine bırakır gibi yaparak tüm oyuncularını dolaşır. Ebe bu işi bir kaç defa tekrarlar.

Ebe tüm oyuncularını bir kaç defa dolaştıktan sonra saklanacak olan eşyayı kimseye belli etmeden herhangi bir oyuncunun eline bırakır.

Ebe bu işi de bitirdikten sonra yine bir oyuncuya sakladığı eşyanın hangi oyuncuda olduğunu sorar.

Kendisine sorulan oyuncu eşyanın kimde olduğunu bilirse Ebe'nin eline ceza aleti ile bir tane vurup kendisi Ebe olur. Ebe de onun yerini alıp oyuna devam eder. Ebe'nin sorduğu oyuncu eşyanın kimde olduğunu bilmezse bu defa Ebe onun eline ceza olarak (Eşyanın saklı olduğu oyuncunun söylediği kadar) vurur, oyunada yine aynı Ebe devam eder.

Tokala oyununda bu ceza vuruşları iki kısma ayrılır.

Hafif ve yavaş vurulana yağsız, hızlı ve sert vurulanada yağlı vuruş adı verilir.

Ebe bazen parayı hiç bir oyuncunun avucuna koymayarak kendi cebine veya bir tarafa (Kimseye belli etmeden) bırakır. Bu da diğer oyuncuları şaşırtmak içindir.

16. KÖR EBE

Oyununda iki EBE seçilir. Bu oyun geniş ev hayat (avlu) larında geniş sokak aralarında mahallelerimizde bulunan boş alanlarda oynanır.

Seçilen iki Ebenin gözleri bağlıdır. Diğer oyuncular da bu iki Ebe'yi ortalarına alıp halka şeklinde dizilirler.

Gözleri bağlı olan iki Ebe oluşturulan dairenin içinde birbirlerini yakalamaya çalışırlar. Daire şeklinde dizilen diğer oyuncular gözleri bağlı olan iki Ebe'nin sırtlarına vurarak veya bazı sesler çıkararak onları şaşırtırlar.

Kör Ebe oyunu bu şekilde yada Ebelerden birinin diğerini yakalamasıyla veya herhangi bir Ebenin kendisini yanıltan bir oyuncuyu yakalamasına kadar devam eder.

Herhangi bir oyuncuyu veya gözünü bağlı Ebe'yi yakalayan Ebe'nin gözleri bağlanır.

Kör Ebe oyununun bazı değişik şekildeki türleri diğer yörelerde de vardır.

17. SAPAN HARBI

Sapan harbi oyunu çok eskiden beri oynanan mahalli bir oyundur. Bu oyun çok geniş alanlarda ya iki mahalle gençleri arasında ya da birbirine rakip iki grup arasında oynanır.

Bu oyunu oynamak için bir oyuncu daha önceden bu oyuna adını veren aleti yaptırır. Bu alet şöyle yapılır.

Keçi kılından yapılmış iplikle (Yüp) orta kısmı büyük ölçüde örülür. Taş koymak için genişçe örülen bu orta kısma KEF* adı verilir. KEF bir el ayası büyüklüğündedir. KEF'in her iki ucuna 75 cm uzunluğunda ve 1 cm çapında kalın ip (Kol) örülür. Ekseriyetle SAĞ KOL'un ucu delikli dikilir. SOL KOL'un ucuna da bir ipek püskül işlenir, bunun sebebidir sallanıp atıldığında ses çıkarması içindir.

Sapan döğüşüne başlamak için iki ekip karşılıklı hazırlanıp yerlerini alırlar. Döğüşü daha da hareketlendirmek için karşılıklı olarak orta yaşlı iki çocuk meydana salınır, bu iki çocuk LEŞ LEŞ diye bağırıp meydana okuma manasına gelen aşağıdaki sözleri bağırarak bir kaç defa söylerler:

MEHLEMİZDE İĞİT ÇOK

MEHLEYİZDE İĞİT YOK

Çocukların oyunu bu şekilde kızdırmısından sonra oyuncular önceden ördürüp içine taş yerleştirdikleri SAPAN'larını iyice sallayıp birbirlerine fırlatırlar. SAPAN'ların içindeki taşlar herhangi bir oyuncuya değdikçe oyun daha da alevlenir ve heyecan son haddine varır.

Oyun bu noktaya geldiğinde hatırı sayılır, büyükler araya girip her iki tarafı barıştırırlar. Bu oyunda bazen ekipler birbirinden esir alıp daha sonra karşılıklı olarak esirleri iade ederler.

Şanlıurfa'da bu oyun bundan çok önce Karakoyun Deresinde ve benzeri yerlerde mahalle rekabeti yüzünden ve belli gurupların rekabeti yüzünden oynanır ve sonunda da iş tatlıya bağlanarak sosyal ikişkilere zarar verilmesi önlenirdi.

Başka zamanlarda da Sapan Harbinde kullanılan sapanlar herhangi bir hedefi vurmak ve avlanmak için kullanılır. Yapılan atışlarda kol adelerinin kuvvetlenmesi amaçlanır, bunu yaparken de çocuklar kendi meraklarını bir noktada gidermeye çalışırlar.

18. BEZİRGAN BAŞI

Bu oyunu orta yaştaki kız ve erkek çocukları karışık olarak oynarlar, oyun için alan mevzu bahis değildir.

Bezirgan başı oyunu en az sekiz kişi ile oynanır. Oyuncu sayısı çoğunlukla ondan fazla olur. Oyuncu sayısının fazlalığı oyunu daha da neşeli bir biçime sokar. Bezirgan başı oyunu için iki tane oyun başı Ebe seçilir. Seçilen bu Ebeler kendilerine gizlice bir isim takarlar. (Elma, Armut, Taş, Ağaç vs. gibi...) Bu iki Ebe ellerini köprü şeklinde birleştirip beklerler, diğer oyuncular da ard arda sıraya girip Ebe'lerin elleriyle kurdukları köprüden geçmek için Ebe'lerin hemen önünde dururlar. En öndeki oyuncu tekerleme şeklinde şöyle söyler.

Aç kapıyı ben geldim
Açın kapıyı
Bezirgan başıyam
Artta bi cüçük var
Onun yoldaşıyam

En sona kalan tek oyuncuya kadar tüm oyuncular yukarıdaki tekerlemeyi söyleyip Ebe köprüsünden geçerler. Bu oyuncular köprüden geçerken Ebe'ler de şu tekerlemeyi söylerler:

Vallahi açmam
Billahi açmam
Kapım kırıktır
Askerim çoktur

Sıraya dizilen oyuncuların hepsi "En son oyuncu hariç" Ebe köprüsünden geçerler, Ebe'ler en son oyuncuyu köprü'nün içinde tutarlar. Önceden kendilerine taktıkları isimleri söyleyerek hangisini istediğini en sona kalan oyuncuya sorarlar. (Örnek olarak birinin adı ELMA diğeri'nin adı da ARMUT olsun) O zaman Ebe'ler en sona kalan oyuncuya şöyle sorarlar.

Elma mı istisen Armut mu?..

En sona kalan oyuncu hangi ebe'nin ELMA hangi ebe'nin ARMUT olduğunu bilmediği için kendisine göre bir isim söyler. ELMA derse adı ELMA olan Ebe'nin tarafına geçip, ARMUT derse adı ARMUT olan Ebe'nin tarafına geçip bekler. Sonra ikinci merhaleye geçilir. Aynı kurallar tekrarlanarak tüm oyunculara aynı sorular sorulur ve herkes geçtiği isime (Söylediği isme) göre o ismin sahibi olan Ebe'nin tarafına geçip bekler. Oyunun her yenilenmesinde isimde değiştirilir.

Adı ELMA olan Ebe kendi gurubunu istediği biçimde arkasına dizer. Diğе gurup (ARMUT gurubu) da dizildikten sonra karşı karşıya durup Ebeler birbirlerinin elini veya kolunu aşağı kısmından tutup arkalarındaki gurupların yardımıyla birbirlerini çekip düşürmeyi amaçlayan bir biçimde asılırlar. Hangi gurup düşerse Bezirgan Başı oyunu kaybetmiş olur.

19. AÇIL KİLİDİM AÇIL

Kış geceleri yedi sekiz yaşlarındaki çocuklar oynar. Hepsı oturmuş vaziyette ellerini yumruk yaparak üst üste koyarlar. Biri şahadet yapmağıyle yumrukların üst tarafına dokunarak (Açıl kilidim açıl) diyerek teker teker elleri açar. En alttakinin açılmadığını görünce, elin sahibine sualleri sorar ve karşılardaki cevapları alır.

Sual cevap bitince bütün çocuklar iki ellerini, parmakları açık olarak çenelerinin altında sakal gibi tutarak ve ellerinin yerlerini altlı üstlü değiştirirken (Vay köse sakalım... Vay köse sakalım) sözlerini tekrarlayarak

gölüşürler. Sözler:

- Hanı bunun kilidi?
- Kuyuya düştü
- Kuyu nicoldu?
- İnek içti
- İnek nicoldu?
- Dağa kaçtı
- Dağ nicoldu?
- Yandı
- Külü nereye savruldu?
- Havaya

20. ALKUÇ BALKUÇ

Yedi sekiz yaşlarındaki çocuklar, açık havada oynarlar. İki avucunun arasında ufak bir şeyi gizli tutan ebe, karşısında yanyana yarım daire şeklinde duran çocukların, kapalı ve kendisine doğru uzanmış iki avuçlarının arasında elini gezdirirken (Alkuç Balkuç) diyerek tekrarlar. Kimse farkına varmadan birinin avucuna bıraktıktan az sonra (Alda uç) der ve o çocuk kimseye yakalanmadan daha önce kararlaştırılmış olan on metre ilerideki yere koşar. Ebe çocukların her birine bir ad koyar ve gidene sorar (Elmayı mı, Armudu mu) istediği adın sahibi giderek sırtında arkadaşını tekrar oyun yerine getirir.

21. DERREBU DERİNEBU

On beş yaşına kadar yalnız erkek çocuklar bu oyunu oynarlar. Araları onbeş metre aralıkta iki sıra halinde dururlar. Her defasında değişmek şartıyla, sıranın birinden bir çocuk karşı tarafa doğru fırlar. Bir nefes müddetince (Derrebu derinebu.. derrap derindir.. Suyu serindir..)

sözlerini söyliyerek karşı tarafın çocuklarından birine veya birkaçına dokundurmayaya gayret eder.

Nefesi bitmeden ve tekrar yerine dönünceye kadar hangi çocuğa eli değmişse o çocuk ölür, yani oyundan çıkar. Esasen saldırdığı müddetçe o sözleri tekrarlamasının sebebi, nefesinin bitmediğini anlatmak içindir. Şayet yerine dönmeden nefesi kendiliğinden biterse veya karşı taraftan yakalanıp nefesi bitinceye kadar bırakılmazsa kendisi ölür. Önce hangi tarafın çocukları tamamen biterse o taraf oyunu kaybeder.

22. BEŞ PARMAK

Büyükler çocukların veya çocuklar birbirinin parmaklarını birer birer sayarken (Aynız, buynuz, seksen, doksan, yüz) yahut da (ak katır, kara katır, Mahsereye un getir, in bin) diyerek beş parmağı yüz veya bin yaparlar.

23. KÜP GETİR

Anne veya abla yeni konuşmaya başlayan çocuğun avcına parmağıyla do-

kunarak (Kibeybe.. Küp getir.. Var dereden çöp getir.. Anası aş pişirmiş.. Bacısı kaşık getir.. oğlum "veya kızım" ham ham etsin..) derken elini çocuğun gıdığını götürerek onu güldürür. Buna benzeyen ve her tarafta bilinen avuç içinde (mini mini bir havuç) da yapılır.

24. ŞAKALILLO

Anne veya abla sırtüstü yatar ve ayağının tabanını çocuğun karnına dayayıp onunellerinden tutarak yukarı kaldırır. Aşağıdaki sualli cevaplı iki oyunu oynatır.

A— Anney ne pişiriy?

- Aşır aş
- İçinde ne var?
- Horozun başı
- Nağara mı? Zurna mı?
- Nağara (veya zurna)

deyince ya (güm, güm) veya (zur, zur) diye çocuğu zıplatırlar.

B— Adın ne? Cim kabak

- Derdiy ne? Evlenmah
- Evlensene? Param yok
- Hırsızlık et! Asarlar
- Nerede? Karaca dağda
- Karaca dağın nesisen? Bülbülüyem
- Öt bakalım! Şak.. Şakalillo.. Mem Hacı baba.

25. KİRBİT OYUNU

Kibrit çöpleriyle oynanan bir oyun türüdür. Karşılıklı iki üç kişi oynar. Bir kutu kibrit çöpü kutunun dış kabına doldurulur. Yere yığılan kibritlerden bir tanesini alan oyuncu, bu kibrit çöpüyle diğer çöpleri alıp ayırmaya başlar. Bu işlemleri yaparken aldığı çöpleri oynatmaması lazımdır. Aldığı çöpler oynarsa bunlar başka bir tarafta yığılır. Bütün çöpleri kaldıran oyuncu kıpırdattığı çöpleri sayar. Sırayı ikinci oyuncu alır.

Birincinin yaptığı hareketlerin aynısını tekrarlar. Bu oyuncu oyunu bitirdikten sonra kıpırdattığı kibrit çöplerini sayar. Hangi oyuncu daha az kibrit kıpırdatmışsa oyunu bu oyuncu kazanır.

26. ÇİLE BÜLBÜLÜM ÇİLE

Oyunu oynayacak olan oyuncular kendi aralarında eşit şekilde ayrılırlar. (Eş alma) Her iki tarafta iyi koşabilen ve hareketli oyuncular almaya çalışırlar.

Ortaya bir daire çizilir. (1 metre çapında) bu daireden çok küçük başka bir daire çizilir. Önceden toparlanan taşlar bu küçük dairenin içine üst üste dizilir. (Taşların yedi adetten az ve büyük olmamaları lazımdır) birde lastik top hazırlanır.

Oyuna önceden başlayacak taraf belirlendikten sonra bu oyuncular dairenin bulunduğu yere 8-9 metre uzaklıkta çizilen diğer çözüğünün yukarısına dizilirler. Diğer taraftakiler taşların bulunduğu dairenin dışında bulunurlar. Bu kümelerin bir başkanı olur. Bu oyuncu elindeki topu yerden karşı tarafa yuvarlar. Karşı taraf oyuncuları sırayla aldıkları bu topu dairenin içinde üst üste dizilen taşla doğru atarlar taşlar yıkılınca ebe takımdan birisi gelen bu topu yakalar ve rakip takımın oyuncularından birisinin üzerine doğru hızla fırlatır. Eğer top bu oyunculardan birisine değerse oyuncu ölmüş sayılır ve oyundan çıkar.

Topu dairenin içindeki taşlara atan iki takım oyuncuları dizilen taşların hepsini yerlerinden düşürmelidirler.

İlk oyuncu atışında taşlardan bir kaçını düşürmezse, bu defa diğer oyuncular atar. Oyuncular bütün atışlarında hiç birisi taşları düşürmezse, oyuna diğer taraf başlar. Bu oyuncu ilk atışta hiç taş düşürmezse bu oyuncunun hakkı kaybolur. Ancak takım arkadaşlarından diğeri taşların hepsini düşürürse o zaman oyuna katılabilir. Yine oyuna başlayan ilk taraf karşı takımdan gelen topu yakalayabilirse topu hızla uzaklara atarlar. Bu kendilerine yerdeki taşları dikmek için zaman kazandırmaya yarar. Atılan topu ancak rakip takım oyuncuları alıp getirebilirler, atılan topla yıkılan taşlardan çoğu büyük dairenin dışına düşerse bu oyuncuyu rakip takımın oyuncuları topla vuramazlar.

Ancak taşları yerine koyan oyuncu bunları bir defada dizmelidir. Dizdikten sonra taşlar hemen düşerse bu takım oyuncusunu vurabilir.

Çile bülbül oyunu çok zevkli ve hareketli bir oyundur. Bilhassa kırdı çocuklar tarafından sevilerek oynanır.

27. GÜLLE PESTE

Bu oyunda kullanılan malzemeler iki çeşittir:

1. Gülle : Taştan, bilye veya kristalden yapılır. Taştan yapılan güllelerin yusuvarlak ve çok sert kaya veya mermerlerden yapılması lazımdır. Anadoluda bazı yerlerde buna misket denir.

2. Peste : Yere dikilen elbise düğmeleridir. Cam veya madeni paralarla da peste yapılır. Her pestenin kendine göre bir büyüklük değeri vardır. Çok küçük olan düğmeler "Birlik" biraz büyük olan düğmeler "İkilik-Üçlük" Palto pardesu gibi elbiselerin düğmeleride "Beşlik - Altılık" sayılır. Yani bir büyük palto düğmesinin karşılığı beş tane küçük düğmedir.

Bu oyunun diğer oyunlardan ayrı bir yanı vardır. Diğer oyunların çoğunda oyunu idare eden bir "Reis - Başkan veya ebe" nin bulunmasına karşılık "Gülle Peste" oyununda bunlar yoktur. Her oyuncu kendisi ferdî olarak oyunu yürütür.

Pesteler, belli mesafedeki aralıklarla arka arkaya yere dikilir. (Oynanacak

yer topraklıktır.) Pestelerin dikildiği yerden belli mesafedeki uzaklığa (1.5 - 2 metre) pestelere paralel ayrı çizgi çizilir. Oyuncular kendi aralarında sıralama yaparlar. Sıralama yapılırken kendine has deyimler kullanılır. Elboş (Birinci), Kırret (ikinci), Yazıcı (Üçüncü), Kankiret (Dördüncü), Leblebici (Beşinci) diye sıralama yapılırken açıkğöz davranan oyuncu hemen önce "Ben elboşam" diyerek birinci sırayı alır. Daha sonra diğerleri sıralarını önceden davranmak şartıyla seçerler. Arkaya kalan oyuncu en sonuncudur. Birinci oyunda elboş olan ikinci oyunda en sonuncu olurken, birinci oyunda en sonuncu olan ikinci oyunda elboş olur.

Oyuncular yukarıda belirttiğimiz sırayla önceden belirlenen çizgiden pestelerin dikildiği yere doğru güllerini yerden sürüterek atarlar, attığı sırada pesteyi düşüren oyuncu pestenin sahibi olur, bir pesteyi vuran oyuncunun bir daha atış hakkı vardır. Bu oyunda ustalık, bir atışta pesteyi vurmaktır, çok ustalaşmış olanlar biratışta iki hatta üç peste atabilirler, diğer oyuncunun güllmesine isabet ettiğinde atan oyuncu, isabet alan güllenin sahibinden önceden belirlenen kadar peste alır.

Oyun sonunda pesteler sayılır ve kimin ne kadar kazanıp kaybettiği ortaya çıkar. Bu eğlendirici ve güzel oyun kötüye kullanılmaya çok müsait olduğu için ekseri aileler tarafından çocuklarına yasaklanır.

28. BİRDİRBİR

Urfa mahalli çocuk oyunları içinde en çok sevilen ve zevkle oynanan bir oyundur. Zevkli olduğu kadar oldukça da yorucu olan bu oyunu genellikle 9-15 yaşları arasınaki çocuklar oynar.

Çok hareketlilik, kıvraklık ve çabukluk isteyen bir oyundur. Bu oyunun diğer bir özelliği de çok uzun ve yorucu olmasıdır. Ayrıca "Birdirbir" oyununun kendine has kuralları ve her atlayışta söylenen ayrı tekerlemeleri vardır. (oyunda söylenen bu tekerlemelerin nereden geldiği, niçin söylendiği hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

Oyunu oynayacak çocuklar aralarından birisini "Ebe" seçerler. ebe olan bu oyuncu yüzü yere paralel gelecek şekilde siner (eğilir), diğer oyuncular da yine aralarında oyunu idare edecek olan başka bir ebe seçerler İdareci olan bu çocuk bütün hareketleri önce kendisi yapar sonra diğer oyuncular aynısını yaparlar. Sıraya dizilen oyuncular oyunu oynamaya başlarlar.

"Birdirbir" yerde yatan oyuncunun üzerinden atlayan ebeyi diğer oyuncular sırayla takip ederler. Atlayamayan, düşen oyuncu "ölür" ve yere eğilmiş olan 1. ebenin yerine kendisi yere eğilir. Bütün oyuncular bu şekilde "birdirbir" diyerek, eğilmiş olan ebenin sırtına ellerini vurarak üstünden atlamalarından sonra; oyun ebəsi bu defa "ikidir iki, tilkinin. iki.b." diyerek birinci şekliyle yeniden atlar. Oyuncular yine ebeyi takip ederek atlamalarını sürdürürler. Daha sonra oyunun üçler bölümüne geçilir. Buradaki tekerleme ise, "üçtür üç, lümbürlüç"

şeklinde dir. Bu bölümden sonra oyun biraz daha zorlaşarak sürür. Dördüncü atlayışta ebe "Dörttür. öt vuran ebe" der ve yerde eğilenin herhangi bir yerine. ötü nü vurmada n atlar. Oyuncular da aynı şekilde atlarlar. Bu esnada .ö tünü eğilen ebeye vuran oyuncu "ölür" ve yerdeki ebenin yerine eğilir.

Beşlere geçilir. Ebe "beş sürmeden geç" diyerek atlar. Bu atlayışta da elerden başka vücudun hiçbir tarafı yerdeki ebeye değ miyecektir.

Altıncı bölümde ebe " altıdır fesler konu d u" der ve medil veya benzeri bir şeyi yerdeki ebenin sırtına bırakarak atlar. Diğer oyuncular da sırayla atlarlar ve ebenin bıraktığı nı düşürmemeye çalışırlar. Düşüren yerdekinin yerine ebe olur. Yedinci bölümde ise ebe "yedidir yerinden kalktı" diyerek bir önceki bölümde bıraktığı mendil (veya benzerini) alır. Diğer oyuncular yine sırayla atlarlar.

Oyunun sekizinci bölümü oldukça zor, heyecanlı ve yorucudur. Ebe "sekizim semsek tek ayak" diyerek yere eğilmiş olan oyuncunun üzerinden atlar ve karşı tarafa düşerken tek ayak üzerine durur. Diğer oyuncular yine aynı şekilde atlarlar. Ebe tek ayak üzerinde dolaşmaya, diğer oyuncuları mahalle aralarında gezdirerek, yüksek yerlerden aylatarak yormaya çalışır.

Oyuncular ancak ebe izin verdiği nde dinlenebilirler. Bu sırada oyuncular dan yere çift ayakla basan veya ebeden izinsiz dinlenen olursa yere eğilen oyuncu tarafından yakalanır ve onun yerine yere eğilir. Sekizinci bölüm bu şekilde zevkli bir biçimde devam eder.

Dokuzuncu kısımda ebe "dokuzum durak" der ve atlıyışını yaparak yerdeki oyuncunun yan bışında bir yerde durur. Diğer oyuncular sırayla aynı şekilde atlayışlarını yapar. Oyuncuların birbirlerine değmeleri ve atladıktan sonra kıpırdamaları halinde oyuncu ebe olur ve yere eğilir.

Onuncu defa yapılan atlayışta ebe "On'um vurak" der ve eliyle (yumruğ uyla) yere eğilen oyuncunun sırtına vurarak atlayışını yapar. Diğer oyuncular kendisini izlerler. Vurmak istemiyen oyuncu "bağışladım der ve vurmada n atlayışını yapar.

Ebe "onbirim yağlı çörek" diyerek onbirinci atlayışını yapar ve yine elindeki herhangi bir eşyayı (taş, tahta, bez vs.) ebenin sırtına bırakır. Diğer oyuncular da bu bölümde bu tip bir eşyayı atlarken ebenin sırtına bırakmak zorunda dırlar. Bu eşyaları bırakmayan veya bırakılan eşyaları düşüren oyuncu ebe olur.

Onikinci bölümde ebe "onikim fıstık kırmak" diyerek eline aldığı iki taşı birbirine vurup atlayışını yapar. Oyuncular da yine aynı şekilde atlarlar.

"Onüçüm ceviz kırmak" diyerek yapılan bu bölüm atlayışını onikinci kısmın bir benzeridir.

Öndü rdü ncü bölümde oyun başka bir şekle bürünür. Yere bir daire çizilir. "ö ndü rdü m postal teki" diyerek yere eğilmiş olan oyuncunun üzerinden atlanılır. Daha sonra oyuncular dan biri ebenin gözlerini kapatır. ebenin eline bir postal teki (ayakkabı teki) verilir. diğer oyuncular da belirli bir uzaklığ a gider.

Saklanırlar, koşarlar. Ebenin gözü açılır. Elindeki ayakkabı (postal) tekini ebe çocuklara doğru fırlatır. kimi vurursa kendisinin yerine o ebe olur. Ebe ayakkabı tekini fırlattığı zaman vurulmayan çocuk koşarak çizilen dairenin içine tükürürse ebe onu bir daha vuramaz. Bu şekilde ebe postalı fırlatmaya devam eder. Bütün oyuncular yerdeki daireye tükürürlerse oyunun diğer bölümlerine geçilir.

"Onbeşim jandarmalar" denilerek, devam eden "Birdirbir" oyununun bu bölümünde yere eğilen çocuğun sağına soluna paralel iki çizgi çizilir. Diğer oyuncular "onbeşim jandarmalar" diyerek birinci çizgiden diğer çizginin arkasına atlamaya çalışırlar. Çizginin içine düşen ölür ve kendisi yere eğilir.

Onaltıncı bölümde yere eğilen ebenin yan tarafına bir çizgi çizilir. Diğer oyuncular da sırayla "Onaltım balıklama" diyerek yerde yatan çocuğa (eğilen çocuğa) hızla göğüs vurarak onu çizginin dışına çıkarmaya çalışırlar. Bu bölümde yalnız yapan veya yapamayan oyuncu ölmez.

Birdirbir oyunun onaltı bölümü tamamlandıktan sonra bu defa yerde yatan ebeyi hırpalamak için "Toplar" faslı başlar. Yirmiye kadar devam eden oyuncular atlarken ellerini yumruk şeklinde ederek hızla yerde yatan çocuğun sırtına vururlar, vururlarken de;

"Onyedim Rus Topu"
"Onsekizim Alman Topu"
"Ondokuzum İngiliz Topu"
"Yirminci Türk Topu"

Son atlayışta "Türk Topu" derken çok hızlı şekilde vurarak atlarlar. Bu topolar bölümünde, topolar söylenirken yerde yatana vurmamak mecburi değildir., isteyen vurur, istemeyen vurmaz, yalnız vurmamanın atlarken "Bağışladım" demesi gerekir. "Toplar Bölümü"nden sonra "Birdirbir" oyunu son bulur.

Böylece sona eren oyuna yeniden başlanır. Ya tekrar eski çocuk yere yatar veya kur'a çekilerek yere yatacak belirlenir. Veyahut ta ölen çıkmazsa o çocuk yere yatar. Bu oyunun diğer bir kuralı da; oyunun neresinde olursa olsun kuralları çiğneyen (atlarken yalnız atlayan, ebenin dediğini yapmayan, düşen vs.) ölmüş sayılır ve bu kişi yere yatar.

29. YÜZÜK FİNCAN OYUNU

Çocuklar arasında oynanan bir oyun olan "Yüzük Fincan Oyunu", uzun kış gecelerinde gezilen misafirliklerde ve sıra gecelerinde büyükler tarafından da oynanır. İki eşit gurup arasında oynanan bu oyunun oynanabilmesi için bir tepsi (ses çıkarmasın diye düz olmalıdır), fincanlar ve bir tane yüzük gereklidir.

Karşılıklı eşler seçilerek oyuncular iki guruba ayrılırlar. Her bir guruptan bir kişi gurubu temsilen idareci olur. Bir kişi iki tane fincanın altına yüzüğü saklar, ortaya getirir. Taraflardan biri tepsideki fincanların altına saklanmış olan yüzüğü ilk kaldırıpta bulmaya çalışır. Eğer birinci doluyu bulursa oyuna bulan

taraf başlar, bulamazsa diğer taraf başlar.

Oyuna başlayan tarafın oyuncularından birisi (iki veya üç kişisi de olabilir) en az beş en fazla on adet olan fincanları tepsiye gelişi güzel dizerler bu sırada da yüzüğü bu fincanların herhangi birinin altına saklarlar, daha sonra da tepsiyi karşı taraf oyuncularının önüne getirirler. Karşı taraf oyuncuları tepsinin etrafına dizilir ve yüzüğün hangi fincanın altında olduğunu aralarında tartışır. Fincanları kaldırma işini yalnız o gurubun idarecisi yapar. Gurubun verdiği karar üzerine idareci fincanları tek tek kaldırmaya başlar, kaldırırken fincanın altının boş veya dolu olduğunu söylemesi gerekir. Birinci fincanın altında yüzüğü bulursa, takımına on sayı kazandırır ve aynı zaman da da oyun hakkı kendilerine geçer. Şayet boş dediği fincanlar tek tek kaldırılırken birinin altından yüzük çıkarsa bildiği fincan adedi kadar sayı alırlar. Diğer takıma da kaldırılmayan fincanlar sayısı kadar sayı verilir. Yüzüğü yine ilk saklayan taraf saklamaya devam eder.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız gibi devam eden bu oyunda önceden kararlaştırılan sayıyı önce toplayan takım oyuncuları "Yüzük fincan oyunu"nu kazanırlar. Bu oyunun ayrı bir özelliği de oyun sonunda elde edilen sayılar üzerindedir. Şöyleki; en çok sayıyı toplayan taraf son oyun sırasında yüzüğü sakladıktan sonra rakip takıma yeni bir şans verir, rakip takım saklı bulunan yüzüğü ilk çekişte dolu olarak bulursa karşı takım puanından on puan, ikinci çekişte bulursa yirmi beş puan silinir. Şayet iki çekişte de dolu yüzüğü bulamazlarsa oyunu o ana kadar en çok puan alan takım kazanır. Oyun bu şekilde devam eder.

30. DELLOBİR

Bu oyuna bazı yörelerde "Beştaş" ta denilmektedir. Çoğu zaman kız çocuklarının oynamasına rağmen erkek çocuklarının bu oyunu oynadıkları, bazen de birlikte oynadıkları görülür.

"Dello Bir" oyunu, beş küçük küp şeklindeki taşla oynanır, oyun ya eşli ikişer, veya üçer guruplar arasında yada daha fazla çocuk arasında oynanır. Oyuna bir gurup veya kişi başlar, yada "çarpmak" denilen bir usulle ilk oynayacak kişi belirlenir. Dellobir oyununda başlıca altı safha vardır.

1. Safha : Birler

Oyuna başlayan gurup veya kişi elinde tuttuğu beş tane oyun taşını fazla uzağa gitmeyecek şekilde rasgele atar, kendi hesabına göre attığı taşlardan birini avucuna alır ve havaya atar havaya attığı bu taş yere düşmeden taşı havaya attığı eliyle yerdeki taşlardan birini kaldırması, bu işi yaparken diğer taşları yerinden oynatmaması ve havaya attığı taşı yere düşmeden tutması gerekmektedir.

Bu şekilde aynı iş yerdeki taşların hepsini toplayana kadar devam eder eğer havaya attığı taşı yere düşürürse yerden taş alırken diğer taşlardan birini

oynatır veya kaldırması gereken taşı kaldıramassa o oyuncu Dellobir oyununun deyimiyle ölür. Oyuna rakip gurup veya kişi devam eder.

2. Safha : İkiler

Dellobir oyunundaki birler Safhasını ölmeden geçen oyuncu ikiler kısmını oynamak için elindeki oyun taşlarını yavaşça yere (fazla dağılmaması için) atar. Yine uygun bulunduğu bir taşı alır, avucuna aldığı taşı havaya fırlatır, bu defa yerdeki taşların iki tanesinin kaldırıp bu esnada yere düşmekte olan avuç taşının tutulması gereklidir çift - çift kaldırdıktan sonra Dellobir İkiler hanesini de tamamlamış olur.

3. Safha : Üçler

aynen birler ve ikiler deki kurallar uygulanır, yalnız taşlardan önce bir teki kaldırılır sonrada üç taş bir defadan kaldırılır.

4. Safha : Dörtler

aynen diğer oyunlardaki kurallar uygulanır bu kısımdada dört taş bir defada kaldırılır.

5. Safha : Köprüler

Dellobir oyunundaki ilk dört safhayı kural dışı hareket yapmadan bitiren oyuncu sağ elini (Solaklar sol elini) köprü şeklinde yere koyar. Elinde tuttuğu oyun taşlarını köprünün önüne normal bir şekilde yere atar, sonrada eline bir taş alıp havaya atar bu işi yapmadan önce yerdeki taşlardan biri ebe olarak belirlenir oyuna devam eden oyuncu attığı taş yere düşmeden oyun taşlarından birini ebeye çarptırmadan diğer taşları da oynatmadan kurduğu köprüden geçirir. Son olarak ebeyi köprüden geçiren oyuncu elindeki avuç taşını da kurduğu köprüden geçirdikten sonra boşta kalan elini yumruk haline getirip yere vurur. Bu hareketiyle ilk etabın beş oyununu kazanmış olduğunu simgelemek ister.

6. Safha : Çarpış (Sonuç)

İlk beş oyunu fire vermeden geçen oyuncu yine sağ elini (Solaklar sol elini) Parmaklarını berleştirmiş bir şekilde sıkça tutar. Beş oyun taşını sıkça tuttuğu elinin avuç içi kısmına düzgün bir biçimde yerleştirir. Bu oyun taşını havaya atıp bu defa elinin üst kısmında tutar. Bu esnada oyuncuların biri veya birkaçı düşecek olursa oyun diğer gurup kişiyi geçer. Hiçbir taşı düşürmeden beştaş da elinin üst kısmında tutan oyuncu bu kezde taşı yavaşça havaya atıp elinin iç kısmında tutar, yani ilk başladığı yere dönmüş olur.

Oyuncu yaptığı bu son işte düşürdüğü her taş için 2 sayı kaybeder. Beştaşın hepsini tutarsa 10 sayı dört tanesini tutarsa 8 sayı 3 tanesini tutarsa 6 sayı kazanmış olur. İki veya daha az taş tuttuğunda yine oyun diğer tarafa geçmiş olur.. Bu altı safhada anlattığımız biçimde önceden kararlaştırılan sayı sonuna kadar devam eder (55-105-155-205) gibi sayıların sonuna kadar de-

vam eder.

Önceden belirlenen sayıya en çabuk ulaşan gurup veya kişi oyunu kazanmış olur. Oyunu kazanan gurup veya kişi mağlup olan gurup veya kişiye ceza vermeye hak kazanır... Dellobir oyunun ceza yönteminde ayırdır.

Dellobir oyununun cezasına Çimdik Çırnak adı verilir. Oyunu kaybetmiş olan kişi veya guruptan ilk oyuncu sağ elinin avuç içi yere gelecek şekilde parmakları açık bir biçimde yere koyar. Oyunu kazanan oyuncu oyun taşlarından herbirinin mağlup oyuncunun açık parmaklarından herbirinin önüne bırakır ve bu taşları bırakırken de herbirine (yapacağı ceza şeklini vurgulayan) isimler söyler.

ilk taş ve ilk parmaktan başlayarak bu isimler şunlardır.

Çimdik, Çırnak, Lif, Sabunu tokmak...

Bu isimler söylendikten sonra kazanan oyuncu ilk taşı (çimdik taşını) kaldırır, Havaya atıp mağlup oyuncunun yerdeki elini çimdikler. Bu iş üç defa tekrarlanır.

Sonra ikinciye (Çırnak taşına) gelmiştir. (Galip oyuncu bu defa bu taşı kaldırıp mağlup oyuncunun elini tırmalar. Bu işte üç defa tekrarlanır.

Galip oyuncu rakibinin elinin incindiğini hissedip iyilik olsun diye bu defa üçüncü taşı (Lif taşını) kaldırır ve üç defa havaya atıp mağlup oyuncunun elini ovalar. Bu da bir nevi hafif ceza şeklidir.

Sıra dördüncü taş (Sabır taşına) gelmiştir. Galip oyuncu bu defa dördüncü taşı kaldırıp havaya atıp rakibin elini sabunlar gibi yapar. Bu işte üç defa yapılır.

Son olarak beşinci taş Tokmak kaldırılıp havaya atılır ve mağlup olan oyuncunun eline yumruk biçiminde vurulur, bu işde üç defa yapılır...

Dellobir oyununun çoğunlukla kız çocukların oynamasına rağmen bazı erkek çocukların hata bazen büyüklerin oynadıkları görülmektedir.

Dellobir oyununda bir de herkişi veya guruba yardım eden aracı oyuncu vardır. Bu oyuncuya da "Lelebici" adı verilir.

31. ÇÖMÇE GELİN

Yağmurun az yağdığı senelerde çocuklar tarafından oynanan bir oyundur. Çocuklar ellerine tahtadan çapraz şekilde yapılmış bir oyuncak alırlar ve bu tahtadan "Çömçe, Gelini" kapı kapa dolaştırırlar. Gittikleri kapılar bulgur veya ekmek verirken Çömçe gelinin üzerine su döker, bir miktar suyu da mızaratlık için (şakadan) çocukların üzerine döker çocuklar bulgurun bir kısmını yemek yapıp yerler bir kısmını da Balıklı Göl'e götürüp balıklara yem olarak atarlar çocuklar ev ev dolaştırdıklarında kapıyı açana şu tekerlemeyi söylerler;

Çömçe gelin nar ister
Allah'tan rahmet ister
Koç koyun kurban ister
Balıklara yem ister
Ver Allah'ım ver
Bı yağmurdan bi sel

32. KOLÇI KAÇAKÇI

Çocuklar önce iki guruba ayrılırlar bu ayırım şekli de şu şekilde yapılır ebe olan, oyuncuların kollarını karışıyla ölçer ve ölçerken "Kolçı kaçakçı" diyerek bilekten omuza doğru gider son karışta hangisine sıra gelirse o oyuncu "Kolçı" veya "Kaçakçı" gurubuna seçilir. Böylece ayırım yapıldıktan sonra iki gurup birbirlerinden ayrılırlar ve belli bir bölgeden geçmek için plan yaparlar ve bu plan üzerine de belirlenen bölgeden geçmeye çalışırlar kolçılarda, kaçakçıları yakalayabilmek için planlar yaparlar ve bu palan gereği pusuya yatarlar oyunda bir de "ihbarcı" vardır buda kaçakçıların planını kolçulara ihbar etmeye çalışır. Derken kaçakçılar o bölgeden geçmeye çalışırlar ve pusuya yatan kolcular, kaçakçılara saldırırlar o anda boğuşmalar, kaçışmalar olur. Bazı kaçakçılar yakalanır bazıları malları bırakır kaçar, oyun bu şekilde son bulur.

Bu oyun daha çok kenar mahalle çocukları tarafından oynanır bunun nede-nide eskiden bu mahallelerde kaçakçılık daha çok yapıldığındandır. Bu oyun gerçek kaçakçılık olayının temsili yaşanmasıdır.

33. PIŞ KUTTE (Kesik parmak)

Bu oyun yumuşak toprağın olduğu yerlerde oynanır. Çocuklar halka şeklinde dizilir, içlerinden biri ebe olur ve ebe olan oyunu idare eder. Oyuncular birer boncuk veya bilyayı ortaya toplanan toprağın içine bırakırlar ebe toprağı karıştırır ve oyuncu sırasına göre ayırır ayırdığında içindeki boncuk veya bilyaların görünmemesi lazımdır ve herbir oyuncu bir toprak yığını alır ve içindeki boncuk veya bilya bulan çocuğun olur.

34. HAC HACÇİKE

Çocuklar iki guruba ayrılır. Taş tutarak oyuna başlayacak gurup belirlenir kazanan taraf ve diğer taraf dizilir. Kazanan taraftan bir oyuncu eline değnek alır ve bezden yapılmış topu önüne diker ve var gücüyle topa vurur. Daha önce topun gideceği yer belirlenmiştir. Top belirlenen yere gidinceye kadar karşı oyuncular tarafınan tutulabilirse oyun hakkı diğer guruba geçer. Her hedefe varış bir sayı sayılır ve oyun belli bir sayıda biter. Kazanan taraf önceden belirlenen cezayı kaybeden tarafa yaptırır.

35. ELİM SENDE

Bu oyun Şanlıurfa dışında bir çok bölgede oynanır. Çocuklardan bir gurup

aralarından bir ebe seçerler. Belirlenen ebe etrafında onu kızdıracak çeşitli hareketler yaparlar, ebe onları kovalar ve elini değiştirmeye çalışır ebenin eli kime geçerse o kişi ebenin yerine geçer. Oyun bu şekilde devam eder.

36. HOPLEYLİ

Bu oyun iki kişi tarafından oynanır, gurup olursa herkes kendi kilosuna uygun bir eş seçer ve oyunu beraberce oynarlar. Oyuncular birbirlerine sırtı dönük olarak kollarını geçirirler ve biri diğerini sırtına alarak havaya kaldırır ve bu sırada şu tekerlemeyi söyler;

Üsteki - Yerde ne var?

Kaldıran - Yer boncuk.

Kaldıran - Gökte ne var?

Üstteki - Gök boncuk.

Kaldıran - Anayın adı ne?

Üstteki - Fatmacık.

Kaldıran - Kaldır beni koppacık, der ve üstteki kişi doğrulur Kendisini kaldıran kişiyi bu defa kendisi kaldırır. Oyun bu şekilde devam eder.

37. ARPA ÇARPA

Bir gurup çocuk aralarında taşla ebe seçerler. Bu ebe oyunu idare eder. Bu ebeden başka oyunun içinde oynayacak kişilerden de bir ebe seçilir ve ikinci seçilen ebe eline tolaka veya kayış alarak oyunu idare eder talimatına göre hareket eder. Oyunun kuralı idareci "Arpa çarpa" dediğinde, ebe oyuncular elindeki tolaka ile vurmaya çalışması; "Buğday" dediğinde de durması şeklindedir. Ebe elindeki tolakayı hangi oyuncuya vurursa o oyuncu ebe olur. Oyunu idare eden, ebe oyunculara yaklaştığında "Buğday" diyerek yavaşlatır, oyuncular uzaklaşınca "Arpa çarpa" diyerek hızlandırır.

38. HAMAMPUÇ

Çocukların açık arazide ve toprak zeminde oynadıkları bir oyundur. Çocuklar toprağı elleriyle eleyerek ortaya yığarlar ve üzerine su dökerek yarı çamur haline getirinceye kadar karıştırırlar daha sonra ortaya yığarak bastırırlar ve bir süre kurummasını beklerler. Toprak kendini biraz çekince altından ve yanından içini boşaltırlar kapı şeklinde oyuklar açarlar, çeşitli şekillerde evler veya çardaklar ortaya çıkarmaya çalışırlar, hangi gurubunki güzelse diğer gurubu kızdırarak yârenlik yaparlar.

39. HORA (Hoğe)

Bu oyun birçok ülkelerde özellikle Pakistan'da oynanan "Okey" oyununa çok benzerlik gösterir. Çocuklardan ziyade delikanlıların oynayabilecekleri bir oyundur. Oyun beceri ve çeviklik gerektirir. Oyun aleti olarak değnek ve tah-tadan veya bezden yapılmış top kullanılır. Oynayacak kişiler eşleşerek iki guruba ayrılırlar. Oyuna başlayacak taraf taş tutularak belirlenir (oyunculardan

en büyüğü eline bir taş alır ve kolunu arkaya götürerek taşı saklar; taşın hangi avucunda olduğunu bilen taraf oyuna başlar) oyuna başlayacak tarafın oyuncusu yerde duran topa var gücüyle vurur ve top daha önceden belirlenen yere ulaşıncaya kadar kendisine yetişmeye çalışır, yetişebilirse bir sayı yapmış yetişemezse oyun hakkı diğer guruba geçmiş olur ve oyun bu şekilde devam eder önceden belirlenen sayıya kim önce ulaşırsa o gurup oyunu kazanmış olur.

40. EŞŞEK BEKLEME

Oyun gurup halinde oynanır oyunu bir idare eden vardır. İdareci gurubun içinden birini - Taş tutarak - ebe olarak belirler. Ebe sırtı duvara dönük olarak durur idarecinin de elinde tolaka vardır. Oyuncular tolaka yemeden yüzü dönük olarak duran ebenin sırtına binmeye çalışırlar binmeden tolakayı yerlese yiyen kişi ebenin yerine geçer ve kendisi ebe olur.

Ebenin sırtına tolaka yemeden binebilirse ebe on'a kadar sayar sayı bitince binen kişi iner tabi inerkende tolaka yemesi lazımdır. Yerse ebenin yerine kendisi geçer.

41. UÇTU UÇTU

Oyunu oynayacak çocuklar bağdaş kurarak halka şeklinde otururlar oyunu idare edecek bir kişiyi aralarından seçerler. İdareci (ebe) "Uçtu Uçtu... Uçtu" diyerek herhangi birşeyin ismini söyler. Bunun üzerine bu söylediği uçan birşeyse çocuklar ellerini kaldırmalıdır. Oyunun püf nokası buradadır, idareci acele ile uçmayan birşey söylediğinde elini kaldırırsa çocuk oyunu kaybetmiş olur ve idareci tarafından buna ceza verilir. Oyun bu şekilde devam eder.

42. TAKIR TAKIR TİK

Bu oyun ekseriyetle kış gecelerinde ev içinde oynanır. Çocuklar halka şeklinde dizilirler aralarında seçtikleri birinin başına mendil koyanlar bütün oyuncular ellerini dizlerine vurarak (Takır takır tik" derler ve bu böyle devam ederken ebe bir ara "Tik" der işte bu esnada herkes elini başına götürür. Tabi ebede başına götürür işte bu esnada ebe elini başına götürürken yanındaki oyuncu ebenin başındaki mendili kapmaya çalışır, kapabilirse mendil kendi başına geçer ve kendisi ebe olur. Bu şekilde devam eder.

43. YATTI KALKTI

Bu oyun gurup halinde oynanır ve ekseriyetle kapalı yerlerle oynanır Oyuncuların her birine bir isim verilir. (Patlıcan, Domates gibi) biri oyuna başlar ve oyundaki ismini söyler arkasından diğer oyuncunun adını söyler. Mesela. Patlıcan yattı kalktı dedi "domates"der. Bunu der demez domates olan kişi eğilip doğrulur ve "Domates yattı kalktı dedi biber" ve oyun bu şekilde devam eder. İsmi söylendiği halde yatıp kalkmayan oyuncu ebe tarafından cezalandırılır. Çok neşeli bir oyundur, bazen büyüklerde oynarlar.

44. YAZ GELDİ

Çocukların tekerleme söyleyerek söyledikleri bir oyundur. Halka şeklinde dizilerek aşağıdaki tekerlemeyi söylerler;

Yaz geldi güz geldi

Çaşıya kiraz geldi

Emmi eşeğim kiraya

Kirası beş parıya

Alıyamda, Satıyamda

Babayın sekeline

Gülyağı sepiyemde

45. ELİM DUVARDA

Şanlıurfa'da bir çoğu dar olan sokaklarda yaygın şekilde oynanan bir oyundur. Oyunda bir ebe seçilir, ebe ortada durur, oyuncuların eli duvarda olmak şartıyla oyun başlar. Oyuncular bir duvardan diğerine geçerken ebe yakalamaya çalışır. Ebenin eli ortadayken hangi oyuncuya değerse o oyuncu ebenin yerine geçer. Oyun bu şekilde devam eder. Çok hareketli bir oyundur.

46. LALİK OYUNU

Oyun gurup halinde çocuklarla oynanır. Bir kişi ebe olur. Ebe ne yaparsa onlarda o hareketleri yapmak zorundadırlar. Yapmayan veya yapamayan kişi oyunu kaybeder. Bu oyun daha ziyade yetişkinler tarafından oynanır derlerki çok eskiden bir gurup genç bu oyunu oynarlarken ebe kendisini Anzelha gölüne atmış bunun üzerine diğer oyuncularda kendilerini atmışlar. Daha sonra ebe Kassap pazarına gelmiş tabi diğer oyuncular da arkasından ne yapacak diye bekliyorlarmış. Birden ebe elini hayvanların asıldığı çangala batırmış. Arkasından diğer oyuncular da batırmışlar ve tabi elleri kan revan içinde kalmış. O sırada buradan geçmekte olan devrin mutasarrıfı bu durumu görünce bu oyunu yasaklamış.

47. YASTIK KAPMACA

Bu oyun iki kişi tarafından oynanır. Oyuncular karşılıklı otururlar aralarına bir yastık konur ve gözleri bağlanır gözü bağlı oyuncuların ellerine de birer tolağa verilir bir oyuncu" Hasan emmi ben geldim der ve yastığı hafifçe oynatır, sağa veya sola doğru yatar diğer oyuncu sesin geldiği tarafa tolakayı savurur. Oyun bu şekilde devam eder ve oyunu oynamayanlar oyuncuların yaptıkları çeşitli hareketlere bakıp güterler ve eğlenirler.

48. PABUÇ ATLAMA

İki kişi yerde yatarak ayaklarını karşılıklı olarak uzatır ve ayak tabanlarını birbirlerine değdirirler. Diğer oyuncular ayaklarının üzerlerinden atlarken yerde ayaklarını uzatan oyuncular ellerindeki pabuçla atlayanlara vurmaya çalışır. Oyun bu şekilde devam eder.

M. ŞANLIURFA YÖRESEL EL SANATLARI

Şanlıurfa'da sanayi olmadığından daha çok insan emeğine dayanan küçük el sanatları gelişmiştir. Kuyumculuk, dokumacılık, bakırcılık, keçecilik, kürkçülük ve taşçılık bu gün de sürdürülen el sanatlarıdır. Bunlardan başka bu gün giderek nesli tükenmeye başlayan el sanatları ise şunlardır: Kazzazlık, Tarakçılık, Sarraçlık, Dericilik,

1. Dokumacılık: Şanlıurfa'da dokumacılığın özel bir yeri vardır. Hammaddeden mamül hale gelinceye kadar dokuma işleminin tümü elde yapılmaktadır. İkel bir çirikla yün ve pamuk, iplik haline getirilir. Bu iplikler "Cuhla Dezgahı" denilen küçük dokuma tezgahlarında yerli bezler, aba, şal kuşak ve yerli kilimler ve Margizet denilen erkek başörtüleri dokunur. İplik haline getirilen yün ve pamuklar özel olarak hazırlanan yerli ilaçlarla boyahanelerde boyanır. (Bu gün bu boyahanelerin de sayısı giderek azalmaktadır). Ve renklendirilir. Şanlıurfa'da işlenen kuşak ve başörtüler kendine özgü sitilize edilmiş bitki ve hayvan motifleriyle süslenmektedir.

Bunlardan başka bir de kadınların örtüsü olan "İhram"lar dokunur. İhramların gerek dokuma tekniğinde ve gerekse üzerindeki motiflerden dolayı Erzurum'un etkisi vardır. İhramların tümü yündendir. Tezgâhtaki genişliği 80-100 cm. arasında değişen ihramlar, kullanılmak üzere yanyana getirildiklerinde genişlikleri 180 cm. boyları da 225-280 cm. olur. Saçaklar, çözümlü uçlarının düğümlemesi veya bastırma ipliği kullanmak suretiyle yapılır. Ak, sütlü, kahve, havai, şekeriboz denilen renkleri yaygındır. Eriş, mekik, baklava dilimi, payam, dut, kepenek ve sandıklı denilen başlıca motifleri vardır.

2. Ağaç İşlemciliği: Geçmişte Şanlıurfa'da oldukça yaygın bir elsanatıydı. Rızvaniye camisi ve Eyyubiye Medresesindeki süslemeler bu sanatın en eski örnekleridir. Günümüzde bir çalışma alanı olmaktan çıkmıştır. Oyma, geçme, kafes, muşarabiye ve kakma ağaç işlemciliğindeki yaygın olan tekniklerdir.

3. Keçecilik: Çok eskiye dayanan bir el sanatıdır. Sümer ve Asurlardan kalma bir el sanatı olan keçecilik bir gün tamamen makineleşmiş ve el sanatı olmaktan çıkmıştır. Keçe yapılması için önce yünün atılması (hallaçlanması) gerekir. Atılan yünlere bir şekil verilmek üzere ıslak bir bez üzerine aynı kalınlıkta serilir. Ve su verilerek sarılır ve yün ayak tepmeleriyle (bugün makina ile) sıkıştırılır. Sargı açılır Yünün keçe haline gelmesi için (Keçeci hamamı'nda özel keçe pişirme yerine götürülerek burada göğüs vurulmak suretiyle enaz 24 saat sıkıştırılır. Böylece keçe meydana gelmiş olur. Keçede en belirgin özellik beyaz yün üzerine siyah yünle sitilize edilmiş bitki ve geometrik şekillerle yapılan desenlerdir. İyi yapılmış bir keçe bir İsparta halısı değerindedir.

4.Kürkçülük: Kuzu derisinden yapılan kışlık bir giyim eşyası olan kürk de oldukça ünlüdür. İçi beyaz kuzu derisi, dışı parlak saten kumaştan yapılı. Kışın erkekler pardesü ve palto yerine kullanır. Ayrıca çevre illere mamül ve yarı mamül olarak satılır.

5.Dericilik-Dabakçılık: Koyun keçi, oğlak, kuzu, sığır, deve ve av hayvanlarının derileri ilkel bir usulle terbiye edilir. Bu işlem bu gün de mevcut olan tabakhane semtindeki dükkanlarda yapılmaktadır. Bu deriler kürkçülükte kullanıldığı gibi yemeni ve postal yapımında da kullanılır.

6.Sarraçlık: Motorlu vasıtaların artması dolayısıyla taşıma işlerinde kullanılan hayvanların azalması sonucu bu sanatta giderek işlevini yitirmiştir. Çok az sayıda bugün devam etmektedir. Özellikle çanta, kemer, tabanca kılıfı ve hayvan yuları yapılmaktadır. Önceleri ulaşımda taksi yerine faytonların kullanıldığı 15-20 yıl öncesine kadar bu sanat oldukça gelişmişti.

7.Bakırcılık: Dövme bakır sanatı Şanlıurfa'da çok ileri olan bir sanattı düne kadar. Bakır mutfak eşyaları arasında tepsiler, siniler, leğenler, tabaklar, su tasları ve hamam leğeni, teşt denilen büyük leğenler, kazanlar ibrikler vs. elle dövülerek yapılmaktadır. Bu kaplar mahalli motiflerle süslenmektedir. Buna bağlı olarak kalaycılık sanatıda gelişkindi. Ancak bugün için kalaycılık ve bakırcılık giderek azalmaktadır.

8.Kuyumculuk: Şanlıurfa'nın çok eski bir el sanatıdır. Altından yapılan bilezik, küpe, gerdanlık, dal, kordon akıtma bilezik, gibi kadın süs eşyaları yapılır. Özellikle oymalı kalem işleri, örme ve telkârı bilezikler, ince bir sanat eseri olan kordonlar Şanlıurfa kuyumculuğunu tanıtmıştır. Ayrıca gümüş işleri de yapılmaktadır.

9.Tarakçılık: Kemik ve tahta olmak üzere iki çeşit tarak vardır. Bugün hemen hemen yok denecek kadar azalmış olan bu elsanatı yakın bir gelecekte kaybolup gidecektir. Kemik taraklardan özellikle fildişi tarak çok değerlidir. Bu gün için fildişi bulmak mümkün olmadığından deve, sığır gibi hayvanların kalça ve kürek kemiğinden tarak yapılmaktadır. Ayrıca süsleme gerektiren "sürmedenlik mili" başlıbaşına bir sanat eseri sayılmaktadır. Kemik taraktan başka tarak olmaya elverişli şimşir, dişbudak, dut, ceviz gibi sert ağaçlardan da tarak yapılmaktadır.

10.Kazzazlık: Bedesten denilen kapalıçarşıda bulunan kazzaz esnafı süsleme ve süs eşyası yapımında kullandıkları ipek iplikleri ile çeşitli işlemler yapmaktadırlar. Köylü kadınların saçlarına bağladıkları ipekli püsküller (beli) tezgâhlarında dokunmuş yaşmak ve margizet kenarlarına püsküller, ayrıca aba, fermana malluta gibi mahalli köylü kadın giysilerinin göğüs ve eteklerini süslüyen sarı ipek süslemeler yapılır. Bu sayılan giysiler ayrıca çiçek motifleriyle de bezenirler. Bu stilize edilmiş çiçek motifleri genellikle koyu renk kumaş üzerine altın sarısı ipek işleme suretiyle yapılır. Kazzazlık sanatı, alıcılarının giderek azalmasından ötürü bugün kaybolmaya yüz tutmuştur.

11.TAŞÇILIK: Çimento kullanılmadan önceki dönemlerde Şanlıurfa'daki bütün evler beyaz kesme taştan ve işlenmiş olarak yapılmaktaydı. Bu taşlar şehrin yakınlarındaki kalker kayalarından kesilerek getirilmektedir. Urfalı taş ustaları ki bunlara "yonucu" denilmektedir, bu taşları büyük bir sanat ustalığı ile işleyerek çeşitli şekiller verir. Eski konaklar, evlerin avlu duvarları, camiler, kervansaraylar, mescitler, türbeler, evler hep bu taşlardan yapıldı. Bugün bu iş çok pahalıya mal olduğu için yerini biriket ve tuğlaya bırakmıştır. Ancak yeni yapılan camiler yine taş ustalarının yonttuğu taşlardan yapılmaktadır. En son örneği bugün Dergâh civarında yapılan taş camidir.

N.ŞANLIURFA'DA YAPILAN MESLEKLER

Bu bölümde de şanlıurfa'da yapılan meslekleri sıralamaya çalışacağız. Aşağıda manalarını açıklayacağımız gibi mesleklerin tamamı folklorun konusuna girmez ama hangisinin girmeyeceği hususu folklorcularla tartışılmakta olduğundan biz sanatlar yerine meslekleri sıralamayı uygun gördük.

Meslek; Arapça kökenli bir kelime olup "Süluk"tan gelir, mesleğin luğat manası ise 1. Yol, 2. Gidiş, 3. Geçim için yapılan iş, 4. Yaşama için tutulan yol manasındadır. Sanat ise yine arapça kökenli bir kelime olup, insana gerekli eşyalardan birini meydana getirmek için yapılan iş demektir. Bizde mesleği "para kazanmak amacıyla yapılan iş" olarak aldık ve Şanlıurfa'da para kazanmak için yapılan işleri sıralamaya çalıştık. Bunun istisnaları da mevcuttur yani para kazanmak gayesiyle yapılmayan mesleklerde vardır.

Aşağıda saydığımız mesleklerin birçoğu günümüzde yapılmaktadır, fakat teknik ve ekonomik gelişmelerin sonucu olarak bazı meslekler yapılmamaktadır. Bazı meslekler değişik isimlerle anılmaktadır, biz hepsini almaya çalıştık. Aşağıda sıraladığımız mesleklerden ikisinin yâhut üçünün bir arada yapıldığı da görülmektedir, ama her biri beceri ve ustalık istediklerinden ayrı ayrı meslekler olarak zikredilmiştir.

Amelelik	Arpacılık	Bezazlık
At arabacılığı	Ardiyecilik	Baharatçılık
Alleflik	Artezyencilik	Banyoculuk
Avukatlık	Alüminyumculuk	Bandoculuk
Akkıçılık	Bakkallık	Bulgurculuk
Attarlık	Berberlik	Buzculuk
Aşçılık	Bekçilik	Buzdolapçılık
Akaryakıtçılık	Bakırcılık	Bıçakçılık
Akümülatörcülük	Boyacılık	Bilyecilik
Arzulahçilik	Badanacılık	Börekçilik
Ayakkabıcılık	Biriketçilik	Biçercilik
Abacılık	Bağcılık	Bedelcilik
Aynacılık	Bahçecilik	Betonculuk
Asansörcülük	Bantçılık	Bisikletçilik
Antikacılık	Baklavacılık	Bohçacılık

Ciğercilik	Ebelik	Kazancılık
Camcılık	Emlakçılık	Kaçakçılık
Cilacılık	Ezmeçilik	Kazazlık
Celeplik	Eskimoculuk	Kunduracılık
Cülhacılık	Gazetecilik	Külhancılık
Canbazlık	Gömlekçilik	Kül-zibicilik
Ceketçilik	Garajçılık	Kuşçuluk
Civatacılık	Gazıcılık	Kürkçülük
Çaycılık	Gözlükçülük	Kolculuk
Çiçekçilik	Gazozculuk	Komisyunculuk
Çiftçilik	Gazocakçılık	Kokacılık
Çorapçılık	Galericilik	Kitapçılık
Çadircılık	Grafikerlik	Kırtasiyecilik
Çalğıcılık	Halıcılık	Kendircilik
Çerçilik	Hurdacılık	Kerestecilik
Çamaşırcılık	Hırçavatçılık	Kömürcülük
Çitçilik	Hasırcılık	Köşkerlik
Çimentoculuk	Helvacılık	Karselcilik
Çuvalcılık	Hamallık	Kirişçilik
Çantacılık	Hizmetçilik	Kumaşçılık
Çulhacılık	Havluculuk	Kuyumculuk
Çilingirlik	Hakemlik	Kaynakçılık
Çakmakçılık	Hakimlik	Kaportacılık
Çuhacılık	Hattatlık	Kabızmallık
Çıkıkçılık	Hancılık	Kıranhanecilik
Çırıkçılık	Hububatçılık	Kantarçılık
Çerçevencilik	Haphapçılık	Kebabçılık
Çobanlık	Hızarcılık	Kolonyacılık
Çekirdekçilik	Hallaçlık	Konfeksiyonculuk
Çöpçülük	Hafriyatçılık	Kasketçilik
Çanakçılık	Hastabakıcılık	Kıtıkçılık
Çömlekçilik	Hemşirelik	Kese kağıtçılık
Demircilik	Hafızlık	Kağıtçılık
Değirmencilik	Hatiplik	Kalaycılık
Doktorluk	Iskartacılık	Kaplamacılık
Dondurmacılık	Irgatlık	Karösercilik
Dökümcülük	İrriyatçılık	Keçecilik
Debbağlık	İmamlık	Kasacılık
Dericilik	İhracatçılık	Kiremitçilik
Dişçilik	İtfaiyecilik	Kavaflık
Doğramacılık	İthalatçılık	Kireççilik
Döşemecilik	İplikçilik	Kantincilik
Düğmecilik	İğnecilik	Kırıkçılık
Dülgerlik	İbrişimcilik	Kuyuculuk
Daktiloculuk	İşkembecilik	Kavuculuk
Duvarcılık	Jokerlik	Katarçılık
Dolmuşçuluk	Jepecilik	Kepeçecilik
Dokumacılık	Kasaplık	Kılavuzluk
Davarcılık	Külünkçülük	Kinicilik
Dırnaçcılık	Kalıpçılık	Koltukçuluk
Elektrikçilik	Kahvecilik	Kütüphanecilik
Eczacılık	Kadayırcılık	Kâhyalık

Lokantacılık
Lolazcılık
Leblebicilik
Lokalcilik
Lağımıcılık
Lastikçilik
Laborantlık
Logdurculuk
Marangozluık
Manavlık
Muhasebecilik
Mali müşavirlik
Müteahhitlik
Matbaacılık
Mimarlık
Mühendislik
Manifaturacılık
Müezzinlik
Mıtrıplık
Mezarcılık
Mobilyacılık
Mibzercilik
Madarcılık
Mücellitlik
Mürettiplik
Mozaikçilik
Mermercilik
Mahruhatçılık
Muhallebecilik
Meyhanecilik
Motelcilik
Mevlütçülük
Maliyecilik
Makinistlik
Müfettişlik
Mühürçülük
Müstahdemlik
Müziyenlik
Nacarlık
Nakliyecilik
Nalbantlık
Nalburluk
Noterlik
Neşriyatçılık
Nakkaşlık
Naylonculuk
Nohutçuluk
Oymacılık
Otobüsçülük
Oyuncakçılık
Odunculuk
Otelcilik

Oturakçılık
Örgüçülük
Öğretmenlik
Plakçılık
Paytonculuk
Plakacılık
Palancılık
Palızaçılı
Ressamlık
Radyoculuk
Rakıcılık
Rehberlik
Reklamcılık
Sigortacılık
Semercilik
Sayacılık
Sazcılık
Sporculuk
suculuk
Sobacılık
Sakacılık
Sürveyanlık
Sabunculuk
Sendikacılık
Sıhhi tesisatçılık
Sinemacılık
Süngercilik
Sandalyecilik
Sandıkçılık
Silahçılık
Soğuk demircilik
Sakatatçılık
Subaylık
Spikerlik
Sütçülük
Şehiyecilik
Şapkacılık
Şekercilik
Şarapçılık
Şatırık
Tenekecilik
Terzilik
Tüccarlık
Tamircilik
Tornacılık
Taksicilik
Temizleyicilik
Tütüncülük
Traktörçülük
Tepirçilik
Tabelacılık
Tuzculuk

Turşuculuk
Tuhafiyecilik
Tüpçülük
Televizyonculuk
Taşaronluk
Tatlicilik
Tesviyecilik
Tansiyonculuk
Tülbentçilik
Terlikçilik
Takonyacılık
Tuvaletçilik
Tavukçuluk
Taracılık
Tercümanlık
Tırpancılık
Tahsildarlık
Tankercilik
Tiyatroculuk
Toptancılık
Turizimcilik
Tezgahtarlık
Tellaklık
Taşçılık
Unculuk
Üstübüçülük
Ütücülük
Videoculuk
Veznedarlık
Yedek parçaçılık
Yufkacılık
Yaşmakçılık
Yumurtacılık
Yoğurtçuluk
Yağcılık
Yorgancılık
Yüncülük
Yemcilik
Yemenicilik
Züccaciyecilik
Zabıtalık
Zahirecilik
Ziraatçılık
Zurnacılık

O. ŞANLIURFA HALK MİMARİSİ

Anadolu Evleri arasında ayırı bir grup oluşturan "Güney Doğu Anadolu Evleri" içersinde yorumlanması gereken Şanlıurfa Evleri, yüzyıllardan beri bölgede süregelen bir mimari geleneğe dayanır.

Gerek malzeme seçimi, gerekse plan uygulaması yönünden Şanlıurfa Evlerinde ve evlerin oluşturduğu sokak görünümünde iklimin büyük etkisi görülür. Kalker kesme taştan kalın duvarların ve toprak örtülü tonozlu damların kullanılmasıyla, yaz aylarının gölgede 45-46 dereceye kadar varan sıcaklığı büyük ölçüde hafifletilmiş, sokakların da, duvarlarının yüksek tutulmasıyla da hemen hemen günün her saatinde güneşte yanmadan yürünebilecek gölgelik bir kesim elde edilmiştir.

Dar ve yüksek duvarlı sokaklar, zengin taş süslemeli kapılarıyla, sokağa taşkın çıkartmalı ikinci kat odalarıyla ("çardak"- "Köşk"), soğuk demir işçiliğinin ürünü olan stilize bitkisel süslemeli pencere kafesleriyle, "Kabaltı" denilen ve sokağın 5-10 metrelik bir bölümünü örten beşik tonozlu kısımlarıyla ve bazalt parke taş döşeli yollarıyla bölgeye özgü bir görünüm verirler.

Eve girerken bizi karşılayan ilk eleman sokak kapıları malzeme yönünden tahta ve saç kaplamalı tahta olmak üzere iki gruba, şekil yönünden ise "Tek çenetli" (Bir kanatlı), "Çift çenetli" ve "Enikli" (Büyük kapı içersine yerleştirilen küçük kapı) olmak üzere üç ana gruba ayrılırlar. Kapı üzerlerine iri yuvarlak başlı çivilerle süslemeler yapılmış, sanat değeri taşıyan el emeği ürünü çeşitli şekillerde tokmaklar yerleştirilmiş, alınlıklarına zengin taş oyma motifler işlenmiştir.

Şanlıurfa evleri genellikle "Haremlik" ve "Selamlık" denilen iki bölümden oluşurlar. Bazen bu iki bölüm aralarından bir duvarla ayrılmış, sokak tarafından ayrı ayrı birer kapıları olan iki ayrı ev görümününün verdikleri gibi, bazen de tek kapıyla girilen, bir iki odalı ve küçük avlulu selamlıktan sonra ikinci bir kapıyla haremliğe geçilen bir plan gösterirler.

Selamlık ve haremlik arasındaki duvara, kadınlarla erkeklerin birbirini görmeksizin haremde yemek almaya, erkek hizmetçilere iş sipariş etmeye veya eşya alıp vermeye yarayan, dikine bir mil üzerinde dönen bir tarafı açık ve rafı silindirik dönme dolap yerleştirilmiştir.

Eve gelen erkek konukların ilk olarak ağırlandıkları selamlık bölümünde küçük bir avlu, bir veya iki oda, eyvan, konukların hayvanlarının barınacağı büyük bir ahır ve tuvalet bulunur. Bitişindeki haremliğin avlusunun ve buradaki kadınların görülebileceği endişesiyle selamlığa ikinci bir kat yapılmamıştır. Yapılmış olsa bile bu kat haremliğe ait olup, geçişi de buradandır.

Ev halkının ve kadınların oturduğu evin esas kısmını oluşturan haremlik selamlığa nazaran daha genişçe ve teşkilatlıdır. Haremlik avlusunun kuzey tarafında cephesi güneye bakan ve "Kış oturacağı" denilen ortada bir eyvan yanlarında birer oda, güney tarafında ise bunun simetrisi durumunda cephesi kuzeye bakan "Yaz oturacağı" bölümü bulunur.

Sedir görevi gören iki yanı taş sekili eyvanların arka duvarlarına hava

cereyanını sağlayan ve yazın serinlik veren damla bağlantılı hava kanalları açılmıştır Nadir de olsa bazı eyvanlara bölgedeki artuklu geleneğini sürdüren Selsebiller yapılmıştır. Eyvanların ikinci katta olanları genellikle cepheden iki sütun ve "Sakallı Kemer" tabir edilen kemerlerle üç göze ayrılmıştır.

Eyvan ve odalar bazen yerden 1 - 2 metre yükseklikte olup alt kısımlarında "Zerzembe" denilen kiler odaları ve mahzenler yer alır. Haremlik avlusunun diğer cepherinde "Tandırılık" (mutfak), hamam, odunluk gibi bölümler bulunur. Bazı evlerde hamamların 3 - 4 kurnalı, kubbeli ve külhanlı olanlarına dahi rastlanılır.

Düzgün kesme taş döşemeli "Hayat"ın (Avlu) ortasında vazgeçilmez unsur olan mermer bir havuz, içersinde İncir, Dut, Nar, Portakal, Zakkum, asma gibi ağaçlardan bir veya birkaçının bulunduğu "Çiçeklik" bulunur. Çiçeklik aynı zamanda, çöpe atılması günah sayılan ekmek kırıntılarının silkelendiği yer ödevini de görür. Avlunun çevresindeki oda duvarlarının dama yakın kasımlarına dikdörtgen nişler şeklinde yapılan ve "Kuş Takası" diye adlandırılan kuş evlerinde yaşayan kuşlar çiçeklikteki bu kırıntılarla beslenirler.

Haremliğin alt katından sokağa pencere açılmamış, tüm pencereler avluya ve eyvana açılmıştır. Haremliğin "Çardak" veya "Köşk" denilen, sokağa konsollarla çıkartmalı ikinci kat odalarının sokağı gören pencereleri ev kadınının dışarıya açılan dünyası durumundadır. Bu odaların avluya bakan tarafları sütunlar üzerine oturan ve "Gezenek" denilen balkon şeklindedir. Avlunun bir kenarında boydan uzanan bu sütunlar revak görünümü verirler.

Şanlıurfa evinde odaya girilen kısım "Gedemeç" adını alır ve buradan 20 cm. kadar yüksekte odanın oturma zemini bulunur. Gedemeç" ve oturama zemini çoğu kez ahşap trabzanla ayrılmıştır. Odanın eyvana ve avluya bakan tarafları demir parmaklıklı pencerelidir. Pencerelerde cemakân dışında, ayrıca iç taraftan açılıp kapanabilen tahta kanatlar kullanılmış, bu kanatlar mahalli bir üslupla ağaç oyma süslenmiştir. Geçmeli ağaç oyma oda kapıları ve pencere kanatları göstermiş oldukları motif zenginliği bakımından ayrı bir inceleme konusunu teşkil ederler.

Oda içersinde "Camlı Dolap" tabir edilen kıymetli cam eşyanın sergilediği dolaplar, sandık, ayna veya yatak konulmaya yarayan "Camhane" denilen nişler ve süslemeli tahta duvar kaplamaları birer dekorasyon unsurudurlar. Ayrıca, bazı evlerdeki odaların tavan ve duvarlarına kendir sıvası denilen bir nevi siva üzerine yapılmış renkli bitkisel süslemeler, duvarlara asılmış mahalli hattat Behçet Arabi imzalı levhalar dekorasyonu tamamlayan diğer unsurlardır.

Odalarda sergi olarak ailenin ekonomik durumuna göre halı, kilim, keçe, sedir, yer minderleri kullanılmış, odanın etrafı "sap yastık" denilen duvar yastıklarıyla çevrelenmiştir.

Bu yazımızda ana hatlarıyla değinmiş olduğumuz Urfa Evleri aslında plan, taş ve ahşap süslemeciliği ve daha birçok bakımdan gösterdikleri zenginlik nedeniyle tek tek incelenmesi gereken, bugün ayakta olanlarının tarihleri 250 yıl öncesine kadar dayanan mimari eserlerdir.

P. ŞANLIURFA HALK DİLİNDE ÖLÇÜ BİRİMLERİ

Şanlıurfa halk dilinde, eskiden olduğu gibi günümüzde de geçerli resmi ölçü birimlerinin yanında, değerlerinin ancak kullanan halkın bildiği ve daha başka bir takım ölçüler vardır. Bugün bunların bazılarının anlamlarını ve değerlerinin bulmak daha uzun çalışmalarla mümkün olacaktır. Bu ölçü birimleri zamana uygun olarak değişiklikler göstermektedir. Fakat günlük hayatta kullanılması ve ayrıca halk bilgisi olarak ele aldığımızda bunların tarihi gelişim içindeki yerleri, önem taşımaktadır.

Çeşitli bölümlerde de sıralanması mümkün olan, ölçü birimi olarak kullanılan kelimelerin bir kısmı eskiden resmi ölçüler olarak kullanılmıştır. Bugün bunların yerlerini çoğu batıdan ve diğer dillerden gelenler almıştır. Fakat yine de halkın dilinde bir kısmı yaşamaktadır. Bu kelimeler eskisi gibi bir birim olarak kullanılmasa bile bazı deyim, ata sözü, mani ve türkülerimizde yerinde durmaktadır.

İnciler kilelendi

Timinler silelendi

Sen benden ayrıları

Benzime kül elendi

manisinde olduğu gibi.

Türkçe olanların yanında yabancı dillerden de halkın diline geçmiş ölçü birimleri vardır. Faydalandığımız yazılı ve sözlü kaynaklar ve onların vermiş olduğu açıklamalar her sözcük için ayrı ayrı belirtilmiştir. Arapça, Farsça ve diğer yabancı dillerden bizim dilimize geçmiş olanlar değişikliğe uğramış ve halk dilinde kullanılarak türkçemize girmiştir biz bunlardan kendi yöremizde kullanılanları aldık. Ayrıca bizde ve diğer yörelerde de kullanılan kelimelerde vardır.

Bu derlediğimiz ölçü birimlerini Genel-Uzunluk, Alan-Ağırlık Miktar-Zaman, Vakit gibi bölümlere de ayırmak mümkündür. Fakat biz sizlere alfabetik sıraya göre sunmaktayız. Bu ölçüler bazen kesin ve belli bir birimi vermeyebilirler. Bu araştırmamız devam etmektedir, eksiklerimiz olabilir. Bugün için tesbit edilebilenleri belirlememiz halk bilimi açısından yararlı olacağı kanaatindeyiz...

- ATIM** : Menzil, mesafe "Bir atımlık yol" genel ölçü.
- AĞIZ** : Defa, kez, kere. "Bir ağız su" Miktar ölçüsü.
- AĞIZ DOLUSU** : Ağız kolayca kapanamayacak kadar dolu olması, ağızın alabileceği kadar. "Ağız dolusu lokma" Miktar ölçüsü.
- ALAY** : Takım, topluluk, çok sayıda herhangi bir nesne "Bir alay insan, bir alay kağıt" Miktar ölçüsü.
- ARABA** : Araba yükü kadar nesne. "Bir araba odun" Miktar ölçüsü.
- AVUÇ** : Elin ayası veya çukuru, avucun alabileceği kadar nesne.

"Bir avuç su" Miktar ölçüsü.

İKİ AVUÇ

DOLUSU : İki el birleşince onu dolduracak kadar nesne. "İki avuç bulgur" Miktar ölçüsü.

AVURD : Yanakla alt çene arasındaki boşluk. "Avurdını doldura doldura yedi" Miktar ölçüsü.

ADAM BOYU : Bir adamın boyu kadar yükseklik. "Bir adam boyu duvar" uzunluk ölçüsü.

ADIM : Bir adıma eşit açıklık. "Binanın etrafı binbeşyüzadım" uzunluk ölçüsü.

ADIM BAŞINA : Birbirlerine pek yakın yerlerde, sık sık. "Adım başında bir dükkan açılmış" Uzunluk Ölçüsü.

ARŞIN : Dirsekten orta parmağın ucuna kadar olan uzunluk?

AYAK : Bir insan ayağı boyu. Uzunluk ölçüsü.

AZICIH : Az miktarda, birazcık. "Yarı yolladım yola
Hakka emanet ola
Güneş vurur karardır
Azıcık bulut olsa" Miktar ölçüsü.

BAĞ : Demet, deste. "Bir ot bağı büyüklüğünde" Miktar ölçüsü.

BATMAN : Sekiz okkadan iki okkaya kadar değişen bir ölçü, kantarın 30'da biri 8 kg'lık bir ölçü. "Ağır olki batman dögesen" ağırlık ölçüsü. U. De. At.

BUHÇA : Büyük çıkın, uçları bir yere getirilmiş dört köşe bir sargı
Yeşil buhça bağıyam
Gümüşten oklavıyam
Yarım bi domiçah gül
Ben onun yaprağıyam Miktar ölçüsü. U. De. Ma.

BARDAH : Bardak dolusu nesne. "Bir bardak kadar olsun" Miktar ölçüsü.

BAŞ : İnsan, Hayvan, nesnelere sayımında tane, Dilim. "Bir baş peynir" Miktar ölçüsü.

BOĞİM : 2 cm. civarında bölüm. (Bir boğimlik boru" uzunluk ölçüsü.

BOY : Derinlik, mesafe, bir insan boyu kadar derinlik. "Bu su boy vermez" uzunluk ölçüsü

BARMAH : Kol boyunun onikide biri, yaklaşık 5 cm. boyunda bir ölçü, "Parmak kadar" uzunluk ölçüsü.

BÖĞCİK KADAR: Böcek büyüklüğünde, küçücük nesne, Miktar ölçüsü.

BÜTÜN : Tümüyle, Tam, Tamamıyla. "Bütün köylüler gelmiştir" Miktar ölçüsü.

BALA : Çocuk, yavru. "Sürme meni"
Çek göze sürme meni
Bala beşikte ağılı
Ağzına sür memeni U.De.Ma. Ge.Ölç.

BÖYÜK : Emsalden miktarca fazla, yetişmiş kişi, Miktar ölçüsü.

BAŞLIK : Kız için oğlan evinden istenilen nakit. "Nerdeyse başlık parası kadar para istedi" Miktar ölçüsü.

BAYAH : Biraz önce. "Bayahtan uğramıştı" zaman ölçüsü.

BAZLAMAÇ : Orta büyüklükte ev ekmeği "Bazlamaç kadar olmuştur" alan ölçüsü.

BILDIR : Geçen yıl. "Bildir bi dam yanmış Bı yıl kohısı çıkmış" U. De. De. Zaman ölçüsü.

BESLİ : Büyükçe, iri. "Çok besli bir koyun" Miktar ölçüsü.

BI : Sayı, bir. "Bi kız gördüm bağ ali
Bahçe satı bağ ali
Her o yarı görende
Yaralarım sağali" U. De. Ma. Mik. Ölç.

BI DEM : Bu an, bir işin en olgun zamanı.
"Bi demde
Yaram sızlar bi demde
Mevlam bizi affeyle
Ahır nefes son demde" zaman ölçüsü

BARAN : Bağda kütük, bostanda fidelik sırası.
"Kırmızı gül baranda
Fitil işler yaramda
Kafir imana geldi
Ben siye yalvaranda" U. De. Ma.

BARMİL : Fıçı, bir tonun üçte birine yakın ağırlık ölçüsü.

CIMBIT : Üzüm salkımındaki küçük salkımcıklar. "Cımbıt kadar" Miktar ölçüsü.

CAHAL : Gençlik zamanı, toy. "Neydi başıma geldi bu cahallik vaktimde. Zaman ölçüsü.

CAMHANA : Büyük gömme dolap. "Bir camhana yatak" Miktar ölçüsü.

- CILK** : Yumuşak, yumuşamış nesne. "Bütün cihllar bize kalmış" Miktar ölçüsü.
- COLE** : Yavru, Köpek yavrusu. "Cole kadar olmuş" Miktar ölçüsü.
- CÜCİK** : Palaz, küçük, ufak. "Cücik kadar kafa" Miktar ölçüsü.
- CURIN** : Taştan oyma sabit su kabı, yalak. "Curin kadar birtaş" Miktar ölçüsü.
- ÇUVAL** : Kıl örmesi çuldan torba.
"Çuvalda hurmamısan
Gergefte sırmamısan
Ben bırda ah çekiyem
Sen orda duymımsan" U. De. Ma. Mik.Ölç.
- ÇIKIN** : Ufak bohça "Çıkın gibi" genel ölçü.
- ÇANAH** : Bir çeşit yassı kabın alacağı nesne"Üç çanah pilav geldi" Miktar ölçüsü.
- ÇETELE** : 1) Esnafın kullandığı bir hesap değneği; uzunluğuna ikiye bölünmüş olup yarısı birleştirilerek çentilir. 2) Konuşma sırası. 3)Fırıncıların toptan ekmek sattıkları ve bunu kontrol için kullandıkları tekene marka. Genel ölçü.
- ÇAY KAŞIĞI** : Bir çay kaşığının alacağı nesne. "Bir çay kaşığı kadar versen yeter" Miktar ölçüsü.
- ÇENEM** : Bir defada çiğnenecek kadar bir nesne. "Bir çiğnem sakız gibi" U. De. De. Miktar ölçüsü.
- ÇİLE** : Bükülmüş iplik ve yün destesi. "Bir çile kadardı" Miktar ölçüsü.
- ÇİTMİK** : Bir uzum salkımının ayrıldığı küçük kollarından herbiri, ufak salkımlar. "Bi çitmik kadar. Miktar ölçüsü.
- ÇÖMÇE** : İçi çukur büyük kaşık. "Deve çömçe ile suvarılmız." U. De. At. Miktar ölçüsü.
- ÇİMDİK** : Tutam, iki parmak ucuyla tutulacak miktar. "Bir çimdik tuz" Miktar ölçüsü.
- ÇİRTİK** : El parmakları arasına sıkıştırılacak miktar.
- ÇİZO** : Sıska, kıssa, zayıf. "Çizo olmuş" Miktar ölçüsü.
- ÇEBİŞ** : Büyük oğlak. "Çebiş kadar" Miktar ölçüsü.
- ÇINDIR** : Etin sinir kısmı, elastiki. "Çındır gibi" genel ölçü.
- ÇİN** : İki mesafe arası kadar. "Harran'dan Urfa'ya çin" uzunluk ölçüsü.
- ÇİRPI** : Ağaçlardan, bilhassa üzüm kütüklerinden kesilen ve kuru-tulan ince dallar. "Çırıpı gibi" miktar, uzunluk ölçüsü.

- ÇOH : Fazla. Miktar ölçüsü.
- ÇOH AZ : Azıcık. "Evleri tetirbede
Ördek üzer derede
Çoh az kaldı korharam
Bı dert beni çürüde" Miktar ölçüsü.
- ÇÜT : İki adet, çift. "Bu dağın mazıları
Çüt gezer kuzuları
Felek anlıma yazmış
Bı kara yazıları" Miktar ölçüsü.
- DİBEK : İçinde bazı şeylerin dövüldüğü çukur kap. "Dibek dolusu kadardı" Miktar ölçüsü.
- DÖRDÜ Bİ PARA: Çivinin boyu için kullanılır.
- DARTI : Terazi, kaban. "Bı dağlar atılarda
Günahlar dartılarda
Mevlam beni affeyle
Meydana atılarda" Genel ölçü.U.De.Ma.
- DERİN : Uzunluk belirten çukur.
"Bu dere derin dere
Kölgesi serin dere
Taht kurdum çığı çektim
Beklerem ki yarım gele" Uzunluk ölçüsü.
- DEĞİRMİ : Yuvarlak, daire. "Değirmi yüzlü" Alan ölçüsü.
- DAR : Geniş olmayan mesafe, alan "Dar sokaklar" Alan ölçüsü.
- DİZ : Yerden dize kadar olan uzunluk
"Arpalar dize kadar
Kah gidah bize kadar
Mevlam gözel yaratmış
Toppihtan göze kadar" Uzunluk ölçüsü.
- DELEME : Peynir tekerleği. "Kaç deleme peynir aldın" Miktar ölçüsü.
- DOLAM : Defa, çevrilme durumu. "Kapıyı kaç dolam kitledin" Gnl. Ölç.
- DATLI KAŞIĞI : Bir tatlı kaşığının alabileceği nesne, Miktar ölçüsü.
- DADIMLIH : Bir yiyeceğin tadına bakılacak kadar küçük miktar.
- DAM : Ev veya odanın alabileceği nesne. "Bir dam dolusu saman" Miktar ölçüsü.

- DAMLA : Çok az miktarda sıvı. "Damla düşmedi" Miktar ölçüsü.
- DESTE : 1) Demet, Bağ, Top, 2) Yirmi dördlük kağıt paketi. Mik. Ölç.
- DESTİ : Topraktan yapılmış su kabı "Desti dolusu kadar" Miktar ölçüsü.
- DILIM : Bir nesneden dil uzunluğunda kesilmiş parça, meyvelerin içinde kendiliğinden bölünmüş parçalar. "Bir dilim olsun" Miktar ölçüsü.
- DİŞ : Diş büyüklüğünde nesnelere. "Bir diş sarımsak" Miktar ölçüsü.
- DOYIMLIH : Doyacak miktarda olmak. Miktar ölçüsü.
- DÜRMİK : Bükülmüş ve kıvrılmış nesne yada yiyecek. "Dürmik kadar" Miktar ölçüsü.
- DARA : Kabin indirilen firesi "Darası düşüldümü" Genel ölçü.
- DIRHEM : Okkanın dörtyüzde biri, ağırlığı 3.207 grama eşittir.
"Et aldım dirhen ile
Öldürdüm merhem ile
Bele muhabbet olmaz
Ayda bir mektup ile" U. De. Ma. Ağırlık ölçüsü.
- DÖNÜM : Yüzmetrekarelik bir yer. Alan ölçüsü.
- EVLEK : On kiloluk tahıl ölçüsü. Ağırlık ölçüsü.
- EVLEK : Dönümün dörttebiri, tarlaya tohum ekmek için saban iziyle bölünen parçalardan her biri, bahçelerde sebze ve benzerlerini dikmek için ayrılan bölümlerden herbiri.
"Kınırır evlek evlek
Dadandı kara leğlek
İstedim mırız alım
Komadı zalım felek" Alan ölçüsü. U.De.Ma.
- EL : Sayı, adet "Kaç el silah atıldı" Miktar ölçüsü.
- ELPEZE : Demet, deste. Miktar ölçüsü.
- FIRIN : Fırında bir ağızda çıkarılan ekmek. "Senin adam olman için on fırın ekmek yemen lazım" Miktar ölçüsü.
- ELEK : Elek dolusu alacak nesne. "Bir elek olsun" Miktar ölçü, ölçek.
- EBRA : Dara, saf ağırlık. Genel ölçü.
- EDDEN : Bahçeledede su verilen arkın ağız kısmı, su sırası, bir miktar su.

- EKKE : Yaşından çok yaşamış görünen. Genel ölçü.
- ELLEK : İki yüzü. "Çok ellek birisi" Genel ölçü.
- ERZELE : Asma çatısı boyu. "Erzele kadar yüksek" Uzunluk ölçüsü.
- EYNİM : Aynısı, tıpkısı. Genel ölçü.
- FERİK : Küçük, taze. Miktar ölçüsü.
- FİRDOLAYI : Çepeçevre, etrafı. Uzunluk ölçüsü.
- ENDAM : Biçim, şekil "Güle damlar
Göz yaşı güle damlar
Yahtı beni kül etti
Uzun boy gül endamlar" Genel ölçü.
- FİNCAN : Fincanın alabildiği kadar nesne "Bir fincan kadar" Miktar ölçüsü.
- GELEN : Bundan sonraki, gelecek olan
"Çağırdım çay içinde
Kalmışam yay içinde
Yarabbi tez kavuştur
Bı gelen ay içinde" U. De. Ma. genel ölçü
- GEH : İkide bir, zaman zaman.
"Gel benim fener göynüm
Mum kimin yanar göynüm
Gehte bi alavlanır
Gehte bi söner göynüm" U. De. Ma. Zaman ölçüsü.
- GEDEMEÇ : Eski evlerde odanın ilk girişinde ayrılan yer, yaklaşık 2 ile 8m²'lik "Bize gedemeç kadar bir yer bırakmış" Alan ölçüsü.
- GÜLLE : Yumurtadan küçük yuvarlak nesne "Bir gülle kadar vardı" Miktar ölçüsü.
- GÖZ : Oda, dolap bölmesi, çekmece, terazi kefesini, bölüm.
Kömür koydum köz oldu
Yaralarım göz göz oldu
El sevdi miraz aldı
Benim sevgim siz oldu" U. De. Ma. Genel ölçü.
- HALBİR : Daire şeklinde tahta kenarlı tabanı örgülü kabın alabileceği nesne. "İki halbır saman aldım" Miktar ölçüsü.
- HATRA : Defa, kez, sefer. "İki hatra kadar taşıyabildim" Miktar ölçüsü.

- HIRHANA : Bir sürü, fazla kalabalık. "Bir hırhana gelmişler " Miktar ölçüsü.
- HAŞA : Büyük çuval. "İki haşa nışara geldi" Miktar ölçüsü.
- HAREFENE : Ortaklaşa. Genel ölçü.
- HARAL : Geniş çuval. Miktar ölçüsü.
- HURÇ : Büyük heybe, kalın bezden yapılmış torba. Miktar ölçüsü.
- HANA : 1) Bir yerleşme yerinin büyüklüğünü anlatırken sayı yerine, "Beş haneli köy", 2) Aile, "Adamcağız üç hanaya birden bakıyor" 3) Bir listede sayıların bulunduğu yerler. Miktar ölçüsü.
- HEVENK : 1) Birçok salkımlardan yapılan askı 2) Uzun değneğe bağlanmış üzüm, elma, armut v.b. meyveler dizisi. 3) Kurutmak için asılmış üzüm ve başka yemişler salkımı. Miktar ölçüsü.
- HARMAN : 1) Döğülmüş tahıl yığını, döğülmüş fakat henüz zamandan ayrılmamış tahıl yığını. "Harman gibiydi" Miktar ölçüsü.
- İKİ GÖZ ARASINDA: Bir kimse daha iki ez bakmadan geçen süre bir saniye gibi. Zaman ölçüsü.
- İÇİM : Bir defada içilecek nesne. "Bir içim su" Miktar ölçüsü.
- İRAĞ : Uzak mesafe.
"Kala altı mağara
İpek serdim darağa
Ben dedim yakın olsun
Felek saldı iraga" U. De. Ma. Uzunluk ölçüsü
- İRİ : Büyükçek. "Portakalın irisi
Geçti kızlar sürüsü
Sürüsünde fayda yok
Yahdı beni birisi" U. De. Ma. Miktar ölçüsü.
- İPTİDA : İlk evvel "İptida kim geldi" Zaman ölçüsü.
- İĞNENİN DELİĞİ : Çok küçük delik "İğnenin deliğinden hindistanı seyretmek
U. De. De. Alan ölçüsü.
- İFAH : Ufak, küçük "Mektup yazdım karadan
Dağlar çıhmaz aradan
Ben ifah yarım ifah
Kavuştura yaradan" U. De. Ma. Mik. Ölç

- KADEM** : Bir uzunluk ölçüsü, bir insan ayağı boyunda bir ölçü, bugün otuz cm. değerinde bir ölçü. Uzunluk ölçüsü.
- KERİŞ** : Açık elin baş parmak ucundan serçe parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü.
- KIL PAYI** : Çok küçük bir fark. "Kazadan kıl payı kurtuldum." Mesafe uzunluk ölçüsü.
- KIRAT** : Arşının onikide biri, yaklaşık altı santimetre. Uzunluk ölçüsü.
- KUŞLUK VAKTİ** : Tan ağarmadan önce. Vakit ölçüsü.
- KÜP** : İçine su, yağ gibi sıvı maddeler konan çeşitli ebatlarda topraktan yapılmış kap.
 "Küp dibinde unum var
 Mevla'dan umudum var
 O yar benim olursa
 Şihmüslüm'e mumum var" U.De. Ma.
 .Miktar ölçüsü.
- KIRTİK** : Ufak parça. Miktar ölçüsü.
- KERTİK** : Küçük çıkıntı. Uzunluk ölçüsü.
- KAZAN** : Geniş ve çukur, büyüklükleri değişik bakır veya madeni kap. "Bir kazan yemek hazırlanmış" Miktar ölçüsü.
- KEŞKÜL** : Seyyah dervişlerin, içerisine su, yemek koydukları sefertası ödevini gören kap.
 "Bi dalda beş gülüm var
 Naçaram müşkülüm var
 Yar beni abdal etti
 Elinde keşkülüm var." U. De. Ma. Mik.ölç.
- KIRINFİL** : İnce, narin boy. "Bahçeye serdim halı
 Boyı kırınfil dalı
 Gören maşallah desin
 Kimin var böyle yarı" U. De. Ma. Gnl ölçü.
- KART** : Geçkin, kaşlı "Çok kartlaşmış" Genel ölçü.
- KESE** : Para konulan ağız büzülen kâse. "Bir kese altın verdiler" Miktar ölçüsü.
- KIDDE** : Küçük parça. Miktar ölçüsü.
- KIRAT** : Bir tahıl, ölçüsü, bir kilenin sekizde biri, timinin dörtte biri. Miktar ölçüsü.
- KOR** : Hulliyat dizisi. "Kaç kor inci aldın" Miktar ölçüsü.

- KUFA** : "Küfe" içine üzüm, incir, fıstık gibi taze meyve konulan küçük sepet. Miktar ölçüsü.
- KULLETAN** : Dar ufak "Argo" Miktar ölçüsü.
- KUTTİK** : Kısa. "Kuttik boylu" Uzunluk ölçüsü.
- KÜLLÜK** : Çamaşır yıkamada kullanılmak üzere içine kül konular suyun bulunduğu, taştan oyma büyük su kabı. Miktar ölçüsü.
- KIRAT** : Altın ve gümüş tartılarında bir ölçü Altın için 0,176, gümüş için 0,186, gr., bir dirhem onikide biri. Ağırlık ölçüsü.
- KAT** : 1) Takım, adet "Bir kat elbise" 2) Derece miktar. "İki kat yapı" 3) Büklüm "İki kat yün ipliği" Miktar ölçüsü.
- KÖYNEK** : Renkler veya nesnelere arasındaki ayırım. "O bizden bir köynek çıkarı" Genel ölçü.
- KELEM** : Çeşit, sayı. "Elli kelem mal" Miktar ölçüsü.
- KAP** : Kâse, kova, leğen, tas, tencere, lenger gibi içine katı yada sıvı herhangi bir nesne konulan üzeri kapalı ve örtülü, yada açık, kapaksız, kulplu veya kulpsuz kap kacak. Miktar ölçüsü.
- KAMYON** : Bir kamyon dolusu nesne. "Bu yük iki kamyon gelir" Miktar ölçüsü.
- KAŞIH** : 1) Bildiğimiz anlamda, türlü büyüklükte kaşık. 2) Bir kaşık su, azıcık anlamında, bir içim " Bir kaşık suda boğma" U. D. De. Miktar ölçüsü.
- KELLE** : Yumru nesne. "Bir kelle peynir" Miktar ölçüsü.
- KİLİNDİR** : Tenekeden, yada çinkodan kulplu taşınır iki okkalık kap. Miktar ölçüsü.
- KUCAH** : Kucaklanacak miktar, kucak dolusu. Miktar ölçüsü.
- KUTU** : 1) Ufak, türlü türlü kap. "Bir kutu şeker" Miktar ölçüsü.
- KÜLAH** : Huni biçiminde kağıttan kap. "Bir külah şeker" Mik. ölçüsü.
- KÜLEK** : Tahtadan yapılan, yarım fıçı biçiminde su kovası, sütün sağıldığı kova, kulplu kova
"Süt külekte bulanı
Neriman damda dolanı
Çok gelip geçme burdan
Baytar babam huylanı" U.D.M. Mik. Ölç.
- KÖME** : Birikinti, yığıntı, çok sayıda canlı veya cansız varlıklar "Bir köme tavuk" Miktar ölçüsü.

- KÜP : Kulpsuz, ağız dar, karınlı büyük toprak kap. "Yağ küpü gibi" Miktar ölçüsü.
- KÜREK : Ateş, kar, kül, toprak vb. nesnelere almak için kısa ve uzun saplı düz yada kenarlı, tahtadan demirden yapılmış bir alet "Beş kürek kül çıktı" Miktar ölçüsü.
- LENGER : Büyük, yayvan bakır kap. "üç lenger pilav geldi" Miktar ölçüsü.
- LOKMA : Bir defada yutulacak nesne. Miktar ölçüsü.
- LEGEN : Kenarlı geniş kap. "Bir leğen dolusu köfte" Miktar ölçüsü.
- LOĞ : Ufak taş silindir. "Loğ gibi olmuş" Miktar ölçüsü.
- LEHSE : An, bir an "Kınfırın buharı
Evleri baş yuharı
Bi lehze evine gittim
Demedi çih yukarı" U. De. Ma. Z. ölçüsü.
- MİNARE BOYU : Bir minare yüksekliği "Minare boyu kadar vardı" Uzunluk ölçüsü.
- MAŞARA : Bağ ve bahçelerde sebze ekmek için ayrılan küçük bölümler. Alan ölçüsü.
- MİL : 1) Kara mili, beş bin metre, eskidenbin adımlık mesafe.
2) Düzlük belirten uzunluk ölçüsü.
- MARHAMA : Büyük mendil ve bunun alacağı kadar nesne.
"Kaladan indim yayan
Marhamam dolu payam
Allah miradın versin
Yaparam hergün bayram" U. De. Ma. Mik.
ölçüsü.
- MANGIR : Bakır sikke, bir akçenin dörtte biri. Genel ölçü.
- MERTEK : İnce düzgün uzun ağaç "Mertek gibi adam" Uzunluk ölçüsü.
- METELİK : On para olarak değeri olan, ayarı bozuk rayicin yarım kuruşluk parası. Genel ölçü.
- MISKAL : Zamana ve yerine göre ağırlığı değişmekte olan bir buçuk dirhem yada 24 kırata eşit bir ağırlık birimi. Ağırlık ölçüsü.
- MASKAL : Küçük havuz, bir yerde toplanan suyun ufak künklerle dağıtıldığı küçük havuz. Alan ölçüsü.
- NARİN : Kibar, ince, zarif "Narin boylu" Genel ölçü.
- NEHET : Büyük kesme taş "Bir nehit büyüklüğündeydi" Mik. ölçüsü.
- NIRĞ : Narh, rayiç, tarife, değerinden yüksek mal satışını önlemek

İçin idarelerce kimi nesnelere konulan değışmez değeri.
Genel ölçü.

- NÜGİ** : Yarım okka (641 gr. eski bir ölçü)
"Zülûf ucu bi nüğü
Dışleri fil sümığü
Ağzı attar tükeni
Dili cennet kilidi" U. De. Ma. Ağırlık ölçüsü
- ÖLBE** : İçine katı, sıvı nesne konan kap.
"Yoğırtlar ölbelerde
Ölbeler kölgelerde
Benim göynim sendedir
Seninki nerelerde" Miktar ölçüsü
- ÖĞLE** : Vakit olarak 12-13 arası.
"Kara neçek saçağı
Çektim palı pıçağı
Bi sebbeh gel bi akşam
Bi de öğle sıcağı" U.De.Ma. Zaman ölçüsü
- OCAH** : Sıra, grup, dizi.
"Gül ektim ocah ocah
Topladım kucah kucah
Herkesinki gül olmuş
Benimkisi tomırcah" U.De.Ma. Genel ölçü.
- ORTANCA** : İkidenden fazla çocuklu bir babanın ikinci çocuğı. Genel ölçü.
- OKKA** : Dört yüz dirhem tutarında ağırlık ölçüsü. Ağırlık ölçüsü.
- PEŞİM** : Sonra, ikinci. "Hemen peşimden çıkacak" Genel ölçü.
- POLAT** : Sert nesne cisim.
"Çiçek aldım kebbattan
Yar yüreğı polattan
Ben yara çoh yalvardım
Var geçmedi inattan." U. De. Ma. Genel ölçü.
- PAKET** : Elde götürülecek, ya da yollanacak gibi sarılmış bağlanmış nesne "Bir paket pasta" Miktar ölçüsü.
- PARMAK** : 1) Parmakla alınacak miktar. 2) Kolun on ikide biri "Bir

- parmak bal aldım." Miktar ölçüsü.
- PARÇA** : Bir bütünün bölünmüş şekli. "Bir parça ekmek" Miktar ölçüsü.
- POSTA** : Defa, kez, kere. "Kaç posta gidip geldin." Genel ölçü.
- PAYDAŞ** : Emsal, akran, "Paydaşımısın?" Genel ölçü.
- PERK** : Sert, katı "Yoğurt çok perk olmuş" Genel ölçü.
- SITIL** : Madeni kulplu taşınır kap "Bir sitil su" Miktar ölçüsü.
- SOYRA** : Gelecekte, gelecek zaman.
"Behteniz koydum aşı
Lanet gelsin oynaşı
İreli şirin şirin
Soyradan kahi başa" Zaman ölçüsü.
- SAĞIM** : Sayma işinde kere, kez, "Koyunlar kaç sağım sağıldı" Zaman ölçüsü.
- SAHAN** : Madeni yayvan kap. "Bir sahan ödünç un aldım." Miktar ölçüsü.
- SANDIK** : Büyük kapaklı kutu. "Bir sandık dolusu" Miktar ölçüsü.
- SELE** : Kulplu büyük sepet. "Bir sele ekmek" Miktar ölçüsü.
- SİGARA İÇİMİ** : Bir sigara içinceye kadar geçen zaman. "Bir sigara içimi kadar bekledim" Zaman ölçüsü.
- SİLE** : Ağız ağzına, dopdolü. "Tencere sile olmuştu." Mik. ölçüsü.
- SİNİ** : İnce kenarlı geniş madeni kap. "Sini büyüklüğünde vardı" Alan ölçüsü.
- SU** : Defa, kez, kere. "Kaplari üç su yıka" Genel ölçü.
- SÜLEHYE** : Kulplu madeni su kabı. "Üç sülehye kadar vardı." Miktar ölçüsü.
- SÜRÜ** : 1) Otlatılan hayvan sürüsü 2) Topluluk ne olduğu belli olmayan kalabalık. "Bir sürü insan" Miktar ölçüsü.
- SERİNÇ** : Sarnıç, su biriken geniş kuyu. "Serinç gibi yer" Genel ölçü.
- SIHİM** : Bir avuç sıkımı kadar nesne. "Bir sıhım köfte" Mik. ölçüsü.
- ŞİŞEK** : Altı ayla iki yaş arasındaki dişi koyun.
- TOKKAÇ** : Çamaşır yıkarken vurmak için yapılmış saplı tahta alet "eli kolu tokkaç gibi" Genel ölçü.
- TOKLI** : Bir yaşında erkek kuzu. Miktar ölçüsü.

- TIMIN : 23 kg'lık bir ölçü birimi. Ağırlık ölçüsü.
- TEŞT : Madeni geniş çamşır legeni "Bir teşst unum var" Mik. ölç.
- TAS : Madeni su bardağı, Maşrapası. "Bir tas yağ" Miktar ölçüsü.
- TAYLIK : Sebze ve meyve konulan büyük sepet. "Bir taylık üzüm" Miktar ölçüsü.
- TEPELEME : Tepe teşkil edecek kadar doldurulmuş. "Tepeleme olsun" Miktar ölçüsü.
- TİKE : Parça. "Bir tike et kadar" Miktar ölçüsü.
- TIFIL : Küçük çocuk, bebek
"Şirazdır
İsfahandır şirazdır
Tifil ağılar yad eder
Meme küçük şir azdır. U. De. Ma. Gnl. ölçü.
- TAKIM : Adet, tayfa, zümre. "Bir takım elbise" Miktar ölçüsü.
- TENEKE : Kalay kaplı kübik, saçtan yapılmış kaplar "Bir teneke peynir" Miktar ölçüsü.
- TEPSİ : Kahve yada çay gibi şeyler konulan çoğu madenden yapılmış düz ve türlü biçimlerde ufak tabla "Bir tepsi kadardı" Alan ölçüsü.
- TOP : 1) Herhangi bir nesnenin bütün kitlesi "Kumaş topu" "Bir top kağıt" 2) Tezgahta dokunan kumaşın bütünü. Miktar ölçüsü.
- TOPAH : Toparлак, yuvarlak, yumruk kadar küme "Bir topah olsun" Miktar ölçüsü.
- TORBA : Bezden küçük çuval "Bir torba şeker" Miktar ölçüsü.
- TULUK : Koyun, keçi ve sığır derisinden içine sıvı nesne konan kap "Bir tuluk yağ" Miktar ölçüsü.
- URUBİYE : Çeyrek altın. Miktar ölçüsü.
- URUB : Dörtte bir, çeyrek. "Urub ekmek" Miktar ölçüsü.
- ÜSKÜRE : Büyük, çorba veya ayran tası. "Bir üsküre yoğurt" Miktar ölçüsü.
- ÜZLİK : Eski bir para birimi.
- YUVALAH : Cevizden küçük yuvarlak "Yuvalah büyüklüğündeydi" Miktar ölçüsü.
- YUMAĞ : Hamur açmak üzere hazırlanmış topak parça. "Yumak gibi" Miktar ölçüsü.

- YÜK** : Hayvanlarla yapılan taşımalarda kullanılan bir ağırlık ölçüsüdür. Asıl yük sekiz boğçaya eşit olup 166,144 kg'dır. ağırlık ölçüsü.
- YARIBAYARI** : Eşit miktarda. Miktar ölçüsü.
- ZİRÂ** : 54 cm'lik veya 04 ile 91 cm arasında değişen uzunluk ölçüsü.
- ZIRNIK** : Az, çokaz "Zırnik bile vermem" Miktar ölçüsü.
- ZEBELLEH** : İri cüsseli, kaba adam "Argo" "Zebelleh gibi adam" Genel ölçü.

YAZILI KAYNAKLAR

- Tarama Sözlüğü — T.D.K. Yayınları Ank. 1963-1974 Cilt 1-7
- Derleme Sözlüğü — T.D.K. Yayınları Ank. 1963-1975 Cilt 1-7
- Urfa'dan derlenmiş maniler — Emin Ergin -1981
- Urfa ağız sözlüğü — Emin Ergin -1983
- Şanlıurfa Atasözleri ve deyimler — Adil Saraç -1987
- Türk folkloru araştırmaları — K.T.B. Milli folklor araştırma dairesi -1981/1

KISALTMALAR

- U. De. Ma. - Urfa'dan derlenmiş maniler.
- U. De. De. - Urfa'dan derlenmiş deyimler.
- U. De. At. - Urfa'dan derlenmiş atasözü.
- Mik. Ölç. - Miktar Ölçüsü
- Genl. Ölç. - Genel Ölçüsü

R- ŞANLIURFA'DA SIRA GECESİ

Şanlıurfa folklorunun bir parçası da yazın dağ ve yata, kışın oda ve sıra geceleridir. Kış mevsimi gelmeden kış hazırlıkları yapılır. Buğday alma, bulgur kaynatma salça çıkarma, kırmızı biber (dövülmük üzere) kurutma, yemeği yapılmak üzere biber, patlıcan kurutma, özel bir turşu olan "eşkil" yapma, yakacak temin etme, bu hazırlıkların bir kısmıdır. Bu hazırlıklar yapılırken Şanlıurfalı gençler ve orta yaşlılar uzun kış gecelerinde birlikte olabilmek için bazı toplantılar yaparlar, bu toplantılar ya oda veya sıra gecesi şeklinde olur.

Aynı iş gurubundan (bazen değişikte olabilir) ve genellikle aynı yaşlarda gençler ve orta yaşlılar, kış gelmeden birbirleriyle görüşürler ve o sene "sıra gezilmesi" ne karar verirler. Kışın başladığı ilk hafta herhangi bir arkadaşın evinden sıra başlar. Kura ile veya rıza ile belirlenen sıra ile her hafta bir arkadaşın evinde olmak üzere bu toplantılar devam eder. İşte bu nedenle bu şekilde bir araya gelmeye Şanlıurfa'da "Sıra gecesi" denilmektedir. Gaye yararlı ve hoşça vakit geçirmektir.

Sıra gecelerinin kendine has disiplini, oyunları ve yenilen yemekleri vardır. Bu kadın ve erkek sıralarında aynı olmakla birlikte kadın sıralarındaki yemeklerde bazı değişiklikler göze çarpar. (Günümüzde kadınlar sıra gezmekten çok gündüz gün tertip ederek bir araya gelmektedirler).

Sıra gecesi yeri belirlendikten sonra akşam gelinecek saatte belirlenir. akşam belirlenen saatte o evde toplanılır. Geliş saati çok önemlidir. Disiplin gelme işinde başlar, belirlenen saatte gelemeyen kişiye geç geldiği süre göz önünde tutularak ceza verilir. Bu ceza sembolik para cezası olabileceği gibi başka şekilde de olabilir.

Sıra gecesinin ilkinde arkadaşlar arasından bir başkan ve başkan yardımcısı seçilir. Başkan ceza verme işlerini ve herhangi bir konuda te-reddüte düşüldüğünde karar verme işlerini, oyunları yönetme işlerinin ve genel disiplini sağlama işlerinin yürütür, herhangi bir nedenle başkan o geceki sıraya gelemese şu görevleri vekili sürdürür.

Sıra gecelerine genellikle misafirlerde gelir, tanışma faslı bittikten sonra herkes birbirine hal hatır sorar ve genellikle haftada bir sıra gecesi yapıldığından o haftalık mevzular görüşülür, tartışılır... derken kahveler gelir (acı kahve veya şekerli kahve) kahveler içilirken sohbet daha da koyulaşır. İçlerinden biri veya gelen misafir bir mevzuda konuşuyorsa can kulağıyla dinlenir. Bu sıralara bazen yaşlı kimseler misafir edilir, bu yaşlıların çoğu gittikleri sıra gecelerinden başından geçmiş anılarını veya fıkra, hikaye anlatır, sıra elemanları bu kişilere hürmette kusur etmezler ve anlattıklarını can kulağıyla dinlerler...

Gece biraz ilerlediğinde çaylar gelir, çay içildikten sonra müzik faslı başlar çalabilenler sazlarını indirir akortlarını verirler, bu ara bazen akort faslı uzun sürer arkadaşlardan bazısı akort yapanlara takılmak için ne çalalım dedikle-

rinde "akort çalma da ne çalarsan çal" derler. akortlar bittiğinde "Urfa divanı" ile musiki faslı başlar. Şarkı, türkü, gazel ve hoyratların söylendiği birçok makam geçilir. Şanlıurfa'da bu fasılda söylenen şarkı, tükü gazel ve hoyrotlar belli bir makam seyrini takip eder buna "Urfa makam geleneği" denir. Mutlaka bu geleneğe uyularak icra edilir. Fakat son zamanlarda gençler tarafından bu makam geleneği bilinmediği için bir sıraya tabi olmaksızın çalınıp söylenmektedir.

Türkü aralarında söylenen hoyrat ve maniler bazen atışma şeklinde geçer bir hoyrat söyleyen hangi mevzuda hoyrat söylemişse diğer manicide o mevzuda mani söyleyerek atışma başlar ve herhangi biri duruncaya kadar devam eder. Bu atışma daha çok kadın sıralarında görülür. Mesela bir manici şöyle başlar.

Karanfil oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Yağmur yağar yer doymaz
Ben sana nasıl doyum.

Diğer manici şöyle devam eder.

Karanfil kurutmadım
Yar seni unutmadım
Hatırını çok saydım
Üstüne yar tutmadım.

Bu defa diğer bir manici söze başlar.

Karanfil deste gider
Dolanır dosta gider
Seni seven yiğitler
Evine hasta gider.

Bir bakarsın odanın bir ucunda oturan devam ediyor.

Karanfilim ez beni
Altın tasa süz beni
Mahmudiyadan altın
Al gerdana diz beni.

Yanındaki dayanamaz bir mani de o söyler.

Karanfil oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Selvi boylum gelince
Şad olur deli gönlüm.

Nihayet maniyi başlatana sıra gelir;

Karanfil boynun eğdi
Dalı göksüme değdi
Niçin o gün ölmedim
Elin elime değdi.

Karşısındaki dururmu, o da başlar maniye,
Karanfilsin tarçınsın
Kız sen benim harcımsın
İsterem alıp kaçım
Nikâh düşmez bacımsın.

İlk maniye başlayan atışmaya son vermek için yine sözü kendisi alır ve atışma faslını bitirir.

Karanfilim süt beyaz
Ayrı düştük biz bu yaz
Hediyeni istemem
Mektubunu sıkça yaz.

Müzik ve atışma faslı bitince oyun oynama zamanı gelmiştir. Sıra gecele-
rinde ekseriyetle "yüzük fincan oyunu" ve "falaka oyunu" oynanır. Fakat son
zamanlarda iskanbil ve tonbala da oynanmaktadır. Bu oyunlarda iddia ekse-
riye yemek üzerine olur, bazen sembolik para konularak ta oynanır. Bu para
kazanan tarafa değil de sıranın oluşturulan kasesına verilir. Bu sıralar nitice-
sinde toplanan paralar bu kasa da muhafaza edilir ve yazın bu parayla dağ
masrafları karşılanır. oyunda toplanan bu paradan başka, yaz için hazırlık ol-
mak üzere de para toplandığı görülür.

Oyun bölümünün sonuna doğru gece de epeyi ilerlemiştir. Oyunculardan
biri sıra gecelerinin baş yemeği çiğköfteyi yoğurmak üzerer oyunu bırakır ve
ev sahibinin nezaretinde ellerini güzelce yıkar ve çiğköfte leğeninin yanına
oturarak malzemeleri kontrol eder. Tamamsa yoğurmaya başlar, bu ara oyuna
son verilir ve sofraya serilir. Çiğ köftenin yanında yenilecek doğranmış turp,
nane, hardal, has (marul) ayran, eşkili, (bir çeşit turşu), bostana (domatesle
yapılan bir çeşit salata) sofraya dizilir. ayrıca yufka ekmeğ de sofraya konulur
ve çiğköfte hazır olunca tabaklara konulup servis yapılır. Sofra hazır olunca
tabakla konulup servis yapılır. Sofra hazır olunca çiğköfteyi yoğurmanın elin
yıkaması beklenir o da sofraya oturunca "Bismillahirrahmanirrahim" denir ve
yemeye başlanır.

Çiğköftenin makbul olanı cemaate yeteçeği kadar yapılanıdır. Yani tadımlık
olması, geriye kalmaması yoğuran kişinin ustalığını gösterir. Çiğköfte sofraya
gelirken çok kere beraberce şu türkü söylenir.

Çiğköfte başım tacı
Ayran onun ilacı
Tez yağur gelin bacı
İlle de yirem çiğköfte

Çiğköfte dağa kaçtı
Ayran ardına düştü
Çok yidim karnım şişti
İlle de yirem çiğköfte

Çiğköfteyi yoğıran
Kimdir seni doğıran
Bol ayran taze soğan
İlle de yirem çiğköfte

Çiğköfte yendikten sonra tabaklar kalkar zerzevatlar (çiğköftenin yanında yenenler) temizlenir ve tatlılar gelmeye başlar. Tatlı olarak genellikle çarşıda kadayıf yaptırılır. Fakat çeşitli tatlılar danda yenildiği olur. Bazı sıra gecele-
rinde evde yaptırılan katmer, cennet çamuru, hırtlevik, hurma, şillik tatlı olarak yenir. Kadınların sıralarında palıza, küncülü akkıt, zingil gibi mahalli tatlılarda yapıldığı görülür. Tatlının yanında çoğu kere çeşitli meyveler de sofraya dizilir mevsimin şartlarına göre portakal, elma, nar, pırçıklı (havuç) sofranın değişmeyen meyveleridir. Tatlılar ve meyvelerde yenildikten sonra, sofradan kalkılır eller yıkanır ve tekrar oturulunca acı kahveler içilir ve ilk olarak başkan ev sahibinden müsaade ister ve beraberce kalkılır, birdahaki hafta başka bir arkadaşın evinde buluşmak üzere herkes evine dağılır. Öteden beri sürdürülmekte olan "sıra gecesi" geleneği yine de sevilerek sürdürülmektedir.

S. ŞANLIURFA'DA YEMEK VE TATLI ÇEŞİTLERİ

Şanlıurfa zengin folkloru ile diğer İllerimizden ayrı bir özellik taşır. Tarihin ta derinlerinden gelen zengin kültür kaynaklarının etkisini bugüne kadar sürdüren Urfa, zengin mutfağının da ayrı bir özellik taşıdığı ortadadır.

Şanlıurfa'da yapılan yemeklerde en belirgin özellik, yemeklerde kullanılan etlerin oldukça yağlı olması ve salça, baharat ve biberinin bol miktarda kullanılmasıdır.

Şanlıurfa mutfağını genel olarak 8 grupta toplamak mümkündür.

- I - KÖFTELER
- II - BULGUR YEMEKLERİ
- III - SEBZE YEMEKLERİ
- IV - ET YEMEKLERİ
- V - HAMURLU YEMEKLER
- VI - ÇORBALAR
- VII - TATLILAR
- VIII - SALATALAR

-I- KÖFTELER

1- Etlı köfte (çiğköfte)	3- Mercimekli köfte	5- Firenklı köfte
2- Yumurtalı köfte	4- Kemeli köfte	6- Yağlı köfte
		7- Kıyma

-II- BULGUR YEMEKLERİ

a- Yemekler	b- Dolmalar	c- Pilavlar
1- Bimbar	1- Balcan	1- Üzlemeli pilav
2- Boranı	(Patlıcan) Dolması	2- Şariyeli pilav (Pirinçli)
3- Tiritli köfte	2- Kabak dolması	3- Şariyeli pilav (Bulgurlu)
4- Dolmalı köfte	3- İsoT (Biber) Dolması	4- Firik pilavı
5- İlçi köfte	4- Has (Marol) Dolması	5- Meyhane pilavı
6- Eşkilı köfte	5- Acur dolması bulgurlu	6- Çölmek pilavı
7- Basma köftesi	6- Ennazık (Pirinçli)	7- Kuzu içi
8- Yahudi köftesi		8- Bütün mercimekli bulgur aşu
9- Lıklıklı köfte		9- Balcanlı burger aşu
		10- Kemeli bulgur aşu

- III- SEBZE YEMEKLERİ

a- Kebablar

1- Balcanlı kebab	4- Soganlı kebab	7- Ciğer kebabı
2- Firenklı kebab	5- Elmalı kebab	8- Patates kebabı
3- Kemeli kebab	6- Yoğurtu kebab	9- Tike kebabı
		10- Kıyma kebabı

b- Tepsi kebabları

1- Tepsi kebabı	3- Buhça kebabı	5- Çöp kebabı
2- Kazan kebabı	4- Kemeli taş kebabı	

c- Yemekler

1- Su kabağı	7- Dorgama	13- Oturtma (Kabak)
2- Datlı bamya	8- Firenk tavası	14- Kenger aşı
3- Ekşi bamya	9- Çölmek	15- İncaz tavası
4- Bütün balcan	10- İ sot aşı	16- Pakla aşı
5- Samsak aşı	11- isot çölmeği	17- Sarma
6- Karnıyarak	12- Soğan aşı	

ç- Etsiz sebze yemekleri

1- Sacabasma	3- Kabak içi	5- Pencer kavurması
2- Söğüme	4- İspanak kavurması	6- Balcan kavurması
		7- Kömeç kavurması

- IV- ET YEMEKLERİ

1- Kızartma	3- Kabırğa	5- Haşlama
2- Kelle	4- Saç kavurması	

- V- HAMURLU YEMEKLER

1- Ağzı acık	3- Semsek	5- Kıymalı ekmek
2- Ağzı yumuk	4- Şöşberek(Şeşbârek)	6- Hamırlı

- VI- ÇORBALAR

1- Mercimek çorbası	3- Un çorbası	5- Yoğurt çorbası
2- Pirinç çorbası	4- Bulgur çorbası	6- Ezo gelin çorbası

-VII- TATLILAR

1- Şıllık	7- Peynirli helva	13- Küncülü helva
2- Daş ekmeği	8- Kuymah	14- Yumurta datlısı
3- Zingil	9- Hirtlevik (Sargı burma)	15- Aşır (aşure) aş
4- Peynirli ekmeğ	10- İncir datlısı	16- Sütlaç
5- Halbir hurması	11- Pastıh kavurması	17- Kadayıf (Künefe)
6- Palıza	12- Küncülü (Susamlı) Akıt	18- Nuska

-VIII- SALATALAR

1- Yumurta bostanası	3- Arap bostanası	5- Zeytun bostanası
2- Pakla bostanası	4- Patates bostanası	6- Bahçaçı bostanası

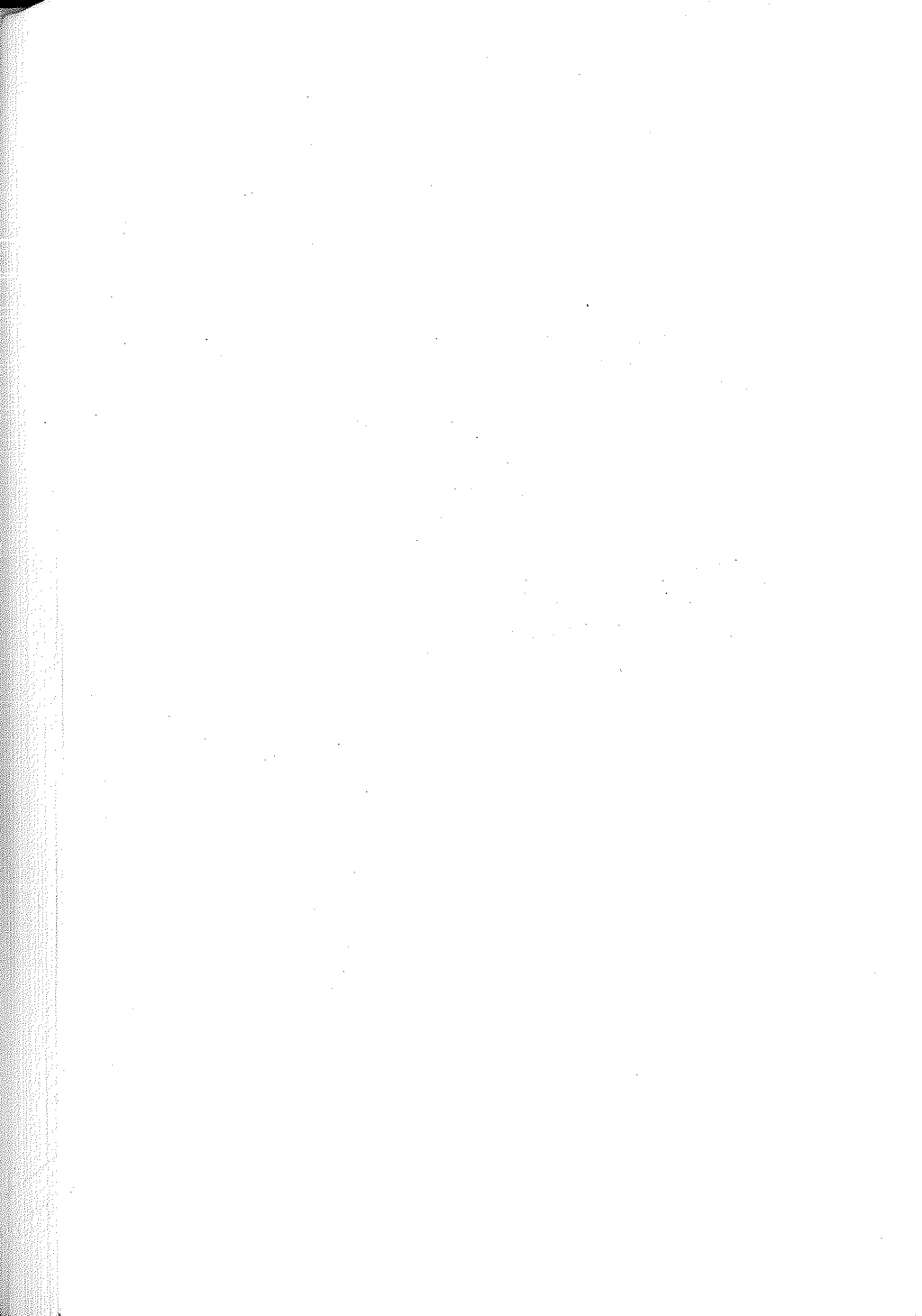
T. ŞANLIURFA'DA KULLANILAN EV ALETLERİ ve EŞYALARIN ADLARI

1- Yumurta bostanası	Cavan	Ekmek Sınisi
2- Pakla bostanası	Curun	Ekmek kuşhanası
3- Arap bostanası	Çiğer Şişi	Ekmen Şişi
4- Patates bostanası	Çay Süzgeci	Ehram
5- Zeytun bostanası	Çay Tepsisi	Eyze
6- Bahçaçı bostanası	Çinko Sıtıl	Fak
Ayran Çömleği	Çirtikli Sehen	Fanı
Ayran Kaşığı	Çinko Sehen	Fermana
Ayran Tası	Çöp Şişi	Fıta
Ataş Çömçesi	Çıra kürsüsü	Firkete
Ayaklı Üsküre	Cecim	Ges Kazanı
Ataş Maşası	Cercer	Germeç
At Sıtılı	Çömçe	Germeç Ağacı
Ahtar Ağacı	Cibinnik	Gügüm
Ayakkabılık	Çanah	Hamam Tası
Arahçın	Çarlıh	Hac Tası
Asbab	Çölmeç	Hamam Legeni
Ayna	Çuha	Havan
Bal Küpü	Çul	Havan Eli
Büyük Teşt	Divanı Sini	Hamam Sıtılı
Bekmez Küpü	Duz Ölbesi	Haphap
Bazlamaç Sacı	Dolma Kazanı	Halbir
Burgul Kazanı	Deri Sıtıl	Haral
Badiya	Darah	Haşa
Bardah	Dehre	Havruz
Barmil	Dibek	Hacemet
Çıra	Ekmek Sacı	Hurçkollu Tas

Kuşhana
Köfte Leğeni
Kebab Şişi
Küfte Şişi
Kahve Dibeği
Kahve Kaşığı
Kavurma Sacı
Kefkir
Küçük Teş
Kadayıf Tepsisi
Kahve Tepsisi
Küp Külek
Kaynar Kazanı
Kuzu Kazanı
Koka
Kavurma Tavas
Kahve Fincanı
Kaburgalı Sehen
Körük
Kaşılık
Kelle Kazanı
Kuzu Legeni
Küllük
Kulplu Tava
Leğen
Lenger
Lobit
Loğ
Loğdır Ağacı
Loğloğ
Lamba
Melles
Mağal Sinisi
Mırat Kazanı
Mıkla Seheni
Mağal Seheni
Mağal
Maltız
Marhama
Maşat
Mecrefe
Melhefe
Melle

Mengene
Mertek
Mih
Mitol
Ocah Şişi
Ocah
Ohlavı
Oyacah
Öğlik
Ölbe
Örtü
Pilav lengeri
Paklava sinisi
Pendir Küpü
Pilav Tavas
Su Tası
Sefer Tası
Süt Tası
Su Küpü
Sirke Küpü
Su Sıtılı
Sigilli Sehen
Sürmedenlik
Sahsı
Sarrat
Sedir
Sehen
Sekki
Selle
Sim
Sırfa
Sırğa
Sılepçe
Süzek
Şerbet Tası
Şorba Legeni
Şillik Legeni
Şire Kazanı
Şamdan
Tılsım Tası
Top Kuşhana
Tahta Kaşık

Terazi
Toz Çömçesi
Tarif
Tandır Kürsüsü
Tandır
Tas
Taylıh
Tahtireven
Tepir
Teşi
Tokkaç
Tozluğ
Üsküre
Ufak Süzek
Üçayah
İdare
Yağ Kaşığı
Yemek Kaşığı
Yassı Kuşhana
Yarım Teş
Yağ Küpü
Yaprak Küpü
Yuğirt Übesi
Yuğirt Sıtılı
Yağ Tavas
Yemek Tavas
Zingil Tavas

Ü M

ÜZÜMCÜ

Mobilya ve Dekorasyon

Selahaddin ve Halil Üzümcü

*Her Türlü Ahşap
İç Dekorasyon İmalatı
İhtiyaçlarınız için
Siparişlerinizi Bekliyoruz...*

Sanayi Sitesi 3. Cad. No:7-8 63040 ŞANLIURFA

TEL: İş: 346 99
Ev: 375 22

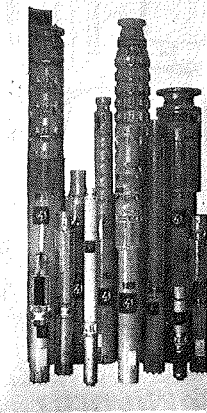
yıldız torna

yt

GAP Dörtübir Derin Kuyu Su Pompaları
İmalatı ve Tamirati
Her Türü Torna ve Kaynak İşleri

**KALİTESİYLE, SAĞLAMLIĞIYLA
ŞERVİS GÜVENCESİ VE
GARANTİSİYLE
HİZMETİNİZDEDİR**

İ z z e t t i n A ç ı k y ı l d ı z

Dalgıç Pompalar

Sanayi Sitesi 11 Nisan Cad. No:12

ŞANLIURFA

Tel : İş: 341 01
Ev: 341 02

**S.S. ŞAHİNALAN KÖYÜ
KÖY KALKINMA
KOOPERATİFİ**

**PAMUK ÇIRÇIR VE PRESE
FABRİKASI**

Fabrika: Şahinalan Köyü - AKÇAKALE

Tel: 8771 - 1430

İrtibat Bürosu: Atatürk Bulvarı Şanlıurfa

İşhanı No:429

Tel: 32 568

OVA TİCARET İNŞAAT VE SANAYİ A.Ş.

- İNŞAAT VE TAAHHÜT İŞLERİ
- İNŞAAT MALZEMELERİ
- PAMUK VE PAMUK İPLİĞİ
- HAYVANSAL VE BİTKİSEL ÜRÜNLER

İTHALAT - İHRACAT, İMALAT VE
TİCARETİ

Merkez: Atatürk bulvarı Ş.Urfa İşhanı No: 306
Fabrika: Şanlıurfa-Akçakale yolu
Tel: (871) 203 95

ATLAS İNŞAAT

MAHMUT NEDİM ATLAS
VE
FARUK ATLAS

*Normal, Lüks ve Dupleks
Daireler*

Tel: (871) 31 733
Atatürk Caddesi Kerem Ezer Apt. No:1/B
ŞANLIURFA

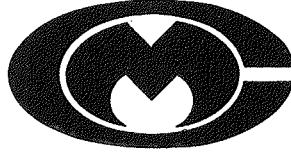
DEMİRKOL TİCARET

Selahattin Demirkol
PHILIPS BAYİİ

Televizyon, Buzdolabı, amaşıır Makinası
Halı ve Elektrikli Ev Aletleri
Koyunlu Halıları

Sarayönü Caddesi No:131
Tel: (871) 146 39 - 119 28

ŞANLIURFA

cevher mimarlık

Inşaat Müteahhitiği, Plan, Proje, Dekorasyon
Cevher İlhan
Mimar

Atatürk Cad. Yetkin İşhanı Kat: 3 No: 50 ŞANLIURFA
Tel: (871)355 94

Kürkçüoğlu

sanat ve reklamcılık

- ☆ **Resim**
- ☆ **Tabela**
- ☆ **Bez afiş**
- ☆ **Kapı ve masa isimlikleri**
- ☆ **Altın yaldız**
- ☆ **Oyma Tabela**

Bahçelievler Cengiztopel cad. Muhsin Ergin Apt. Altı
No:8/B ŞANLIURFA
Tel: (871)269 34

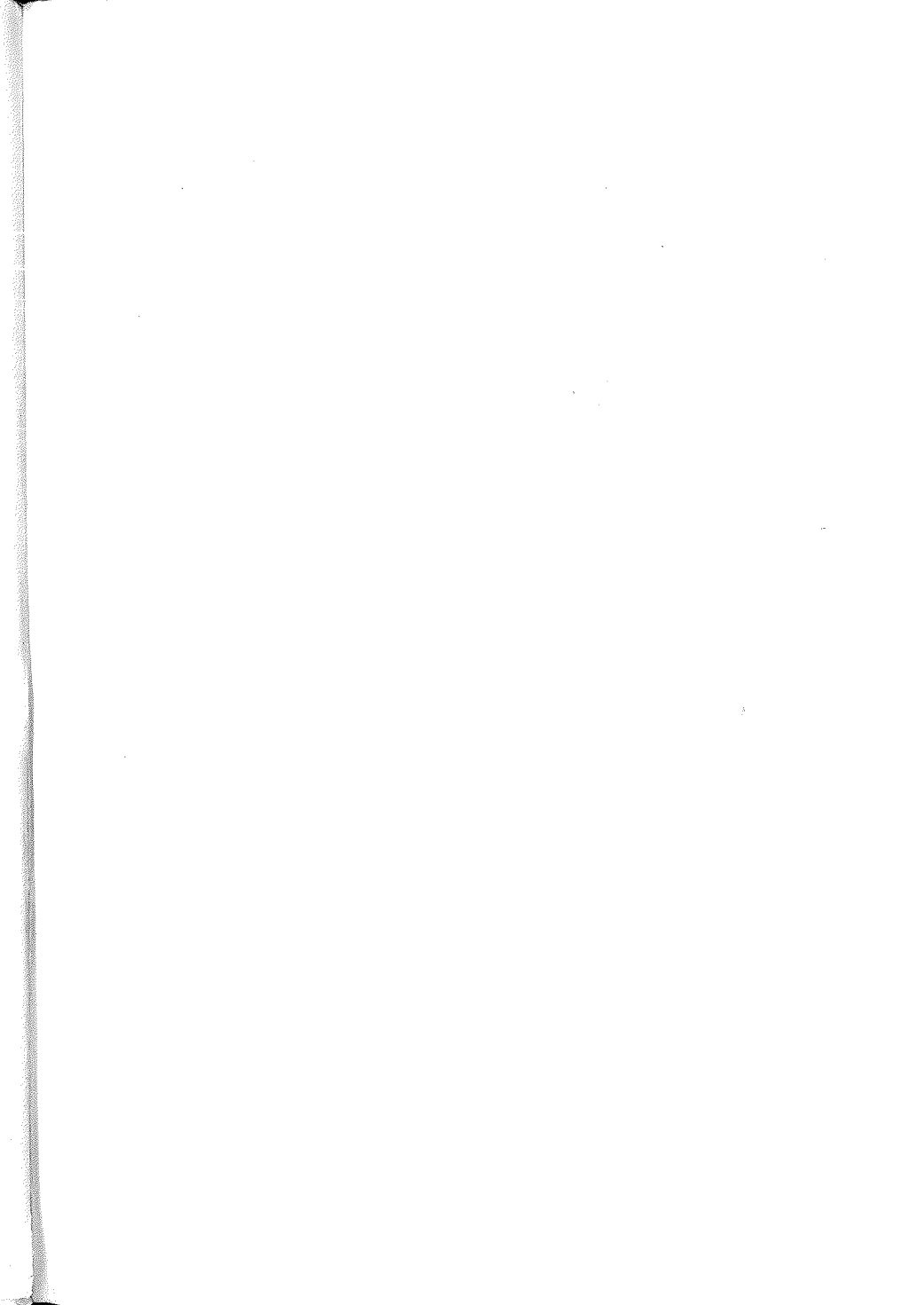
altındağ matbaacılık

Ş. NECDET ALTINDAĞ

OFSET ve TİPO

Renkli, Siyah-beyaz matbaacılık işleri

1471 Sok No: 7/2 D-E Alsancak - İZMİR
Tel: 9(51) 22 06 29

**ABUZER
AKBIYIK**

1958 yılında Şanlıurfa'da doğdu, ilk ve orta öğrenimini Şanlıurfa'da yaptı. 1978 yılında Afyon Mali Bilimler Fakültesi'nden mezun oldu.

Halen Şanlıurfa'da serbest muhasebecilik ve mali müşavirlik yapmaktadır. Şanlıurfa Folkloru ile ilgili araştırma, derleme ve arşivleme çalışmaları yapmaktadır. Çeşitli gazete ve dergilere makale ve Folklorla ilgili yazılar yazmış, Televizyon ve Radyoda Şanlıurfa Folkloru ile ilgili konuşmaları yayınlanmıştır.

**SABRİ
KÜRKÇÜOĞLU**

1957 yılında Şanlıurfa'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Şanlıurfa'da yaptı. 1977 yılında

Şanlıurfa Meslek Yüksek Okulu'nu, 1986 yılında G.Ü. İşletme Fakültesi'ni bitirdi. Ayrıca Güzel Sanatların, resim, grafik ve baskı teknikleriyle ilgili araştırma ve derleme çalışmaları yapmaktadır. Halen bir kamu kuruluşunda çalışmaktadır.

Yayınlanan Kitaplar:

- 1- FOLKLOR VE ŞANLIURFA
- 2- HER YÖNÜYLE ŞANLIURFA HALK OYUNLARI

Yayınlanacak Kitaplar:

- 1-Şanlıurfa Türküleri
- 2-Şanlıurfa Hoyrat ve Manileri
- 3-Şanlıurfa Mutfağı
- 4-Şanlıurfa'dan derlenen Hikâye, Masal ve Efsaneler

İsteme adresi:

Atatürk Bulvarı Şanlıurfa İşhanı No: 414 ŞANLIURFA
Tel: (871) 34363

